

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI**

**BİR UYGULAMA TOPLULUĞU OLARAK ZEYNİLER
ÇALIKUŞU KADINLAR TARIMSAL KALKINMA
KOOPERATİFİ**

DOKTORA TEZİ

NAGİHAN GÖKÇE

**ANKARA
ŞUBAT, 2023**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI**

**BİR UYGULAMA TOPLULUĞU OLARAK ZEYNİLER
ÇALIKUŞU KADINLAR TARIMSAL KALKINMA
KOOPERATİFİ**

DOKTORA TEZİ

NAGİHAN GÖKÇE

DANIŞMAN: PROF. DR. AHMET YILDIZ

**ANKARA
ŞUBAT, 2023**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nagihan Gökçe adlı öğrencinin hazırladığı “ Bir Uygulama Topluluğu Olarak Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi” başlıklı bu çalışma Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı / Yetişkin Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Prof. Dr. Meral UYSAL	
Üye	Prof. Dr. Ahmet YILDIZ (Danışman)	
Üye	Prof. Dr. Bülent GÜLCUBUK	
Üye	Doç. Dr. Ayhan URAL	
Üye	Doç. Dr. Ş. Erhan BAĞCI	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından 17/02/2023 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. İlhan YALÇIN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Nagihan GÖKÇE

ÖZET

BİR UYGULAMA TOPLULUĞU OLARAK ZEYNİLER ÇALIĞUŞU KADINLAR TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ

GÖKÇE, Nagihan

Doktora Tezi, Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet YILDIZ

Şubat, 2023, xv + 162

Öğrenme yaşam boyu süren bir faaliyettir ve yetişkinlerin öğrenmesini açıklamak üzere birçok kuram ve yaklaşım geliştirilmiştir. Bunlar arasında, durumsal öğrenme teorisi hem informal öğrenmeleri ön planda tuttuğu hem de yetişkinlerin öğrenme süreçlerini bir topluluk içinde ve bir duruma bağlı olarak ele aldığı için farklılaşmaktadır. Durumsal öğrenme teorisine göre öğrenme yalıtık bir durum değil; sosyal hayatın içinde gerçekleşen durumsal bir faaliyettir. Durumsal öğrenme perspektifinden bireylerin birbirleriyle etkileşimlerde bulunduğu gruplar uygulama toplulukları olarak adlandırılır. Uygulama topluluğunda esas olan, öğrenmelerin bir uygulama etrafında şekillenmesidir. Uygulama topluluklarının özellikleri karşılıklı bağlılık, ortak girişim ve paylaşılan birikimdir. Uygulama topluluğunun tanımlayıcı özelliklerinden biri de, üyelerin çevresel katılımdan merkeze olan yolculuklarında yoğun öğrenmeler gerçekleştirmeleri ile meydana gelen kimlik gelişimi sürecidir.

Bu çalışma Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ni uygulama topluluğu bağlamında değerlendirerek kooperatif ortaklarının kimlik gelişimi ve güçlenme deneyimlerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışma, bir durum çalışması olup, Bursa'da Zeyniler Mahallesinde yer alan Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 19 aktif ortağı, bir ortak yakını ve bir yerel yönetici ile yürütülmüştür. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme, gözlem ve soru kağıdı tekniği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Sonuç olarak, kooperatifteki faaliyetler ve öğrenmeler ortaklar arası karşılıklı bağlılığı derinleştirmekte; ortak girişim faaliyetlerini çeşitlendirmekte ve bir birikim oluşturmaktadır. Bütün bunların sonucunda meşru çevresel katılım bağlamında

Çevreden merkeze olan yolculuklarında ortaklar kooperatif faaliyetlerine aktif katılım sağlayarak topluluk kimliğini geliştirmişlerdir. Bazı faaliyetlerde yerel kimliğin küresel kimliğe dönüşmesi söz konusudur. Ayrıca, kimlik gelişimi ile iç içe olarak kadınların en çok sosyal ve psikolojik güçlenme deneyimledikleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadınların farkındalık kazandıkları görölmektedir.

Anahtar Sözcükler: Durumsal öğrenme, uygulama topluluğu, kadın kooperatifleri, kimlik gelişimi, güçlenme.

ABSTRACT

ZEYNİLER ÇALIKUŞU WOMEN AGRICULTURAL DEVELOPMENT COOPERATIVE AS A COMMUNITY OF PRACTICE

GÖKÇE, Nagihan

Dissertation, Department of Lifelong Learning and Adult Education

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet YILDIZ

February, 2023, xv + 162

Learning is a lifelong activity and there are many theories and approaches that explain adult learning. However, situated learning differs from those studies in terms of recognizing informal learning and dealing with the learning process of adults in a community and depending on a situation. From the situated learning perspective, the groups in which participants interact with each other are called as communities of practice. What is essential in a community of practice is that learning is shaped around a practice. The dimensions of community of practice are mutual engagement, joint enterprise and shared repertoire. One of the characteristic features of the community of practice is the identity development process that occurs as members perform intensive learning on their journey from peripheral participation to the center.

This study has aimed to analyze identity development and empowerment of cooperative members by considering Zeyniler Çalığışu Women Agricultural Development Cooperative as a community of practice. The study is a case study and was carried out with 19 active members of the cooperative located in Zeyniler Village in Bursa, a relative of a member and a local authority located in Zeyniler Village in Bursa. The data were collected using semi-structured interview, observation and question paper technique. Descriptive analysis was used in the analysis of the data. As a result, practices and learning in the cooperative deepen the mutual engagement among the members; verify its joint enterprise activities and enriches shared repertoire. As a result, in the context of legitimate peripheral participation, the members have developed their community identity by active participation in cooperative activities in their journey from the periphery to the center. There is a transition from local identity to global

identity in some activities. In addition, it has been determined that women experience mostly social, and psychological empowerment intertwined with identity development and that women have gained awareness in terms of gender equality.

Keywords: Situated learning, community of practice, women cooperatives, identity development, empowerment.

ÖNSÖZ

Yetişkinler olarak çoğu öğrenmelerimizi diğer bireylerle olan iletişimde kasıtlı ya da kasıtsız olarak gerçekleştirmekteyiz. Özellikle öğrenme sosyal bağlamla gerçekleştiğinde daha kalıcı olmaktadır. Bu nedenle öğrenme yalıtık değil, aksine kişinin içinde bulunduğu durumla bağlantılı bir eylemdir. Durumsal öğrenme teorisi, bu noktaya dikkat çekmektedir. Kişinin ait olduğu topluluk, öğrenmesini şekillendiren önemli bir unsurdur. Durumsal öğrenme teorisinde bu gruplar uygulama topluluğu olarak adlandırılır. Bir uygulama çevresinde bir araya gelen üyeler, uygulama ile ilgili detayları öğrenirken meşru çevresel katılım yoluyla merkeze doğru ilerler. Bu yolculuk çerçevesinde aktif katılımcı olduğu sürece kimlik geliştirir. Üye hem kendi sosyal yaşamı için kullanacağı yeni öğrenmeler edinir hem de yeni üyeden deneyimli üyeye dönüşür. Üyelerin aktif katılım sayesinde deneyim kazandıkları, kimlik geliştirdikleri bir uygulama topluluğu da kadın kooperatifleridir. Kooperatifçiliğin temelinde özüne yardım, dayanışma, birliktelik durumları ön plandadır. Bu durumlar birliktelik ruhunu beslediği ve aidiyet duygusunu geliştirdiği için durumsal öğrenme teorisi açısından da değerli görülmektedir. Bir uygulama topluluğu olarak kadın kooperatiflerinde uygulamalar sonucunda kadınlar kooperatifçi kimliği kazanır, bu kimliği kazanırken de yasal, ekonomik, sosyal, psikolojik ve yasal vb. olarak güçlenirler.

Güçlenmenin kadınlar için önemi birçok çalışmada dile getirilmiştir. Özellikle ataerkil yapıda kadınlara yüklenen bakım ve ev işi vb. gibi toplumsal cinsiyet rolleri kadınların çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik vb. faaliyetlerde bulunmasının önünde engel olarak durmaktadır. Kırsalda bu durum daha derindir. Köy yaşamı düşünüldüğünde hem ev içi hem de bağ, bahçe ve hayvan bakımı gibi işler kadının görevi olarak görülmektedir ve bu faaliyetler herhangi bir işte çalışma olarak yorumlanmamaktadır. Hane ekonomisine katkısı olsa da doğrudan ekonomik değeri olmadığı ya da üretilen ürünün pazarlamasını kadın yapmadığı için görülmeyen emek olmaktadır. Buna ek olarak, kadınlar üretim yapsalar dahi tek başlarına sesini duyuramaması pazarın daha çok erkek egemen yapısı olduğu gerçeğinin bir sonucudur. Dolayısıyla böyle bir topluluk oluşturarak birlik, dayanışma, paylaşım ve yardım ile hareket etmeleri onları daha güçlü kılmaktadır. Oluşturdukları topluluk, belli bir uygulama çerçevesinde şekillenerek kendini sürekli geliştirmektedir. Kooperatif,

durumsal öğrenme teorisinin, uygulamada öğrenme için vurguladığı uygulama topluluğuna uygun bir yapıya sahiptir. Kadınlar, uygulama çerçevesinde görülmeyen emeklerini görünür kılmış ve birçok konuda da bilinçlenmişlerdir. Bu bilinçlenme ve farkındalık kimlik gelişimini ve kadın güçlenmesini beraberinde geliştirmiştir. Onlar artık birer kooperatifçi olmuş, kooperatif başkanının deyimiyle “yumurtadan çıktık, civeciv olduk henüz, daha öğrenecek ve yapacak çok şey var”. Bütün bu kazanımlar onları da özgür ve özgün bireylere dönüştürmüştür.

İlk olarak yüksek lisans yolculuğumdan beri yanımda olan, zorlandığım anlarda desteğini esirgemeyen, tereddütler yaşadığımda bana yol gösteren ve her görüşmemizde bende ufuklar açan değerli hocam Prof. Dr. Ahmet YILDIZ’a teşekkür ederim. Tezin her aşamasında gösterdiğiniz sabır, destek, hoşgörü ve yönlendirmeleriniz benim için çok değerliydi. İyi ki varsınız ve her desteğiniz için minnettarım.

Yüksek lisans ve doktora sürecindeki derslerinde çok şey öğrendiğim, ders dışındaki konuşmalarımızda hem güler yüzünden hem sohbetinden beslendiğim, her daim desteğini hissettiğim ve Tez İzleme Komitesindeki öneri ve destekleri için Prof. Dr. Meral UYSAL’a teşekkürü borç bilirim.

Tez İzleme Komitesinde yer alarak, kooperatifler konusunda katkılar sunan, yol gösterici olan ve bu süreçte bilgisini, desteğini ve anlayışını esirgemeyen Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK’a teşekkür ederim.

Tez savunma jürisinde yer alarak değerli katkılar sunan Doç. Dr. Ş. Erhan BAĞCI ve Doç. Dr. Ayhan URAL’a teşekkürü borç bilirim.

Kooperatifçilik ve Yetişkin Eğitimi dersini merakla seçtiğimde amacım bir duayen eğitimciden, Prof. Dr. Cevat GERAY’dan ders almış olmaktı. Onunla başlayan kooperatifçilik yolculuğum teze dönüştü. Cevat hocamı minnet ve özlemle anıyorum.

Gerek derslerinde gerekse ders dışındaki sohbetlerimizde edindiğim engin bilgiler ve desteklerinden dolayı Doç. Dr. Fevziye SAYILAN’a, Dr. Niyazi ALTUNYA’ya ve Prof. Dr. Hayat BOZ’a teşekkür ederim.

Bulguları yorumlarken takıldığım bir noktada kendisine danışmak için e-posta gönderdiğim ve kısa süre içerisinde içtenlikle düşüncesini açıklayarak destek olan teorisyen Etienne WENGER-TRAYNER’e teşekkür ederim.

Tezin merkezinde olan Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi... İlk olarak, her türlü destek ve bilgiyi sağlayan, orda geçirdiğim süre boyunca onca iş yoğunluğu arasında benimle de özel ilgilenen, çalışmayı titizlikle yürütmemi sağlayan kooperatif başkanına teşekkür etmek isterim. Zeyniler Çalıkuşu

Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ile yolum kesiştiği ve ortaklarını tanıdığım için minnettarım. Tüm ortaklara, yerel yönetime, kooperatif çalışanına ve ortak yakınına çalışmaya sunduğu katkılar ve misafirperverlikleri için teşekkürü borç bilirim. Sizden öğrendiklerim tezin yanı sıra şüphesiz hayatıma da katkıda bulundu.

Tez yazma yolculuğunun en önemli destekçi gruplarından biri arkadaşlardır. İyi bir öğrenme topluluğu oluşturduk. Zamanımız çoğunlukla yazdıklarımız üzerine tartışmak ve fikir sunmakla geçti. Şüphesiz bu tezin tamamlanmasında eleştiri ve önerilerinize ek olarak sağladığınız motivasyonun etkisi büyüktür. Bu sebeple, Aysu ÖZÜSTÜN KIRAL, Hande ÖZKESKİN ve Ayşegül BAYRAK'a minnettarım. Tez konularımız üzerine fikir alışverişimiz, eleştirilerimiz ve bilgi paylaşımlarımızın yanı sıra Ankara'da ihtiyaç duyduğum her konuda desteğini esirgemeyen Ali Tansu BALCI'ya ve yine pandemi sürecinde evraklarımla ilgili koşuşturmacada bana vakit ayıran arkadaşım Ümit ÇOLAK'a ve bu süreçte desteğini esirgemeyen tüm arkadaşlarım ve meslektaşlarıma teşekkür ederim.

Ve ailem... Sabrı, stres anlarımdaki çabası ve her türlü desteğinden ötürü eşim Ender'e teşekkür ederim. Bu yolculukta ve nice yolculuklarda en büyük destekçim olman benim için çok değerli. Zeynep'im, senden çalmadan ilerlediğim zamanlar kadar senden çaldığım zamanlar da oldu. Öncelikle bunun için özür dilerim; varlığın, sevgin ve desteğin için teşekkür ederim. Her zaman olduğu gibi bu süreçte de desteğini hiç esirgemeyen anneme ve ablalarıma teşekkürü borç bilirim. Babamın bir yerlerden bu ana tanık olduğuna inanıyorum. İyi ki varsınız.

Zeyniler alıkuşı Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurucu ortaklarından

Şükran Yıldırım anısına...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR	xv
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç.....	9
Önem.....	9
BÖLÜM 2.....	11
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	11
İnformel Öğrenme.....	11
Durumsal Öğrenme ve Uygulama Topluluğu.....	13
Uygulama Topluluğu (Community of Practice)	15
Meşru Çevresel Katılım (Legitimate Peripheral Participation).....	18
Karşılıklı Bağlılık.....	21
Ortak Girişim.....	23
Paylaşılan Birikim	25
Kimlik Gelişimi.....	26
Uygulama Topluluğu ile İlgili Çalışmalar.....	30
Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri.....	35
Kooperatifçilik	35
Dünya’da Kooperatifçiliğin Gelişimi.....	37
Türkiye’de Kooperatifçilik Gelişimi.....	39
Kadın Kooperatifleri	41
Kadın Kooperatifleri İle ilgili Çalışmalar	48
BÖLÜM 3.....	57
YÖNTEM	57
Araştırmanın Modeli.....	57
Çalışma Grubu	58
Çalışma Grubunu Tanıtıcı Bilgiler.....	61
Verilerin Toplanması	63
Soru Kağıdı	63
Yarı Yapılandırılmış Görüşme.....	64
Gözlem.....	65
Verilerin Çözümlemesi	66

BÖLÜM 4.....	67
BULGULAR VE YORUMLAR	67
Bir Uygulama Topluluğu Olarak ZK.....	67
Karşılıklı Bağılılık.....	68
Ortak Girişim	82
Paylaşılan Birikim.....	90
Kooperatif Ortağı Kadınların Deneyimlediği Kimlik Gelişimi ve Güçlenme.....	98
Kimlik Gelişimi.....	99
Kooperatif Uygulamalarına Aktif Katılım	100
Kooperatif İçi Faaliyetler.....	101
Eğitimler	102
Servis Hizmetleri ve Üretim Uygulamaları	108
Toplumsal Sorumluluk Faaliyetleri	110
Kooperatif Dışı Faaliyetler	111
Fuarlar ve Etkinlikler	112
Kooperatif Ortaklarının Aktiviteleri	114
Diğer Kurumlarla İlişkiler.....	115
Kadınların Güçlenmesi.....	120
Sosyal Güçlenme.....	120
Psikolojik Güçlenme	126
Ekonomik Güçlenme.....	128
Yasal Güçlenme	130
BÖLÜM 5.....	131
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	131
Sonuçlar	131
Öneriler	138
Politika Yapıcılara ve Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	138
Araştırmacılara Öneriler.....	139
KAYNAKLAR.....	141
EKLER	153
EK 1. Soru Kağıdı Formu	154
EK 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Rehberi.....	156
EK 3. Etik Kurul Onayı	158
EK 4. Bilgilendirilmiş Onam	159
EK 5. Zeyniler Çalığışu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	160
BENZERLİK BİLDİRİMİ	161
ÖZGEÇMİŞ.....	162

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Tarımsal Kooperatifler ve Ortak Sayıları.....	5
Tablo 2. Uygulama Topluluğunun Üç Boyutu ve Özellikleri	18
Tablo 3. 2019 Yılı Aktif Kadın Kooperatiflerinin Sektör Bazında Dağılımı.....	44
Tablo 4. Katılımcı Kadınların Çalışma Durumu.....	99

KISALTMALAR

BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
FAO	Food and Agriculture Organization/ Gıda ve Tarım Örgütü
ICA	The International Cooperative Alliance/ Uluslararası Kooperatif Birliği
IFAD	Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KEİG	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
LET	The Learning from Experience Trust
MÇK	Meşru Çevresel Katılım
SAKEM	Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi
SDE	Sosyal Dayanışma Ekonomisi
UN Women	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
WIA	Webheads in Action
ZK	Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, sayıtlar ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Problem

Öğrenme, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu öğrenmeler formel, informal ya da yaygın olarak gerçekleşebilir. Yetişkinler açısından bakıldığında, yetişkin hayatının informal öğrenmelerle örülü olduğu görülür. Tusting ve Baton'ın (2011) da vurguladığı gibi informal öğrenmeler çoğunlukla hayat içinde kendiliğinden gerçekleşmektedir. İnformel öğrenme için önemli olan etmen kişinin içinde bulunduğu ve iletişim kurduğu çevrelerdir. Wenger (1998) ise sosyal çevreye ya da topluluklara katılımların öğrenmenin ve bilmenin önemli bir aşaması olduğunu vurgulamaktadır. Wenger, bu tarz öğrenmeyi durumsal öğrenme bağlamında ele almaktadır.

Durumsal öğrenme teorisinde informal öğrenmeler değerlidir çünkü informal öğrenme bireyin sosyal iletişimini ve ortamını vurgular. Bu nedenle, durumsal öğrenme teorisyenleri öğrenmenin yalıtık olmadığını ve sosyal bir çevrede gerçekleştiğini belirtmektedir (Lave ve Wenger, 1991; Wenger, 1998). Öğrenmeyi şekillendiren ve anlamlı kılan, bireyin içinde bulunduğu durumdur. Birey birçok farklı ortam ve durumlarda yer alabilir; her birinde ortama ve duruma dair öğrenir. Durumsal öğrenme teorisyenleri, bireyin bir uygulama çerçevesinde içinde bulunduğu çevreyi ve paylaşımların yoğun olduğu grupları topluluk olarak yorumlamaktadır. Toplulukta öğrenmeler bu uygulama çevresinde şekillenmektedir. Birey bu topluluğa katıldıktan sonra topluluğu oluşturan uygulama ile ilgili bilgi edinir ve zamanla topluluğun parçası haline gelir. Lave ve Wenger (1991) bu toplulukları, uygulama topluluğu olarak adlandırmıştır. Araştırmacılar, çalışmalarında ebeler, terziler, levazım subayları, market kasapları ve anonim alkolikler olmak üzere beş farklı uygulama topluluğunu ele almışlardır. Yaptıkları incelemeler sonucunda gruplarda; her grupta farklı kişilikte bireyler oluşuna, kimilerinin uygulama ile ilgili bilgi sahibi iken kimilerinin yeni

öğrenmeye başladığına ulaşmışlardır. Bunları yeni üye- deneyimli üye ve usta- stajer kavramları üzerinden açıklamışlardır. Öğrenmenin bilenden bilmeyene doğru olduğunu ifade ederken üyelerin ustadan ziyade kendi aralarında daha etkili öğrendiklerinin altını çizmişlerdir (Lave ve Wenger, 1991). Aslında bu durum, üyeleri çevreleyen yoğun bir informel öğrenme ağını vurgulamaktadır. Üyeler arası bu paylaşım ve öğrenmeler aralarında bağ kurulmasını sağlamakta ve bu durum da uygulama topluluğuna aidiyet duygusunu artırmaktadır.

Öğrenme durumsal bir faaliyet olarak ele alındığında, edinilen soyut bilgiden ziyade topluluk içinde üyelerin değer verildiği şekilde okuma ve hareket etme, yani kendini topluluğa ait hissetme ve topluluğun kimliğini kazanma, önemlidir (Wenger, 1998). Böylelikle aralarında iletişimin kuvvetlenmesi ve uygulamaya dair bilgileri birbirlerinden öğrenmeleri aralarında sosyal bağ kurulmasını sağlamaktadır. Bu durum ise uygulamaya tekrar katılımı sonuçlanmaktadır. Üyeler arası paylaşımlar ve etkileşim sayesinde yeni üye deneyimli üye olmaya doğru ilerler. Bu aslında biten bir süreç değil, daimi bir yolculuktur. Lave ve Wenger (1991) bütün bu yolculuğu, yani yeni üyeden deneyimli üyeye dönüşümü meşru çevresel katılım (MÇK) kavramı ile açıklamışlardır. MÇK, durumsal öğrenme teorisi için önemli bir kavramdır. Zira MÇK, uygulama topluluğunda öğrenme ve beceri gelişimini sağlayan sosyal ilişkiler arasında köprü görevi görmektedir (Wenger, 1998). Böylelikle öğrenmenin aslında katılım yoluyla sosyal pratiğin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Uygulama topluluğunun bir parçası olmak için altı çizilen en önemli nokta aktif katılımıdır. Topluluğa aktif katılım, daha çok katılmayla sonuçlanan bir unsurdur. Ayrıca aktif katılım üyenin uygulama ile ilgili bilgi sahibi olmasını ve diğer ortaklarla etkileşimi derinleştirdiği için kimlik gelişimini de destekler. Kimlik gelişimi ise üyenin, topluluğun bir parçası haline dönüşmesini ifade eder (Wenger, 1998). Bu da aktif katılım, öğrenme, üyeler arası paylaşım sonucunda kendini uygulama topluluğunun merkezinde olduğunu fark etmekle mümkündür.

Belirtilen topluluk içi öğrenmeye ve bilinçlenmeye zemin hazırlayan uygulama topluluklarına örnek olarak kooperatifler verilebilir. Kooperatifler, ortaklarının çıkarları doğrultusunda kurulan topluluklardır. Düzenledikleri ya da katıldıkları eğitimler, faaliyetler ve toplantılarla ortağı olan yetişkinlere çok yönlü bir öğrenme zemini sunmaktadır. Bu sayede hem bireysel dönüşümü/ farkındalığı hem de oluşturdukları topluluk ve ait oldukları toplum için toplumsal dönüşümü/ farkındalığı sağlama potansiyeli barındırması açısından önemlidir.

Kooperatifçiliğin özünde işbirliği ve dayanışma vardır. Geray (2014), kooperatifi bireylerin ya da yerel toplulukların ekonomik, toplumsal ve kültürel gereksinimlerini karşılamak üzere, özüne yardım, karşılıklı yardımlaşma ilkeleri çerçevesinde gönüllü olarak bir araya gelerek amaca uygun işletmeler kurmaları, girişimde bulunmaları, örgütlenmeleri süreci olarak tanımlamaktadır. Kooperatifler, kadın, genç, yaşlı ya da engelli bireyler, yerel halk da dâhil bütün insanlar için sosyal ve ekonomik katılımın sağlandığı örgütlerdir; bunun yanı sıra kendi kendine yardım edebilen, yoksulluk ya da işsizlik gibi zorlu durumlarda ortaklarına yardım sağlayan kuruluşlardır (Avrupa Birliği, 2009).

İlk kooperatifçilik deneyimlerinden günümüze kadar olan süreçte kooperatifçilik ilkeleri üzerine çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. ICA (International Cooperative Alliance- Uluslararası Kooperatifler Birliği)'nin düzenlemelerine göre kooperatifçilik ilkeleri serbest giriş-çıkış, demokratik yönetim, ortağın ekonomik katılımı, özerklik ve bağımsızlık, eğitim, yetiştirme ve bilgilendirme, kooperatifler arası işbirliği ve toplumsal sorumluluk olarak belirlenmiştir. Serbest- giriş çıkış, gönüllülük ve herkese açık olmasına vurgu yaparken, demokratik yönetim, politika oluşturma ve karar alma süreçlerine ortakların etken olduğu ve eşit oy hakkıyla yönetime ortakların karar verdiği anlamına gelmektedir. Ortağın ekonomik katılımı, kooperatifin sermayesine ortakların adil bir şekilde katkı yaptığını, masrafların ortaklarca karşılandığını vurgularken özerklik ve bağımsızlık ilkesi, kooperatiflerin kendi kendine yetebilen ve ortaklarınca yönetilen bir örgütlenme olduğunu belirtmektedir. Eğitim, yetiştirme ve bilgilendirme ilkesi kooperatiflerin gelişimi açısından ihtiyaç duyulan konularda eğitim almasını ve ortakların kooperatifçilik konusunda ise belirli bir bilgiye sahip olmasını ifade eder. Kooperatifler arası işbirliği, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası yapılarla verimli ve etkin çalışarak kooperatifçilik faaliyetlerini güçlendirmeyi vurgulamaktadır. Toplumsal sorumluluk ilkesi ise uyguladıkları politikalar ve pratikler sayesinde toplumların sürdürülebilir olmasında katkı sağladığının altını çizmektedir.

Kooperatifçilik insanlık tarihi kadar eski olsa da modern anlamda ilk kooperatifler, kapitalizmin yarattığı iktisadi kutuplaşmada ağır koşullar altında yaşamını idame ettirmek zorunda kalan işçi sınıfının, sermaye sahibi kapitalist sınıfa karşı dayanışmaya geçmesinin bir sonucu olarak İngiltere'de kurulmuştur (Ballı, 2019). 1840'larda Rochdale'de yaşam standardı kötü olan 28 pamuk dokuma fabrika işçisi, yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla ilk tüketim kooperatifini kurmuş; 1844'te bir dükkân açmış ve un, tereyağı, şeker ve yulaf satmaya başlamıştır (Zamagni ve Zamagni,

2010). Sonrasında tabandan olan bu hareketlenme diğer Avrupa ülkelerinde de görülmüştür. Fransa’da 1849’da “esnaf hammadde alım kooperatifi”, 1850’de ise “esnaf kredi kooperatifi” kurulmuştur; Almanya’da küçük çiftçileri desteklemek amaçlı “tüketim kooperatifi” kurulmuştur (Geray, 1992). Şüphesiz kooperatifçiliğin yaygınlaşmasında başarılı ilk örneklerin etkisi yüksektir.

Türkiye’deki kooperatifçilik tarihine bakıldığında bu anlamdaki ilk uygulamalar, 13. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında Ahi Birlikleri; 18. yüzyılda loncalar ve gedikler görülürken; 19. yüzyılda memleket sandıkları Mithat Paşa öncülüğünde kurulmuştur (Mülayim, 2019). Memleket Sandıkları bir tarım kredi kooperatifidir ve çiftçiye tefecilerin elinden kurtarmak amacıyla kurulmuştur. Türkiye’de ise modern anlamda ilk kooperatifi kuran kişi Atatürk’tür (Mülayim, 1998). Atatürk, kooperatifçilikle ilgili düzenlemelere de öncü olmuş ve kalkınmadaki rolünü çoğu konuşmasında vurgulamıştır. Buna ek olarak köyde eğitim- öğretim faaliyetleri yürüten öğretmenlere kooperatif oluşturma misyonu da yüklemiştir. Cumhuriyet’in ilanından bir yıl sonra çiftçilerin kredilendirilmesi, alım-satım kooperatiflerinin kurulması ön görülürken; 1926’da İtibari Zirai Birlikleri kurularak 58 maddelik bir kararname çıkarılmış ve yine aynı yılda 856 sayılı Türk Ticaret Yasasında, kooperatiflerin diğer şirketler arasında yer alması için gerekli düzenlemeler yapılmıştır (Mülayim, 2006). Zaman içinde yapılan çeşitli düzenlemelerle kooperatifçilik gelişerek günümüze kadar gelmiştir.

Türkiye’deki kooperatiflerin nicel durumu ile ilgili olarak net bir sayı yoktur. Bunun nedeni olarak kooperatiflerin farklı bakanlıklara bağlı olması gösterilebilir. Fakat dönemin T. C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Selçuk (2019) konuşmasında Türkiye’de 38 farklı türde 50 bini aşkın kooperatif ve 6,3 milyona yakın da kooperatif ortağı bulunduğunu belirtmiştir. Türkiye’deki kooperatiflerin tümü dikkate alındığında yaklaşık yüzde 18’i; kooperatiflere ortak olan kitle bazında ise yüzde 57’si tarımsal amaçlı kooperatiflerden oluşmaktadır (Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2019). Başka bir deyişle, Türkiye’deki kooperatiflerin dörtte biri tarımsal kooperatiflerden oluşurken, kooperatif ortaklarının yarısından fazlası tarımsal kooperatif ortağıdır. Tarımsal kooperatifler, tarımsal üretimin çeşitli uygulamalarla çözülmeye, zayıflamaya ve azalmaya başlamasından dolayı kırsal kalkınma için kritik bir noktada durmaktadır. Tablo 1’de tarımsal kooperatiflerle ilgili veriler sunulmuştur. Bu verilere bakıldığında tarımsal kalkınma kooperatiflerinin sayısal açıdan öne çıktığı görülmektedir.

Tablo 1

Tarımsal Kooperatifler ve Ortak Sayıları

Kooperatifler	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
Pancar Ekicileri Kooperatifi	31	168981
Tarım Kredi Kooperatifi	1767	1082978
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	8173	842563
Tarım Satış Kooperatifi	322	602248
Sulama Kooperatifi	2497	295984
Su Ürünleri Kooperatifi	522	29972
Yaş Sebze ve Meyve Pazarlama Kooperatifi	37	2886
Tarımsal Kooperatiflerin Toplamı	13349	3025612

Kaynak. T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, tarımsal kooperatiflerin yaklaşık %62’sini oluşturmaktadır. Bu kooperatifler özellikle kırsal alanda yaşayan ve piyasa ekonomisi şartlarına ayak uydurmada sıkıntı yaşayan köylüler için önemli kuruluşlardır (Toksoy, Yenigün ve Şen, 2009). Kooperatifler, toplumsal sorumluluk ilkesince çok sayıdaki kırsal alanda yerel hizmet sürdürebilirliğini sağlamaktadır (Çetin, 2009). Ortaklarına sağladığı ekonomik kazanç, kırsal/ yerel kalkınmada ve güvenilir gıda üretiminde sunduğu olanaklarla kırsal kalkınma ve kooperatifçilik pratikleri ulusal kalkınma planlarında ve strateji belgelerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Kırsal alandaki kooperatifler kırsal kalkınma fırsatları sunmasının yanında tarlada, bahçede ve hayvan bakımında görülmeyen emeğin, yani kadın emeğinin değerlendirilmesi açısından da potansiyel oluşturmaktadır. Zira toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)’nda kadınların kooperatifçilik konusunda desteklenmesinin altı çizilmiştir (600.5 m). ICA tarafından düzenlenen 2019 konferansında kooperatiflerde kadın liderlerin olması gerekliliği vurgulanmıştır. Uluslararası Kooperatifçilik Yılı olan 2012’den beri aralarında Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu (IFAD) ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women)’nin de olduğu pek çok uluslararası örgüt tarafından kırsal kesim kadının istihdamını artırma ve kırsal yoksullukla mücadele politikalarının bir parçası olarak teşvik edilmektedir (Hirsch, 2012; Akt. Kurtege Sefer, 2020). Bu politika belgelerinde neoliberalizmin etkisini görmek mümkündür. Neoliberalizm ekonomik büyüme ve

kalkınma için girişimciliği desteklemektedir. Nitekim belgelerinde kadın kooperatifleri kadınların ekonomik fırsatlar ve kendini geliştirme açısından öne çıkarılmaktadır.

Ulusal ve uluslararası politikalarda ve belgelerde kırsaldaki kadının desteklenmesinde ve güçlendirilmesinde kooperatiflerin kritik öneme sahip olduğu sürekli vurgulanmaktadır. Kırsal alandaki kadınların tarımsal kooperatiflerde yer alması kadınların ekonomik güçlenmesi ve sosyalleşmesi adına önemli çıktılar barındırmaktadır. T.C. Gümrük Bakanlığı'nın (2012) da belirttiği gibi kadınların yer aldığı kooperatifler ve kadın kooperatifleri dar gelirli kadınlara yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan yeni fırsatların oluşmasına olumlu etki yapmaktadır. Kadın Kooperatifleri olarak ele alınan bu kooperatifler ekonomik temelli örgütlerden sosyal amaçlı olan örgütlere kadar çok çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Kadın Kooperatiflerinin mevcut durumunu inceleyen bir araştırma, bu kooperatifleri “çok amaçlı kadın kooperatifleri” olarak ele almıştır. Araştırmaya göre, çok amaçlı kadın kooperatiflerinin bu çeşitli faaliyetleri arasında en önemli ikisi, kadınlara iş olanakları sağlaması ve kadınlar için sosyal bir çıkış noktası olmalarıdır (Duguid, Durutaş ve Wodzicki, 2015).

Kırsal alandaki kadın kooperatifleri her ne kadar toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten bir yapıya sahip olsa da kadınlar için değerli ve dönüştürücü deneyimler sunmaktadır. Bu dönüştürücü deyimlerin başında sosyalleşme sayılabilir. Genelde evle çevrili yaşamı olan kadınlar için farklı alanlara girmek farklı insanlarla iletişimde olmak kendilerini sosyal yönden geliştirici bir eylemdir. Kooperatif ortağı olan kadınların diğer kadın örgütleriyle gerek fuarlarda gerek toplantılarda bir araya gelmeleri yalnızlık duygusunu ortadan kaldırmaktadır (Kurşuncu ve Yılmaz, 2020). Bunun yanı kooperatifin resmi kurumlarla yürüttüğü ilişkiler de kadınlar için güçlendirici bir faaliyet olarak öne çıkmaktadır. Kurşuncu ve Yılmaz'ın (2020) da vurguladığı gibi bu durum erkeklerin yarattığı sorunlarla baş etmeye yönelik “devlet kurumları arkamda” hissi oluşturmaktadır. Ayrıca bu noktada görülmeyen emeğin değerlendirilmesi konusunda ekonomik katkıları da göz ardı edilemez bir gerçektir. Zira aile içi yeniden üretim mekanizması olarak ev içi emeğinin yanı sıra hayvan, bağ, bahçe, tarla vb. bakımında da kadın emeği, aile ekonomisine katkısı büyük de olsa, görülmez durumdadır. Kandiyoti'nin (2015) da belirttiği gibi kadınların eve kapanması ve etkinliklerini günlük ev işleriyle sınırlandırmaları, daha saygın ve “kentli” kabul edildiği içindir ki köylü erkekler kimi zaman “kadınlarının çalışmadığını” öne sürer ancak

gerçek duruma daha yakın bakınca, ağır ve dikkate alınmayan bir emek türünün varlığı görülür.

Cinsiyetler arasındaki eşitsizlik, ataerkillik, şiddet ve kalıp yargılar vb. birçok etkenin yanı sıra eğitimsizlik ve yoksulluk ile yakından ilişkilidir; özellikle kırsal alanda daha yıkıcıdır. Kırsal alanda özellikle kadınların, sözlü kültürün baskın olması (Yıldız, 2006), ataerkil aile yapısının eziciliği (Kandiyoti, 2015), kadınların evde işgücü olarak değerlendirilmesi (Alat ve Alat, 2011), kırsal alanda okula ulaşım güçlüğü (Aytaç, 1967) gibi çeşitli sebeplerle örgün eğitimden uzak kaldığı ortaya koyulmuştur. Bu durum da kadını, eğitime ulaşamadığı için, dezavantajlı duruma düşürmektedir.

Cinsiyetler arasındaki eşitsizliği yaratan diğer bir durum ise yoksulluktur. Yoksulluğun yaygınlaşmasında neoliberal politikaların etkisi yadsınamaz. Yoksulluk elbette ki herkes için yoksulluktur ancak birçok çalışmanın işaret ettiği üzere kadınların yoksulluğu yaşayışları eşitsizlik ve cinsiyet rolleri sebebiyle daha derin olmaktadır (Topçuoğlu ve Aksan, 2014). Hatta öyle ki 1995'te Beijing'de gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planında “yoksulluğun kadınlaşması (feminization of poverty)” ifadesi yer almaktadır. Kavramsallaşan bu ifadeden de anlaşılabileceği gibi eğitim ve istihdamdaki eşitsizliklerin yanı sıra yoksulluk açısından kadınların dezavantajlı olduğu bir gerçektir. Bu durumdaki en büyük etken hane içi eşitsizlikler, ekonomik kaynaklara ve kamusal hizmetlere eşitsiz erişim sayılabilir (Kazar, 2019).

Kadının bu dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmak adına kadının güçlen(diril)mesi (women's empowerment) önemlidir. Kadının yoksulluğu, kadının güçlen(diril)mesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi kadınlarla ilgili konular son on yılda gündeme gelmiş ve kadının ekonomiye katılımı Pekin Deklarasyonu ve Birleşmiş Milletlerin kalkınma hedeflerinde yer bulmuştur (Özşahin ve Uluer, 2014). Bir diğer yandan, günümüzde doğal gıda ve el yapımı ürünlerin tüketiminin popüler hale gelmesi kırsal alandaki kadın emeğinin değerlendirilmesi bağlamında kırsal alandaki üretim ve tarımla ilgilenen kadın kooperatiflerini öne çıkarmaktadır. Böylelikle kadın girişimciliğini destekleyen projeler ve uygulamalar hem devlet hem de özel kurumlar ve uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmiş ve çalışmaların kadının güçlendirilmesi ekseninde şekillenmesi sağlanmıştır.

Kadın güçlenmesi, aslında ekonomik güçlenmenin ötesinde ev dışı ortamda sosyalleşmesi ve bilinç kazanmasının bir sonucudur. Güçlenme aslen Freire'nin (1995) vurguladığı bilinçlenme süreciyle başlamaktadır. Bilinçlenme (ya da sosyo-politik çevrenin derinden farkındalığı) güçlendirici beceri ve duyguların gelişiminin sadece

habercisidir (Stromquist, 2012). Bu farkındalığı tetikleyen şey, bireyin tek başınalığından ziyade içinde yer aldığı ve kendi gibi insanlardan oluşan gruplardır. Stromquist de güçlenmenin en iyi şekilde küçük ve sadece kadınlardan oluşan gruplarda geliştiğini vurgulamaktadır. Böylelikle kadınlar harekete geçmeyi sağlayacak olan ortak kimlik geliştireceklerdir. Bu açıdan kadınların güçlenmesini destekleyen en önemli örgütlenmelerden biri de kadın kooperatiflerdir. Zira kooperatifler, kadınların emeğinin değerlendirilmesi için yeni fırsatlar oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, kooperatifler, kadınlara sosyalleşme, paylaşım, öğrenme ve kendini ifade edebilme ortamları sunmaktadır. Gümüsoğlu (2012), kadınların özellikle kendi kurdukları kooperatiflerde bir araya gelmelerinin, ekonomik olduğu kadar toplumsal açıdan çok boyutlu bileşenleri ve değişimleri içeren bir olgu olduğunu belirtmektedir. Stromquist'in (2012) de vurguladığı gibi, bu durum örgütlenme ve dayanışma yoluyla kadının her yönden güçlenmesi sağlanmaktadır.

Kooperatifler, kadınların gerek eğitim açısından gerekse ekonomik yönden geride kalmasının da önüne geçmesi için bir potansiyel oluşturmaktadır. Dolayısıyla kırsal alandaki kadın kooperatifleri kırsal kalkınmada ülke ekonomisine katkı sağlarken kadınların güçlenmesinde de önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Nitekim bu kooperatifler aktif olduğu ve kadınlar aktif katılım sağladığı sürece aslında kadınlara bir öğrenme ve gelişme ortamı sunmaktadır. Stromquist'in (2004) de belirttiği gibi, önemli informal öğrenmeler bireylerin kendi kurumlarını yürütürken yaptıkları faaliyetlerde gerçekleşmektedir. Eğitim alanından uzak kalan kırsal alandaki kadın, kendi aydınlanması ve dönüşümü için hem kendi gibi hem de farklı sosyal sınıflardan kadınlarla kooperatif çatısı altında birleşerek güç bulmaktadır. Uğraşlarının sonucu olarak edindikleri deneyimler, hayatlarının iyileşmesine/ kendilerinin iyi oluşlarına en değerli katkıyı sunmaktadır.

Özetle, bireyin öğrenmesinde en etkili olan ortamlardan biri içinde yer aldığı çevredir. Öğrenmelerin şekillenmesi ve anlamlı olması etkileşimde olunan sosyal çevreye bağlıdır. Bir iş ortamı, aile ortamı, kurs ortamı, arkadaş ortamı gibi çevrelerde her birini çevreleyen kendi ortak noktalarında paylaşımlar gerçekleşmektedir. Nitekim durumsal öğrenme teorisi, her çevrenin kendine has bilgiler ve paylaşımlar içerdiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla öğrenmeler bu paylaşımlar sayesinde gerçekleştiği düşüncesinden yola çıkarak öğrenmenin yalıtık bir faaliyet olmadığı, bireyin içinde bulunduğu durumla bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Durumsal öğrenme teorisinde bir gruba bir araya getiren uygulama ve uygulamaya katılanların bu çerçevede

deneyimlediği kimlik gelişimi önemlidir. Bu topluluklar, uygulama topluluğu olarak adlandırılmaktadır. Uygulama topluluğu şeklinde değerlendirilebilecek bir topluluk da kadın kooperatifleridir. Kadın kooperatifleri son yıllarda kadının özellikle ekonomik güçlenmesi, kadın girişimciliği ve kırsal kalkınma noktasında üzerinde en çok durulan olgulardan biridir. Kooperatifçilik uygulaması çerçevesinde toplanan kadınların kooperatifçiliğin çerçevesinde toplanma deneyimlerinden kooperatifçi kimliği kazanma ve faaliyetlerini sürdürme deneyimlerine kadar her süreç bu yapıları uygulama topluluğu olarak değerli kılmaktadır. Bütün bu bilgiler ışığında bu araştırmanın problemini kırsal alanda faaliyet gösteren bir kadın kooperatifini (Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi) uygulama topluluğu biçiminde ele almak ve bu topluluk çerçevesinde gerçekleşen deneyimlerin kadınların kimlik gelişimine ve güçlenmelerine etkisini ortaya koymak oluşturmaktadır.

Amaç

Bu tezin genel amacı, Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (ZK)'ni uygulama topluluğu bağlamında değerlendirerek kooperatif ortaklarının kimlik gelişimi ve güçlenme deneyimlerini analiz etmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Uygulama topluluğu olarak ZK'nin genel özellikleri nelerdir?
 - a. ZK'de karşılıklı bağıllık nasıl şekillenmektedir?
 - b. ZK'de ortak girişim nasıl şekillenmektedir?
 - c. ZK'de paylaşılan birikim nasıl şekillenmektedir?
2. Topluluktaki uygulamalar, ortakların kimlik gelişimini ve güçlenmelerini nasıl etkilemektedir?

Önem

Türkiye'de yetişkin eğitimi alanında yapılan çalışmalara bakıldığında yetişkin öğrenmesine yoğunlaşan çalışmaların sayıca fazla olması dikkat çekse de kadın kooperatiflerini öğrenme ve gelişim ortamı açısından ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Oysa yetişkin öğrenmesinde çoğunlukla vurgulanan informal öğrenme günlük deneyimlerin içine gömülü bir şekilde gerçekleşmektedir. Bunun için sosyal

çevre ve bu çevrede bireylerin karşılıklı etkileşimi önemlidir. Bu çalışma, bu perspektiften kadın kooperatiflerini ele alacağı için yetişkin eğitimi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bunun yanı sıra kadın kooperatifleri üzerine yapılan çalışmalar genellikle kadın kooperatiflerinin kırsal kalkınmadaki rolleri, kırsal alanda kooperatifleşme potansiyeli, kırsala ve kadınlara ekonomik ve sosyal katkıları ve bu katkıların kadının ekonomik ve sosyal güçlenmesine etkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Oysa bütün bunların yanı sıra kooperatifçilik temel ilkelerinden biri *eğitim, yetiştirme ve bilgilendirmedir*. Kadın kooperatiflerinin kuruluş aşamasında katıldıkları ve kooperatif temelinde düzenledikleri eğitimler, bu eğitim sürecinde ve kooperatif faaliyetlerinde edinilen informel öğrenmeler de önemli birer yetişkin öğrenmesi örneğidir. Kadın kooperatiflerini bu açıdan inceleyen bir çalışma olmadığı için bu çalışma yetişkin öğrenmesi açısından kadın çalışmaları ve kooperatifçilik çalışma alanlarına katkı sunacağından dolayı önem taşımaktadır.

Bütün bunlara ek olarak, durumsal öğrenme ve uygulama topluluğu çalışmalarına bakıldığında Türkiye’de yapılan çalışmalar daha çok eğitim temelli gruplardır (kurs ortamında, bilgisayar destekli eğitimler, eğitim ortamlarında vb.). Durumsal öğrenme teorisindeki en önemli vurgu öğrenmenin sosyal hayattan yalıtık olmadığı üzerinedir. Bu nedenle topluluğun sürdürülebilirliği, toplulukta kimlik gelişimi de uygulamayla şekillenen sosyal arka plan ve üyeler arası karşılıklı etkileşim gibi durumların üzerinde özellikle durulmaktadır. Çalışma, bu bakış açılarına ek olarak, kadınların kooperatif faaliyetlerine katılım şekilleri, kimlik gelişimleri ve deneyimlediği güçlenmeleri kadın kooperatiflerini uygulama topluluğu olarak öne çıkarmaktadır. Bu çalışma, bu yönüyle de durumsal öğrenme ve uygulama topluluğu literatürüne katkı sunmaktadır.

Özetle, bir uygulama topluluğu olarak ele alınan kadın kooperatifindeki öğrenme, kimlik gelişimi ve güçlenmenin incelenmesini temele alan bu çalışma, kadın çalışmaları, kooperatifçilik, durumsal öğrenme ve yetişkin eğitimi alanlarına önemli katkılar sağlayacağı ve bu alanlarda yapılacak çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu başlık altında araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan informel öğrenme, durumsal öğrenme, uygulama topluluğu ve kadın kooperatifleri ile ilgili alanyazın ve araştırmalara yer verilmiştir.

Informel Öğrenme

Öğrenme; yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç hem örgün hem de örgün olmayan eğitim programlarını ve öğrenmeleri içermektedir. Belirtilen sürecin örgün eğitim dışında kalan ve yetişkinlere yönelik gerçekleştirilen kısmı yetişkin eğitimi; yetişkinlerde gerçekleşen öğrenme ise yetişkin öğrenmesi olarak ele alınmaktadır. Yetişkin öğrenmesi, genellikle bireyin çevresi ile olan etkileşimi sonucunda, herhangi bir gereksinimine yanıt olarak bilgi, beceri ve davranışlarındaki değişim/ler biçimindedir ve aslında öğrenme, ne bir görev ne de bir sorun değil, dünyada var olmanın bir yoludur (Duman, 2007). Yetişkinlerde öğrenmenin nasıl gerçekleştiğinin açıklanması, yetişkin eğitimi temeli atıldığından beri hem araştırmacıların hem de uygulayıcıların başlıca uğraşı haline gelmiştir (Merriam, 2009). Foley (2009) öğrenmenin amaçlı ve yapılandırılmış olabileceğini belirtirken, çoğunlukla informel ve rastlantısal olduğuna ayrıca dikkat çekerek bu öğrenmelerin insanlarda dönüştürücü etkisi olduğunu savunmaktadır. Nitekim Merriam'ın (2009) da vurguladığı gibi aslında yetişkin öğrenmesi, tek ve basit bir açıklamaya indirgenemeyecek kadar çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur.

Derslik ortamının ve planlı bir eğitimin programından farklı olarak ve herhangi bir yerde kendiliğinden rastlantısal olarak gerçekleşen öğrenmeler informel öğrenme olarak ele alınmaktadır. Tusting ve Barton'a (2011) göre, informel öğrenme kavramı, yetişkinlerin neden örgün eğitim sunumları dışında öğrendiklerini açıklamada, plansız ve önceden tasarlanmış öğrenmeyi ya da yapılandırılmamış öğrenmeyi adlandırmada, toplumda örgün öğrenme kurumlarına karşı olan eğitim sunumlarını tanımlamada ya da herhangi bir akredite olmayan eğitim olanağını tanımlamada kullanılmaktadır. Bu

nedenle denilebilir ki informal öğrenme, insanların neden ve nasıl öğrendiklerini ve yaşamlarında öğrenmenin önemini anlamaya çalışmak için faydalı ve önemli bir konudur (LET, 2000).

İnformel öğrenmenin araştırmacılar tarafından geliştirilen ortak bir tanımı yoktur. Araştırmacılar informal öğrenmenin çeşitli benzerliklerinin yanı sıra farklı özelliklerine de vurgu yapmaktadırlar. Marriam ve Caferella (1999) informal öğrenmenin günlük faaliyetlerde gerçekleştiğini belirtirken, Livingstone (2001) informal öğrenmenin esnekliği üzerinde durmaktadır. Tusting (2003) informal öğrenme ile ilgili olarak deneyimden öğrenme, bağlamdan öğrenme, örtük öğrenme, kazara öğrenme vb. gibi öğrenme türlerini öne çıkarırken, Malcolm, Hodgkinson ve Colley (2003) informal öğrenmede süreç, yer, amaç ve içerik kavramlarının altını çizmektedir. Hamilton (2006) informal öğrenmede bireyin kasıtlı olmadığını özellikle vurgulamaktadır. Livingstone'un (1999) informal öğrenme tanımı yukarıda belirtilen araştırmacıların anlatımlarını da özetler niteliktedir:

İnformel öğrenme, eğitim kurumlarının müfredatlarının ya da eğitim kurumları veya sosyal kurumlar tarafından sunulan kursların/ çalışmaların dışında gerçekleşen anlama, bilgi ve beceriyi içeren her türlü faaliyettir. İnformel öğrenmenin temel prensipleri (örneğin; amaçlar, içerik, kazanımların değeri ve aşamaları, süresi, değerlendirmesi ya da çıktıları, uygulamaları) ilgili kişi ya da gruplar tarafından kararlaştırılır. İnformel öğrenme, dışarıdan dayatılan bir kıstas ya da kurum temelli uzman bir eğitici olmadan ya bireysel ya da kolektif bir şekilde, kişide kendiliğinden başlamaktadır.

Schugurensky (2000) öz-yönelimli, rastlantısal ve sosyalleşme kategorileri oluşturarak informal öğrenmenin amaçlılık ve farkındalık boyutlarına dikkat çekmektedir. Öz-yönelimli öğrenme, bireyin kendisinin öğrenmeye yönelmesini vurgular. Birey, öğrenme amacı taşıdığı için farkındalık vardır. Rastlantısal öğrenmede, bireyin öğrenme amacı yoktur ama öğrenme sonrası farkındalık gelişir. Sosyalleşmede ise öğrenme amacı da sonrasında gelişen bir farkındalık da yoktur. Birey girdiği sosyal ortamlarda farkına varmadan ve amaçsız bir şekilde öğrenir.

Yetişkin öğrenmesi bağlamında yapılandırılan çoğu informal öğrenme araştırmaları, kişilerin yaşamı boyunca izledikleri öğrenme yollarını inceleyerek yetişkinlerin yaşamındaki bazı informal öğrenme biçimlerinin yaşamsal önemini ve bunun örgün eğitim kurumlarının yaptıkları işler uğruna göz ardı edildiği gerçeğini açığa çıkarmıştır (Tusting ve Barton, 2011). İnformel öğrenme ile ilgili çalışmalara bakıldığında iş yerinde gerçekleşen informal öğrenmeler üzerine olan çalışmalar öne

çıkılmaktadır. Örneğin, Eraut (2004) çalışmasında iş yerindeki informal öğrenmelerin çoğunlukla işi yaparken ve işi öğrenme fırsatları araştırırken gerçekleştiğini bulgulamıştır. Coffield (2000), Eraut'un çalışmasının, öğrenen toplum ya da öğrenen kurum teorisi temelinde, iş temelli öğrenmenin değerinin ve işteki informal öğrenmenin kritik öneminin yanı sıra yaşam boyu öğrenmenin ihtiyaç duyduğu anlamlar ve eğilimlerin sadece işyerinde edinilebileceğini ortaya çıkardığını belirtmektedir.

LET (2000) çalışmasında informal öğrenme her yerde gerçekleşebileceğini belirtirken Wenger (1998), durumsal öğrenme teorisi çerçevesinden informal öğrenme ve bilmenin sosyal kurumlara ya da topluluklara katılmada şekillenmesi açısından topluluklara katılmanın önemli bir aşaması olduğunu vurgulamaktadır.

Durumsal Öğrenme ve Uygulama Topluluğu

Öğrenme genellikle örgün eğitimle eş tutulan bir kavram olduğu için okulda gerçekleşen öğrenmeler üzerine çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Fakat öğrenmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğuna da yapılan vurgu son zamanlarda artmıştır. Kalıcı öğrenmelerin çoğunun yalıtılmış okul ortamlarında değil bağlamlı sosyal pratikte gerçekleştiği de son zamanlarda yapılan vurgulardan biridir. Durumsal öğrenme teorisi, öğrenmenin sosyal yaşamdaki bağlamlarının altını çizen bir teoridir. Zira durumsal öğrenme (situated learning), öğrenmenin bir sosyal ortamda duruma bağlı olarak gerçekleştiğini savunmaktadır. Örneğin, Lave (1988) matematik işlemleri üzerine yaptığı bir çalışmanın sonucunda sınıf ortamında yapılan bir testte %59 oranında başarı sağlandığını, fakat aynı işlemlerin market gibi gerçek bir ortamda yapıldığında bu oranın %98'e çıktığını vurgulaması öğrenmenin durumla bağlantılı olduğunu göstermesi açısından kritiktir.

Bilişsel yaklaşımı benimseyen teoriler öğrenmenin insan beynindeki içsel aşamaları vurgulayan sosyal ortamdan yalıtık ve bireysel bir faaliyet olarak ele alırken durumsal öğrenme, öğrenmenin sosyal ilişkilerle anlamlı olduğunu belirtmektedir. Wenger (1998), öğrenmenin durumsal olduğunu sosyal boyutuna dikkat çekerek vurgulamaktadır:

Birbirimizle, dünya ile iletişim halindeyiz ve birbirimizle ve dünyayla ilişkimizi buna göre ayarlıyoruz. Diğer bir deyişle, öğreniyoruz.

Durumsal öğrenme açısından bilgi, esas olarak öğrenme etkinliklerinin doğal ve öğrenme çıktılarının özgün olmasının bir sonucudur ve bilgi, bireyin içinde bulunduğu durumlarla uyumludur. Bir başka ifadeyle, bilgi, kullanıldığı ve geliştirildiği kültür, bağlam ve etkinliğin bir ürünü olarak durumlara bağlıdır.

Lave ve Wenger tarafından geliştirilen durumsal öğrenme teorisinin iki dayanağı vardır: Vygotsky'nin sosyokültürel teorisi ve eğitim antropolojisi. Vygotsky (1978), sosyokültürel teorisiyle bireylerin etkileşimde edindikleri bilgiyi içselleştirmesi sonucunda öğrenmenin gerçekleştiğini savunmaktadır. Eğitim antropolojisi ise sosyalleşme ve kültürlenmenin altını çizmektedir. Eğitime antropolojik açıdan bakan Mead (1978), kültürün insan doğasından üstün olduğunu, farklı bir güç ve gelişim içerdiğini belirterek insanlar için kültürün, yani sosyalliğin, doğadan önemli olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda eğitim antropolojisi, insanın varlık yapısı ve bu yapının nitelikleriyle eğitimin amaçları arasındaki ilişkiyi arayan, yani eğitimin “meşruiyetini” tartışan ve öğelerini eleştiren bir bakış açısıdır (Çakır, 2022). Vygotsky'nin sosyo kültürel teorisi öğrenmeyi sosyal bir olay olduğunu, eğitim antropolojisi ise eğitimin durumlar içine derin bir şekilde gömülü olduğunu vurgulamaktadır (Kirshner ve Whitson, 1997). Bu düşüncelerden geliştirilen durumsal öğrenme teorisi, öğrenmenin bilişsel aşamalardan ziyade bireyin içinde bulunduğu durumlara (Brown, Collins ve Duguid, 1989; Greeno, Smith ve Moore, 1993) ve yaşanan dünyada üretken sosyal pratiğin ayrılmaz bir parçası (Lave ve Wenger, 1991) oluşuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bilişsel öğrenme kuramcılarının göz ardı ettiği sosyal bağlamı öne çıkarmaktadır.

Yetişkin eğitimi ve öğrenmesini ele alan çalışmalarında sosyal öğrenme, deneyimlerden öğrenme ve informel öğrenme (Jarvis, 1987; Cross, 1983; Freire, 1995; Barton ve Hamilton, 1998; Knowles, 2009; Coffield, 2000; Livingstone, 2001) gibi kavramlarla sosyal ve kültürel çevrenin önemini vurgulamaktadır. Nitekim Wilson'ın (1993) da belirttiği gibi yetişkinin öğrenmesi ve düşünme becerisi duruma bağlı olarak ortamla etkileşimle gerçekleşir; yani tipik bir şekilde sosyal bir faaliyettir. Benzer şekilde, Merriam (1993) da öğrenme aşamalarına odaklanan durumsal öğrenmenin, yetişkin yaşamına uyum sağlayabildiğine ve yetişkin öğrenmesinin benzersiz özelliklerini tanımlayabildiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Lave ve Wenger (1991) öğrenmeyi önerme bilgisi edinmenin bir sonucu olarak tanımlamaktan ziyade, öğrenme ile sosyal durum arasındaki ilişkiye önem vermektedir. Yetişkin öğrenmesi, geniş sosyal etkiler olmadan gerçekleşemez. Çoğu araştırmacıya göre de insanlar ve

onların sosyal katılımını içeren uygulamalar arasındaki iletişimle öğrenme gerçekleşir ve bilgi oluşturulur (Brown ve Durguid, 1991; Wenger, 1998). Wilson (1993) öğrenmeyi ve bilmeyi etkileyen ve yapılandıran üç faktör belirtmiştir: sosyal faaliyetler, duruma uygun öğrenme araçları ve ortamla etkileşim. Hansman'a (2001) göre ise öğrenmenin dört bileşeni vardır: öğrenenler arası etkileşim, sosyal etkileşimlerde kullanılan araçlar, faaliyetin kendisi ve faaliyetin yer aldığı sosyal bağlam. Benzer şekilde Wenger (1998) kalıcı öğrenmelerin çoğunun bireyin yer aldığı sosyal ortamda gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan Wenger dört önemli bağlamı öne çıkarmaktadır: öğrenilen ve ait olunan topluluk; yaparak öğrenmeyi destekleyen uygulamalar; deneyim ve öğrenmeyle gerçekleşen anlamlandırma ve son olarak bütün bunlar sonucunda kazanılan kimlik. Dolayısıyla durumsal öğrenmenin merkezindeki kavram sosyal katılımıdır. Bu ifade ile anlatılmak istenen sadece ortamda hazır bulunuşluk değil, ortamdaki faaliyetlere aktif olarak katılım ve sosyal topluluğa uygun kimlik gelişimini tecrübe etmektir.

Lave ve Wenger (1991) çalışmalarında çıraklık (apprenticeship) olarak tanımladıkları beş sosyal grubu (Yucatec ebeleri, Vai ve Gola terzileri, deniz levazım subayları, market kasapları ve içmeyen alkolikler) ele alarak öğrenmenin katıldıkları grup ve uygulama çevresinde şekillendiğini; ayrıca üyeler arasındaki iletişim derinleştikçe uygulama ve topluluğa bağlılığın da geliştiğini ortaya koymuşlardır. Bu perspektiften bakıldığında en önemli vurgunun sosyal bağlam olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, öğrenme bireysel bir etkinlik değil; topluluk içinde gelişen ve belirli bağlamlara gömülü sosyal bir pratiktir (Lave ve Wenger, 1991).

Uygulama Topluluğu (Community of Practice)

Uygulama topluluğu kavramını ortaya koyan ve geliştiren teorisyen Etienne Wenger'dir. Lave ve Wenger (1991) çalışmalarında daha öncede belirtildiği gibi beş grubu gözlemlediklerinde her bir grubun bir uygulama çevresinde şekillendiğini, geliştiğini ve bu süreçte üyeler arasında bağ oluştuğunu, ilişkilerinin derinleştiğini bulgulamışlardır. Ayrıca bazı topluluklarda uygulamanın merkezinde olan ve öğreten bir 'usta' olmasına rağmen üyelerin daha çok birbirleriyle olan paylaşımlarda öğrendiklerini gözlemek araştırmacıların durumsal öğrenme teorisini ve uygulama topluluğu kavramını geliştirmelerini sağlamıştır. Sonrasında Wenger (1998) bir başka

eserinde uygulama topluluğu kavramını geliştirmiş ve detaylandırmıştır. Bu bağlamda kavramı geliştiren teorisyen Wenger olduğu için, uygulama topluluğu ile ilgili anlatımlar için çoğunlukla onun eserlerinden faydalanılmıştır.

Öğrenmeyi sosyal bir pratik olarak kabul eden durumsal öğrenme teorisi, bireysel öğrenenlerin insanlarla ilişkileri olduğu uygulama topluluğuna odaklanmaktadır. Kavramı insan bilimci Jean Lave ve Etienne Wenger öğrenme modeli olarak çıraklık (apprenticeship) çalışırken geliştirmişlerdir. Çıraklık ifadesi daha çok usta ve çırak arasındaki ilişkiyi çağrışırsa da araştırmalarında, çıraklık çoğunlukla kalfalardan ve daha ileri düzey çıraklardan öğrenmeyi vurgulayan karmaşık sosyal ilişkiler setini vurgulamaktadır. Bir anlamda topluluk içi her düzeyden bireylerin birbiriyle iletişim ve etkileşimde olmasının altını çizmektedir.

Uygulama topluluğu, bir konuyla alakalı ilgiyi, bir dizi sorunu veya tutkuyu paylaşan ve bu alandaki bilgi ve uzmanlıklarını sürekli etkileşimde bulunarak derinleştiren bir grup insan olarak tanımlanabilir (Wenger, McDermott ve Snyder, 2002). Wenger'in (1998) de vurguladığı gibi uygulama toplulukları hayatın her alanında ve her anında vardır. Örneğin, hayatta kalmayı öğrenen bir kabile, yeni ifade formeleri araştıran bir sanatçı grubu, okulda kimliklerini tanımlayan birtakım öğrenci, benzer problemler üzerine çalışan bir grup mühendis gibi örnekler uygulama toplulukları olarak görülebilir (Wenger-Trayner ve Wenger-Trayner, 2015). Sosyal bireyler olarak insanlar, birden fazla uygulama topluluklarında yer alabilir ve her bir uygulama topluluğuna aktif katılımı sağladığı ölçüde de topluluğun kimliğini geliştirir. Birey, aile topluluklarından iş hayatına kadar birçok uygulama topluluğunun içinde yer almaktadır. Kısacası uygulama toplulukları sosyal hayata entegre olmuş; bireyin yaşamının bir parçasıdır.

Uygulama topluluğunun ilgi alanı (domain), topluluk (community) ve uygulama (practice) olmak üzere üç temel boyutu vardır (Wenger, McDermott ve Snyder, 2002; Snyder ve Wenger, 2010; Wenger, 2010). Uygulama topluluğu, kimliği ve kimliğin neleri önemsediğini ifade eden özel bir ilgi alanına odaklanır. Bu yüzden bir grup arkadaş ya da insanlar arasındaki iletişim ağları uygulama topluluğu değildir. Üyelerin ilgi alanı tutkusu soyut ya da tarafsız bir deneyim değildir. Özellikle bireylerin kimliklerinin derin kısmıdır ve hayat uğraşının neyle ilgili olduğunu ifade etmenin bir yoludur. Topluluk ise üyeleri birbirine bağlayan ilişkilerin kalitesidir. Üyelik, ilgi alanında çığır açan yenilik çabalarıyla ilişkili yaklaşım ve bakış açısı farklılıklarını yansıtır. Üyeler ortak faaliyetlerde ve tartışmalarla meşguldür, birbirlerine yardım

ederler ve bilgi paylaşımı yaparlar. Aynı işe, aynı unvana sahip olmak, üyeler birlikte etkileşimde bulunmadıkça ya da birlikte öğrenmedikçe bir uygulama topluluğu oluşturmaya yetmez (Wenger-Trayner ve Wenger-Trayner, 2015). Uygulama topluluğu üyeleri aynı zamanda uygulayıcılardır. Deneyimler, hikayeler, araçlar, tekrarlayan sorunlara müdahale şekilleri gibi ortak kaynaklar seti oluştururlar. Sonuç olarak her topluluk, uygulayıcıların ilgi alanındaki bilgileri geliştirmesi ve paylaşmasıyla uygulamasını geliştirir.

Uygulama topluluğundaki üyelerin bazıları yeni katılımcı iken bazıları uygulama ile ilgili deneyim sahibidir. Topluluğa yeni katılanlar, eski üyelerin bazı davranışlarının sebeplerini ya da malzemeleri nasıl kullanmaları gerektiğini ilk etapta çözemezler. Ancak malzemeleri kullanmaya başlayınca, uygulamada yer alarak diğer üyelerle etkileşimde bulunduklarında, uygulama topluluğu içerisindeki görevlerini anlamlandırmaya başlarlar. Wenger (1998) uygulama topluluğunun bazı özelliklerine vurgu yaparak diğer topluluklardan ayırmıştır. Her uygulaması olan topluluğun uygulama topluluğu olması söz konusu değildir. Wenger'e (1998) göre uygulama ve topluluk ifadelerini birbirine ilişkilendirmek iki şeyi ortaya çıkarmaktadır:

Uygulama kavramına daha izlenebilir nitelik sağlar- özellikle kültür, etkinlik veya yapı gibi daha az izlenebilir terimlerden ayırtarak.

Özel tür bir topluluğu tanımlar - uygulama topluluğu gibi.

Zira kurucu kavramlar bu şekilde birbirini özgünleştirir, uygulama topluluğu kavramı bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Wenger (1998), uygulama topluluğunu ortak paydada buluşturan ve bu paydanın zenginleşmesini sağlayan üç temel özelliğe dikkat çekmektedir: karşılıklı katılım (mutual engagement), ortak girişim (joint enterprise) ve paylaşılan birikim (shared repertoire). Bireysel anlamda öğrenme daha çok yetenekli olmak anlamına gelirken, topluluklarında yeterliği anlamak demektir. Belirtilen üç özellik bir anlamda uygulama topluluğundaki yeterliği tanımlamaktadır. Karşılıklı bağlılık, uygulama topluluğuna katılan bireyler arasındaki karşılıklı güveni vurgulamaktadır. Ortak girişim, uygulama topluluğunun amacını ve üyelerin topluluğa kattığı değeri vurgulamaktadır. Paylaşılan birikim ise ortak bir dil oluşturulmasını ve her şeyin daha işlevsel olmasını sağlamaktadır. Bu üç özelliği oluşturan bazı kavramlar vardır:

Tablo 2

Uygulama Topluluğunun Üç Boyutu ve Özellikleri

Karşılıklı Katılım (Mutual Engagement)	Ortak Girişim (Joint Enterprise)	Paylaşılan Birikim (Shared Repertoire)
birbirine angaje olan farklılıklar (engaged diversity)	müzakere edilmiş girişim (negotiated enterprise)	hikayeler (stories)
birlikte birşeyler yapma (doing things together)	karşılıklı sorumluluk (mutual accountability)	tarzlar (styles)
ilişkiler (relationships)	yorumlar (interpretations)	ürünler (artifacts)
sosyal karmaşıklık (social complexity)	düzen (rhythms)	araçlar (tools)
topluluğun devamlılığı (community maintenance)	yerel tepki ¹ (local response)	faaliyetler (actions)
		söylemler (discourses)
		tarihi olaylar (historical events)
		kavramlar (concepts)

Kaynak. Wenger, 1998.

Bu kavramları ele almadan önce, uygulama topluluğu ve durumsal öğrenmenin merkezinde olan ‘meşru çevresel katılım’ kavramına değinmek faydalı olacaktır, çünkü bir uygulama topluluğunda topluluğun şekillenmesi ve gelişmesini vurgulayan önemli bir kavramdır. Topluluğu şekillendiren uygulamayı öğrenme, aidiyet duygusu ve kimlik gelişimi aşamaları meşru çevresel katılım kavramı etrafında gerçekleşmektedir.

Meşru Çevresel Katılım (Legitimate Peripheral Participation). Öğrenme durumsal bir faaliyet olarak ele alındığında, sadece soyut bilgiyi edinme değil, uygulama topluluğunun üyeleri tarafından değer verilen ve fark edilen yollarla içeriği okuma ve hareket etme önemlidir (Lave ve Wenger, 1991). Dolayısıyla öğrenme sadece pratikte/ uygulamada durumsal değil, çoğunlukla yaşanılan dünyada üretken sosyal pratikle iç içedir. Bu bakış açısını, öğrenmeye belirli bir analitik yaklaşıma dönüştürmek için Lave ve Wenger (1991) ‘Meşru Çevresel Katılım’ kavramını geliştirmiştir. Lave ve Wenger (1991), kavramı geliştirirken neden bu sözcükleri seçtiği üzerinde özellikle durmaktadır:

Katılımın meşruiyetinin (legitimacy of participation) aldığı biçim, aidiyet biçimlerinin tanımlayıcı bir özelliğidir ve bu nedenle, öğrenme için yalnızca çok önemli bir koşul değil, içeriğinin kurucu bir unsurudur. Benzer şekilde,

¹ Wenger (1998) çalışmasında bu kavramı ortak girişimi oluşturan bir özellik olarak saysa da kavramla ilgili detay bir bilgi vermemiştir. “Response” kelimesi tepki, cevap vb. anlamlara geldiği gibi sorumluluk anlamına da gelmektedir. Ancak “accountability” sorumluluk olarak alındığı için response kelimesi tepki olarak çevrilmiştir.

"  vresellik" ("peripherality") söz konusu olduğunda, bir uygulama topluluğunda "merkezi katılım" ("central participation") kadar basit bir Şey yoktur.   vresellik, bir topluluk tarafından tanımlanan katılım alanlarında yer almanın çok sayıda, çeşitli, az ya da çok ilgili ve kapsayıcı yolları olduğunu ileri sürer.   vresel katılım, sosyal dünyada yer almakla ilgilidir. Yerlerin ve bakış a ıların deėiŐmesi, aktörlerin öğrenme yörüngelerinin, gelişen kimliklerinin ve üyelik biçimlerinin bir parçasıdır.

M  K kavramı, öğrenmenin katılım yoluyla sosyal pratikle ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgulamaktadır. Bu kavram öğrenmenin eğitim Şekli, pedagojik strateji ya da öğretme tekniği olarak değil; öğrenmenin bütünsel bakış açısını vurgulamaktadır (Lave ve Wenger, 1991).

Uygulama topluluğunu eski ve yeni üyeler oluşturmaktadır. Bir yandan üyeler deneyim kazanarak merkeze ilerlerken diğer yandan topluluğa yeni katılımcılar olmaktadır. Topluluk içinde deneyimsiz üyeden ( ıraktan) deneyimli   ye (usta) olmaya doğru daimi bir yolculuk vardır. Bu hareketlilik   vreden merkeze olan bir yolculuktur. Lave ve Wenger (1991) M  K'yi, yeni gelenlerin ( ırakların), eski olanların (ustaların) bilgi ve becerisine ulaŐtıėı uygulama topluluklarına katılımın aşaması olarak ele alınabileceğini belirtmektedirler. Bir anlamda, öğrenme yeni gelen olarak M  K ile başlar ve gittikçe karmaŐıklaŐır. M  K sayesinde yeni katılımcılar ve deneyimli üyeler arasında uygulamalar, kimlikler, bilgiler ve uygulama topluluğundaki bireyler arasındaki ilişki hakkında iletişim yolu sağlanmış olur. İletişim kurdukça öğrenme süreci yeniden yapılandırılır. M  K sosyal bir süreci vurgulamaktadır ve tam anlamıyla bilgi ve becerinin öğrenilmesini içermektedir.

M  K, durumsal öğrenmenin 'merkezi tanımlayıcı özelliği' olarak nitelenebilir. Yani bu kavram topluluğa yeni katılanların tecrübeli üyelere dönüŐmesindeki her bir aŐamayı ifade etmektedir. Bu dönüşüm aslında toplulukta uygulama ile daha meşgul ve daha aktif hale gelmeyi vurgulamaktadır. Lave ve Wenger'in (1991) vurguladığı önemli noktalardan biri M  K süreçlerinde öğrenmelerin deneyimli üyeden deneyimsiz üyeye (ustadan çırağa) bilgi aktarımı olmasının yanında çoğunlukla üyeler arası paylaşımlarla informal olarak da gerçekleşmektedir. Edinilen öğrenmeler topluluğun kimliğini geliştirmeyi beraberinde getirmektedir. Topluluk   yesi bireyler ne kadar topluluk faaliyetlerine katılır ve topluluk i i öğrenmeler yaŐarsa o kadar kimlik gelişimini deneyimlerler. Bir anlamda M  K, aktif katılım ve topluluğun kimliğini geliştirme sürecidir (Merriam, Courtenay ve Baumgartner, 2003; Kim ve Merriam, 2010).

MÇK sürecinde uygulamayı en iyi bilen ve öğreten kişi merkezdeki deneyimli üye, yani ustadır. Deneyimsiz üye, yani çıraklar, ustadan uygulamayı öğrenirken aslında bir yandan da topluluk içinde paylaşımlar ve iletişim de başlar. Deneyimsiz, az deneyimli ve deneyimli üyeler arasındaki paylaşımlarda öğrenmeler de başlar. Lave ve Wenger'i (1991) öğrenmenin sosyal boyutuna yönlendiren şey aslında çırakların kendi ustalarıyla ilişkilerinde fazla bir şey öğrenmemesidir. Ele aldıkları toplulukları incelerken hepsinde de ortak olarak çırakların/ yeni gelenlerin diğer çıraklarla/ yeni ve az deneyimli üyelerle ve ustalarla/deneyimli üyelerle iletişim kurarak öğrenmelerin gerçekleştiğini gözlemlemişlerdir. Lave ve Wenger (1991), gözlemlenebilir öğretimin az olduğunu, asıl olayın uygulama topluluğuna MÇK ile ortaya çıkan öğrenme olduğunu belirtmişlerdir. Gözlemlerine göre, çıraklar tam katılımdan ziyade çevresel katılımı tutulmaktadır ve aşama aşama uygulama topluluğunu çevreleyen genel fikri (kim oldukları, nasıl çalıştıkları gibi) edinirler. Aynı zamanda Lave ve Wenger (1991) öğrenme için güçlü hedefler olduğunu, çünkü çevresel katılımcılar olarak öğrenenlerin tüm girişimin neyle ilgili olduğunu ve öğrenilecek şeyler hakkında görüş geliştirebileceklerinin altını çizmektedir. Bütün bu hedefler tam katılımcı olmakla ilgilidir.

Tam katılımcı olmak, topluluktaki diğer bireylerle iletişim ve etkileşim yoluyla topluluğun dilini ve kurallarını öğrenerek toplulukla bağlarını geliştirmeleri anlamına gelmektedir. Bu katılımlar ancak süreklilik içerdiğinde tam katılımcıya (full participant) dönüşmek mümkündür. Lave ve Wenger'in (1991) de belirttiği gibi öğrenenler belirli bir bilgide veya beceride uzmanlaştığında toplulukta sosyokültürel pratiklere katılım sağlama eğilimindedir. Bunun gerçekleşmesi için yeni üyenin topluluktaki diğer üyelerle, bilgilerle, kaynaklarla ve materyallerle etkileşimde bulunması gerekmektedir. Böylelikle yeni üyenin uygulamaya katılımı artış göstermektedir.

Özetle; MÇK, bireyin topluluğa ilk adımını attığı andan kendini topluluğun vazgeçilmez bir parçası olarak adlandırdığı ana kadar olan tüm aşamaları kapsamaktadır. Başka bir deyişle Bağcı'nın (2021) da vurguladığı gibi meşru çevresel katılım, yeni gelenler ve eski katılımcılar, etkinlikler, kimlik inşa süreçleri, eşyalar, bilgi ve pratik toplulukları arasındaki ilişkileri açıklama olanağı veren bir kavramdır. Bir anlamda MÇK ilişkiler, faaliyetler, kimlikler, uygulamalar ve topluluğun bilgisi hakkında iletişim yolu sağlayarak yeni üye ve eski üye arasında bir köprü görevi görmektedir (Lave ve Wenger, 1991).

Karşılıklı Bağlılık. Uygulama topluluğunun bütünlüğünü sağlayan ilk özellik katılımcıların karşılıklı bağlılığıdır. Zira uygulama, sosyal ortamdan yalıtık bir şekilde gerçekleşmez. Üyelerin birbirleriyle müzakere ederek anlamlandırdıkları eylemlerle meşgul olmaları uygulamayı oluşturur. Uygulama, insan topluluğunda ve ellerinden gelen her şeyi yapabilmelerini sağlayan karşılıklı bağlılık ilişkilerinde yer almaktadır (Wenger, 1998).

Uygulama topluluğu, sıradan bir insan yığını değildir. Topluluk üyeleri arasında bağlılığı sağlamak önemlidir. Bağlılıkla ifade edilen şey ise aidiyettir (Wenger, 1998). Katılımcılar birbiriyle etkileşimde olmazsa ve uygulamada yer almazsa uygulama topluluğundan söz edilemez.

Karşılıklı bağlılık, uygulama topluluğunu grup ve takım gibi benzer insan topluluklarından ayrılmasını sağlayan en önemli kavramdır. Wenger (1998) bu vurguyu üç ifadeyle açıklamaktadır:

Uygulama topluluğunda üyelik, sadece bir sosyal statü kazanma, bağlılık beyanı, topluluğa ait olma, bir unvan elde etme ve bazı insanlarla bireysel ilişkiler kurma meselesi değildir.

Uygulama topluluğu, ayrıca bilgi akışı esnasında üyeler arası ilişkiler ağında sadece kimin kimi tanıdığı ve kimin kiminle iletişimde olduğu ile de tanımlanamaz.

Coğrafi yakınlık da uygulama için yeterli değildir. Elbette ki bu durum kolaylaştırıcıdır ama burada asıl etken olan şey yaptıkları işin etrafında gelişen karşılıklı bağlılıkla yoğrulan ilişkileridir.

Karşılıklı bağlılığı besleyen her şey, uygulamanın önemli bir bileşenidir. Wenger (1998), karşılıklı bağlılığı besleyen özellikleri birbirine angaje olan farklılıklar, birlikte bir şeyler yapma, ilişkiler, sosyal karmaşıklık, topluluğun devamlılığı olarak belirlemiştir. Bu özellikler uygulama topluluğunun üyeleri arasındaki bağı kuvvetlendiren ve uygulamanın gelişmesine en önemli katkı sunan özelliklerdir.

Bir uygulamada bağlılığı mümkün ve üretken hale getiren şeylerden biri farklılıklardır (Wenger, 1998). Bu kavram bireyler arası farklılığı vurgulamaktadır. Bir uygulama topluluğunu topluluk haline getiren şey karşılıklı bağlılıksa, bu homojenlik gerektirmeyen türde bir topluluktur (Wenger, 1998). Yani topluluktaki her birey aynı olmak zorunda değildir. Nitekim bireylerin yapıları, yaşamları, düşünceleri farklı olsa da topluluktaki ikilemlere ve taleplere verdikleri tepki, kurdukları karşılıklı bağlılık

ilişkileri dolayısıyla bağlantılıdır (Wenger, 1998). Farklılıklar uygulama çerçevesinde birbirine angaje olmuştur. Bu nedenle bu kavram aslında topluluğun zenginliğinin altını çizmektedir. Her birey farklılığıyla diğer bireye kendinden bir şeyler katar ve böylelikle bu bağlılık insanlar arasındaki iletişimi güçlü kılar ve ilişkileri derinleştirir:

(...) Bir arada çalışırlar, her gün birbirlerini görürler, sürekli birbirleriyle konuşurlar, bilgi alıverişi yapar ve düşüncelerini ifade ederler ve düzenli bir şekilde direkt olarak birbirlerinin anlayışlarını etkilerler. Bu insan karışımından bir uygulama topluluğu çıkaran şey ise karşılıklı bağlılıktır (Wenger, 1998: 75).

Bir arada çalışan üyeler karşılıklı etkileşimleri neticesinde benzerlik geliştirebilir. Şunu da unutmamak gerekir ki; benzerlik geliştirdikleri gibi farklılıklar da gelişebilir. Ancak ilişkilerinin daim olduğu bir gerçektir. Aslında bütün bu durum, üyelerin uzmanlaşmasına, itibar kazanmasına, sorun çıkarmasına ve kendilerini fark etmesine katkı sunmaktadır (Wenger, 1998). Bu şekilde birey, uygulama ve topluluğun vazgeçilmez bir parçası haline gelir ve kimlik geliştirir. Kurduğu ilişkiler ve sağladığı gelişme sonucunda, her bir üye toplulukta kendine has bir yer edinir ve kendine has bir kimlik kazanır. Bu kimlikler, karşılıklı bağlılık ile birbirine geçmiş ve eklemlenmiş olabilir ama birleşmiş değildir (Wenger, 1998). Topluluk içi ilişkilerin kurulmasının yanı sıra; topluluk yerelden genele geçtiğinde kendi gibi diğer topluluklarla da ilişkiler yürütür (Wenger, McDermott, & Snyder, 2002). Burada topluluklar arası ilişkiler geliştiği gibi her bir topluluğun üyeleri diğer topluluk üyeleriyle de etkileşime girer.

Karşılıklı bağlılıkta beraber iş yapma noktasında tüm üyeler uzlaşmacı olmayabilir. Sosyal karmaşıklık da topluluğu besleyici bir güce sahiptir. Arada tartışmalar, anlaşmazlıklar ve zorluklar da ortaya çıkabilir. Wenger'e (1998) göre, uygulama topluluğu ne bir birliktelik cenneti ne de siyasi ve sosyal ilişkilerden yalıtık bir samimiyet adasıdır; anlaşmazlık, zorluk ve rekabet gibi durumlar aslen birer katılım biçimi olabilir. Hatta toplulukta aykırı ses çıkaran bir kişinin, sessiz veya pasif bir katılımcıdan daha fazla bağlılık gösterdiği söylenebilir (Wenger, 1998). Zira topluluk her üyenin kendi dünyasının bir parçasıdır ve ondan izler taşıyabilir. Önemli olan aktif katılım sağlamaktır.

Karşılıklı bağlılığı besleyen önemli bir diğer özellik ise birlikte bir şeyler yapmaktır. Wenger (1998), bu kavramın üyenin kendi yeterliğini değil, diğerlerinin de yeterliğini kapsadığının altını çizmektedir. Çünkü topluluk içinde üyelerin farklı görevleri olabilir. Uygulamada ne yapıp ne yapamadığını bilmek önemlidir. Üye uygulama topluluğunda her şeyi kendi başına öğrenemez. Bilmediği ya da öğrenme ve

kendini geliştirme konularında diğerlerinden yardım almak ve gerekli konularda yardım sunmak da karşılıklı bağlılık için önemli bir meseledir. Dolayısıyla uygulamada üyenin yetersiz olduğu konularda karşılıklı bağlılık tamamlayıcı katkılar sunmaktadır (Wenger, 1998).

Bütün bunların etkin şekilde işlemesi için topluluğun devamlılığı önemlidir. Karşılıklı bağlılığı bir uygulama topluluğuna dönüştüren uyum çalışmayı gerektirir (Wenger, 1998). Bu nedenle topluluğun devamlılığı işi uygulamanın içsel bir parçasıdır. Dolayısıyla uygulamaya daha fazla yardımcı etmenlerin yanında bu kavram daha az göze çarpar. Hatta çoğu zaman fark edilmeyebilir. Bu kavram topluluk üyelerinin bir arada çalışmasını daha keyifli hale getirmek ve topluluk üyelerinin uygulamada sıkılmalarını engellemek için gösterilen küçük çaplı çabayı vurgulamaktadır. Wenger (1998) bu kavramı eserinde Hikaye 1’de ele aldığı toplulukta Roberta isimli bir üyenin diğer üyeler uygulamada çalışırken onlara sınırsız atıştırmalık sağlayarak günlük işleri herkes için daha katlanabilir hale getirmeye yardımcı olması üzerinden açıklamaktadır. Onun bu cömertliği, topluluğu devamlı kılmaya yardımcı olmuştur. Ancak bu çabası için bir ikramiye de almamıştır. Aslında bu, üyelerin işlerini daha çekilebilir hale getiren küçük bir detaydır. Böylelikle katılımcıların uygulamada kendilerini daha rahat hissetmeleri sağlanır.

Belirtilen özellikleri taşıyan bir uygulama topluluğu üyeler arası karşılıklı bağlılığı sağlamış demektir. Karşılıklı bağlılık oluşan bir uygulama topluluğunda ise üyeler arası ilişkiler güçlüdür ve derindir. Gerçek hayatta katılımcılar arasındaki karşılıklı ilişkiler, güç ve bağımlılığın, zevk ve acının, ustalık ve acizliğin, başarı ve başarısızlığın, birikim ve yoksunluğun, ittifak ve rekabetin, kolaylık ve zorluğun, uzmanlık ve dayanışmanın, direniş ve uyum sağlamanın, kızgınlık ve hassaslığın, çekicilik ve iticiliğin, eğlenme ve sıkıcılığın, arkadaşlık ve nefretin karmaşık karışımlarıdır (Wenger, 1998). Bir uygulama topluluğu bunların hepsini içermektedir.

Ortak Girişim. Karşılıklı bağlılık sonrasında, uygulama topluluğu için bir diğer önemli kavram ortak girişimdir. Ortak girişimi tanımlayan özellikler müzakere edilmiş girişim, karşılıklı sorumluluk, yorumlar, düzen ve yerel tepkidir. Uygulama topluluğunun katılımcıları karşılıklı bağlılık geliştirdikleri zaman kendileri tarafından tanımlanan bir girişim oluştururlar (Kim ve Merriam, 2010). Wenger (1998), uygulama topluluğunu bir arada tutan girişimle ilgili üç noktaya dikkat çekmektedir:

Girişim, karşılıklı bağlılığın tüm karmaşıklığını yansıtan örgütsel bir müzakere sürecinin sonucudur.

Girişim, katılımcılar tarafından tanımlanır. Kendi durumlarına verdikleri müzakere edilmiş tepkidir ve bu nedenle kontrolleri dışında olan tüm güçlere ve etkilere rağmen temelde kendilerine aittir.

Girişim, sadece belirtilen bir hedef değildir; ayrıca uygulamanın ayrılmaz bir parçası olan karşılıklı sorumluluğu katılımcılar arasında sağlayan bir unsurdur.

Daha önce belirtildiği gibi karşılıklı bağlılık homojenlik gerektirmediği için ortak girişim de basit anlamda bir anlaşma değildir. İçindeki karmaşık düşünceleri de destekler. Wenger'e (1998) göre, aslında bazı topluluklarda anlaşmazlık girişimin üretken bir parçası olarak görülebilir. Burada anlaşmazlıktan kasıt herkesin aynı düşüncede olmaması durumudur. Toplulukta herkesin aynı fikirde olması beklenmez. Nitekim karşılıklı bağlılıkta da vurgulandığı gibi farklılıklar toplulukta farklı seslerin duyulabilir olmasını sağlamaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki; girişim herkesin aynı şeye inanması ya da her konuda hemfikir olması gibi bir ortaklık değil; üyeler arasında müşterek bir şekilde bağlılık olması konusunda bir ortaklıktır (Wenger, 1998).

Topluluktaki durumlar, kaynaklar ve talepler uygulamayı şekillendirir. Girişim asla tamamen bir dış talimat, bir yönerge ya da herhangi bir katılımcı tarafından belirlenmez (Wenger, 1998). Bu etmenler tabi ki etkileyici veya yönlendirici olabilir ama direkt belirleyici değildir. Girişimi yöneten güç, topluluğun uygulamasından çıkan üründür (Wenger, 1998). Girişim bağımsız bir oluşum değildir, belli kaynaklarla ve koşullarda daha geniş tarihi, sosyal, kültürel ve kurumsal bağlamlarda şekillenir (Wenger, 1998). Girişimde bu koşullar ve gereklilikler bazen açık bazen örtük şekilde ifade edilebilir.

Uygulama topluluğunda girişim bir amaç ifadesi değildir. Ortak girişimde anlaşmak, topluluktakiler arasında karşılıklı sorumluluk ilişkilerini artırmaktadır (Wenger, 1998). Nitekim sorumluluk, ortakların uygulamaya ve birbirlerine karşı sorumluluğunu vurgular. Bu kavram, topluluk ya da birey olarak, üyelerin ilgili ya da ilgisiz hissettiği, ortakların bir arada yaptığı, olayları anlamlandırmaya çabaladıkları veya anlamlandırmayı reddettikleri durumları tanımlamada merkezi bir rol oynamaktadır (Wenger, 1998). Sorumluluk topluluk içi kural, politika ya da hedefler belirleyerek standartlaştırılabilir ama uygulamada estetik hissi, uzman duyarlılığı geliştirme gibi standartlaştırılamayan durumlar da söz konusudur. Bunları da göz ardı

etmemek gerekir. Nitekim bu durumlar, ürünlerin kalitesi ya da faaliyetler hakkında karar verebilme süreçlerini beslediği için üyelerin daha iyi olması, kendisini geliştirmesi anlamına gelmektedir. Çünkü tanımlanmış ya da tanımlanmamış sorumluluk uygulama topluluğunda hemen hemen her konuda karar verebilen bir tam üyeye dönüşmenin yani kimlik kazanmanın bir parçasıdır. Wenger'in sorumluluğa özellikle vurgu yapmasının altında bu kavramın topluluğun çıktısının, yani ürünlerin ve faaliyetlerin kalitesi ile doğrudan ilişkili olması yatmaktadır.

Girişim bir ifadeyle somutlaştırılırsa, uygulama bu ifadenin müzakere edilmiş bir yorumuna dönüşür (Wenger, 1998). Aslında uygulama, sorumluluğun somutlaştırılmış yönlerini üyelerin yorumlama ve bunları aktif katılımı bütünlüştürme yollarını içerir. Wenger'e (1998) göre somutlaştırılmış standartlar ile uygulamada etkin katılım arasında ayırım yapabilmek, deneyimli bir üye olmanın önemli bir yönüdür.

Ortak girişim durağan bir anlaşma değil; bir aşamadır (Wenger, 1998). Tabi ki bu aşamanın sorunsuz ilerlemesinde düzen önemlidir. Düzen gelişigüzel değildir ama baskıcı da değildir. Wenger (1998) düzeni müziğin dinamiğini sağlayan ritme benzetmektedir. Nasıl ki müzikten ritim çıkarıldığında ortada sesler yığını kalsa, girişimden de düzen çıkarılırsa toplulukta uyum olmaz.

Paylaşılan Birikim. Topluluğa uyum getiren üçüncü özellik ise paylaşılan birikimdir. Birikimin unsurları heterojendir. Birikim topluluğun oluştuğu andan itibaren şekillenmeye başlar. Wenger'e (1998) göre, bu kavram rutinler, kelimeler, araçlar, bir şeyleri yapma şekli, hikayeler, mimikler, semboller, faaliyetler ve kavramlar gibi topluluğun var oluşunda ürettiği ve uygulamanın parçası olan her şeyi kapsamaktadır. Bu sebeple paylaşılan birikim, topluluğun kaynaklar setini oluşturmaktadır. Uygulama topluluğunun yapılanmasıyla beraber birikimi oluşturan unsurlar da gelişir ve üyelerce benimsenir. Böylelikle uygulamanın bir parçası haline gelir ve aslında birikim sayesinde uygulama topluluğu ortak bir geçmiş oluşturmaya başlar. Birikim hem somutlaştırılmıştır hem de katılımcı açıları birleştirir (Wenger, 1998). Bu kavram, üyelerin üyelik biçimlerini ve üye olarak kimliklerini ifade etmenin yanı sıra onların dünya hakkında anlamlı ifadeler oluşturduğu söylemini de içermektedir (Wenger, 1998).

Söz, ürünler, mimikler ve rutinler vb. ögeler karşılıklı katılımın geçmişiyile bağlantılı olarak fark edilebilir olduğu için değil, yeni durumlara da tekrar entegre

edilebilir olduğu için faydalıdır. Bu sözel olduğu gibi topluluk için önemli olan hareketler ve malzemeler gibi sözel olmayan yapıda da olabilir (Wenger, 1998). Bir anlamda bu kavramlar ortaklaşan söylemler olduğu gibi toplulukta anlam kazanan davranış biçimleri ve kullanılan malzemeler olarak da ifade edilebilir.

Uygulamanın birikimi, karşılıklı bağıllığın geçmişini yansıtır ve doğası gereği belirsizdir. Bu geçmişle birleştirildiğinde, belirsizlik bir anlam eksikliği ya da yokluk anlamına gelmez. Aksine, bu bir müzakere koşulu ve dolayısıyla anlam olasılığının bir şartıdır; geçmişin nasıl hem ilişkili hem de anlamlı kaldığıdır (Wenger,1998). Belirsizlik üstesinden gelinmesi gereken bir engel değil, işe koşulması gereken doğal bir koşuldur.

Topluluğun birikimi, anlam müzakeresi için bir kaynaktır ve dinamik ve etkileşimli bir şekilde paylaşılır. Kelimesi kelimesine paylaşılan anlam açısından hemfikir olmak uygulamada karşılıklı bağıllık için ne bir ön koşuldur ne de bir çıktıdır (Wenger, 1998). Topluluktaki herkes aynı fikirde olmayabilir ve bunlar dile getirilebilmelidir. Çünkü bu gibi durumlar sadece çözülmesi gereken sorunların dile getirilmesi durumu değildir, yeni anlamlar geliştirmek için birer fırsattır.

Özetle, Wenger'e (2000) göre uygulama topluluğunun bu üç boyutu uygulama topluluğundaki yeterliği tanımlamaktadır. İlk olarak üyeler müşterek şekilde topluluklarının ne ile ilgili olduğu anlayışını geliştirerek birliktelik oluştururlar ve *ortak girişim* düşüncesinde birbirlerine karşı sorumluluk geliştirirler. İkinci olarak, *karşılıklı bağıllık* yoluyla topluluklarını inşa ederler. Birbirleriyle etkileşime girerler ve bu etkileşimi yansıtacak şekilde karşılıklı olarak ilişkilerini ve normlarını oluştururlar. Burada yeterlik topluluğa angaje olmak ve etkileşimlerde bir partner olarak güvenilir olmak anlamına gelmektedir. Son olarak, ortak kaynaklar için topluluk *paylaşılan birikim* oluşturur. Bu birikim ortak dili, rutinleri, duyarlılıkları, el işlerini, araçları, hikayeleri, tarzları vb. kapsamaktadır. Yeterlik bir anlamda bu birikime erişebilmeyi ve onu uygun şekilde kullanabilmeyi de ifade etmektedir.

Kimlik Gelişimi. Uygulama topluluklarında öğrenme, tam üye olmak anlamına geldiği için bireylerin kimliğinin gelişimini de ifade etmektedir (Wenger, 2000). Kimlik gelişimi zihinsel gelişimi vurguladığı kadar duygusal ve sosyal koşulların da etkili olduğu bir süreçtir (Bağcı, 2021), bu sebeple kimlik gelişimi uygulama topluluğunda öğrenmenin merkezindeki kavramlardan biridir (Lave ve Wenger, 1991; Wenger, 1998;

Wenger, 2000). Uygulama topluluğu bu yönüyle diğer gruplardan ayrılmaktadır. Durumsal öğrenme teorisinin önemli bir ilkesi birey uygulama topluluğuyla etkileşimde bulundukça kimliğinin gelişmesidir (Kim ve Merriam, 2010). Yani kimlik gelişimi edinilen deneyimlerle doğru orantılıdır. Bu anlamda kimlik deneyimi uygulamada var olmanın bir yoludur. Birey topluluğa katılınca öğrenmeye başlar ve Wenger'in (2000) vurguladığı gibi öğrenmek aidiyet duygusunu besler ve öğrenme aşamalarını yaşadıkça da kimlik değişimi gerçekleşir. Böylelikle Lave ve Wenger'in (1991) belirttiği gibi, MÇK yoluyla, yeni gelenler uygulama topluluğunun deneyimli bir üyesine dönüşür. Deneyimli olarak adlandırılan üyeler kendilerini yeterli olarak görürler. Yani yeterlik, diğerleriyle nasıl bağlar kuracağını bilir, hangi katılımcının girişimde sorumlu olduğunu artık bildiğinden onların yaptıkları şeyleri neden yaptıklarını anlar (Wenger, 1998). Bir anlamda öğrenme, uygulama topluluğundaki faaliyetleri, görevleri ve işlevleri açısından yeterlik sahibi bir bireye dönüşmeyi ifade etmektedir.

Wenger'e (1998) göre sosyal toplulukların üyeleri olarak bireyler, topluluklardaki deneyimlerinin anlamlarını tartıştıklarında kimliklerini inşa ederler. Toplulukta edinilen öğrenmeler ve paylaşımlar, kimlik gelişiminin hızlanması açısından önem taşımaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi topluluk üyeleri topluluk içinde birbirleriyle etkileşim halindedir ve birbirlerinden öğrenirler. Bu durum hem üyeler arasındaki ilişkinin derinleşmesine hem de üyelerin uygulama topluluğu kimliğini geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Lave ve Wenger (1991), kimlik gelişiminin kritik bir noktada durduğuna dikkat çekmektedirler:

Kimlik gelişimi uygulama topluluğuna yeni katılanların kariyerlerinin merkezinde olduğunu iddia ediyoruz. ... Öğrenme ve kimlik bilinci birbirinden ayrılamaz: aynı olayın taraflarıdır.

Lave ve Wenger'in (1991) de belirttiği gibi durumsal öğrenmeye göre birey, faaliyet ve dünya karşılıklı olarak birbirini oluşturmaktadır. Öğrenme ne kadar sosyal bir faaliyetse kimlik gelişimi de aynı sosyalliğin sonucudur. Bilme, durumsal öğrenme teorisinde aidiyet gösteren bir eylemdir ve bilme aşamalarıyla içli dışlı olduğunda kimlikler de değişmeye başlar (Wenger, 2000). Bilme uygulamayı vurgularken kimlik gelişimi sadece uygulamada yeterliği vurgulamaz. Bu sadece kimliğin bir parçasıdır.

Kimliğin gelişiminde karşılıklı etkileşim yadsınamaz. Nitekim uygulama topluluğunda diğer insanlarla eyleme geçmenin yolları da öğrenilir. Örneğin, kimle nasıl iletişim kurulacağı, üyelerin birbirine davranış şekli ve birlikte çalışma konusu da

kimlik gelişimi süreçlerindendir (Wenger, 1998). Bir girişime katılan bireyin girişime katkıda bulunmasını sağlayan sorumluluk biçimleri dünyaya belirli şekillerde bakmasını sağlar. Bireyin doktor, ebeveyn, fotoğrafçı gibi görevleri belirli bir odaklanma sağlar. Bu odaklanma belirli koşulları anlamaya ve belirli olasılıkları düşünmeye sevk eder. Burada kimlik bir perspektife dönüşür. Bu aslında topluluk üyelerinin dünyaya aynı şekilde bakmadığının altını çizmektedir. Bu anlamda kimlik, belirli yorumlarda ve eylemlerde bulunma, seçimler yapma, deneyimlere değer verme eğilimi olarak ortaya çıkar (Wenger, 1998). Bu süreçte birikim de müzakere edilebilirdir. Uygulamaya sürekli katılım uygulamayı yorumlama ve kullanma becerisi sağlar. Kimlik olarak bu, uygulamanın birikimine göre bireysel angaje olmayı oluşturan kişisel olaylar, kaynaklar, anılar ve deneyimler setine dönüşür (Wenger, 1998).

İnsan topluluğunu “ekososyal sistem” olarak tanımlayan Lemke (1997) insanların hem diğer insanlarla hem de ortam ve araçlarla iletişim halinde olmasını ön planda tutmaktadır. Ekososyal sistemin bir parçası olarak insanlar, diğer etmenlerle karşılıklı iletişim kurarak kimliklerini geliştirme eğilimindedirler. Uygulama topluluğuna katıldıkça değişimin kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Nitekim Lemke (1997) bu modelde bireyin artık sadece özerk kişi olarak değil, uygulamadaki kişi olduğunu belirtmektedir.

Uygulama topluluğu kimliğinin inşası için altı özellik vurgulamaktadır: deneyime bağlı olma, topluluk üyeliği, öğrenmeye meyilli olma, çoklu üyelik bağlantısı ve yerel ile küresel arasında bir ilişki (Wenger, 1998; Snyder ve Wenger, 2010).

Wenger’in (1998) belirttiği altı özellik şu şekilde özetlenebilir: Deneyime bağlı olması, kimliğin imaj ya da soyut bir kavram olmadığına; aksine bireyin günlük yaşamıyla ve insanlarla olan etkileşimi çerçevesinde kimliğini şekillendirdiğine dikkat çekmektedir. Topluluk üyeliği olması, kişinin kendine yakın hissettiği topluluğun üyesi olabileceğini belirtmektedir. Ancak birey ortak noktaları geliştiremez ve uygulama topluluğunda yetersiz kalırsa ona göre kimlik geliştirir. Öğrenmeye meyilli olması, kimliğin önceden var olan ya da belli bir noktadan sonra ortaya çıkan bir durum olmadığını ifade etmektedir. Yani süreç içinde gelişen ve aşama aşama geliştirilen bir durumdur. Daha önce de belirtildiği gibi birey topluluk içinde tecrübe edindikçe, yani öğrendikçe kimlik gelişimi de ilerler. Çoklu üyelik bağlantısı olması, bireyin rollerine vurgu yapar. Bireyler birden fazla topluluğa katıldığı için, kimlik bu topluluklara üyeliklerden gelen karmaşık bir yapıdadır. Başka bir deyişle, kimlikler zengin ve karmaşıktır çünkü zengin ve karmaşık uygulama ilişkileri kümesi içinde üretilirler.

Örneğin, bireyin ailede, iş ortamında, arkadaş çevresinde farklı rolleri ve kimlikleri olabilir ve bir kimliği geliştirirken diğerini kapatmaz. Birey her toplulukta farklı bakış açıları kazanır. Bu bireyin bütünsel olarak perspektifini geliştirir. Yerel ve küresel arasında bir ilişki olması, kimliğin hem yerel hem de küresel faaliyetlerin etkileşimi olduğunu vurgulamaktadır. Kimliğin hem yerel hem de küresel bir yanı vardır. Uygulama gibi kimlik de sadece topluluk içinde bağlantılar kurmayı sağlamaz, aynı zamanda daha geniş gruplara erişim kapısını da açar.

Özetle; Kimlik sadece bir kategori, bir kişilik özelliği, bir rol değildir; temelde katılımı ve somutlaşmayı içeren bir deneyimdir. Kimlik bir müzakere sürecidir. Yeni bir var oluştur, sürekli ilerleyen ve her zaman hissedilendir. Topluluğa üyelik, kimlik gelişimine özünde sosyal bir karakter anlamı yükler. Kimlik geçmişi ve geleceği şimdide birleştiren bir zaman yörüngesidir. Kimlik uygulamanın sınırlarını aşan bir uzlaşma süreciyle birden çok üyelik biçimini birleştirir. Kimlik, ne faaliyetler için dar anlamda yerel ne de soyut anlamda küreseldir (Wenger, 1998; Wenger, McDermott ve Snyder, 2002). Uygulama gibi, her ikisinin etkileşimidir. Wenger (2000) ayrıca bireyin kimliğinin uygulama topluluğu için önemli olması noktasında üç sebebe vurgu yapmaktadır:

Bireyin kimliği, uygulama topluluklarında neyin sorun olduğuna, kiminle iletişime geçileceğine ve kime güvenileceğine karar verir.

Öğrenme diğer pratiklerle ve bireyler iletişimde olmak anlamına geldiğinden kişinin kimliğini diğer yollara açması önemlidir.

Birey birçok topluluğun üyesi olduğunda, topluluklar arası sınırları kişisel yolla tecrübe eder. Bireyin kimlik gelişimi topluluklar arası köprü oluşturur.

Uygulama topluluğunun bir parçası haline gelmek yeni üyeler için amaçtır. Uygulamada öğrenme de bunu destekleyen bir olgudur. Uygulama topluluğu bu anlamda aslında canlıdır ve sürekli gelişim içindedir. Yeni gelenlerin eski üyelerle kurduğu iletişim ve uygulamayı onlarla etkileşim halinde öğrenmeleri sayesinde kendilerini topluluğa daha çok ait hissetmektedirler ve uygulamalarda yerini netleştirdikçe topluluk açısından kendisini de değerli görmektedirler. Dolayısıyla kimlik topluluklarda yaşanmış bir katılım deneyimi olarak üretildiği için sosyaldır (Wenger, 1998). Bireyin uygulama topluluğunda sosyalleşmesi daha fazla katılımı sonuçlanmaktadır. Süreç karşılıklı olarak ilerlemektedir. Yani katılımını sürdüren üye,

uygulama ve diğer üyelerle ilgili yeni şeyler keşfeder ve karşılığında kendisi de uygulamaya ve diğer üyelere katkılar sunar. Bu durum bir anlamda uygulama topluluğunu yaşam boyu öğrenme ortamına çevirmektedir (Wenger, McDermott ve Snyder, 2002).

Uygulama Topluluğu ile İlgili Çalışmalar. Uygulama topluluğu kavramını Lave ve Wenger (1991) ilk olarak çalışmayı yürüttükleri beş farklı gruptan yola çıkarak geliştirmişlerdir. Araştırmacılar, gruplarda ustadan çırağa bilgi aktarımı olsa da asıl öğrenmenin çıraklar arası paylaşımlarla gerçekleştiğini vurgulamaktadırlar. Daha sonra Wenger (1998), uygulama topluluğunu özellikleri, anlam ve kimlik bağlamında detaylandırıp geliştirmiştir. O zamandan bugüne kavram farklı alanlarda kullanılmaya başlanmış ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu bölümde uygulama topluluğu ile ilgili güncel ulusal ve uluslararası erişilebilen çalışmalara yer verilmiştir. Ele alınan çalışmalar uzak tarihten yakın tarihe doğru sıralanmıştır.

Merriam, Courtney ve Baumgartner (2003) çalışmalarında çoğu yetişkin öğrenmesinin informel, doğası gereği sosyal ve öğrenenin yaşam bağlamına sıkı sıkıya bağlı olduğunu ifade ederek ortak bir uygulamada yer alan sosyal gruplarda gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Buna istinaden, araştırmacılar çalışmayı marjinal bir uygulama topluluğu ile yürütmüş ve bu topluluğu cadılar topluluğu (Wiccans) olarak adlandırmışlardır. Çalışmanın amacı, marjinal bir uygulama topluluğunda – cadılar topluluğunda – öğrenmeyi araştırmaktır. Araştırmacılar, çalışma süresince birkaç farklı cadı meclisine katılmışlar ve uygulama topluluğuna mensup yirmi üye ile görüşmeler yapmışlardır. Sonuç olarak, topluluğun çevresinden merkezine doğru hareketi temsil eden bir katılım yörüngesi olduğu; deneyimsel, biçimsel ve sezgisel bilgiyi birleştiren ve gruba yayılmış uygulamalı öğrenmenin gerçekleştiği ve cadı olma yolunda tanımlanabilir bir kimlik gelişimi sürecinin olduğu ortaya konmuştur. Bir dereceye kadar, topluluğun marjinalliğinin, topluluğun öğrenmesini ve uygulamasını şekillendirdiği çalışmanın ortaya çıkan sonuçlarındandır.

Bir diğer çalışma Hew ve Hara'nın (2007) öğretmenler ile yürüttüğü araştırmadır. Araştırmanın amacı, öğretmenler arasındaki bilgi akışının nasıl olduğu ve hangi tür bilgilerin paylaşıldığını belirlemektir. Araştırmanın verileri Edebiyat öğretmenlerinin üye olduğu bir e-posta listesinin kayıtlarıyla ve 20 öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşme ile elde edilmiştir. Sonuç olarak, öğretmenlerin bu toplulukta

en çok kitap ve pratik bilgiler konusunda paylaşım ve ricada bulunma faaliyetleri yürüttükleri bulgulanmıştır. Bilgi paylaşımının ise daha çok ortaklık ve karşılık ekseninde yapıldığı ulaşılan sonuçlardandır.

Baran (2007) ise çalışmasında iki çevrimiçi uygulama topluluğunun dinamiklerini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmada üç temel aşama vardır: (1) Araştırma süresince kullanılacak olan çevrimiçi ortamın tasarım ve geliştirme süreci, (2) Üç farklı üniversiteden 28 öğretmen adayının kendi üniversitelerinde açılan bir ders kapsamında bir çevrimiçi derse katılması, (3) Aynı öğretmen adaylarının gönüllü olarak akademisyenler, öğretmenler ve farklı öğretmen adaylarıyla çevrimiçi ortamda matematik öğretimindeki güncel konuları tartışması. Öğretmen adaylarının güdüleyici etmenlerinden bazıları sorumluluk almak, kendine güvenmek, sosyal kişilik, fedakarlık, ortamdaki samimiyet ve materyallerin kalitesi iken engelleyici etmenlerden bazıları tartışmaya girmeyi istememe, maksimum fayda minimum çaba, diğerlerinin mevcudiyetini hissetmek, internet ve bilgisayar erişimi olarak bulgulanmıştır.

Başka bir çalışmada Kim ve Merriam (2010) Koreli yaşlıların bilgisayar sınıflarında kimlik gelişimi ve durumsal öğrenmeleri üzerinedir. Çalışmanın amacı, Koreli yaşlı yetişkinlerin yüz yüze sınıfta bilgisayar öğreniminin sosyal bir bağlamda nasıl konumlandığını ve bu öğrenmenin yaşlı yetişkinlerin kimliklerini nasıl etkilediğini anlamaktır. Araştırmacılar kursta on bir oturum gözlemlemiş ve on öğrenciyle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların bilgisayar ile ilgili öğrendiklerinin ve uygulamaların bilgisayar kullanımıyla ilgili öz-yeterliliği artırdığı, zihinsel yetenekleriyle ilgili öz saygıyı yükselttiği ve kültürel açıdan kendilerini modern toplumdan ve aileden daha az uzaklaşmış hissetmelerini sağladığı çalışmanın bulguları arasındadır. Yaşlı yetişkinlerin sınıfta bilgisayar öğrenimiyle ilgili sınıftaki bilgisayar öğreniminin durumsal bir faaliyet olduğu, yaşlı yetişkinlerin bilgisayar öğreniminin örtüşen uygulama topluluklarında gerçekleştiği ve yaşlı yetişkinlerin bir sınıfta bilgisayar öğreniminin öğrencilerin kimliklerini etkilediğine ulaşılmıştır.

Mills (2011), çalışmasında sosyal ağ topluluklarında öğrenci katılımı, bilgi edinme ve ilişki geliştirme ile ilgili daha fazla kavrayış için, orta seviye Fransızca kursunun Facebook topluluğunda deneyimlenen ortak girişimi, karşılıklı bağlılık ve paylaşılan birikimi analiz etmek için durumlu öğrenme teorisi bir mercek olarak kullanmıştır. Sonuç olarak, araştırmacı, katılan öğrencilerin kişilerarası, sunuma yönelik

ve yorumlayıcı iletişim biçimlerini geliştirdikleri ve bunun da kimliklerini geliştirdiklerini bulgulamıştır.

Singh (2011), 283 üniversite öğrencisi ve 6 öğretim elemanı ile yürüttüğü çalışmada çevresel farkındalıklarının artmasında topluluğun etkisini görmeyi amaçlamıştır. Çalışmaya çevre ile ilgili ders alan (çevre kirliliği, hava kirliliği, toplumsal kalkınma vb.) katılımcı öğrencilerden uygulama toplulukları oluşturmuştur. Bu topluluklar saha çalışması ve sahada uygulamalar yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, topluluklarda yer alan öğrencilerin etkileşim yoluyla çevresel farkındalık düzeylerinin arttığı ve çevresel sorunlara daha fazla odaklandıkları bulgulanmıştır.

Hemphill ve Leskowitz (2012) ise çalışmalarında anarşist, antikapitalist “Kendin Yap” aktivistlerinden oluşan, seyrek iletişimli bir topluluğun yaşama, öğrenme ve bilgi paylaşımına ilişkin yenilikçi alternatif süreçleri araştırmıştır. Durum çalışması olarak yürütülen araştırmanın sonucunda, yetişkinlerin kendi öğrenme ihtiyaçlarını teşhis edip uygun öğrenme etkinliklerini gerçekleştirebilecekleri yetişkin eğitimi teorisinin güçlendirildiği ortaya koyulmuştur. Katılımcıların ayrıca özerklik, seçim, eleştirel düşünme ve işbirlikçi öğrenme gibi alternatifler önererek hâkim eğitim uygulamalarını eleştirmektedirler. Kendin Yap aktivistlerinin ayrıca, kendi kimliklerinin, ideolojilerinin doğasıyla mücadele ederken ve yakın çevrelerinin ötesine ulaşma arzularını genişletirken, kültürel diyalogun, topluluğun ve uygulama topluluklarının doğası üzerine düşünmeye de yol açtıkları ulaşılan diğer bir bulgudur.

Başka bir çalışma, Yılmaz (2012) tarafından çevrimiçi bir uygulama topluluğu ile yürütülmüştür. Araştırmacı, çalışmada “Webheads in Action” (WIA) adlı çevrimiçi bir uygulama topluluğunun üyelerinin topluluğun kendilerinin profesyonel gelişimleri, öğretimleri ve Web 2.0 araçlarını kullanmaları üzerindeki rolü hakkındaki fikirlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma topluluğun üyesi olan 79 öğretmenle yürütülmüştür. Sonuç olarak, WIA üyelerinin WIA uygulama topluluğunun çoklu okuryazarlık geliştirme sürecinde, derslerde ve profesyonel gelişimde kullanılan Web 2.0 araçlarını kullanmada etkin bir rol oynadığı bulgulanmıştır.

Kapucu ve Erkoç (2012) ise çalışmalarını yüksek lisans öğrencileriyle yürütmüşlerdir. Çalışmalarında University of Central Florida’daki 29 yüksek lisans öğrencisiyle uygulama gruplarında iş birliği ile öğrenme konusunu ele alarak etkileşimi artıracak aktiviteleri incelemişlerdir. Araştırmacılar, çalışmada ilişki kurmanın uygulama gruplarında öğrenmeyi nasıl etkilediği, farklı türdeki ödev ve sınıf aktivitelerinin öğrenmeyi nasıl etkilediği ve nasıl daha etkili, eğitici ve yönlendirici

öğrenme ödevleri geliştirilebileceği sorularına cevap aramışlardır. Veri toplama aracı olarak iki ölçek kullanılmıştır. İlk ölçek arkadaşlar arası ilişkilerin yapısını, iletişim ağını, sınıf içinde çalışma ilişkilerini ve bunların zamanla değişimini tespit ederken, ikinci ölçek teorik ve uygulamalı öğrenme materyalleri, araçları ve gerçek öğrenme ortamındaki aktivitelerin etkinliğinin nasıl algılandığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, sınıfta bilgi ile uygulamayı destekleyen ortamlar sağlamanın faydalı olduğu ve öğrenciler arası etkileşimi teşvik eden aktivitelerin öğrenciler arası arkadaşlık ilişkilerini hatırı sayılır ölçüde geliştirdiği, ancak öğrenciler arasında danışma ağını çok az ölçüde artırdığı bulgulanmıştır.

Başka bir sanal uygulama topluluğu çalışması Alakurt, T. (2013) tarafından yürütülmüştür. Araştırmacı, çalışmada sanal uygulama topluluğu üyelerinin bilgi paylaşma davranışlarını etkileyen faktörlerin incelenmesini amaçlamıştır. Topluluk üyelerinin konu alanına yönelik paylaştıkları bilgi türleri incelendiğinde ise üyeler arasında en çok kaynak paylaşımında bulunduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları ayrıca üyelerin cinsiyetleri, topluluğa üye olma süreleri ve kullanılan iletişim aracı ile gerçekleştirilen etkinlik ve paylaşılan bilgi türleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Ergene (2014) ise araştırmasında bireylerin problem çözme sürecinde sırasıyla problemle olan ilişkisi, kurum ve alt kurumları ile olan ilişkileri uygulama topluluğu bağlamında incelemiştir. İstanbul ilinin iki farklı devlet üniversitesinin dört farklı fakültesindeki 142 öğrenciye “İntegral Hacim Testi” uygulanmış ve 8 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Sonuç olarak, bireylerin problemle olan bireysel ilişkisinin, problemi birey gibi düşünüp birey ile ilişkiler kurmaya çalıştığı ve problem çözme davranışını da bireyle olan karşılıklı etkileşim olarak bu ilişkinin yönünü belirlediği bulgulanmıştır.

Bir diğer çalışmada Konopaski, Jack ve Hamilton (2015) bir aile şirketi üyeleri ile yürütmüştür. Araştırmacılar, çalışmada aile şirketi üyelerinin sürekliliği nasıl öğrendiğini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Çalışma katılımcıların deneyimlerinden bir anlayış üretme amacı taşıdığı için nitel araştırma yönteminde yürütülüp yorumlayıcı ve tümevarımsal bir perspektife sahiptir. Çalışma grubu Kanada'daki aile şirketlerinden on sekiz katılımcıyı içermektedir. Sonuç olarak, aile şirketi bağlamında öğrenmenin süreklilikle ilgili olduğu, ancak ailenin dahil olduğu öğrenme sürecinin düzensiz, doğrusal olmayan ve öngörülemez olduğu bulgulanmıştır. Bu karmaşıklıklarla başa çıkmak ve sürekliliği öğrenmek için aile üyelerinin, genellikle zaman içinde kademeli

olarak çeşitli şekillerde katılım gösterdiği de bir diğer bulgudur. Bu çalışmada ayrıca, çok kuşaklı bir öğrenme olgusu olarak meşruiyet oluşturmak için kademeli katılımın, geçmişten, bugünden ve gelecekte aile üyeleri tarafından etkilenen çoklu ortak katılım biçimlerini içerdiği de ortaya koyulmuştur.

Bir diğer güncel çalışma ise Cross ve Ampt (2016) tarafından yürütülmüştür. Araştırmacılar, çalışmalarında yenilikçi otlatma ve kırpma stratejileri kullanarak yerel otlakları yenileme ve sürdürülebilir bir şekilde kullanma hareketini açıklamaktadır. Bu hareketin bir uygulama topluluğunun temel özelliklerine sahip olduğunu ve sürdürülebilir bir agroekolojik çiftçilik sistemine doğru aşağıdan yukarıya geçişin güçlü bir örneği olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmadaki uygulama topluluğu, aktif uygulama topluluğu üyeleriyle yapılan biyofiziksel ve sosyokültürel çalışmaların ardından katılımcı kırsal değerlendirmeler kullanılarak tanımlanmıştır. Çalışmada veriler katılımcı kırsal değerlendirme, kıyaslama çalışması ve mikroetnografik çalışma ile elde edilmiştir. Bu çoklu karma yöntem yaklaşımlarını kullanmak, uygulama topluluklarının birçok katmanını tanımlamaya yardımcı olmuş ve ortak girişim, karşılıklı katılım ve paylaşılan birikim yoluyla işbirliği yapan yenilikçiler tarafından nasıl ve neden yönlendirildiğini ve şekillendirildiğini ortaya çıkarmıştır. Bu topluluğun ilgili çiftçi ailelerinde iyimserlik yaratan ve hem yenilik hem de uygulama değişikliği ile ilgili mevcut araştırma ve yayım paradigmalarına meydan okuyan, uyarlanabilir çiftlik yönetiminin güçlü bir taban örneği olduğu ortaya çıkmıştır.

Gau (2016) uygulama topluluğu için önemli olan paylaşılan birikim kavramını yaşlı yetişkinlerin öğrenmesini temel alarak tartışmıştır. Tayvan'daki beş Çinli müzik grubu incelenirken 20 üye ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak, paylaşılan birikimi oluşturan kavramlar, liderliğin önemini vurgularken belirli düzeyde yapılandırılmış ve yapılandırılmamış öğrenme arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Tekin (2019) ise çalışmasında Birleşik Krallıkta Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretimi Yüksek Lisans Programı'nda öğrenim gören altı uluslararası öğrencinin öğretmen kimliği inşalarını araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmacı öğrenci-öğretmenlerin ilk başta bir öğrenme şoku ve üniversite çevrelerine uyum sağlamada sorunlar yaşadığını ancak akademik ortamlarına iyi uyum sağladıklarını bulgulamıştır. Veriler sonucunda katılımcıların, kendi ülkeleriyle Büyük Britanya'daki yaşamları ve çalışmaları arasında değerli karşılaştırmalar yaptıkları ve gelecekteki meslek yaşamları için kendilerini teorik olarak daha donanımlı gördüklerine ulaşılmıştır.

Güncel çalışmalardan bir diğeri de Dei ve Walt (2020) tarafından yürütülmüştür. Çalışmanın amacı rekabetçi avantaj için bilgiyi yönetmek ve korumak adına uygulama topluluklarının bir araç olarak nasıl kullandıklarını değerlendirmektir.

Özetle, uygulama topluluğunu merkeze alan çalışmalar marjinal gruplar, öğretmenler, öğretmen adayları, aile şirketi üyeleri, çevrimiçi gruplar, bir kursa katılan yetişkinler, üniversite öğrencileri ve öğretim görevlileri, aktivistler ve çiftçiler ile yürütülmüştür. Araştırmalarda bulgular topluluk içi öğrenme, bilgi paylaşımı, güdüleyici etmenler, kimlik gelişimi, çevresel farkındalık kazanma, meslek yaşamı ve topluluğun etkisi ekseninde şekillenmektedir.

Yurt dışındaki araştırmaların uygulama toplulukları olarak çok çeşitli grupları ele aldığı görülürken, Türkiye’deki araştırmalar sadece çevrimiçi uygulama toplulukları ve yüksek lisans öğrencileriyle yürütülmüştür. Ayrıca Türkiye’de uygulama topluluğunu karşılıklı bağlılık, ortak girişim ve paylaşılan birikim üzerinde tartışan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durum aslında uygulama topluluğu açısından boşluklar olduğunu göstermektedir. Oysa uygulama topluluğu kavramı yaşam boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi alanı çerçevesinden çok farklı grupların çalışılması için büyük bir potansiyele sahiptir. Bu çalışma eğitim alanından olmayan bir gruba, bir kadın kooperatifini, uygulama topluluğu çerçevesinde ele alması bakımından belirtilen araştırmalardan farklılaşmaktadır.

Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri

Kadın kooperatiflerinin kadın girişimciliği konusundaki önemi yadsınamaz. Özellikle birçok ulusal ve uluslararası politika belgeleri ve çalışmalarda kadının güçlenmesi adına kooperatifçilik vurgusu da göze çarpmaktadır. Kadın kooperatiflerine geçmeden önce kooperatifçilik ile ilgili genel bilgi vermek özünün anlaşılması adına faydalı olacaktır.

Kooperatifçilik

Kooperatifçiliğin herkes tarafından kabul gören tek bir tanımı olmamakla beraber yapılan çeşitli tanımlamalara bakıldığında birliktelik, gönüllülük, dayanışma, özüne yardım, örgütlenme ve demokrasi konularında ortak vurgular öne çıkmaktadır.

Uluslararası Kooperatif Birliği, kooperatifi “kendi ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için insanların gönüllü birleştiği özerk birlik ve birlikte sahip olunan ve demokratik bir şekilde kontrol edilen amaçlar birliği” olarak tanımlamaktadır (ICA, 1995).

Kooperatifler, kadın, genç, yaşlı ya da engelli bireyler, yerel halk da dâhil bütün insanlar için sosyal ve ekonomik katılımın sağlandığı örgütlerdir; bunun yanı sıra kendi kendine yardım edebilen, yoksulluk ya da işsizlik gibi zorlu durumlarda ortaklarına yardım sağlayan kuruluşlardır (Avrupa Birliği, 2009).

Kooperatif, bireylerin, tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçime ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir (Mülayim, 2019).

Geray (2014) da kooperatifi bireylerin ya da yerel toplulukların ekonomik, toplumsal ve kültürel gereksinimlerini karşılamak üzere, özüne yardım, karşılıklı yardımlaşma ilkeleri çerçevesinde gönüllü olarak bir araya gelerek amaca uygun işletmeler kurmaları, girişimde bulunmaları, örgütlenmeleri süreci olarak tanımlamaktadır.

Kooperatif, daha çok, ekonomik açıdan güçsüz, yoksun olanların örgütüdür ve ana amaç kar değil, ortaklarına hizmet ederek onların çıkarlarını korumaktır (Geray, 2014). Kooperatifler ortaklarına maliyetlerin azaltılması, teknik yardım, daha büyük pazarlara ulaşabilme, rekabet edebilirlik, bilinçlendirme ve eğitim gibi yararlar sağlarken; topluma ekonomik kalkınma, işsizliğin önlenmesi, sermayesini tabana yayması gibi yararlar sağlamaktadır (Mülayim, 2019). Bunun yanı sıra küçük üretici ve tüketicilerin bir araya gelmesiyle kapitalist sektöre karşı bireylerin ayakta durmalarını ve var olmalarını sağlamaktadır. Bu anlamdaki kooperatiflerin yayılmasını ifade eden kooperatifçilik hareketi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında çok önemli rol oynamaya başlamıştır ve halen de etkilidir (Mülayim, 2019).

Belirtilen tanımlamalar çerçevesinde resmi olarak ilk kurulan kooperatiften bu yana kooperatifçiliğin çeşitli düzenlemelerle geliştirilmiş ve ICA tarafından son şekli verilen ve kooperatifçilik hareketinin başarılı ve sürdürülebilir olmasında kritik öneme sahip yedi ilkesi bulunmaktadır (Geray, 2014):

1. Serbest giriş- çıkış: Bu ilke kooperatife katılımda gönüllülüğü ve eşitliği vurgulamaktadır. Kişi kendi isteğiyle kooperatife katılabilir ya da kooperatiften ayrılabilir.

- 2. Demokratik yönetim:** Her ortağın koyduğu sermayeye bakılmaksızın eşit olarak bir oy hakkı olduğunu ifade eder.
- 3. Ortağın ekonomik katılımı:** Her ortak kooperatifin sermayesine eşit katkıda bulunur, demokratik bir biçimde yönetir ve denetler.
- 4. Özerklik ve bağımsızlık ilkesi:** Kooperatifler ortaklarınca ve öz sermaye ile yürütülen bağımsız kuruluşlardır. Kooperatiflerin yürütülmesinde devlet ya da diğer kurumlarla kurduğu ilişkiler kooperatiflerin özerkliğini ve bağımsızlığını etkilememelidir.
- 5. Eğitim, yetiştirme ve bilgilendirme:** Başta kooperatif ortakları olmak üzere, halkın da kooperatif ilke ve yöntemleri, kooperatifin faydaları hakkında bilgilendirmesini içerir. Bunun yanı sıra kooperatif temelinde ihtiyaç duyulan eğitim ve öğrenmeleri de kapsamaktadır.
- 6. Kooperatifler arası işbirliği:** Daha iyi hizmet sunabilmek adına diğer kooperatiflerle işbirliği içinde çalışmasını ifade etmektedir.
- 7. Toplumsal sorumluluk:** Kooperatifler toplumsal kalkınmaya katkı sağlama konusunda sorumluluk üstlenmişlerdir; ortaklarınca alınan kararlar ve uygulanan politikalara bu yansıtılmalıdır.

Dünya’da Kooperatifçiliğin Gelişimi

İlkel toplumlardan bu yana insanların tek başlarına yenededikleri kimi güçlükleri yenmek için işbirliği yapma yoluna gittikleri, böylece ekonomik açıdan yarar sağladıkları bilinmektedir (Geray, 1992). Dolayısıyla kooperatifçilik tarihi, ilkel toplumlar kadar eskiye dayanmaktadır. Fakat modern anlamda ilk kooperatifin kuruluşu ancak 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, modern anlamda kooperatifçilik yaklaşık iki yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. İlk kooperatif, kapitalizmin yarattığı iktisadi kutuplaşmada ağır koşullar altında yaşamını idame ettirmek zorunda kalan işçi sınıfının, sermaye sahibi kapitalist sınıfa karşı dayanışmaya geçmesinin bir sonucu olarak İngiltere’de kurulmuştur (Ballı, 2019).

1840’larda Rochdale’de yaşam standardı kötü olan 28 pamuk dokuma fabrika işçisi, yaşam standartlarını iyileştirmek adına her biri bir pound vererek 28 poundluk

bütçe ile resmi olarak ilk tüketim kooperatifini kurmuştur (Zamagni ve Zamagni, 2010). Bu birliğin ortaya çıkmasındaki arka plan gelişmeleri de destekleyici olmuştur. Özellikle bu topluluğun kurucuları Robert Owen'ın görüşlerinden etkilenmiştir. Owen 1821 yılında kendi çıkardığı "The Economist" dergisinde kooperatif topluluğu kavramını kullanan ilk kişidir (Rehber, 2011). Owen'ın yanı sıra Rochdale öncüleri, Dr. King'in görüşlerinden de etkilenmiştir. Brighton'da bir tıp doktoru olan King, bölge halkının refah düzeyini artırmak için 1823'te bir anaokulu, 1824'te Brighton Kasabası ve Bölgesi Cemiyetini, 1825'te Brighton Teknisyenler Enstitüsünü, 1926'da bir kütüphane ve 1827'de Kooperatif Yardım Fonu Birliği ve Brighton Kooperatif Ticaret Birliğini kurmuştur (Rehber, 2011). Rochdale Dayanışma Kooperatifi 1844'te bir dükkân açmış ve un, tereyağı, şeker ve yulaf satmaya başlamıştır (Zamagni ve Zamagni, 2010). Bu küçük girişim dünyada ilk başarılı kooperatif olarak kabul edilmiş ve ilkeleri daha sonraki kooperatif ilkelerinin hareket noktası ve temelini oluşturmuştur (Rehber, 2011).

Fransa'da ilk kooperatif marangozlar tarafından 1831'de, "esnaf hammadde alım kooperatifi" 1849'da, "esnaf kredi kooperatifi" ise 1850'de kurulmuştur; bunun yanı sıra Almanya'da küçük çiftçileri desteklemek amaçlı "tüketim kooperatifi" kurulmuştur (Geray, 1992). Fransa, özellikle kooperatifçilik bankacılığına çok önemli katkılarda bulunmuştur. Almanya'da da kayda değer önemli başarılı ilk örnekler vardır. 1964'te Raiffeisen'in öncülüğünde dünyada ün salan ilkelerin geliştirilmesine yol açan tarımsal alan kooperatifçiliği gelişmiştir (Geray, 2014). 1985 yılında ise Uluslararası Kooperatifçilik Birliği (ICA) kurulmuştur. Başlangıçta 24 ülkeden 632 kooperatif ICA'ya üyeyken (Geray, 2014), günümüzde 112 ülkeden 313 kooperatif birliği ICA'ya üyedir (ICA, 2021). ICA gerek bölgesel çalışmalarıyla gerek uluslararası konferanslarıyla kooperatifçiliğe önemli katkılar sunmayı sürdürmektedir.

Kooperatifçiliğin yaygınlaşmasında başarılı ilk örneklerin etkisi yüksektir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında kooperatiflerin ekonomiye önemli bir katkı sağladığı ve oluşturduğu istihdamın da göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğu görülmektedir. ICA'nın (2019) verilerine göre dünya nüfusunun en az %12'si, dünya genelindeki 3 milyona yakın kooperatiftan birine ortaktır. Bu kooperatifler aynı zamanda dünya nüfusunun %10'una (yaklaşık 800 milyon kişiye) istihdam sağlamak ve ekonomik büyümeye önemli katkı sunmaktadır (ORKOOP,2021). Yine ICA (2019) verilerine göre dünya genelindeki en büyük 300 kooperatif, 2.034,98 milyar dolar gelir yaratmaktadır. Kooperatiflere katılım oranları ise İrlanda'da %70, Finlandiya'da %60, Avusturya'da

%58 iken bu oran Türkiye’de yalnızca %10’dur (Çıkın, 2017). Bütün bu gelişme ve büyümelerin ışığında bugün kooperatifçilik, kamu sektörü ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak adlandırılmaktadır.

Küreselleşen dünyada kamusal alanın küçülmeye gitmesi, kamu sektörünün toplumsal sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalması, özel sektörün de kar amacı gütmesi gibi sebepler sivil toplum kuruluşlarını ve kooperatifleri bu gibi konularda öne çıkarmıştır. Başka bir deyişle, ortaklarının özüne yardım ve hem ortaklarına hem de bulundukları ülkelerin ekonomilerine katkılarının yanı sıra, kooperatifçilik toplumsal olaylara çözüm üretme çalışmalarıyla da önem kazanmıştır. Örneğin, ABD’de elektriği olmayan fakat hükümetlerin de yeterli aktiviteyi gösteremediği kırsal alanlarda elektrik üretim kooperatifleri devreye girmiştir (Geray, 2014). Kooperatiflerin eğitim konusunda aktif çalışmalarına da örnekler verilebilir. Örneğin, İspanya ve Japonya’da eğitim kooperatifleri birçok okulun yönetiminde yer almakta ve ortakların doğrudan yönetimde söz sahibi olmalarını sağlamaktadır (Geray, 2014). Bu gibi topluma fayda sağlayan örnekler çoğaltılabilir.

Türkiye’de Kooperatifçilik Gelişimi

Türkiye’deki kooperatifçilik tarihine bakıldığında Osmanlı Döneminde Mithat Paşa, Cumhuriyet döneminde ise Atatürk öncü olarak öne çıkmaktadır (Mülayim, 2009). 13. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında Ahi Birlikleri; 18. yüzyılda loncalar ve gedikler ilk kooperatifçilik örnekleri olarak değerlendirilebilir. 19. yüzyılda ise memleket sandıkları Mithat Paşa öncülüğünde kurulmuştur. Mithat Paşa, 1863 yılında valisi olduğu Niş ilinin Pirot kasabasında Memleket Sandığı olarak adlandırdığı ilk tarım kredi örgütünü kurmuştur (Mülayim, 2019). Görevli olduğu bölgeye önemli katkılar sağlayan Mithat Paşa, Memleket Sandıklarını çiftçiyi tefecilerin elinden kurtarmak amacıyla kurmuştur. Bugünkü kooperatif yapılarından ve döneminde görülen kooperatif örgütlerinden çok farklı olsa da bir tarım kredi kooperatifi örneği olarak ele alınabilir. Başarılı bir gelişme kaydettikten sonra ülkenin her tarafına dağılmış olan sandıkların hükümet tarafından kontrolünde sorunlar yaşanmış ve tarımda sürekli olarak kredi ihtiyacının artmasının da etkisiyle yeni bir kredi örgütünün kurulması kaçınılmaz olmuştur. Böylece 1888 yılında Memleket Sandıkları kaldırılarak yerine Ziraat Bankası kurulmuştur (Mülayim, 2019). Mithat Paşa sonrasında cumhuriyet dönemine kadar olan

süreç kooperatifçilik açısından verimli geçmemiştir. Kayda değer olarak Birinci Dünya Savaşı esnasında incir üreticilerine yardım amacıyla “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı” adı altında Türkiye’nin ilk tarım satış kooperatifi kurulmuş fakat uzun süre çalışmamıştır (Mülayim, 2019).

Cumhuriyet döneminde Türkiye’de modern anlamda kooperatifçilik uygulanmaya başlamıştır. Modern kooperatifçiliğin kurucusu da Atatürk’tür (Mülayim, 1998). Atatürk, cumhuriyetin kuruluş sürecindeki söylemlerinde kooperatiflerin önemini sıkça vurgulamıştır. Kooperatif şirketlerin kuruluşunu belirleyecek yasalar düzenlenmesine öncülük etmiştir. Bütün bu çalışmaların yanı sıra, bir kırsal alanda (Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi/Mersin) ve bir şehir merkezinde (Memurlar Tüketim Kooperatifi/ Ankara) olmak üzere iki kooperatifin kurulmasında aktif olarak rol almıştır.

Atatürk kendi girişimlerinin yanı sıra, köye atanan öğretmenleri ve memurları kooperatifçilik konusunda özellikle görevli, öncü kılmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki, Atatürk, 1920’den ölümüne kadar Türk Kooperatifçilik hareketinin içinde olmuştur (Mülayim, 2019). Cumhuriyet’in ilanından bir yıl sonra çiftçilerin kredilendirilmesi, alım-satım kooperatiflerinin kurulması ön görülürken; 1926’da İtibari Zirai Birlikleri kurularak 58 maddelik bir kararname çıkarılmış ve yine aynı yılda 856 sayılı Türk Ticaret Yasasında, kooperatiflerin diğer şirketler arasında yer alması için gerekli düzenlemeler yapılmıştır (Mülayim, 2006). Planlı dönem sonrasının en önemli gelişmelerinden biri de kooperatifçiliğin anayasada yer almasıdır, 1961 Anayasası’nın 51. Maddesinde “Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayarak önlemler alır” hükmünün yer alması kooperatifçiliğin gelişmesi için devleti daha etkin ve sorumlu hale getirmiştir (Geray, 2014).

Günümüzde de başarılı kooperatifçilik örnekleri var olmasının yanı sıra önemi devlet politika ve kalkınma planlarında da sıklıkla vurgulanmaktadır. Son yayımlanan On Birinci Kalkınma planında kooperatifçilikle ilgili;

- Öncelikli alan tarım politikaları arasında üretici ve tüketici arasında doğrudan bağlantı kurulması noktasında kooperatiflerin desteklenmesi, (413 m.),
- Girişimcilik ve KOBİ’ler kısmında sosyal ve yenilikçi kooperatifçiliğin desteklenerek, işbirliği ve ortak çalışma kültürünün artırılması (451 m.),
- Kooperatifçilik Destek Birimi kurularak, her türlü kooperatif faaliyetlerine gerekli ekipmanların sağlanmasına destek olunması ve tarım satış kooperatifleri,

kadın kooperatifleri ve sosyal nitelikli kooperatiflere bu konuda öncelik verilmesi (451.3 m.),

- Kooperatifçilik ile ilgili kamuoyunda farkındalık uyandırılması ve kooperatifçilik girişimciliğinin farklı alanlarda uygulanmasına çalışılması (451.4 m.),
- Kadın kooperatifçiliğinin desteklenmesi (600.5 m.),
- Kentsel dönüşüm uygulamalarına kaynak sağlanmasına yönelik hazineye ait sanayi parselleri küçük sanayi kooperatiflerine satılması (693.4 m.) gibi konular öne çıkmaktadır.

Kooperatifler birçok yönden ortaklarının güçlenmesine ve örgütlenmesine destek olmaktadır. Özellikle kadın güçlenmesine katkısı göz ardı edilemez bir durumdur ve çeşitli uluslararası ve ulusal çalışmalarda kooperatiflerdeki kadın sayısının artırılması ve kadın kooperatifleri sayısının artmasının, kadınların kooperatif kurmasının desteklenmesinin de altı çizilmiştir.

Kadın Kooperatifleri

Kadın örgütlenmesi, kadın güçlenmesi, kadın istihdamı ve kadın girişimciliği son dönemlerde en çok üzerinde durulan konulardandır. Kadınların çalıştığı işler üzerine yapılan araştırmalar durumun kırsal ve kentsel alan açısından farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Araştırmacılar, kentte kadınların çoğunlukla marjinal ve toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren, ev eksenli işlerde ve düşük ücretle çalıştığının; kırsalda ise ücretsiz ev işçisi olarak çalıştığının altını çizmektedir (Aslantepe, 2012; İlkaracan Ajas, 2012; Toksöz, 2012; Bora, 2016). Buna ek olarak kadınların toplumsal cinsiyet rollerini de yerine getirmesi beklendiği vurgulanmaktadır (Nizam, 2021). Bu nedenle kadının güçlendirilmesi gündeme gelmiş ve kadının iş yaşamında aktif rol almasını destekleyici düzenlemelere gidilmiştir. Güçlendirme ifadesiyle çoğunlukla ekonomik güçlenme vurgulandığı için kadın girişimciliğinin öne çıktığı söylenebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi kadının güçlendirilmesi hem ulusal hem de uluslararası belgelerde sıklıkla vurgulanan bir durumdur. Bunun için kadın girişimciliği konusunda kooperatifçilik bir adım öne çıkmaktadır. Özellikle kırsal alandaki kadın kooperatifleri kadınların hayatlarına dokunma noktasında kritik öneme sahiptir. Zira dünyanın pek çok noktasında kadınlar, tarımsal üretimde çalışanlar, küçük ölçekli

Üreticiler, geçimlik çiftçiler ve hasat sonrası pazar hazırlığında işçiler olarak her zaman önemli bir rol oynamıştır (Yaman, 2020). Ataerkil yapıda, kadınlardan bunun yanı sıra hane ii görevlerini de yaparak toplumsal cinsiyet rollerini de sürdürmeleri beklenmektedir. Bu durum özellikle kırsal alanda daha yakıcıdır. Dolayısıyla bir kadın kooperatifinde yer almak, kadın için güçlenmenin yanı sıra evden çıkmanın, bir anlamda özgürleşmenin de kapılarını açmaktadır. Nitekim kadın girişimciliğinin desteklenmesi konusunda kadın kooperatifçiliği son yıllarda sıklıkla dillendirilmektedir.

Kadın kooperatifçiliğini vurgulayan uluslararası politikaların sonucu olarak Türkiye’de kadın kooperatifleri; kırsal yoksulluğu azaltmak, kadınları ekonomiye girişimci olarak eklemek ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla ilk kez 1999 yılında kurulmuştur (Kurtege Sefer, 2020). Ülkemizde kadın kooperatifleri 2000’lerde ne çıkmaya başlamıştır. 2001 yılında dar gelirli kadınlar için yerel örgütlenme modeli olarak Kadın Kooperatifleri Hareketi başlatılmıştır, 2002 yılında ise Kadınlar için Kooperatifleşme El Kitabı ve Kooperatif Ana Sözleşmesi hazırlanmıştır. Sonrasında belirli zaman aralıklarıyla kadın kooperatifleri buluşması gerçekleştirilerek, 2014 yılında Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği kurulmuştur (Simurg, 2020).

Zamanla kadın kooperatifleri özellikle kalkınma ajanslarının, yerel yönetimlerin, hkmetin ve özel sektörün ilgi alanına girmeye başlamıştır (şahin ve Durmuş, 2020).

Kırsal kalkınma konusunda kırsal alandaki kooperatifler kadın emeğinin değerlendirilmesi açısından değerli olanaklar sunmaktadır. Zira toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda 11. Kalkınma Planı (2019-2023)’nda kadınların kooperatifçilik konusunda desteklenmesinin altı izilmıştir:

600.5. Kadınlar tarafından kurulan kooperatiflere yönelik; eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler yaygınlaştırılacak ve gerekli hukuki düzenlemeler yapmak suretiyle kadınların kooperatif kurmaları kolaylaştırılacaktır.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hazırlanan Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023 belgesinde de kadın kooperatiflerinin desteklenmesinin altı çizilmektedir:

Strateji 3: Kadınların ekonomik konumunun güçlenmesi ve başta ücretsiz aile işçiliği olmak üzere kayıt dışılıkla mücadeleye yönelik ekonomik ve sosyal politikaların gerçekleştirilmesi

Kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar artarak devam edecektir. Kadın girişimciler tarafından kurulan tarımsal kalkınma kooperatifleri ile üretim ve işletme kooperatiflerine yönelik; eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler daha da yaygınlaştırılacaktır. Başta yerel yönetimlerle olmak üzere üretilen ürünlerin pazarlanmasına yönelik işbirliği çalışmaları yürütülecektir.

ICA tarafından düzenlenen 2019 konferansında gelişimin önemli aşamalarında karar alma sürecinde kadınların liderliğini teşvik edecek düzenleme ve yapılanmaların kooperatiflerde desteklenmesi kararı alınmıştır.

Özellikle kırsal alanda kadınlar hem eğitim hem de yoksulluk konusunda dezavantajlı bir grubu oluşturmaktadır. Buna rağmen küresel ölçekte kırsal alanlarda kadının iş gücüne katkısı yaklaşık %43'tür (FAO, 2019). Bu orana rağmen Geray (2014)'ın da vurguladığı gibi kırsal alandaki kadın emeği görülmez emek olmaktadır. Hane içi işlerinin dışında tarla, bağ, bahçe ve hayvan bakımı vb. gibi görevler de daha çok kadının görevi olarak yorumlanmaktadır ve kadın bu işleri yapsa da direkt gelir elde etmediği için emeğinin görünmezliği derinleşmektedir. Bunun yanı sıra, kadınlar tarım sektöründe yahut başka bir üretim alanında ücretli bir iş edindiklerinde ise nispeten düşük vasıflı ve düşük ücretlerde çalıştırılırlar (Molyneux, 1992; Yaman, 2020). Dolayısıyla kırsal alandaki kadınların tarımsal kooperatiflerde yer alması en başta bu durumun kadınların lehine dönmesini sağlamak için potansiyel oluşturmaktadır. Bu kooperatifler kadınların hane içi rollerini pekiştirir görünse de kadınlara çok farklı olanaklar sunduğu ve farklı kapılar açtığı için bu rollerin kooperatif içinde değerlendirilmesi durumu söz konusudur.

Kadın kooperatiflerinin nicel durumu ile ilgili net bir veri söz konusu değildir. Bunun başlıca nedeni kooperatiflerin farklı bakanlıklara bağlı olmasıdır. Yine de Kurtege Sefer (2020) çalışmasında Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan aldığı verileri derleyerek kadın kooperatiflerinin nicel durumuna ait bir tablo paylaşmıştır.

Tablo 3

2019 Yılı Aktif Kadın Kooperatiflerinin Sektör Bazında Dağılımı

	Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi	Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
Seracılık	4	2
Tarımsal Üretim ve Gıda	61	13
Argo-Turizm	3	0
Hayvancılık	2	20
Süs Bitkisi Yetiştiriciliği	4	0
El Sanatları	66	5
Toplam Tarım Alanında Faaliyet Gösteren Kadın Kooperatifi Sayısı	74	35
Toplam Aktif Kadın Kooperatifi Sayısı	140	40

Kaynak. Kurtege Sefer, 2020.

Tablo 3'e bakıldığında kooperatif sayılarının azlığı dikkat çekicidir. Kadın kooperatiflerinin yanı sıra karma kooperatiflerdeki kadın ortak sayısına dair net bir veriye ulaşılamamıştır. Her ne kadar kooperatiflerin ortak sayılarında cinsiyet dağılımı ile ve sadece kadınların oluşturduğu kooperatifler ile ilgili net bir veri olmasa da ulusal ve uluslararası belgelerin yanı sıra verilen teşviklerde kadın ortak ve kadınlardan oluşan kooperatiflerin artırılması vurgusunun olması kadın ortakların görece daha az olduğunu destekler niteliktedir. Çünkü kırsal alandaki kadınların resmi prosedürler içeren faaliyetlerde bulunmak zorlayıcı bir durum olarak görülebilir. Oysa kadınların yer aldığı kooperatifler ve kadın kooperatifleri dar gelirli kadınlara yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan yeni fırsatların oluşmasına olumlu etki yapmaktadır (T. C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012). Kadın Kooperatifleri olarak ele alınan bu kooperatifler ekonomik temelli örgütlerden sosyal amaçlı olan örgütlere kadar çok çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Kadın Kooperatiflerinin mevcut durumunu inceleyen bir araştırma bu kooperatifleri "çok amaçlı kadın kooperatifleri" olarak ele almıştır ve araştırmaya göre çok amaçlı kadın kooperatiflerinin bu çeşitli faaliyetlerinin en önemli ikisi, bir yandan kadınlara iş olanakları sağlarken diğer yandan kadınlar için sosyal bir çıkış noktası olmalarıdır (Duguit, Durutaş ve Wodzicki, 2015).

Kadınlar açısından kooperatiflerin önemi ekonomik, sosyal ve kültürel yönden güçlenmelerine ve öz yeterlilik kazanmalarına katkıda bulunmasıdır. Çünkü ataerkil geleneksel aile yapısının ağırlıklı olduğu topluluklarda yapılan araştırmalar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gözler önüne sermektedir. Özağar Aslan'ın (1995) da vurguladığı

gibi böyle toplumlarda kadın sosyal, ekonomik ve siyasal alanda geride kalmaktadır. Geleneksel aile yapısında toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeğin görevi dış üretim; yani evin geçimini sağlamak için gelir elde etmekken kadın ev içi üretimden/ ev içinden sorumludur (aile bireylerinin bakımı, mutfak işleri, temizlik işleri vb.) ve kadın bu işleri yaparken herhangi bir gelir elde edememektedir. Böylelikle kadın değersizleşmekte ve emeği görülmez olmaktadır. Bu durum her ne kadar kent dokusunda kadının da sosyal güvenceli bir iş edinmesiyle kırılmaya uğrasa da kırsal alanda değişmemektedir. Kırsal alanda ev içi emeğine ek olarak her ne kadar görevler bölüşülse de erkeğin yaptığı işler değerli görülürken kadının yerine getirdiği işler o kadar değerli görülmemektedir. Delaney (2018), yiyecek üretiminde erkeğin rolü kesintili, kadının rolü sürekli olmasına rağmen kadın emeği yardımcı rol olarak algılandığını belirtmektedir. Kandiyoti'nin (2015) de belirttiği gibi kadınların eve kapanması ve etkinliklerini günlük ev işleriyle sınırlandırmaları, daha saygın ve “kentli” kabul edildiği içindir ki köylü erkekler kimi zaman “kadınlarının çalışmadığını” öne sürer ancak gerçek duruma daha yakın bakınca, ağır ve dikkate alınmayan bir emek türünün varlığı görülür. Kadınların kendilerinin ve ailelerinin yeniden üretimi için yaptıkları ve yarattıkları, kullanım değeri olduğu halde piyasaya girmeyen, dolayısıyla değişim değeri ve bunun sonucu parasal karşılığı olmayan her türlü iş, “çalışma”dan sayılmayıp başka adlarla nitelendirilmiştir (Geray, 2014). Oysa Gülçubuk'un (2016) da vurguladığı gibi kadınların pay ve katkıları göz ardı edilemeyecek derece önemlidir.

Cinsiyetler arasındaki bu eşitsizlik hem eğitimsizlik hem de yoksulluk ile yakından ilişkilidir ve özellikle kırsal alanda daha belirgindir. Kırsal alanda özellikle kadınların, sözlü kültürün baskın olması (Yıldız, 2006), ataerkil aile yapısının baskınlığı (Kandiyoti, 2015), kadınların evde işgücü olarak değerlendirilmesi (Alat ve Alat, 2011), kırsal alanda okula ulaşım güçlüğü (Aytaç, 1967) gibi çeşitli sebeplerle örgün eğitimden uzak kaldığı ortaya koyulmuştur. Örgün eğitim güvenceli iş için olmazsa olmazlar arasındadır. Bu durum da eğitime ulaşamayanları dezavantajlı kılmaktadır.

Cinsiyetler arasındaki eşitsizliği yaratan diğer bir durum ise yoksulluktur. Yoksulluğun yaygınlaşmasında neoliberal politikaların etkisi yadsınamaz. Özellikle 1980 sonrası küreselleşme sürecinde ekonomide serbest piyasa ilkelerine geçiş ile Türkiye’de neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Kaya, 2009). Neoliberal politikaların etkisiyle gelir dağılımı eşitsizlikleri, işsizlik ve yoksulluk artmıştır. Yoksulluk elbette ki herkes için yoksulluktur ancak birçok çalışmanın işaret ettiği üzere kadınların yoksulluğu yaşayışları eşitsizlik ve cinsiyet rolleri sebebiyle daha derin

olmaktadır (Topçuoğlu ve Aksan, 2014). Hatta öyle ki 1995'te gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planında “yoksulluğun kadınlaşması (feminization of poverty)” ifadesi yer almaktadır. Buvinic (1998) kadın yoksulluğunun belirleyici iki önemli ölçüte dikkat çekmektedir: kadının iş gücü piyasasındaki konumu ve kadının eğitim olanaklarından yararlanma durumu. Eğitim ve istihdamdaki eşitsizliklerin yanı sıra yoksulluk açısından kadınların dezavantajlı olmasını etkileyen diğer etmenler arasında hane içi eşitsizlikler, ekonomik kaynaklara ve kamusal hizmetlere eşitsiz erişim sayılabilir (Kazar, 2019).

Kadının bu dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmak adına kadının güçlenmesi (women's empowerment) önemlidir. Kadın yoksulluğu, kadının güçlen(diril)mesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili konular son on yılda gündeme gelmiş ve kadının ekonomiye katılımı Pekin Deklarasyonu ve Birleşmiş Milletlerin kalkınma hedeflerinde yer bulmuştur (Özşahin ve Uluer, 2014). Tam da bu noktada kadın girişimciliğini destekleyen projeler ve uygulamalar hem devlet hem de özel kurumlar ve uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmiştir. Kadının güçlenmesi bağlamında özellikle 1990 sonrasında kadın girişimciliği ülkemizde değer görmeye başlamış ve kadın girişimciliğine, kadınların ekonomik etkinliklere katılımının geliştirilmesi için kadın işsizliğine karşı bir çözüm ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarında bir araç olarak rol biçilmiştir (Ecevit, 2007).

Güçlenme aslen Freire'nin (1995) vurguladığı bilinçlenme süreciyle başlamaktadır. Bilinçlenme (ya da sosyo-politik çevrenin derinden farkındalığı) güçlendirici beceri ve duyguların gelişiminin sadece bir habercisidir (Stromquist, 2012). Özellikle kadının güçlenmesinde grup/ kolektif/ örgütlenme bilinci önemlidir. Kadınların tecrübelerini paylaşabileceği ve benzer tecrübelerle sahip kadınlarla paylaşım ve etkileşimlerde bulunabileceği gruplar, örgütler ya da programlar güçlenme ve dönüşümün başlamasını sağlayacaktır. Stromquist (2012) de güçlenmenin en iyi şekilde kişisel deneyim üzerine düşünmenin ve diyaloga dayalı iletişimin gerçekleştiği yerel düzeydeki küçük ve sadece kadınlardan oluşan gruplarda geliştiğini vurgulamaktadır. Bu tarz bir örgütlenme kadınların ortak kimlik geliştirmesine katkı sağlayacaktır. Ortak kimlik gelişimi harekete geçme açısından önemlidir. Harekete geçme davranışı kadınlar için var olan becerilerini geliştirme ve yeni beceriler keşfetme fırsatı yaratır (Stromquist, 2012). Bütün bu gelişmeler öz yeterlilik ve öz saygıyı besleyeceğinden kadınların güçlenmelerine katkı sağlayacaktır. Denilebilir ki kadınların güçlenmesinde dayanışma, birliktelik, bir gruba kendini ait hissetme önemlidir. Bu açıdan kadınların

güçlenmesini destekleyen en önemli örgütlenmelerden biri de kadın kooperatifleridir. Nitekim RURWOM-BACK Projesi'nde (2011) belirlenen kadın kooperatiflerinin amaçları, kadınların çeşitli açılardan güçlenmesini vurgulamaktadır:

İşsiz kadınların sayısının azalması (ekonomik güçlenme),

Yeni iş pozisyonları ve yeni gelir kaynakları yaratma (ekonomik güçlenme),

Aile gelirinin geliştirilmesi (ekonomik güçlenme),

Kadınların ekonomik ve sosyal pozisyonlarının düzeltilmesi (ekonomik, bilişsel ve sosyo-kültürel güçlenme),

Kadınların kırsal alanlarındaki pozisyonları ve rollerinin güçlendirilmesi (bilişsel, sosyo-kültürel, yasal ve psikolojik güçlenme),

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması (bilişsel, sosyo-kültürel, yasal ve psikolojik güçlenme),

Kadınların karar verme süreçlerine katılması ve geleneksel- kültürel gelişimin sürdürülmesi(bilişsel, sosyo-kültürel, yasal, politik ve psikolojik güçlenme),

İşsel yerel gelişime (ekonomik, politik, sosyo-kültürel güçlenme) katkıda bulunması şeklindedir.

Bir anlamda kadın kooperatifleri dar gelirli kadınlara yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan yeni fırsatların oluşmasına olumlu etki yapacaktır (T. C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012). Kooperatifte yer almak, birbirlerine destek olma durumunun etkisiyle kadınları psikolojik ve sosyal açıdan güçlendirmektedir (Varol, 2013). Özellikle dayanışma ekonomileri içinde kooperatifler kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal hayatı da örgütlemeye başlamakta ve kolektif yapılara yüzünü dönerek yeni yaşamı kurgulama amacıyla ilerlemektedir (Değirmenci, 2020).

Kadın emeğinin değerlendirilmesi, günümüzde doğal gıdalar, ürünler ve el yapımı ürünlerin tüketimi popüler hale gelmesi kırsal alandaki üretim ve tarım ile ilgilenen kadın kooperatiflerini önemli kılmaktadır. Çünkü yoksulluk ve eğitimsizlik gibi dezavantajlar düşünüldüğünde tek başına ürününü nasıl pazarlayacağını, tüketiciye ulaştıracağını bilemeyen kadın örgütlenme, dayanışma yoluyla yani kooperatif temelinde bu durumun üstesinden gelebilmektedir. Hem ürününün üretilmesinde ve satılmasında destek alırken hem de kooperatif içinde 'ev ve çevresi rolleri' dışında

sosyalleşme yaşayarak perspektifinin gelişmesine de fırsat bulmaktadır. Nitekim Gümüsoğlu'nun (2012) da belirttiği gibi kadınların özellikle kendi kurdukları kooperatiflerde bir araya gelmeleri, ekonomik olduğu kadar toplumsal açıdan çok boyutlu bileşenleri ve değişimleri içeren bir olgudur. Ayrıca kadınların kooperatifleri benimseme sebepleri (KEİG, 2015):

Bakım ve diğer ev içi yükümlülüklerin iş hayatında esnekliği gerektirmesi,

Kocanın erkeklerin bulunduğu bir ortamda çalışmaya izin vermemesi,

Kooperatif modelinin sosyal projeler gibi işe giriş sürecinde yer alan eğitim ve ilişkilerde en anlamlı model olarak sunulması,

Ücretli istihdama giriş veya arzu edilebilecek nitelikte işlere erişim için gereken yeterliliklerin (eğitim, deneyim, meslek, vb.) bulunmaması olarak sıralanmaktadır.

Alınan proje bazlı ya da gönüllü danışmanlık ve yönlendirme hizmetlerinin kooperatif fikrini / yaklaşımını öne çıkarması,

Kooperatif modelinin tam zamanlı uğraş ve sürekli katılım gerektirmeyen bir esnekliğe sahip olduğu inancıdır.

Ortağı olduğu kooperatifin düzenlediği ya da kooperatif için düzenlenen eğitim ve sosyal faaliyetlerde kadınlar yeni öğrenmeler, yeni keşifler yaşamaktadır. Stromquist'in (2012) de vurguladığı gibi örgütlenme, dayanışma yoluyla kadının her yönden güçlenmesi sağlanmaktadır. Değirmenci'nin (2020) de vurguladığı gibi dayanışma ekonomilerinin içinde yer alan kooperatifler kırılgan bir yerde durmaktadır; cinsler arası eşitsizliklerin üstesinden gelebilecek potansiyeli barındırmaktadır.

Kadın Kooperatifleri İle ilgili Çalışmalar

Kadın güçlendirilmesi ve kadın girişimciliği özellikle son yıllarda en çok üzerinde durulan konulardandır. Bu sebeple araştırmalarda kadın kooperatiflerinin çoğunlukla bu eksenle ele alındığı görülmektedir. Buna ek olarak, kadın kooperatifleri kırsal kalkınma perspektifinden de çalışılan bir konudur. Kooperatifçilik deneyimi yöresel, bölgesel ve ulusal çapta değerli olduğu için bu kısımda sadece Türkiye'deki

kadın kooperatifleriyle ilgili yürütülen ve erişilebilen çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmalar uzak tarihten yakın tarihe doğru sıralanmıştır.

Sönmez (2011), çalışmasında kırsal alandaki kadınların aktif iş gücü olarak ekonomide yer almasında kooperatiflerin rollerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla, çalışma Amasya, Şeyhsadi Köyü ve Çorum, Köprübaşı Köyünde bulunan, kırsaldaki kadınlar tarafından kurulan Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin 117 ortağı ile yürütülmüştür. Çalışmada farklı illere ait köylerde bulunan kooperatiflerin ortaklarının, ürünlerinin kooperatif aracılığıyla pazarlanması, eşlerinin ekonomik kararlar alırken danışması, kazançlarını değerlendirme, kooperatif dışında yaptıkları iş, köydeki insanlar tarafından desteklenme, sosyal güvence kaynağı, kooperatif hakkındaki bilgi kaynakları, kooperatifin tanımını bilme, kooperatifle ilgili beklentilerin gerçekleşme durumları, kooperatifte en çok sözü geçen kişi, gelirleri üzerindeki etkisi, kooperatifle birlikte et süt ürünlerini işleyecek bir işletme kurduklarında çalıştırabilmeleri, kooperatifte aktif bir şekilde çalışma durumları, pazara dönüklük oranları ve brüt üretim değerleri bakımından aralarında anlamlı bir ilişki bulunduğu ortaya koyulmuştur.

Bir başka çalışmada Varol (2013), Türkiye'deki kentsel kadın kooperatiflerinin kadınların güçlendirilmesine olan etkisini araştırmaktadır. Çalışmanın verileri İstanbul ve çevresinde gerçekleştirilen saha çalışması ile elde edilmiştir. Sonucunda ise kadınların güç ve güçlendirme kavramsallaştırmalarının bu çalışma çerçevesinde yapılan içsel güç ve birlikte güç tanımlarıyla uyumlu olduğuna, kooperatife katılma sonucunda kadınların pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarından çok; psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığına ve kadın kooperatiflerinin içsel güç ve birlikte güç yoluyla kadınların güçlenmesini sağladığına ulaşılmıştır.

Avşar (2017) ise Eskişehirdeki ilçe ve mahallelerin tarımsal, sosyal ve kültürel dinamiklerini dikkate alarak belirlenen ilçe ve mahallelerde yaşayan 18 yaş üstü kırsaldaki kadınların “kadın kooperatifi” kurmak ve üye olmak ile ilgili görüşlerini ve düşüncelerini belirlemeyi, her ilçenin veya mahallenin kendi kaynaklarının neler olduğunu ortaya çıkarmayı, kırsal alanda kadının konumunu değerlendirmeyi, ilçe ve mahallelerin sorunlarının tespitini ve olası çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma deseni benimsenen çalışmada Eskişehir ilçe ve mahallelerinin dinamik yapıları incelenmiş ve olası bir kadın kooperatifi kurulup kurulamayacağının ön çalışması yapılmıştır.

Bir diğer çalışmada Aldırmaz Akkaya (2018), sürdürülebilir kırsal turizmin gelişimi için kadın kooperatifçiliğinin önemini değerlendirmeyi, Türkiye’de kadın

kooperatiflerinin fon gereksinimlerini karşılamada kullandıkları finansal kaynak seçimlerini, borçlanma kararlarını ve sermaye yapılarını belirleyen değişkenleri saptamay, finansal performanslarının analizini ve kadın kooperatiflerinin finansal yeterliliklerini değerlendirmeyi amaçladığı çalışmasını, Türkiye’de faaliyet gösteren, 2011 yılı ve öncesinde kurulmuş olan, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’na ve faaliyet benzerliği gösteren T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na bağlı olan, kadın kooperatifleriyle yürütmüştür. Araştırmada sermaye yapısı kararları genel olarak finansal hiyerarşi teorisiyle açıklanabilen kadın kooperatiflerinin en önemli finansal probleminin özsermaye yetersizliği olduğu bulgulanmıştır. Çalışmada kadın kooperatiflerinin sermaye yapıları ile finansal yapılarının güçlendirilmesi durumunda, sürdürülebilir kırsal turizme ve dolayısıyla ülkemizin sürdürülebilir kalkınmasına daha fazla katkıda bulunabilecekleri ön görülmektedir.

Kazar (2019) ise çalışmasında parasal ve katılımcı yaklaşım bağlamında, kadın yoksulluğunu azaltmada kadın kooperatiflerinin rolünü kadın kooperatifi ortaklarına yönelik yapılan görüşmeler kapsamında analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, üç aşamalı üç farklı araştırma ile yürütülmüştür. İlk araştırma, İstanbul ilinde faaliyette bulunan 6 kadın kooperatifi ve Bursa ilinde faaliyette bulunan 7 kadın kooperatifi ortaklarıyla yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak kesitsel tarama modeli ile yürütülürken; ikinci ve üçüncü araştırmalar yorumlayıcı fenomenolojik araştırma üzerine kurgulanmıştır. İkinci aşama sadece İstanbul’da çalışmaya dahil olan kooperatiflerle yürütülürken; üçüncü aşama hem İstanbul hem de Bursa’da yürütülmüştür. Birinci araştırmanın sonucunda, kadın kooperatifi ortaklarının sosyo-ekonomik durumlarına göre kooperatiflerin rolü değerlendirildiğinde parasal yaklaşım açısından yoksulluklarının azalmasında kadın kooperatiflerinin rolünün sınırlı olduğuna ve katılımcı yaklaşım açısından katılımcıların sosyo-ekonomik durumu değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğunluğunun kendilerini yoksul olarak görmediğine ulaşılmıştır. İkinci araştırmada, kadın kooperatifi ortaklarının sosyo-ekonomik durumları üzerinde parasal yaklaşım açısından kooperatiflerin rolünün sınırlı olduğu fakat katılımcı yaklaşım açısından, katılımcıların yarısının kendilerini yoksul hissettiğini ve kooperatifin hem ekonomik hem sosyal fayda rolünün kendi sosyo-ekonomik durumları üzerinde olumlu katkısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Üçüncü araştırmada ise, kadın kooperatifi başkanlarının kooperatif öncesinde de meslek sahibi oldukları ve bu işi gönüllülük esasına dayanarak yaptıklarına ulaşılrken, kadın kooperatifi ortaklarının farklı profillerde olduğu ve böylelikle gerek eğitim seviyesi

gerek gelir seviyesi olarak kadın kooperatifleri ortaklarının heterojen yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kırsal alanda mikro kadın girişimcilerinin kooperatifleşmeye karşı tutumlarının incelendiği bir diğer çalışmada Serinikli (2019), tarım sektöründe çalışan nüfusun yoğunluklu olarak kadınlardan oluştuğuna dikkat çekmektedir. Çalışmasını Edirne’de 21 köyde yaşayan 364 kadın ile yürütmüştür. Araştırma sonucunda kadınların çoğunun tarımsal faaliyetlerde aktif yer aldıkları (%87,4), yarısından azının ancak kendilerine ait gelir elde ettikleri (%47,8), yarısından fazlasının (%64,3) ev içerisinde ve yarısının (%50) tarımsal faaliyetlere eşiyile beraber karar verdiği ve sadece çok az sayıda kadının (%7,1) kooperatife ortak olduğu bulgulanmıştır. Araştırmacı ayrıca kadınların kooperatlflere karşı olumlu tutum içerisinde olduklarını ve kooperatif kurmayı istediklerini tespit etmiştir.

Kurşuncu ve Yılmaz (2020) ise çalışmalarında kadın emeği ve gıda üretimine odaklanmaktadır. Bu bağlamda Bursa, Bilecik ve Balıkesir illerindeki kadın kooperatifleri, kadın dernekleri, bireysel üreticiler ve bu alandaki ilgili kurumlar olan belediyeler, tarım ve orman il müdürlüklerinden temsilciler araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Çalışmanın odak noktasını görülmeyen emek kavramı oluşturmaktadır. Sonuç olarak, kadınların görülmeyen emek alanı işlerinin yeni bir aradalıklar alanı yaratan bireysel ve kolektif örgütlerle devam ettirirken ekonomik ve sosyal açıdan güçlendikleri belirtilmiştir. Güçlenme kavramı üzerinde de derin sonuçlar ortaya koyan çalışma kamu kurumlarında çalışanlara toplumsal cinsiyet eğitimlerinin yanı sıra pozitif ayrımcılık ya da kadın güçlenmesine yönelik politikaları artıracak eğitimler de verilmesini önermektedir.

Bir başka çalışmada Kurtege Sefer (2020), Türkiye’de tarım alanında kadın kooperatifleşmesine yönelik politikaların sınıf ve cinsiyet perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmacı, çalışmasında kooperatifçilikte kadın istihdamı sorunları ve alternatif yaklaşımları ele almış, kooperatiflerin finansal sürdürülebilirlik sorunlarını belirterek çözüm önerileri geliştirmiştir. Yazar yaptığı anlatımların sonucu olarak, kooperatiflerin bir bakanlığa bağlı olması, ortak bir kooperatifçilik sözleşmesi geliştirilmesi ve kooperatlflere tanımlanan görev ve amaçların mevzuatta açıkça belirtilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca kadın kooperatifleri aracılığıyla sadece kırsal kadın girişimciliğini teşvik eden ve küçük üreticileri destekleyen yasaların yetersizliğinin de altı çizilmiştir. Sonuç olarak değinilen bir diğer husus ise, politika üretiminde kadınların deneyim ve ihtiyaçlarını merkeze

koyan yerel yönetim anlayışıyla kadınları kooperatiflerle ilgili karar alma ve uygulama süreçlerine dahil eden kamu, yarı-kamu kuruluşları ve kadın kooperatifleri arasında yatay örgütlenme modelinin teşvik edilmesi önerisidir.

Yaman (2020), derleme çalışmasında kooperatifleri ve dayanışma ekonomilerini ataerkil ilişkilere alternatif olup olmadığı konusunu, kadınları dayanışma temelli ekonomik örgütlenmelere yöneltenin ne olduğu ve dayanışma temelli ekonomik örgütlenmelerin toplumsal cinsiyete duyarlı olup olmadığı üzerinden derinleştirmiştir. Yazar, konuyu feminist bakış açısıyla toplumsal yeniden üretim çerçevesinden inceleyerek sosyal politikaların gerilediği, kamusal bakım kurumlarının yetersiz olduğu, işsizliğin tırmandığı bu dönemlerde bu tarz alternatif örgütlenmelerin güçlü bir eğilim olarak öne çıktığını belirtmiştir. Ancak dayanışma temelli alternatif örgütlenmelerin genel olarak cinsiyet ayrımcılığından muaf olmadığı ve alternatif bir iş bölümü oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yeniden toplumsal üretimin gerek kolektif içinde gerekse hanelerde kadınların sorumluluğunda yürütüldüğünün altını çizmektedir. Kapitalizme, ataerkil eşitsizliklere, yeniden üretim yükünün kadınlara yüklenmesine, kapitalizmin toplumsal yeniden üretimi ve bütün bir hayatı nasıl sürdürülemez hale getirdiğine, erkek şiddetine karşı bütüncül bir mücadele içermediği sürece bu tür oluşumların yeniden üreten diğer toplumsal kurumlara dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır.

Bir başka çalışmada kadın kooperatiflerini yerel üretim odaklı yeni ürün geliştirme bağlamında ele almıştır. Kaya Köse (2021) bu bağlamda katılımcı ve işbirlikçi yaklaşımları Karabük ili özelinde incelenmiştir. Araştırmanın gözlem kısmı Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi'nde (SAKEM) gerçekleştirilmiş olup SAKEM'de katılımcı gözlem çalışmasından sonra, araştırmacı Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde altı katılımcı ile üç ardışık atölye çalışması gerçekleştirilmiştir. Atölye çalışmasında gerçekleştirilen uygulamalarda bireysel çalışmadan kolektif çalışmaya doğru gerçekleşen katılımcı yaklaşımlar ve uygulamaların süreç-sonuç değerlendirmeleri tasarım müdahale metodolojisinin belirlenebilmesini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şenlik (2022) ise kadın kooperatiflerindeki liderlik tarzları ve liderlik tarzlarının kadın kooperatiflerinin kurumsallaşması üzerindeki etkilerini kooperatif ortaklarının görüşleri üzerinden incelemiştir. Çalışma Bursa ilinde faaliyet gösteren on iki kadın kooperatifi ile yürütülmüştür. Katılımcıların kooperatifçilik deneyimleri ile kendi kooperatiflerinde çalışma sürelerinin aynı olması kooperatifte devamlılık sağladıkları,

çoğunlukla çocuklarını büyütmüş kadınların kooperatifin yönetim organlarında olmayı tercih ettiği, kadın kooperatiflerinde görülen liderlik tarzının sırasıyla otokratik liderlik, dönüşümcü liderlik, serbest bırakıcı liderlik, demokratik liderlik ve etkileşimci liderlik olduğu ulaşılan bulgular arasındadır. Araştırmada kadın kooperatiflerinin kurumsallaşmalarında öne çıkan bulgular incelendiğinde ise, dönüşümcü liderlikte kurumsallaşma düzeyinin daha yüksek olduğu, ikinci sırayı otokratik liderliğin aldığı ve en düşük kurumsallaşmanın ise serbest bırakıcı liderlerin yönetiminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akgül (2022) çalışmasında kırsaldaki kadının sahip olduğu yerel-ekolojik bilgiyi tanıyan ve onlardaki bu kültürel mirasın ulusal ekonomiye kazandırılmasını amaçlayan kadın girişimciliğinin örneği olan Ankara Afşar Balam Kadın Kooperatifi'ndeki girişimci kadınların yerel ekolojik bilgi ile ilişkilerini incelemiştir. Çalışma nitel yöntemle yürütülmüş olup kooperatif başkanı ile gerçekleştirilen üç görüşme ile veriler elde edilmiştir. Araştırmada formel kadın kooperatiflerinin Anadolu kadınlarının ekolojik sistem, biyoçeşitlilik, yerel kaynaklar ve kültürel değerler hakkında sahip olduğu geleneksel bilgiyi görünür kıldıklarını ve hatta unutulmaya yüz tutmuş bu bilgiyi onlara tekrar hatırlatıcı bir rol üstlendiklerini bulgulamıştır. Ayrıca Anadolu kadınlarının, geleneksel veya bilim dışı addedilerek devre dışı bırakılanı hatırladığı, onu modern tarım, bilim ve endüstri alanlarına adapte edebildikleri ve böylece işlevsel “hibrit” bir bilgi olarak yeniden üretebildikleri de elde edilen diğer bir bulgudur. Veriler ışığında formel kooperatiflerin kırsal kadının “hibrit bilgi üretme” yönündeki potansiyellerini harekete geçirici ve ayrıca hem kadınların kendilerinde hem yöre halkında yaşadıkları coğrafyanın eko-kimlik ve değerlerine dair farkındalık yaratıcı bir işlev üstlendikleri sonucuna da varılmıştır.

Başaran ve Irmak (2022) çalışmalarında Zonguldak ili Devrek ilçesinde baston üretimi ve ticareti faaliyetini yürüten bir küçük sanat kooperatifi ile kadınlar tarafından yönetilen yöresel tarım ürünlerinin üretimi ve pazarlanması faaliyetinde bulunan bir tarımsal kalkınma kooperatifine odaklanmış, analiz ve değerlendirmeler yaparak kooperatiflerin yerel düzeyde önemini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Baston üretimi ağırlıklı olarak erkekler, tarımsal ürünlerin toplanıp/işlenerek gıda olarak pazarlanması ise ağırlıklı olarak kadınlar tarafından gerçekleştirildiğinden bu çalışmada kadınların ve erkeklerin görüşlerine göre karşılaştırmalı analiz, değerlendirme ve çıkarımlar da yapılmıştır. Kaliteli gıda talebi, organik ürün ve yerel lezzetleri de içine katarak geliştiğinden ve gıda üretimi de bu talebi karşılayacak şekilde dönüşüp değiştiğinden,

bu dönüşümde kadın kooperatifleri bir işletmecilik modeli oluşturmaktadır. Araştırmada varılan sonuçlarda da Devrekli kadınlar tarafından yönetilen kooperatif faaliyetiyle hem yöresel ürünler yerel lezzet olarak ticari değer kazanmakta hem de sosyal ve ticari hayatta daha çok görünür olan kadınların özgüveni artırdığı ortaya çıkmıştır. Yerel el sanatı ürünlerin sanatsal değerinin de korunarak, üretim sürekliliğini sağlayabilmek için kooperatif gibi örgütlü yapılara ihtiyaç duyulduğu ve Devrek için hem ticari hem de kültürel değeri bulunan “Devrek Bastonunun” sanatsal değerini korumak için kooperatifin önemli bir buluşma yeri olduğu da ulaşılan diğer bulgulardandır.

Kadınların sosyal ve ekonomik yaşamlarındaki değişimleri incelemeyi temele alan Demircan Yıldırım (2022), bu değişimleri ortaya koymanın yanı sıra kadınların bu alanlarda karşılaştığı sorunlara çözüm sağlayıp sağlamadığını araştırmıştır. Araştırmanın çalışma gurubunu Batı Akdeniz Bölgesi'ndeki Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi türü ortakları oluşturmaktadır. Batı Akdeniz'deki kadın kooperatiflerinin işsiz kadınların kayıtlı ekonomide yer almalarını sağladığı, kadınların kooperatif faaliyetleri sonucunda elde ettikleri gelirle ihtiyaçlarını karşıladıkları ve yoksulluk düzeylerinin azaldığı araştırmada ulaşılan sonuçlar arasındandır. Ayrıca, kooperatif sayesinde ekonomik özgürlüğe ulaşan kadınların öz güven kazanarak toplumda güçlendiği ulaşılan diğer bir bulgudur. Ancak hane içinde kadından beklenen görevlerin hala devam ettiği ve kadın kooperatiflerinin kadınların cinsiyet rolleri açısından kısmi bir değişim oluşturduğu bulgulanmıştır.

Cazgır (2022) ise sosyal dayanışma ekonomisi (SDE) çerçevesi doğrultusunda feminist kalkınma sonrası teoriyi tartışarak kadın kooperatiflerinin, SDE çerçevesinde kadınların güçlendirilmesine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yeni bir yol oluşturma potansiyeline nasıl ve ne ölçüde sahip olduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, katılımcıların deneyimlerine odaklanıldığı için feminist bir yaklaşımla on dokuz kooperatif ortağı ile çalışma yürütülmüştür. Elde edilen veriler ışığında, SDE çerçevesindeki kadın kooperatiflerinin, kadınların güçlendirilmesini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini, çalışmayı demokratikleştirmeyi ve yerelden dönüştürücü gündemleri desteklemek ve güçlendirmek için çeşitli modeller oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demirkol (2022) çalışmasında sosyo-ekonomik alanda kadınların güçlenmesine katkıda bulunan ve İzmir’de yer alan kadın kooperatiflerinin pandemi başladığından bu yana deneyimlerini, karşılaştıkları sorunları ve çözüm yollarını anlamayı amaçlamıştır. Çalışma nitel yöntemle, sekiz kadın kooperatifinden on sekiz katılımcı ile yüz yüze

görüşmeler yapılarak yürütülmüştür. Çalışmanın bulgularına bakıldığında, kadınların kooperatifleşmeye yönelik algılarının olumlu olduğu ve bu bağlamda kadın kooperatiflerinin ekonomik dayanışmayı artırıcı rolü vurgusu öne çıkmaktadır. Ayrıca; kooperatiflerin, pandemi sürecinde kadınların hem ekonomik hem de sosyal alanlarda daha da güçlenmesinde kolaylaştırıcı rolü olduğu tespit edilen diğer bir bulgudur.

Erdoğan'ın (2022) yürüttüğü bir başka çalışmada Gaziantep'te yer alan kadın kooperatiflerinin, kadınların toplumsal konumlarına olan etkilerini çeşitli boyutlarıyla incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda örneklem olarak Moringantep Kadın Kooperatifi, Sada Kadın Kooperatifi ve Ezogelin Kadın Kooperatifi seçilmiştir. Kadınların kooperatifleşme süreci ile birlikte elde ettiği ekonomik gelir sayesinde aile içi karar alma mekanizmalarının ortağı oldukları, kadın kooperatifinin kadınlara istihdam alanında yer açması ile birlikte üretim faaliyetlerini görünür kıldığı ve kamusal alan içerisinde kadınların yeni roller edinmesini sağlayarak bu alandaki konumlarına hareketlilik getirdiği ulaşılan bulgulardandır.

Özetle, kadın kooperatiflerini merkeze alan çalışmaların kadın emeğinin değerlendirilmesi, kırsal kalkınmada kadınların aktif iş gücü olarak ekonomide yer alması, kırsalda kadın kooperatifi potansiyeli, dayanışma ekonomisi, kadının güçlendirilmesi, sürdürülebilir kırsal turizm, kadınların kooperatifçiliğe karşı tutumları, kadın yoksulluğu, gıda üretimi, liderlik, ekolojik bilgi, yerel için önemi kadın kooperatiflerinin çoğunlukla karşılaştığı yasal zemindeki sorunlar gibi konular etrafında şekillendiği görülmektedir. Araştırmalarda kadın güçlenmesi konusu çoğunlukla sosyal ve ekonomik güçlenme bağlamında öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra çoğu araştırmalarda altı çizilen konulardan biri kadın kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden ürettiği, ancak emeğini görünür kıldığı ve kadının gelişimi ve sosyalleşmesi için ihtiyaç duyduğu ortamı oluşturma potansiyeline sahip olduğudur. Kadın kooperatiflerini bir uygulama topluluğu olarak ele alan ya da kadınların deneyimlerini kimlik gelişimi çerçevesinde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysa kadın kooperatifleri açısından topluluk olmak önemlidir ve karşılıklı bağlılık, ortak girişim ve paylaşılan birikim topluluğu besleyen dinamiklerdir. Dolayısıyla bu çalışma bu açıdan diğer çalışmalardan farklılaşmakta ve kadın kooperatifini bir uygulama topluluğu olarak ele almaktadır. Bu uygulama çerçevesinde kadınların kimlik gelişim süreçlerini detaylandırarak güçlenme deneyimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu başlık altında araştırma modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, bir kadın kooperatifini uygulama topluluğu biçiminde ele alıp ortaklarının deneyimlerinin kimlik gelişimlerine ve güçlenmelerine etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamın ortaya çıkarılması da ancak derinlemesine incelemeyi mümkün kılan nitel araştırma yaklaşımıyla mümkün görülmektedir. Creswell (2018), nitel araştırmanın derinlemesine incelemeyi ve kişinin şekillendiği arka planı görmeyi sağladığını vurgulamaktadır. Nitel araştırmada araştırmacı, insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl kurduklarını, deneyimlerine nasıl anlam yüklediklerini anlamaya çalışır (Ceswell, 2018; Merriam, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Nitel bir araştırma olan bu çalışma bir kadın kooperatifini uygulama topluluğu bağlamında ele alacaktır. Bunun için Wenger'in (1998) uygulama topluluğu perspektifi esas alınmıştır. Lave ve Wenger (1991) çalışmasında beş gruba ele almış ve gruptaki faaliyetler ve bilgi paylaşımlarını inceleyerek uygulama topluluğu kavramını geliştirmişlerdir. Daha sonra Wenger (1998) ele aldığı gruptaki (talep işlemcileri-claims processors) analizleri sonucunda uygulama topluluğu kavramını detaylandırmıştır. Wenger'in detaylandığı uygulama topluluğunun temel kavramlarını *meşru çevresel katılım, karşılıklı bağlılık, ortak girişim, paylaşılan birikim, sosyal öğrenme* ve *kimlik* oluşturmaktadır. Çalışmada, bu perspektiften Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi incelenmiştir. Wenger'in (1998) eserinde *karşılıklı bağlılık, ortak girişim, paylaşılan birikim* kavramlarını uygulamanın boyutları olarak ele alsa da uygulama topluluğunu ifade edebilecek şekilde daha geniş bir perspektiften tanımlandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu noktada araştırmacı yanlış yorumlamadan kaçınmak için kavramı geliştiren teorisyen Etienne

Wenger-Trayner ile elektronik posta yoluyla iletişime geçmiştir. Teorisyenin söz konusu kavramların uygulama topluluğu özellikleri olarak değerlendirmenin yerinde olduğunu belirtmesi üzerine kooperatif bu özellikler çerçevesinde betimlenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma desenleri arasından derinlemesine kavrayışı sağlamak için durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır ve olaya ilişkin etmenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Creswell (2018) de durum çalışmasını, araştırmacının bir durumu derinlemesine analiz yaptığı araştırma deseni olarak tanımlamaktadır. Bir uygulama topluluğu olarak ele alınan kadın kooperatifi üzerine yürütülen bu nitel araştırma, ortakların paylaşım ve öğrenmelerini ortaya koymayı amaçladığı için araştırmanın birincil veri kaynağını kooperatif ortağı kadınlar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra durum çalışmasında genellikle birden fazla veri toplama yöntemi işe koşulur; bu yolla zengin ve birbirini teyit edebilecek veri çeşitliliğine ulaşılmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum çalışması incelemelerinde genelleme amacı güdülmez ancak bir duruma ilişkin sonuçlar benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnekler ve deneyimler oluşturabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum çalışması için ‘amaçlı örnekleme yöntemleri’nin uygun olduğu belirtilmektedir (Kumar, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum çalışmasında duruma ilişkin etkenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve sunulur.

Çalışma Grubu

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması araştırma yöntemi olarak tercih edilmiştir. Pek çok nitel araştırma yönteminde olduğu gibi durum çalışmasında katılımcı sayısı görece olarak küçük olması önerilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmanın çalışma sahası kırsal alandır. Bunun için çalışma alanına uygunluğu dikkate alınarak örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesine ve açıklanmasına olanak sağlayan en uygun yöntemlerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Böyle bir araştırma sonucunda ortaya çıkabilecek bulgular ve sonuçlar herhangi başka bir yöntemle ulaştığımız sonuçlardan daha zengin olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bilindiği üzere nitel araştırmada veri genellikle yeni bilgi

alınmadığında yani bilgiler doyma noktasına ulaşana kadar sürdürülür (Kumar, 2011). Dolayısıyla araştırmada da bilgiler tekrara düştüğü noktaya kadar görüşmeler sürdürülmüştür. Seçilen kooperatifteki öğrenme, güçlenme ve gelişimi derinlemesine ortaya koymak için kooperatif ortakları, yerel yönetici ve ortak yakını olmak üzere toplam on kişi ile görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmanın problemine ilişkin olarak seçilen kooperatifin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Kooperatifçilik faaliyetlerini takip eden aktif bir kooperatif olması,
- Ortaklarının kadınlardan oluşması,
- En az beş yıllık bir geçmişi olması,
- Kırsalda yer alması,
- İkram hizmetleri sunan bir işletmesi olması.

Zengin bilgi kaynağı olabilecek birey ve/veya durumların saptanmasında etkili olduğu düşünüldüğünden işletmesi olan, ortaklarının çeşitli yetişkin eğitimi programlarına katıldığı ve kooperatif bünyesinde ortaklarına ya da içinde bulunduğu topluma yönelik yetişkin eğitimi programları düzenleyen ve kırsalda yer alan tarımsal üretimi destekleyen bir kadın kooperatifi tercih edilmiştir. En az beş yıllık geçmişe sahip ve günümüzde aktif olan bir kooperatifin tercih edilmesinin nedeni ise belirli bir düzenin oturmuş ve çeşitli deneyimler biriktirmiş olduğunun düşünülmesidir. Ayrıca deneyim sahibi olan kooperatifte kadınların kimlik değişimini gözlemlemek de mümkündür. Farklı bölgelerde yer alan kadın kooperatifleriyle yapılan görüşmeler sonucunda belirtilen kriterleri tam olarak karşılayan Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi araştırma için tercih edilmiştir.

Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi: Kooperatifin merkezi Bursa ili Yıldırım ilçesine bağlı Zeyniler Mahallesinde yer almaktadır. 2015 yılında 7 ortakla kurulan kooperatifin ortak sayısı 41'dir ve ortakların 40'ı kadın ve biri erkektir². Kooperatif, 2016'da faaliyet göstermeye başlamış ve 41 ortağın 23'ü aktif olarak kooperatif faaliyetlerinde görev almaktadır.

Kooperatifin bulunduğu Zeyniler Mahallesi 800'lü rakımdadır, yamaç paraşütü pisti vardır, ayrıca dağ yürüyüş yolu üzerindedir. Köyün nüfusu 171'dir. Köy ilçe merkeze on dakika mesafededir, o yüzden köy halkının çoğu, katılımcı ifadelerine bakıldığında, zamanla merkeze yerleşmiş fakat köyle de bağını koparmamıştır.

² 2019 yılında kadın ortaklardan biri vefat edince ortaklık eşine geçmiştir.

Kooperatifin kuruluşundan önce de köyde bir kooperatif kurma girişimleri olmuş fakat yarım kalmıştır. Daha sonra köyün bulunduğu mevkide turizmi canlandırmak adına köy için proje geliştirilmesi yerel yönetimin gündemine gelmiştir. Yıldırım Belediyesi tarafından ekoturizm vizyonel bakış açısıyla köy için bir BEBKA projesi yazılmıştır. Proje kapsamında köyün çevre düzenlemesi, yürüyüş alanı işaretlemeleri yapılmıştır. Bu süreçte kadınların da girişimleriyle bir kadın kooperatifi kurulması fikri de projeye dahil edilmiştir.

Projenin uygulanması esnasında köyde verilen arıcılık eğitimi sonrası yapılan sertifika töreninde şu anki kooperatif başkanı M.M., belediye başkanı, vali gibi ilçenin önde gelen yöneticileri için bir sunum hazırlamıştır. Daha önceki kooperatifçilik girişimi ve genel kadın kooperatifleri ile ilgili araştırmalar yapan başkanın sunumu kadın kooperatifleri, köydeki kadınların ürettikleri ürünler, köyde bir kadın kooperatifi olduğunda köye sunabileceği katkılar gibi konu başlıklarından oluşmuştur. Başkanın anlatımının yanı sıra, kadınlar reçel gibi kendi ürettikleri ürünleri de sunmuşlardır. Bu sunum sonrasında yerel yönetici İ. H. E. kadın kooperatifçiliği fikrini desteklemiş ve proje kapsamında bir kooperatif kurulması planlanmıştır. Böylelikle kooperatif 2015 yılında yedi ortakla kurulmuştur ve 2016 yılında faaliyete geçmiştir. Daha sonra kooperatif ortağı sayısı 41'e çıksa da günümüzde kooperatif, faaliyetlerini 23 kadının aktif katılımıyla sürdürmektedir.

Kooperatif adını Reşat Nuri Güntekin'in 'Çalıkuşu' eserinden almaktadır. 1917 yılında Bursa Erkek Lisesi'ne Edebiyat Öğretmeni olarak atanan Reşat Nuri Güntekin, 1922 yılında yayımlanan 'Çalıkuşu' romanını Zeyniler köyünde kaleme almıştır. Eserin başkahramanı olan kişi, Feride karakteri bu köyde yaşamış bir kadındır.

Kooperatifin ilk zamanları ortaklar üretimlerini kendi evlerinde yapmakta kooperatif adına satmaktaydı. Zaman içinde köy meydanındaki konağın işletmesi de kooperatife devrolmuştur. Böylelikle kadınlar üretimlerini konakta yapmaya başlamıştır. Konakta üretimin yanı sıra ikram hizmetleri de sunmaya başlamışlardır.

Günümüzde kooperatif, Yıldırım Belediyesi Zeyniler Konağı'nı restoran olarak işletmenin yanı sıra konakta hıncal, salça, reçel, marmelat çeşitleri, bal, elma pekmezi, kuru baklava, kahvaltılık sos, tarhana, erişte, silor, turşu, ballı elma sirkesi ve kantaron yağı gibi yöresel ürünler üreterek etiketli satışını yapmaktadır. Kooperatifin kendi tanıtım broşüründe de kadın emeği, değeri, kadın güçlenmesi, eğitimin önemi, gelişim ifadeleri sıklıkla vurgulanmaktadır:

(...) Çalışmalarımız, kırsal kesimdeki kadın birlikteliğini, uygun eğitim programlarıyla harmanlayıp kadının toplum içindeki konumunu yükselterek, sosyal, ekonomik özgürlüğünü kazanmasıyla ve dolayısıyla aile, bölge ve ülke ekonomisine katılımına katkısını kapsamaktadır.

(...) Kooperatif çatısı altında birçok konuda alınan eğitimler ile kadınlarımızın bilinçlenmesi sağlanırken, her bir üyenin sahip olduğu yetenekleri ortaya koyması, kendilerine olan güvenlerinin artmasında önemli rol oynadı. Üretim sürecine katılan kadınlarımız, emeklerinin karşılığında aile ekonomilerine katkı sağlayarak, hayata yönelik motivasyonlarını arttırmaya başladılar. Tüm ortakların bir araya geldiği sosyal aktiviteler, herkesin birbirini daha iyi tanınmasına, kaynaşmasına ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturdu. Kadının toplum içindeki konumunu yükseltme yönündeki amacımızı da bu şekilde adım adım gerçekleştirmeye başlamış olduk.

Kooperatif ortakları sadece kamu kurumlarının, sivil toplum örgütlerinin ya da proje temelli eğitimlere katılmakla kalmayıp kooperatif içi çalışmalar (bir ürünü iyi yapan kişinin diğerlerine de kendi yöntemini öğretmesi gibi) da düzenlemektedir. Dolayısıyla kooperatifin hem eğitim deneyimine hem de yoğun bir informel öğrenme ortamına sahip olduğu söylenebilir.

Çalışma Grubunu Tanıtıcı Bilgiler

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 11 kadın ve 1 erkek toplam 12 yetişkin ile görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların isimleri kullanılmamış K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9 ve K10, K11, K12 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılara ait bilgiler aşağıda verilmiştir:

Katılımcı 1 (K1): Kooperatifin kurucu ortaklarından. 71 yaşındadır. Eşi vefat eden K1 üç çocuğa sahiptir. Çocukluğu köyde geçmiştir. İlkokul mezunudur. Ev hanımıdır ve eşinin sosyal güvencesinden yararlanmaktadır. 50 yıldır kooperatifin bulunduğu ilçede ikamet etmektedir. Eşi, kooperatifin bulunduğu köyün yerlisidir.

Katılımcı 2 (K2): Kooperatifin kurucu ortaklarından ve kooperatif yönetimin kurulunda görevlidir. 52 yaşındadır. Evli ve iki çocuğu vardır. Lisans mezunudur. Emekli öğretmendir. Çocukluğu kent merkezinde geçmiştir. Emeklilik sonrası kooperatifin bulunduğu ilçeye yerleşmiştir. Kooperatifin yer aldığı ilçede ikamet etmektedir. Kendisi, kooperatifin bulunduğu köyün yerlisidir.

Katılımcı 3 (K3): Kooperatifin kurucu ortaklarından. 50 yaşındadır. Evli ve iki çocuğu vardır. Çocukluğu kent merkezinde geçmiştir. Ortaokul mezunudur. Özel

sektörden emeklidir. Beş yıldır kooperatifin bulunduğu ilçede ikamet etmektedir. Kendisi, kooperatifin bulunduğu köyün yerlisidir.

Katılımcı 4 (K4): Üç yıldır kooperatif ortağıdır. 52 yaşındadır. Evli ve iki çocuğu vardır. Çocukluğu köyde geçmiştir. İlkokul mezunudur. Ev hanımıdır. Beş yıldır kooperatifin bulunduğu ilçede ikamet etmektedir. Eşi, kooperatifin bulunduğu köyün yerlisidir.

Katılımcı 5 (K5): Dört yıldır kooperatif ortağıdır. 47 yaşındadır. Bekardır. Çocukluğu köyde geçmiştir. Lise mezunudur. Evde sipariş üzerine ev tekstili eşyaları üretip satmaktadır. Bir proje ile kooperatif üzerinden sigortası işlemektedir. Doğduğundan beri kooperatifin bulunduğu köyde ikamet etmektedir. Kendisi, köyün yerlisidir.

Katılımcı 6 (K6): Kooperatifin bulunduğu köyde yerel yöneticidir. Annesi kooperatif ortağıdır. Kendisi köyün yerlisidir.

Katılımcı 7 (K7): Beş yıldır kooperatif ortağıdır. 62 yaşındadır. Eşi vefat etmiştir ve üç çocuğu vardır. Çocukluğu kent merkezinde geçmiştir. İlkokul mezunudur. Özel sektörden emeklidir. 42 yıldır kooperatifin bulunduğu ilçede ikamet etmektedir. Eşi, kooperatifin bulunduğu köyün yerlisidir.

Katılımcı 8 (K8): Kooperatif ortağının yakınıdır. 33 yaşındadır. Evli ve iki çocuğu vardır. Kooperatifin bulunduğu köyde çocukluğunu geçirmiş ve hala köyde ikamet etmektedir. Lise mezunudur. Ev hanımıdır. Üç yıldır kendisi de kooperatif faaliyetlerinde aktif görevler yürütmektedir. Eşinin ailesi de kooperatifin bulunduğu köyün yerlisidir.

Katılımcı 9 (K9): Üç senedir kooperatif ortağıdır. 47 yaşındadır. Evli ve iki çocuğu vardır. Çocukluğu ilçe merkezinde geçmiştir. Lise mezunudur. Özel sektörden emeklidir. 43 yıldır kooperatifin bulunduğu ilçede ikamet etmektedir. Köyün yerlisi değildir fakat komşusu vasıtasıyla kooperatifin bulunduğu köyle bağı oluşmuştur.

Katılımcı 10 (K10): Kooperatifin sigortalı çalışanıdır. 22 yaşındadır. Bekardır. Üç yıldır kooperatifte çalışmaktadır. Köyün yerlisi değildir.

Katılımcı 11 (K11): Kooperatifin kurucu ortaklarından. 68 yaşındadır. Eşi vefat etmiştir ve iki çocuğu vardır. Çocukluğu kooperatifin bulunduğu köyde geçmiş ve hala köyde ikamet etmektedir. İlkokul mezunudur. Ev hanımıdır. Eşinin sigortasından faydalanmaktadır. Kendisi köyün yerlisidir.

Katılımcı 12 (K12): Kooperatifin kurucu ortaklarından. 54 yaşındadır. Eşi vefat etmiştir ve bir çocuğu vardır. Ortaokul mezunudur. Ev hanımıdır. Çocukluğu

kooperatifin bulunduğu köyde geçmiş ve evlendikten sonra ilçe merkezine taşınmıştır. Kendisi köyün yerlisidir.

Verilerin Toplanması

Durum çalışması için çoklu veri toplama yöntemleri önerilmektedir (Creswell, 2018; Kumar, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Dolayısıyla bu araştırma için veri toplama yöntemleri olarak soru kağıdı, görüşme ve gözlem kullanılmıştır.

Soru Kağıdı

Araştırmanın birinci ve ikinci alt amaçları için veri toplama aracı olarak soru kağıdı kullanılmıştır. Amaçta da belirtildiği üzere araştırmanın çalışma grubunu kooperatifin kadın ortakları oluşturmaktadır. Saha çalışması yaparken araştırmaya katılmayı kabul eden 19 kadın katılımcıya soru kağıdı tekniği uygulanmıştır. Bu veri toplama aracı ile kooperatif ortaklarının yaş, medeni durum, eğitim durumu vb. sosyodemografik özelliklerini çıkarmayı amaçlayan anket soruları ile kadınların kooperatife ortak olma nedenleri, kooperatif temelli öğrenmeler, kooperatifin hayatlarına katkısı gibi bireysel görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan açık uçlu sorulara yer verilmiştir (EK 1).

Soru kağıdı oluşturulurken diğer bilimsel çalışmalara ait soru kağıtları incelenmiştir. Soru kağıdı oluşturulduğunda uzman görüşü alınmış ve daha sonra ön uygulama yapılarak soru kağıdında gerekli değişiklikler yapıp eksiklikler giderilmiştir. Soru kağıdı, araştırmacının kendisi tarafından 2021 Haziran ve Temmuz aylarında Zeyniler mahallesinde kooperatifin işlettiği konakta uygulanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılara dağıtılan soru kağıdını cevaplandırmaları sağlanmış; fakat soru kağıdını yaş nedeniyle okuma ve yazmakta sorun yaşadığı için kendisi dolduramayan katılımcılara ise sorular araştırmacı tarafından okunmuş, verilen cevaplar da ilgili yerlere yazılmıştır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Nitel araştırma desenlerinin genelinde başlıca veri toplama aracı görüşmedir (Creswell, 2018; Merriam, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme, verinin birincil kaynaktan alınmasına olanak sağladığı için önemlidir. Ayrıca görüşme esnasında katılımcının da kendini keşfi gerçekleşebilir. Yani bireylerin kendilerinin bile daha önce farkında olmadıkları ya da üzerinde fazla düşünmedikleri yaşantıları ve anlamları dışa vurabilir, ortaya koyabilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme formlarından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği bu çalışma için uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde amaca yönelik temel sorular önceden belirlenir. Ayrıca bu teknik, ortaya çıkabilecek yeni durumlar için daha açıklayıcı olmasını sağlamak, daha derinlemesine bilgi almak vb. için görüşme esnasında anlık yeni soruların eklenmesine de olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın her iki alt amacı için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Alan yazın oluşturulurken taranan yerli ve yabancı kaynaklardan faydalanılarak görüşme soruları hazırlanmıştır. Sorular hazırlandıktan sonra TİK üyesi iki yetişkin eğitimi alanı uzmanı, bir kooperatifçilik alanı uzmanı ve dil açısından bir uzman olmak üzere dört uzman görüşü alınmış ve sonrasında başka herhangi bir kadın kooperatifinin dört ortağı, bir kooperatif ortağı yakını ve bir yerel yönetici olmak üzere toplam altı kişi ile ön görüşmeler yapılmıştır. Ön görüşmeler sonrasında eksiklikler giderilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularının son hali oluşturulmuştur. Soruların son şekli verilirken katılımcının kendisini rahat hissetmesine, sıkıcı olmamasına, akıcı olmasına, yönlendirici ifadeler bulunmamasına özellikle dikkat edilmiştir (EK 2).

Kooperatif ortakları ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla katılımcıların hayat hikayeleri, kooperatifin hayatlarındaki yeri, kooperatif ortağı olduktan sonraki değişim, ortaklar arasındaki paylaşım, ortak girişimle ilgili düşünceleri, edindikleri deneyimler ile yaşadıkları güçlenmeler ve kimlik gelişimi gibi konuların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Kooperatif yakını ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla kooperatif ortağının yaşadığı değişim, gelişim ve güçlenmeye dair görüş ve gözlemlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Yerel yönetici ile yapılan görüşmede ise kadın kooperatifinin bölgedeki önemi, kooperatif ortağı kadınların bölgeye ve yerel yönetime katkısı, yerel yönetimin kooperatifteki kadınlara katkısı ve desteğini ortaya koyulması amaçlanmıştır. Görüşmeler 2021 Haziran ve

Temmuz aylarında Zeyniler mahallesinde kooperatifin işlettiği konakta, konağın bahçesinde ve yerel yönetim binasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler 60 dakika ve 150 dakika aralığında sürmüştür. Görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından yürütülmüştür. Görüşme soruları belli bir sırayla oluşturulduğu için görüşme esnasında bu sıra takip edilmiştir. Bazı görüşmelerde katılımcının görüşlerini daha net alabilmek için sorulan soruyu derinleştirmek adına geliştirici sorulara da yer verilmiştir. Görüşme kayıtları raporlaştırılırken anlaşılmayan, kayıta net çıkmayan ya da biraz daha derinleşme ihtiyacı duyulan konularda kooperatif başkanıyla iletişime geçilmiş kendisinden ya da başkan vasıtasıyla ilgili kooperatif ortağına ulaşarak gerekli bilgi alınmıştır.

Görüşmeler öncesinde katılımcı araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve onayı alınmıştır. Görüşme esnasında da katılımcıların tamamı izin verdiği için cep telefonu ile ses kaydı yapılarak veriler toplanmıştır. Toplanan veriler, çözümlemeyi kolaylaştırmak adına daha sonra yazıya dökülerek raporlaştırılmıştır.

Gözlem

Gözlem, süreç içerisinde gerçekleşen olayların nasıl oluştuğuna açıklık getirmeyi sağlar (Çepni, 2010). Gözlemin en önemli özelliği araştırmacıya, veriye ilk elden ulaşma olanağı sağlamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bir araştırma içerisinde kullanılan yöntemler arasında yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış gözlemler yer alabilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Ayrıca gözlem, araştırmacıya doğal ortamda kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır (Çepni, 2010). Bu çalışma için yapılandırılmamış gözlem tekniği kullanılmıştır. Yapılandırılmamış gözlem, öncesinde bir yapılandırılma içermeyen ve gözlemciye bilgi toplama ve kayıt etme özgürlüğü tanıyan bir gözlem türüdür.

Araştırmanın her iki alt amacı için yapılandırılmamış gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı, 2021 Haziran ve Temmuz aylarında hem kooperatif konağındaki uygulamalara hem de kooperatifin yer aldığı bir fuara katılarak gözlem yapmıştır. Ortaklar arası iletişim, etkileşim, paylaşım, ortakların kooperatif aletlerini kullanma, ürünleri saklama şekilleri, kullandıkları dil, ortakların kendi aralarındaki etkileşimlerin yanı sıra müşterilerle iletişim, paylaşım ve fuarda tutum, fuardaki diğer kooperatif ortaklarıyla iletişimi, etkileşimleri, paylaşımları gözlemlenen faaliyetler

arasındadır. Böylelikle kooperatif ortaklarının yer aldıkları çeşitli doğal ortamlarda gözlem olanağı değerlendirilmiştir. Gözlemin, katılımcı görüşmeleriyle birleştiğinde zengin bir veri sunacağı düşünülmüştür. Bu süreçte veri toplama yöntemi olarak hem gözlem esnasında hem de gözlem sonrasında notlar alınmış; bunun yanı sıra izin verildiği durumda ses ve görüntü kaydı için cep telefonu kullanılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Durum çalışması araştırmalarında veri analizinde alt problemler önemli bir işleve sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Alt problemler temel alınarak araştırma verileri yorumlanır. Bu amaçla görüşmeler sonrasında veri çözümlemesinde verilerin temalaştırılması ve bir bütünlük halinde verilmesi gerekmektedir. Çünkü her veri parçası ilk veri analiz evresiyle eş değere sahiptir (Merriam, 2013).

Görüşmelerden elde edilen sosyodemografik veriler çalışma grubunu tanıttak şekilde yöntem başlığı altında verilmiştir.

Kooperatif ortağı kadınlarla derinlemesine yapılan görüşmelerden, soru kağıdından elde edilen veriler ve gözlem notları karşılaştırılmıştır. Birinci alt amaçta bir uygulama topluluğu olarak kooperatifi betimlemek adına uygulama topluluğu temel özellikleri alt başlıklar olarak alınmıştır. Ayrıca bu kısımda ilgili başlık altında doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

İkinci alt amaç için kadınların anlatımlarında kimlik gelişimini ve güçlenmeyi ortaya koyan temalar oluşturulmuştur ve ortaya çıkan temalar betimsel analiz ile sunulmuştur. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu sunumda araştırmada ortaya çıkan her tema için doğrudan katılımcı ifadelerine de yer verilmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın alt amaçlarına uygun bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir. Araştırmanın alt amaçlarına uygun şekilde ilk olarak ZK bir uygulama topluluğu özellikleri bağlamında betimlenmiş, ikinci olarak kooperatif ortaklarının kimlik gelişimi ve güçlenme deyimleri ele alınmıştır.

Bir Uygulama Topluluğu Olarak ZK

Katılımcı ortakların tamamının altını çizdiği en önemli noktalardan biri kooperatifin bir öğrenme ortamı olduğuna ilişkindir. Yapılan gözlemler de bunu destekler niteliktedir. Ortakların uygulamayı yürütürken sürekli iletişim halinde olması ve ortaklar arası sadece kooperatif uygulamalarına dair değil, kendi hayatlarından da güncel haberlere ilişkin bilgi akışı olması kooperatifteki ortaklar arası bağlılığı oluşturan en önemli etmenlerden biridir. Nitekim bu durum, kooperatifin Wenger'in (1998) detaylandığı *karşılıklı bağlılık, ortak girişim ve paylaşılan birikim* özelliklerini taşıyan bir uygulama topluluğu olarak ele alınabileceğini işaret etmektedir. Dolayısıyla bu başlık altında ZK, belirtilen özellikler açısından betimlenmiştir. Ancak uygulama topluluğu özellikleri başlıklar halinde sunulsa da bu özelliklerin iç içe geçtiğini ve birbirini beslediğini belirtmek yararlı olacaktır.

Tüm bunlara geçmeden önce Wenger'in (1998) düşüncesinde açıklık kazandırılması gereken en önemli husus, belirtilen özelliklerin MÇK ekseninde şekillendiğidir. Bu kavram, topluluğun bütün uygulamalarında ve üyelerin kimlik gelişiminde bel kemiği olarak öne çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi MÇK bir üyenin topluluğa attığı ilk adımdan topluluğun vazgeçilmez bir parçasına dönüşümünü ifade etmektedir. MÇK için özellikle aktif katılım, aidiyet ve kimlik gelişimi (Wenger, 1998) süreçleri vurgulanmaktadır. Daha da somutlamak gerekirse, bu kavram aslında bir sarmal ve bu sarmalın başından merkezine doğru olan bir hareketi betimlemektedir. ZK örneği açısından bakıldığında, MÇK başlangıçta çevrede duran ortakların işi öğrendikçe sarmalın içine girerek merkeze doğru olan yolculuklarına, yani işleri üstlenmelerine,

daha çok sorumluluk almalarına ve kooperatifle bütünleşmelerine denk gelmektedir. Böylelikle kooperatif bir uygulama topluluğuna dönüşmektedir. Dolayısıyla bu bölümde uygulama topluluğu özelliklerinin kooperatif özelinde nasıl şekillendiği ele alınırken tartışma MÇK ekseninde de sürdürülmüştür.

Karşılıklı Bağlılık

Uygulama topluluğunu betimleyen ilk boyut karşılıklı bağlılıktır. Bu kavram, topluluk üyeleri arasındaki derin ilişkileri ve birlikte uygulamayı yürütmeyi vurgulamaktadır. Uygulama topluluğunda MÇK ile oluşan karşılıklı bağlılık uygulama, topluluk ve kimlik gelişimine katkı sunmaktadır. Nitekim bu durum, ZK’de ortakların etkileşimli çalışmalarıyla oluşmaktadır. Kooperatif aslen ekonomik temelli bir örgüt olsa da günün bir kısmını bir arada geçiren ortakların birlikte çalışmaları, paylaşımları ve ürettikleri sayesinde aralarındaki bağ derinleşmekte ve bu onları kooperatife daha bağlı hale getirmektedir. Kooperatifin sağladığı sosyal ortam, beraber vakit geçirme durumu, paylaşımlar, üretimde görev alma ve gelişme gibi ortakları kooperatife bağlayan etmenlerin ekonomik beklentinin önüne geçtiği açıkça görülmektedir. Bu durum karşılıklı bağlılığın derinleşmesinin sonucu olarak yorumlanabilir. Wenger (1998), *birbirine angaje olan farklılıklar, beraber bir şeyler yapma, ilişkiler, sosyal karmaşıklık ve topluluğun devamlılığı* gibi özelliklerin *karşılıklı bağlılığı* oluşturduğunu belirtmektedir.

Wenger’e (1998) göre karşılıklı bağlılığı sağlayan etmenlerden biri *beraber bir şeyler yapma* durumudur. Bu, aslında uygulama topluluğunun merkezinde olduğu gibi kooperatifçiliğin de özünde olan bir kavramdır. Wenger’in (1998) uygulama ekseninde kavramsallaştırdığı *birlikte bir şeyler yapmanın* kooperatifçilikte üretim eksenli dayanışmaya karşılık geldiği düşünülebilir. ZK özelinde ise *birlikte bir şeyler yapma* durumunun daha kooperatif kurulması için ilk hareketlenmede, yani MÇK açısından çeperde toplanma ile şekillenmeye başladığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda başarılı ilk adımlar önemlidir çünkü uygulamanın sürekliliği, hikayesi ve normları bu deneyimler üzerinden şekillenmektedir. ZK’nin kooperatifçilik için girişiminin ilk adımları bu duruma somut bir örnek olarak verilebilir. Kooperatifin yönetiminde yer alan katılımcı, üçüncü bölümde anlatıldığı gibi köye gelen yerel yöneticilere köy kadınlarının üretkenlikleri ve bunların kooperatifle değerlendirilebileceği ile ilgili bir

sunum yapmıştır. Bu sunum için ön çalışmada kadınların bir araya gelerek gösterdikleri çaba karşılıklı bağlılığın kurulmasında etkili adımlardır. Böylelikle hem ilk ürünler beğeniye sunulmuş hem de burada bir kadın kooperatifi kurulabileceği fikrinin yerel yönetimde oluşması sağlanmıştır. Hazırlık aşamasında yaşanan zorluklar, imece usulü çaba, hızlı ve pratik çözümler katılımcının anlatımında açıkça görülmektedir:

Bir ödül töreni oldu bu arıcılık eğitimi sonrası. Dedim ki “başkan gelecek, bu bizim için bulunmaz fırsat, ben bir şekilde Zeyniler’i anlatayım”. Zeyniler nasıl yaşamalı, burada neler olmalı, arkadaşlara dedim, “bir iki reçel yapalım”, ... hani yerimiz yok. Kimin evinde ne yapabiliriz, diye düşündük. Rahmetli Ş. Y. yine evini açtı, sağ olsun. Dedim “Yenge neyimiz var köye özgü hani sunabileceğimiz?” Köyü tanıtacağız. “Ahududu var” dedi. “Yenge, reçel yapabilir miyiz?”, “Yaparız” dedi. Yengem o gün reçel yaptı. Ben çarşıya indim kavanoz aldım. ... Orada hemen nikah davetiyecisine gittim ve dedim bizim durumumuz böyle böyle, logomuz yok, ismimiz yok, ne olabilir, biz Zeyniler kadınları olarak hani bugünün anısına teşekkür ediyoruz diye böyle, bir de kuş sembolü olan bir resmi davetiyeciden seçtim. O renkli baskı yaptı yuvarlak şeylere. Ben etiketleri aldım, kavanozları yıkamaya vaktimiz yok. Yanıma kağıt havlu aldım, kova su aldım. Arabada kovada yıkayıp sildim ama yol yokuş yukarı, siz de gördünüz gelirken. Nasıl zordu ve telaşla yaptım. Yengemler burada reçeli yaptılar. Hemen onları burada hızlı doldurduk ... Öyle bir şeyler oluştu, ben de bir sunum hazırladım, laptopumu da getirdim. Sertifika töreni sonrasında başkanın yanına gittim, “Başkanım, dedim, Zeynilerli kadınlar olarak biz size kendimizi ifade etmek istiyoruz, birkaç dakika vaktiniz var mı?” diye sordum. “Hay hay, ne demek, tabi ki,” dedi. ... Hemen onları sunduk, “bunu köyümüzün kadınları üretti”. Yani üretimi de bir şekilde başlamış oldu (K2).

K2’nin anlatımı, aslında fikrinsel olarak oluşumun kadınlar tarafından kabul edildiğini de göstermesi açısından önemlidir. K2, bütün bu hazırlıkları yaparken aklında kadın kooperatifi fikri vardır. Ancak kadınların hazırlık yapmasında K2’nin yönlendirmesi etkilidir. Tanıtım fikri K2’den çıksa da kadınların beraber yaptıkları müzakereler sonucu ürünlere karar vermişlerdir. Wenger’in (1998) perspektifinde uygulamayı bilen, fikir sahibi olan; bilgilerini yeni gelen ve diğer üyelere aktaran üye usta, yani deneyimli üyedir. Ayrıca Wenger (1998) toplulukta her ne kadar birlikte karar alma ve uygulamada birliktelik süreçlerine vurgu yapsa da yönetici ve yönlendirici üye/lerin olması gerektiğinin de altını çizmektedir. ZK’nin ilk adımlarında ise K2 Wenger’in perspektifinden usta/ deneyimli üye olarak kabul edilebilir. Üstlendiği görev, topluluğun oluşmasında öncü ve yönlendirici bir hareket olduğundan dolayı kritiktir. Kadınların K2’nin yönlendirmelerine uyarak eyleme geçmeleri bu aşamada K2’nin fikrinin kendileri için anlamlı olduğunu ve kendisini lider olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Anlatımda MÇK açısından öne çıkan bir diğer durum ise kadınların ilk birleşme noktalarının uygulama olmasıdır. Yani önce uygulama şekillenmeye başlamış, sonrasında topluluk meydana gelmiştir. Ayrıca kısa süre içinde kadınların organize olarak ürünlerin sunuma yetiştirilmesi çabası kadınların bu uygulama topluluğu için ne kadar istekli olduklarının göstergesidir. Nitekim K2, bu üretimin paketleme ve sunum bölümleri için çabalarken, aynı anda köyde de kadınlar ürünlerini bir araya getirmek ve ellerinde hazır bulunan meyvelerden reçel üretmek için çabalamışlardır. Yani ZK'nin ilk adımlarında kadınlar birlikte bir şeyler yaparak aslında bağlarını da şekillendirmeye başlamışlardır.

Kadınların bu çabası sonrası kooperatif kurulmuş ve sonrasındaki uygulamalar artık topluluğun bünyesinde şekillenmeye başlamıştır. Yine kooperatifin kurulduğu ilk zamana dair anlatımlara bakıldığında kadınların kısıtlı imkanları ama arzulu çabaları öne çıkmaktadır:

Ben kurucu ortak değilim ama erken ortak oldum, başından beri varım diyebilirim. İlk zamanlar bilgimiz azdı, imkanlarımız da çok kısıtlıydı. Bu konak olmadan önce Ş. Y.'nin evinde hazırladık her şeyi. İlk orada çalışmaya başladık, kooperatif için üretim ilk orada başladı. Onun evinde hep erişteleri şeyleri ürettik. Çabamızı esirgemedik. Önce evde başladık, ondan sonra buraya geçtik (K1).

K1'in anlatımında üyelerin özverili çalışmalarına vurgu dikkat çekmektedir. Araştırma bağlamında görüşülen diğer üyeler de bu ilk uygulamaların önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu ilk çabalar, *girişim, karşılıklı bağlılık, birlikte bir şeyler yapma ve birikim* oluşturma adına uygulama topluluğunu besleyen değerli deneyimlerdir. Sancılı ilerleyen ilk aşamaların kooperatifin gelişmesinde önemli adımlar olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Nitekim K3'ün söylemi bunu destekler niteliktedir:

Siz bizim burada ilk fedakarlığımızı görseniz farklıydı. Biz sobanın üstünde eski çaydanlıklarımızı getirerek misafir ağırladık, birbirimizi tanımaya başladık ve çok farklı şeyler yaşadık. Ama o çabalar bugünlere değer kattı (K3).

K3'ün anlatımından da görüleceği üzere kooperatifin ilk zamanlarında hem uygulamayı hem de diğer ortakları keşfetme durumu söz konusudur. Lakin ZK ortaklarının bu sancılı süreçleri kooperatifin gelişimi için bir basamak olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Elbette bazı üyelerin daha özverili hareket ettiği katılımcı ifadelerinden de okunmaktadır. Örneğin, K1'in ifadesinde üretim için bir ortağın evinin

kapılarını diğer ortaklara açması ve K2'nin ilk aşamadaki çabalarının sürekli dile getirilmesi bu sancılı süreçlerde bir nevi kolaylaştırıcı görevi görmektedir.

Uygulamaya katılım arttıkça merkeze doğru ilerleyen ortaklar, kooperatifteki yerlerini daha iyi tanımlayabilir ve uygulamalarda daha söz sahibi olabilir konuma gelmiştir. İlk aşamalarda birlikte bir şeyler yapan ortakların şu an kooperatifte hala aktif ortak olarak görevlerini sürdürüyor olmaları bir anlamda karşılıklı bağlılığın bir sunucudur. Denilebilir ki, ZK ortakları için de *birlikte bir şeyler yapma*, Wenger'in (1998) de belirttiği gibi, bağlılık oluşturan ve etkileşimi kuvvetlendiren en önemli etkenlerdendir.

Katılımcıların kuruluş aşamasına dair anlatımlarında K1'in vurguladığı ortak üretim alanlarının olmamasının yanı sıra, diğer önemli bir deneyim ise kooperatifin kendine ait üretim ve hizmet malzemelerinin olmayışıdır:

İlk zamanlar aletlerimiz bu kadar yok. Mesela, sular soğuk kış vakti, bardak çalkalayamıyorsun. Makineler yok, bulaşığı elde yıkadık. Ellerimiz morarırdı. Şu an her şeyimiz var ama bugünlere de kolay gelinmedi (K4).

K4'ün anlatımı, *birlikte bir şeyler yapmanın* önemini vurgulamasının yanı sıra bu süreçte yaşanabilecek sorunlara da örnek oluşturması açısından önemlidir. Bu durum ayrıca, ortakların uygulamada yaşadıkları sorunlara çözümler geliştirebilmeleri ve/veya sorunlarla yüzleşmeleri aslında kimlik gelişiminin bir parçasıdır. MÇK bağlamında çeperde toplanma sonrasında artık merkeze doğru ilerlemeye başladıkları ve kimliklerindeki dönüşümünün de başladığının göstergesidir. Ek olarak, Wenger'in (1998) vurguladığı bir nokta olarak süreklilik açısından kooperatifin kuruluşunda gösterilen bu çaba, uygulama topluluğunu ayakta tutma, köyde bu faaliyetin sürdürülebilirliğinin çabası olarak yorumlanabilir.

Bu deneyimler sonrasında, ilerleyen süreçte kooperatifin kendine ait bir üretim ve işletme alanı olmuştur. Artık çevrede başlayan hareket, uygulama alanı edinilmesiyle sarmalın içinde bir adım daha atmıştır. Kooperatif ortaklarının kooperatifin üretim ve hizmet alanı olan konak işletmesinde birçok şeyi beraber belli bir düzen içinde yaptıkları gözlemlenmiştir. Her gün bir üretim grubunun çalışması olmaktadır ve buna ek olarak ortaklar sıra ile her gün hizmet işletmesinin yürütülmesinde görev almaktadırlar. Wenger (1998), *beraber bir şeyler yapma* konusunda bir kişinin ya da bir dış etkenin yönlendirmesinden ziyade topluluk üyelerinin beraber hareket etmesi ve karar vermesinin altını çizmektedir. Kooperatifte de *beraber bir şeyler yapma*

durumunun ortakların birlikte verdikleri kararlarıyla alındığını söylemek mümkündür. Örneğin, uygulamaların yapılacağı gün sırasına ortaklar birlikte karar vermiştir. Bunun dışında yapılacak bir faaliyet ya da organizasyona katıldıklarında aktif ortakların tamamının beraber organize çalışabilecekleri bir yol çizdiği ve herkesin üstlendiği görevi yerine getirdiği söylenebilir. Örneğin, araştırmanın saha çalışması yürütüldüğü esnada kooperatif yerel yönetimin düzenlediği bir fuarda yer almış ve fuar için üretimde ve satışta görev alacak kişiler ortaklarca belirlenmiş ve beraber faaliyeti tamamladıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca kooperatifte *birlikte bir şeyler yapma* konusunda kadınların istekli oldukları ve herkesin görevini bildiği katılımcı ifadelerinden de okunabilir:

Burda beraber olunca her şey keyifle yapılıyor. Sohbet de ediyoruz, işimizi de görüyoruz, müşteriyle de ilgileniyoruz. Herkes görev gününde gelir işini yapar burda. Yorucu oluyor yaştan dolayı ama kime sorsan memnun burda olmaktan (K12).

K12'nin anlatımı görev bölüşümünü ve bu süreci topluluk içinde yürüttüklerini vurgulaması açısından önemlidir. Wenger (1998), özellikle *birlikte bir şeyler yapma* konusunun sadece beraberce uygulamayı yürütmek olarak değil aynı zamanda yeterlik açısından da vurgulamaktadır. Çünkü uygulama topluluğundaki her üyenin uygulamaların hepsini bilmesi beklenemez. Uygulamada kendisinin ne yapacağını bilmek ve yetersiz olduğu konularda yardım almak ya da ihtiyaç duyulan durumlarda yardım etmek de *birlikte bir şeyler yapma* durumudur. Dolayısıyla bir üyenin yetersiz olduğu durumları başka bir üye giderebilir. Bu da aslında karşılıklı bağlılığa tamamlayıcı görevi yüklemektedir. Her ortağın kendi beceri ve uzmanlığı doğrultusunda gruplandırıldığı ve yetersiz kaldıkları durumlarda birbirlerinden ya da dışarıdan destek aldıkları K5'in anlatımından da görülmektedir:

Herkes kendi grubunda üretim yapar, böylelikle herkesin uzmanlığı bellidir. Bir de nöbet günlerimiz var, servis işlerini yürütüyoruz o günde. O işleri yürütürken mesela N. burada ise ben gözleme yaparken ondan destek isterim. O benden iyi yapıyor çünkü.

Uygulama topluluğunun gelişimi, üyelerin öğrenmesi ve kimlik geliştirmeleri için önemli olan karşılıklı bağlılığı kuvvetlendiren bir diğer özellik ise *ilişkilerdir*. Katılımcı ifadelerine bakıldığında sosyal ilişkilerin önemi kooperatife ortak olma nedenlerinde ortaya çıkmaktadır. Uygulama topluluğu için bir girişimde bulunma ve

girişime katılma nedenlerini yoğunluklu olarak sosyalliğin yeniden inşası oluşturmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi kooperatif yapısı gereği gönüllülük esasına bağlı anlaşmalı bir girişimdir. Bu anlaşmalı girişime katılım nedenleri ortaklar arasında farklılık göstermektedir. Genel anlamda kooperatife katılma nedeninin altında sağladığı ekonomik kolaylıklar ve destek yatmaktadır. Lakin kadın kooperatiflerinde katılım örüntülerini inceleyen çalışmalar her ne kadar ekonomik temelli başlasalar da kooperatiflerin çoğunlukla kadınların sosyalleşme ihtiyacını karşıladığı sonucuna ulaşmıştır (Kurşuncu ve Yılmaz, 2020). ZK özelinde bakıldığında ise kadınların katılım nedenleri arasında en çok belirtilen nedenler sosyalliğin inşasıyla ilişkilidir. 41 ortakla üretime başlayan kooperatif, yoluna aktif 23 “özverili” (K2, K5, K11) ortakla devam etmektedir. Buna ek olarak, yapılan görüşmelerde belirtilen kooperatifin düzeninin oturduğu, ortakların kooperatifçilik bilgilerinin önemli ölçüde arttığı ve kooperatif sayesinde edindikleri deneyimlerden beslendikleri dikkate alındığında kooperatife ortak olma nedenleri sorulduğunda bu çerçeveden cevaplar verdiklerini unutmamak gerekir. Bir anlamda kooperatifin hayatlarındaki bugünkü etkisi onların geçmiş tecrübelerine de anlam yüklemektedir. Dolayısıyla, kooperatife ortak olma nedenleri sorulduğunda sosyalliğin yeniden inşası baskın bir şekilde öne çıkmaktadır.

Sosyalliğin yeniden inşası, katılımcı ifadelerinde akrabalık ilişkilerinin canlanması, köyün kimliği, “ahde vefa” duygusu, topluluk ruhu gibi söylemlerle ifade edilmektedir. Katılımcılar açısından köye aidiyet duygusunun önemli bir yere sahip olduğunu belirtmekte fayda vardır. Öyle ki, her ne kadar kooperatif öncesinde ortaklar arasında güçlü iletişim ağı olmasa da köyle ilişkileri hep güçlü olmuştur:

Açıkçası da benim akrabalarda birbirimizi bayramlardan bayramlara, özel günlerde gelen gören bir diyalogumuz maalesef ki vardı zamanla yarıştığımız için. O da köy sayesinde. Buraya geldikçe görüşme gibi (K2).

K2’nin anlatımında “köy sayesinde” ifadesi belirtilen durumun altını çizmektedir. Dolayısıyla köye katkı sunacak bir toplulukta yer almak onlar için önemlidir. Kooperatifçilik uygulamasının sosyalliğin yeniden inşası ekseninde önemli bir noktada durduğu diğer katılımcı ifadelerinden de okunabilir:

Kooperatif sayesinde akrabalığı tanıdık. Mesela akraba gelini H., ama biz hiç tanışmıyorduk, inanır mısınız? Köye hep gidip gelsek de bağımız bu kadar kuvvetli değildi (K3).

Mesela bu konakta ortakların hepsi akraba ama hiç kimse burda görüştüğü kadar birbirine git gel yapmıyorlardı köye gelseler de. Şimdi devamlı içini dışını öğrendiler (K8).

Zamanla çeşitli nedenlerle köy halkının daha merkezi yerlerde yaşamayı tercih etmesi neticesinde köyden fiziki anlamda kopmalar başlamıştır. Köyden uzaklaşmış olsalar da özel günlerde ya da arada köye gelmeleri aslında bu kimlikten kopmadıklarının önemli bir göstergesidir. Dolayısıyla kooperatif, atalarından beri gelen geleneğe bağlı olarak ortak kimliğin ve köyün geliştirilmesi temelinde kritik öneme sahiptir. Ortaklar bu durumu “ahde vefa” ve “topraklara faydalı olmak” şeklinde ifade etmektedirler:

Bu köyün insanıyım. Atalarımıza ahde vefa olarak da katılmam uygun oldu (K1).

Atalarımızın ne zorluklarla buralara göç ederek, toprak elde ettiklerini biliyoruz. Bu topraklara faydalı olmak amacımız. Biz böyle güzel çalışmalar yaptıkça onlar da mutlu oluyorlar. Gönül borcumuz, ahde vefa bu biraz da bizde (K2).

Şimdi bu köyde zaten bizler hani daha biraz daha köye bağlı insanlarız. Hani bunu benimseyen insanlarız, vurdumduymazlık yapmadık. Biraz ahde vefa. Hani vurdumduymaz olmadık (K5).

Zamanla nüfusun çoğalması ile beraber köydeki hane sayısı artmış ve köye aidiyet duygusu daha da gelişmiştir. Görünen o ki, köye bu kadar bağlı olmalarının arkasında atalarının topraklarına ve kimliklerine duydukları saygı vardır. Bir anlamda, kooperatifin kurulmasıyla köyde oluşan hareketlenmeye dahil olma arzusunun altında onları ortaklaştıran kimlikleri, atalarına duyulan saygı ve onların çabalarını kendi çabaları ile taçlandırma durumu söz konusudur.

İfadelerden de anlaşılacağı üzere ortakların kooperatif öncesindeki sosyal bağları oldukça zayıftır. Köye bağlı olsalar da akrabalar arası iletişimin zayıf olması, K2’nin belirttiği “hızlı yaşamın yanı sıra ortak sosyalleşme alanının eksikliği”nden kaynaklandığı söylenebilir. Buradan hareketle kooperatif, eksik olan bu sosyalleşme alanını kurmak için bir fırsat olarak yorumlanabilir. Zira sosyalleşme ihtiyacı ev hanımı ya da emekli olup zamanının çoğunu evde geçiren kadınlar tarafından da ifade edilmiştir:

Evde otur otur, duvara bak, işini gücünü yap, o kadar. Evde oturuyorsun hiçbir iş yok. Ya komşuya gidecen ya bir güne gideceksin. Konuştuğun insan sayısı ve konu sınırlı. Buraya gelince aktifleştim (K1).

Bazen evde canım sıkılıyor. Evde olduğum zaman devamlı aklımda, dönüyorum o yana, dönüyorum bu yana, daha çok aklıma takılıyor. Burada olunca, onla biraz konuş, işini yap derken unutuyorum, bir anda aklımdan çıkıyor. Birbirimize destek, sohbetlerimiz oluyor. Evdeki yalnızlık yok burada (K7).

Emekli olunca belli bir süre sonra evde oturmak çalışan bir insan için zor. Sınırlı bir alandasın, hep aynı insanlar, bunaltıyor bir süre sonra. Evden çıkmak istiyorsun. Burası nefes alma alanı gibi (K9).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi, kendi adlarına sosyalliğin yeniden inşasının başlangıç noktası yalnızlıktan, sıradanlıktan kurtulma isteğidir. Özellikle bir çalışma hayatı olan ve emeklilikle beraber bu ortamın ve her gün kurduğu sosyal iletişimlerin yitirilmesinin oluşturduğu boşluk K9'un ifadesinde açıkça görülmektedir. Bu boşluğu doldurmak ve çalışma hayatındaki üretimin farklı bir şekilde sürdürülmesi adına kooperatif önemli bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Bir diğer yandan, bunu tek başına değil de kendisi gibi kadınlarla yapacak olması motive edici bir etkidir. K9'un yanı sıra, K1 ve K7'nin günlük pratiklerin ve iletişimlerinin sınırlı olduğunu ifade etmesi bu durumun kendilerini yalnız hissettirdiğini ve tekdüzeleştirdiğini göstermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi kooperatife ortak olma nedenleri arasından belirtilen ifadeler sosyalleşmeye çıkmaktadır. Dolayısıyla bu anlamda kooperatifin ilk günlerinden bugünlere kadar kurdukları ilişkiler kooperatifteki yerini belirleme, kendilerini geliştirme, günlük yaşam deneyimlerini paylaşma ve uygulamalarla ilgili bilgi paylaşımı gibi durumlarla derinleşmiştir. Ortakların kooperatif içi kurdukları ilişkilerden yüksek oranda beslendiklerini katılımcı ifadelerinden de açık bir şekilde okunmaktadır.

Kooperatif, ortakları için uygulama çevresinde birçok insanla farklı iletişimler kurma ve farklı faaliyetlere katılma olanağının önünü açmaktadır. Bu nedenle sosyalliğin yeniden inşası bireysel anlamda da önemli bir ortak olma nedenidir. Ev faaliyetleri pasif yaşam olarak adlandırılırken, kooperatif faaliyetleri aktif yaşam olarak görülmektedir. K1'in ortaklarla ve gelen misafirlerle iletişimden beslendiği ve iyi oluşuna katkıda bulunduğu ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sosyalliğin yeniden inşası Wenger'in (1998) öğrenmede altını çizdiği sosyal ilişkileri vurgulamaktadır. Katılma

nedenleri olarak belirtilen ifadeler ve katılım sonrasını anlatan ifadeler, *sosyal ilişkilerin* yanı sıra, *birlikte bir şeyler yapma*, *anlaşmalı girişim* gibi uygulama topluluğunun pek çok özelliğini örneklendirmektedir. Wenger'e (1998) göre, sosyal ilişkiler öğrenmenin en temelinde olan olgudur. K5'in de vurguladığı gibi "işin içine girmek yerine farklı beklentileri olan ortaklar kopmalar" yaşarken, uygulamaları sosyal ilişkiler içinde ve birlikte yapan ortaklar hem kendini hem de ait olduğu uygulama topluluğunu geliştirmektedir.

Uygulamanın yanı sıra *ilişkileri* ve *birlikte bir şeyler yapma* durumunu şekillendiren en önemli etmen ortaklar arası farklılıklardır. Wenger (1998), karşılıklı bağlılık için *birbirine angaje olan farklılıkların* altını çizmektedir. Bu kavram toplulukta üyeler arası farklılıkların bir arada uyum içinde çalışabilmesini vurgulamaktadır. ZK, farklı mesleklere, eğitim durumuna ve ekonomik gelire sahip ortaklardan oluşmaktadır. Demografik farklılıkların yanı sıra ortakların farklı becerilere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Bu da kooperatifte çeşitliliği sağlamaktadır. Zira kooperatif, hıncal, reçel, sarma, sirke gibi ürünlerin üretimi için gruplar oluşturarak ortakların sahip olduğu farklı becerileri değerlendirmektedir:

Hepimiz aynı şeyi yapmıyoruz. Bizim kendi içimizde gruplarımız var. Hıncal grubu, sarma grubu, kurabiye grubu ve reçel grubu. Ben reçel grubundayım. Mesela burada ahududu üretimi ön planda, ahududu reçeli yaparak başladık. Sonrasında başka reçelleri de deneme kararı alarak çeşitlerimizi geliştirdik.

K3'ün ifadesi, Wenger'in (1998) söylemini kooperatifte somutlaştığını göstermesi açısından önemlidir. Katılımcılar ayrıca bu çeşitliliğin kendi kimliklerine de katkı sunduklarını belirtmektedir. Zira bu durum aslında MÇK çerçevesinden bakıldığında tam katılımcı olmakla ilişkilidir. Toplulukta tam katılımcı haline gelen üyeler artık topluluğun uygulamaları ile ilgili tam bilgiye sahiptir. Bir anlamda kooperatif açısından bakıldığında üretim uygulamalarında yer alan kadınlar artık kooperatifteki görevlerini tam olarak çözümlemiş ve kooperatifin vazgeçilmez bir parçası haline gelmişlerdir.

Wenger (1998), üyeler arası farklılığın özellikle fikir üretilmesinde farklı ses ve düşünceleri duyulabilir kıldığı için topluluğa zenginlik kattığını vurgulamaktadır. Nitekim kooperatif özelinde bakıldığında, örneğin K2'nin emekli öğretmen olması, yönetici tecrübesine sahip olması ve bu konuda çeşitli eğitimlere katılmış olması yönetsel ve organizasyon işlerinde ve yasal işlemlerde topluluğa kolaylık sağlamaktadır. Bunun yanı sıra K5'in nakış öğretmenliği deneyimine sahip olması ve

dikiş nakış işlerini sürdürmesi kooperatif için kullanılacak önlük, masa örtüsü, peçete vb. ürünlerin üretiminde ve tasarımında yardımcı olmaktadır. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi çeşitli üretim gruplarının olması yine beceri temelli farklılıklar sayesinde.

Ortaklar arası farklılıklar ayrıca fikir üretimine de zenginlik katmaktadır. Katılımcıların tamamı düşüncelerini gerek toplantılarda gerekse ihtiyaç duydukları anlarda rahatça ifade ettiklerini vurgulamaktadır. Örneğin, toplumsal sorumluluk bağlamında yapılan faaliyetler, ortakların bu yöndeki düşüncelerini ve önerilerini ifade etmeleriyle şekillenmektedir. Kooperatif ortaklarından birinin önerisiyle başlatılan “özel misafir ağırlama” (K11) uygulamaları, belirli günlerde lösemili çocuklar ve babaları, kimsesiz çocuklar ve yaşlı bireyler gibi farklı gruplar için de düzenlenmiş; geçen süre içinde de tekrar edilmesi sağlanarak bu durum bir geleneğe dönüştürülmüştür. Özellikle bu gibi fikirlerin hayata geçirilmesi, kooperatif ortakları arasında iletişimi güçlendirdiği, kooperatif faaliyetlerini ve bakış açılarını zenginleştirdiği katılımcı kadınlar tarafından da ifade edilmiştir.

İlişkilerin güçlü olması, iletişimi de kuvvetlendirmektedir. Örneğin; bir ortağın kooperatifin uygulaması ile sosyal yaşamında bir faaliyet çıktığında iletişim grubundan durumunu ifade ettiğinde yerine başka bir ortak gönüllü olarak görevini üstlendiği hem katılımcılar tarafından ifade edilen hem de araştırmacı tarafından gözlemlenen bir durum olmuştur. Bu durum kooperatif içi ilişkilerin karşılıklı bağlılığı derinleştirdiğinin göstergesidir. Derinleşen bu ilişkiler, günlük yaşam pratiklerine de sürdürülmektedir. K4’ün “Biz her gün iletişimdeyiz artık. Birimiz hasta olsa sürekli telefonla yoklarız, “Arkadaşım nasılsın, iyi misin” diye. Ölümüne kanka derler ya hani öyle işte” şeklindeki söylemi tam da bu noktayı vurgulamaktadır.

K4’ün ifadesinde öne çıkan önemli bir vurgu da aslında kimlikle ilgilidir. İlgili alan yazında belirtildiği gibi uygulama topluluğunun bir parçası olmak ve iletişimde kalmak kimlik gelişimi ile yakından ilişkilidir. Wenger’in (1998) de vurguladığı gibi topluluğun üyesi kimlik kazanmaya başladıkça diğer üyelerle iletişimi daha da kuvvetlenir. Bu durum ayrıca MÇK çerçevesinden bakıldığında tam üye olmayı vurgulamaktadır. Buradaki vurgu sadece uygulamayı öğrenmeyi değil, üyelerin aynı zamanda birbirlerinin tarzını, iletişimini öğrenmeleriyle de ilgilidir. Ayrıca K4’ün ifadesinde kazandıkları kooperatifçi kimliği ile ortaklar arasındaki diğer sosyal bağların da derinleştirdiğinin altını çizmesi kooperatifin onların hayatında kritik bir noktada durduğunun göstergesidir.

İlişki sadece kooperatifte ortaklar arasında değil, uygulama temelinde köyde yaşayanlar ve başka kadın kooperatifleri ile de kuvvetlidir. İlişkileri, topluluk içi ilişkiler olarak yorumlamanın yanı sıra topluluğun diğer topluluklarla ilişkiler kurması olarak yorumlamak da mümkündür (Wenger, McDermott, & Snyder, 2002). Zira uygulama toplulukları yerelde geliştikten sonra daha geniş perspektifte yer alarak benzer topluluklarla ilişki içinde bulunabilir. Özellikle ihtiyaç duyulan ürünlerin köy halkından temin edilmesi köydeki üreticiler için önemli bir fırsat oluşturmaktadır:

Mesela bir ürün bizde azsa, bunu grubumuzda konuşuyoruz. Geçen mesela ahududu azmış bizde, hemen gruba yazdım. Köyde kimde ahududu varsa alalım, dondurma dolabı olacak, hani stokları oraya koyarız ve zamanı geldikçe de yaparız, dedim (K2).

Kooperatifin yerel yönetimle de iyi ilişkiler içinde olduğu ve hem köy yönetiminin hem de ilçe yönetiminin kooperatife desteği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bir uygulama topluluğu olarak kooperatif, bulunduğu yerele de katkı sağlamaktadır. Kooperatifin köye sağladığı avantajlar yerel yönetim tarafından da dile getirilmektedir:

Yani çevremiz birse iki yaptı işi açıkçası. Daha duyulur, bilinir kıldı burayı. Şimdi ister istemez bütün Bursa tanıyor. Çalıkuşu olsun, yolu olsun bilindik bir köydü ama daha bilindik hale geldi. Buraya bir misafirim geldiği zaman en azından o insanın memnun ayrılacağını biliyorum artık. Muhabbet manen ayrı bir şey ama bir sıcak bir çay, atıyorum yemek yediği zaman insan buradan daha güzel hislerle ayrılacak. Diyorlar ki ya Zeyniler güzel yermiş ve kadın kooperatifi de var, bunun yansıması bize geliyor. Hani sadece bu şeylerle alakalı değil, mesela belediyenin yapmış olduğu etkinlikler var, ‘Doğal Olarak Yıldırım’ sloganı ile bir yürüyüş var. Yürüyüş için bu güzergahı kullanıyoruz mesela. Buraya geliyorlar, ona keza işte kendi yaptıkları işten pişiydi, çaydı, oydu buydu, hani bu tarz şeyleri yapıyorlar. İkram hazırlıyorlar. Köy için kesinlikle önemli bir yüz (K6).

K6’nın ifadelerinde kooperatifin köyü geliştirdiğinin ve daha tanınır hale getirdiğinin vurgusu önemlidir. Bütün bu anlatımlar aslında ortakların deneyimleridir. MÇK çerçevesinden bakıldığında, ortakların ilk zamanlar yaşadıkları zorluklar ve uygulama ile ilgili bilgi sahibi olmama durumu artık yerini uygulamanın merkezinde olarak içinde bulunduğu köyün yüzü olma durumuna bırakmıştır. Kadınların ilk zamanlar edindikleri deneyimler aralarındaki bağları kuvvetlendirmiş, kurdukları ilişkileri derinleştirmiş ve uygulama çevresinde kenetlenmelerini sağlamıştır.

Wenger (1998), özellikle uygulama topluluğunda karşılıklı bağlılığı besleyen ilişkiler arasında *sosyal karmaşıklık* kavramı da yer almaktadır. Bu kavram uygulama topluluğunun içindeki aykırı sesleri, anlaşmazlıkları, itirazları ve eleştirileri vurgulamaktadır. Zira topluluk içi ilişkiler her zaman uzlaşmacı değil, tartışma ve sorun çıkarma üzerine de olabilir. Bu durum da uygulamanın ve uygulama topluluğunun gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi topluluktaki aykırı ses, topluluğun gelişimine sessiz bir katılımcıdan daha çok katkı sunmaktadır. Katılımcılara göre *sosyal karmaşıklık*, kooperatifin kurulduğu ilk zamanlarda daha fazladır. Bu durumun da uygulama ile ilgili yeterli bilgileri olmaması etkindir:

Böyle bir şey duydum, böyle bir şey olacaktı, bakış açınız ne, ne yapılır, açıkçası bilmiyorum ve herkes bir şey söylüyor, kimsenin bilgisi yok. Karışık geliyor her şey ama sağ olsun bu internet artık dünyayı elimize taşıyor işte cep telefonlarımız. Orda arkadaşlarla beraber oturduk işe kooperatif ne okuduk, ha dedik yedi kişi olacak. Toplanacağız, birlikte bir şey yapacağız ama bunların hepsi canlı işte anında yaşanan hikayeler, öncesinde yapılan çalışmalar değil. Yönetim kurulacak ama yönetimde aynı soy addan ikinci bir kişi olamıyor. Bunu da okudukça öğrendik. Tüzük, yönetmelik çok eksiklerimiz vardı, çok. Yaşaya, deneyimleye, okuya, araştıra öğrendik (K2).

K2'nin de belirttiği gibi kooperatifçilik ile ilgili bilgi eksikliği kuruluş aşamasında topluluk içinde her kafadan ses çıkmasına sebep olan şeydir. Bu ses kalabalığı, aslında oluşturacakları toplulukla ilgili bilgilenmeye de başladıkları noktadır. Zira herkesin farklı görüşleri sonrası internetten araştırmaya yönelmişlerdir.

Kooperatifin kuruluş aşamasında bilgi eksikliğinin yanı sıra kooperatif yönetimi içinde oluşan fikir ayrılığı da bir karmaşıklık oluşturmuştur:

O zamanlar kooperatife ortak olmaya başladık ama bir de yönetimde görüş ayrılığı da yaşamaya başladık. O da şöyle oldu, köye para gelmiş bu para işte kooperatife verilecek, köylüye verilecek. Köylü istediği gibi köyü güzelleştirecek. Ben de hani eğitim kökenden geldiğim için bu projeleri biliyorum. Hani proje çıkar, kaç kişi var, ne kadar gider, nereye ne yapılır, bir kuruş eksik bir kuruş fazlası bile olamaz, tane kalem oynayamaz. Sağlıklı bir muhasebecimiz olması lazım. Toplanıyoruz böyle küçük küçük, ben muhasebeciyi arayıp soru soruyorum. Mesela en azından imza vermişim müştereken mi çıkacak yoksa tek kişi mi, diye. “Tek kişi çıkacak,” diyor. Böyle bir şey olur mu, hani bu limited şirketlerde imza müştereken olur. Yani sonra tek başına ben ya da sen niye başkan olarak kendini riske atıyorsun. Hani şu an bir para yok ama ileride olabilir. Dörde üç ayrıldık yedi kurucu ortak arasında. Sonra telefonu kapatıp “Yenge ya, bu muhasebeci mi, sen kimi arıyorsun” dedim. Bir muhasebecinin doğru yönlendirmesi lazım. Biraz bozuldu yengem öyle deyince ve ortam da gerildi (K2).

K2, bu anlatımda Wenger'in (1998) belirttiği aykırı ses olmuştur. Lakin bu durum kooperatife artı olarak dönmüştür. Böylelikle uygulama ile ilgili bilgilerini güncellemişler ve uygulamanın düzenine ve işleyişine katkı sunmuşlardır. Yine K2'nin başka bir anlatımı da benzer bir durum içermektedir:

(...) Ben de her toplantıya gidiyorum, öğretmenliğin vermiş olduğu bir disiplinden gelince sürekli böyle tutanak tutuyorum, imzalattıyorum. Gündemi, konuşulanları yazıyorum. Ama “Ne gerek var”, “Gene mi imza atacağız, bu neden”, diye soruyorlar. Diyorum ki arkadaşlar söz uçar, yazı kalır, biz bir şeyi bilmiyoruz, neyin içerisine girdiğimizi bilmiyoruz, bakın burda beraber öğrenicez, beraber olacaz, diyorum. ... Sonra yengem başkan olacak ve gelini yardımcı olmak istiyordu. Diyorum ki “Hani yönergede okuduk ya, aynı soyadı taşıyan kişi olamaz, diye” Ama o dönemde itiraz edenler oldu. Ama şimdi baktığımızda her şey kayıtlı işte ve her şeyi de öğrendiler.

K2'nin kooperatifin kuruluş aşamasındaki toplantılarda tutanak tutması ve imza almak istemesi, gerekli noktalarda tüzük ve işleyiş konularında yaptığı uyarılar ortaklar tarafından hoş karşılanmasa da kooperatife olan katkısı yadsınamaz. K2'nin bu aykırı sesi sonucunda kooperatifin ilk toplantısından bu zamana olan bütün toplantıları kayıt altına alınmış; böylelikle kooperatif hesap verebilir ve şeffaf bir yapıyı sürdürerek ortaklardan ve çevreden güven kazanmıştır.

Bunların yanı sıra, kurul toplantılarında, uygulamayı yürütürken ya da herhangi bir zaman yaptıkları toplantılarda “faaliyetlere ya da ortakların hal ve tavırlarına yönelik eleştiriler” (K10) de yapılmaktadır. Bu gibi durumlar da kooperatifin gelişimine katkı sunmaktadır. Bazı noktalardaki görüş ayrılıkları sosyal karmaşıklığa neden olmaktadır ve ortaklar bu durumun topluluğu geliştirmek için bir potansiyel oluşturduğunu belirtmektedirler (K2, K5). Dolayısıyla bir düşünceleri olduğu zaman, “yanlış ya da doğru, eksik ya da fazla olduğuna bakmadan düşüncesini diğer ortaklarla paylaşarak” (K3) aykırı sesin de duyulur olması kooperatif açısından önemli görülmektedir.

Karşılıklı bağlılığı besleyen, son özellik ise *topluluğun devamlılığı*dır. Wenger (1998), bu kavram ile uygulama topluluğu üyelerinin uygulamayı gerçekleştirirken uygulamadan sıkılmamaları ve kendilerini rahat hissetmelerine vurgu yapmaktadır. *Topluluğun devamlılığı* ZK açısından da önem verilen bir durum olduğu katılımcı ifadelerinden de çıkmaktadır. Örneğin, ortaklar üretim yaptıkları gün beslenme ihtiyacını kooperatifte gidermektedir ve bunlarda herhangi bir kısıtlama yoktur. Bu, hem katılımcı ifadelerinden hem de gözlemlerinden ulaşılan bir durumdur. Ortaklar, istedikleri yiyecek ve içeceği kooperatifte tüketebilmektedir. Gözlem günlerinden

birinde ortakların hıncal yemek istemeleri üzerine mutfakta görev günü olan ortak o gün konakta bulunan ortaklara hıncal hazırlamış ve içecek olarak limonata ikramı yapmıştır. Yine başka bir gün mutfakta görevli ortağın uygulamada çalışan diğer ortaklara kahve yapıp ikram ettiği gözlemlenmiştir.

Kooperatifte kendi beslenme ihtiyaçlarının yanı sıra, misafirleri olduğunda da kooperatiften ikramlar sundukları katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. K8 ve K2'nin anlatımı diğer katılımcıların anlatımlarını da kapsayıcı niteliktedir:

Şimdi mesela benim iki tane çocuğum var, bir kızım bir oğlum var. Normalde yazın köyde kalıyorum, okul açılınca aşağıya gidiyorum. Çocuklarım gün boyu zaten yanıma gelip gidiyorlar. Az önce yine geldiler mesela. Eşim bile işten geldiğinde, şimdi burada çalışıyorum, eşim geliyor işten. M. Abla diyor, kızım hiç çekinme, yedir içir eşini. Burada oğlun da, kızın da, eşin de yesin, içsin, burada ağırlayacaksın, diye söylüyor. Bunu hepimize söylüyor, bir de misafir varsa ağırlayacaksınız ve para ödemeyeceksiniz, diye her seferinde söylüyor. Bu herkes için böyle. Birinin misafiri hepimizin misafiri oluyor. Kendimizi bu açıdan birbirimize karşı da rahat hissediyoruz. Geçen misafirimiz geldi habersiz. Annem de ben de burada nöbetteyiz, aradılar yurt dışından geliyorlar. M. Abla anneme yapıştı, gidemezsin, gelenleri burada ağırla, hıncal yedirelim, diye. O yönden çok da cömert bir kurumuz (K8).

Biz zaten burada kazancımızı, gelirimizi ve birlikteliğimizi paylaşıyoruz. Bugün buraya kim gelse, istese yiyor gidiyor. Öyle de olmalı. Burası bizim, birbirimizden “Aman misafirimi ağırlarsam söz olur mu” gibi çekincelerimiz olmamalı. Birimizin misafiri hepimizin misafiri olmalı. Burası bizimle var. Kendimize de bakacağız tabi ki (K2).

K8 ve K2'nin anlatımları, ortakların bakımı, memnuniyet düzeylerini artırma açısından önemlidir. Kooperatif ortaklarının ayrıca doğum günlerinde konakta pasta kesildiği, özel günlerinde kooperatifte kutlama yapıldığı (K3) da ifade edilmiştir. Bu faaliyetler, ortakların kendilerini kooperatifin bir parçası hissetmesi adına önemli uygulamalardır. Ortaklardan birinin misafiri olduğunda, o kişi kooperatifin misafirine dönüşmektedir ve misafiri ağırlama konusunda ortakların kendi karar alabilmeleri ve rahat davranmaları, *karşılıklı bağlılığın* ortaya çıkardığı bir sonuçtur.

Kooperatif bünyesinde yeme-içme ve misafir ağırlamanın yanı sıra kadınların günlük rutinlerinde yer alan pratikleri kooperatifte sürdürmeleri de *topluluğun devamlılığı* konusunda ele alınabilir:

Burdayken kimin yapmak istediği ibadet olur, alıştığı işler olur onları da aksatmıyor. Gün içinde üretim de, onu da yapıyorlar. Yasin de okuyorlar, tesbih

de çekiyorlar, ezan saati gelince gidip ibadetlerini yerine getiriyorlar burada. Her şey var. Açıp oyun havası da oynuyorlar. Tamamen bir terapi (K2).

K2'nin vurgusunda bazı ortakların günlük pratikleri olan dini ibadetler için kooperatifin imkan sağladığını belirtmesi önemlidir. Zira ortak olarak kendini rahat hissettiği, faaliyetlerinin engellenmediği durumlarda uygulamada Wenger (1998)'in de vurguladığı gibi sıkılmadan ve bıkmadan çalışmasını sürdürmektedir. Bir anlamda ortakların bunu hissetmesi kooperatife bağlılık geliştirmelerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Karşılıklı bağlılığın özelliklerini taşıyan kooperatifin ortaklar arasında kopmaz bağ oluşmasına ve ortakların iletişimlerini geliştirmesine önemli katkılar sunduğu aşıkardır. Bu bağın oluşmasıyla yapılan hem kendi hayatlarıyla ilgili hem de kooperatifle ilgili paylaşımlar onları her yönden beslemekte ve güçlenmelerine katkı sunmaktadır. Ayrıca bu bağlılık, çeperden merkeze olan yolculukta tam üyeye dönüşürken aralarında kurdukları bağın derinleşmesini de vurgulamaktadır. Öyle ki, Wenger (1998) karşılıklı bağlılığın sadece uygulama ile ilgili bilgi sahibi olmayı değil aynı zamanda ortakların güncel hayatları, dedikoduları vb. ile ilgili bilgi sahibi olmayı da içerdiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu durum kooperatifte katılımcı ifadelerinden de görülmektedir. Birbirleriyle sadece uygulama üzerine değil, günlük sorunları ya da danışmak istedikleri konularla ilgili konuştukları da gözlemlenmiştir. Bir anlamda kooperatifte ortaklar, kendilerini oluşturdukları uygulama topluluğu ile özdeşleştirmiştir. Bu da ortaklara olumlu yönde yansımaktadır. Bunun sonucu olarak ortaklar merkeze ilerlerken *karşılıklı bağlılık* oluşturarak kimlik gelişimi ve güçlenmeleri deneyimlemişlerdir.

Ortak Girişim

Bir topluluğu, uygulama topluluğuna dönüştüren karşılıklı bağlılıktan sonra en önemli ikinci özellik ise ortak girişimdir. Wenger (1998), bu özelliği *müzakere edilmiş girişim, karşılıklı sorumluluk, yorumlar, düzen ve yerel tepki* kavramlarıyla tanımlamaktadır. ZK'de bu özelliklere çeşitli formlarda rastlamak mümkündür.

Ortak girişimi besleyen özelliklerden ilki *müzakere edilmiş girişim*dir. *Müzakere edilmiş girişim* uygulamayı şekillendirmektedir (Wenger, 1998). ZK tekeline bakıldığında müzakere durumu olduğu ortaklar tarafından ifade edilmektedir:

Bize ‘şunu şöyle yapın’ diyen yok. Beraber bakarız duruma. Kararlarda herkes fikrini söyler. Tartışırız, üzerine konuşuruz ve ortak karar alırız (K3).

K3’ün bu söylemi alınacak kararlar üzerine tartışmalar yürüttüklerini göstermektedir. Müzakere edilen bu kararlar Wenger (1998)’in vurguladığı gibi uygulamayı şekillendirmektedir. Nitekim kooperatifte reçel ve kurabiye grubunun gerek ortakların gerekse müşterilerin önerileriyle ürün çeşitliliği artırma konusunu gündeme alarak tartışmaları ve sonrasında ürün çeşitlendirmeleri Wenger’in ifadesine somut bir örnektir. Yine aynı şekilde kooperatifin katılacağı bir fuar için ortaklar, görev bölüşümü ve ürünlerle ilgili fikirlerini ve durumlarını dile getirerek konu üzerine konuştukları araştırma sürecinde gözlemlenen bir durumdur.

Kooperatif için müzakere edilen bir diğer girişim ise konağın işletmesini devralma kararıdır. Daha önce de belirtildiği gibi kooperatif için üretimler ortakların kendi evlerinde ve kendi imkanlarıyla yürütülürken konağın işletmesini almasıyla faaliyetler burada devam etmiştir. Konağın işletmesi için belediye ihaleye çıkınca kooperatifle beraber sekiz iştirakçi ihaleye katılmıştır. Konak için ihaleye katılmak yine ortaklar arası yapılan müzakereler sonucu alınan bir karardır:

Evde üretirken hem evin işini yapıyoruz hem kooperatif için üretiyoruz. Bazen bir araya gelip Ş.Y. evinde yapıyoruz. Konağın ihalesine girmek bizde biraz çekince oluşturdu. Köyün kahvehanesiydi. Sonra orda üretim yaparız ama yiyecek içecek servisini yürütebilecek miyiz, kaç kişi döndürebiliriz, o zamanlar saklama dolaplarımız da yok henüz ya, nasıl saklarız gibi sorularla tartıştık kendi aramızda (K11).

K11’in anlatımında konağın işletilmesi konusunu derinlemesine tartıştıkları görülmektedir. Sonrasında konağın işletmesinin kooperatife geçmesiyle uygulama çeşitlenmiş, üretim faaliyetlerinin yanına ikram hizmetleri de eklenmiştir. Böylelikle topluluğun kendine ait bir yeri olması uygulamayı yürütmek adına ortaklara birçok açıdan kolaylık sağlamıştır. Bu girişimin tabi ki kadınlara olumlu yansımaları olmuştur. Ürün stoklama, saklama, servis hizmeti ve üretimin yanı sıra bu alan ortakların kendilerinin de sosyalleşmesi ve daha farklı faaliyetleri (eğitim programları, misafir ağırlama vb.) de yürütebilmek için olanak sağlamıştır.

Ortak girişimi başarılı kılan bir diğer özellik de *karşılıklı sorumluluktur*. Wenger (1998) sorumluluğu uygulama topluluğunun vazgeçilmez bir parçası olarak tanımlamasının yanında bu kavram bir işletme olan kooperatifler için de kritik öneme sahiptir. Nitekim sorumluluk, yani uygulamada sorumluluğunu bilmek, şeffaflık ve

hesap verebilirliği kolaylaştırırken girişimin düzenli gelişmesinde ve sürdürülebilir olmasında etkilidir. ZK özelinde sorumluluk konusuna önem verildiğini söylemek mümkündür. *Sorumluluk* kooperatifte ilk olarak ülkeye, devlete ve resmi makamlara karşı sorumluluk olarak yorumlanmaktadır. Bu anlamda sorumluluk şeffaflığı ve hesap verebilirliği vurgular:

Bizim en başta bir işletme olarak devlete, ülkemize karşı sorumluluğumuz var. Pandemi sürecinde mesela ödememiz gereken vergi ya da  demelerimizi tam yaptık. Ayrıca muhasebe kayıtlarımız ya da toplantı kayıtlarımız ilk günden bu yana hepsi var. Bu konak hani üretim yeri, bazen mutfağı görmek isteyen, giren çıkan çok oluyor, ki üretimde de bazen kalabalık olabiliyoruz. O yüzden bütün kayıtlarımız muhasebecimizin orda dolabımız var. Orda her şey. Sorumluluklarımızı ve yetkinliklerimizi bilen bir topluluğuz biz. Yarın bir gün yönetimden ben gideyim, başkası gelsin aynı şeffaflıkla i im rahat teslim ederim (K2).

K2'nin anlatımı, hem yönetim hem de topluluk olarak sorumluluğa verdikleri önemi göstermektedir. K2'nin ifade ettiği sorumluluklar Wenger'in (1998) açısından topluluğu tanımlanabilir kılmaktadır. Bu bir nevi kooperatifçilik işleyişlerinde toplantı tutanakları, kayıtlar gibi evrakların şeffaflık açısından düzenli tutulması önemli bir kuraldır.

Ortaklar bazında bakılırsa, ortakların kooperatifte yürüttükleri uygulamalar ve birbirlerine karşı sorumlulukları yazılı olmayan, bazen ortak kararlarla standartlaştırılmış, bazen de standartlaştırılmadan ortağın uzmanlığına bırakılmıştır. şeffaflık açısından ortaklar da hassas davranmaktadır. Günlük uygulamalarda gerek alışveriş kayıtları gerek ürün tarifi ve miktarının günlük kayıtlarının tutulması ortakların her birinin yaptığı işte hissettikleri sorumluluğu ve önem verdikleri şeffaflığı göstermektedir. Bu kayıtların yanı sıra kooperatifi ilgilendiren bir faaliyet, toplantı ya da eğitim vb. olduğunda da iletişim grubundan bilgi sahibi olan ortak diğer ortaklarla bilgiyi paylaşmakta ve herkesin haberdar olmasını sağlamaktadır. K2 ve K5'in ifadeleri durumu özetler niteliktedir:

(...)Biz hesabı en başta birbirimize karşı sorumlulukta veriyoruz. Hepsi şeffaf, bizim de düzenimiz bu. Hepsinin fişi, faturası var zaten... Biz neyi ne yaptığınız i in biliyoruz. ... Bak şimdi hünerli eller grubumuz var. Ben orada da bütün eğitimler oluyor, bir şeyler oluyor, mesela pek çok şeyleri onları duyuruyorum. Yardım kampanyaları falan oluyor, onları da paylaşırım. Sadece işi yürütmek değil ki sorumluluk, yazılı değil ama paylaşmak da sorumluluk. Ben şimdi eğitim görmüşüm, bizi ilgilendirir diye d ş nm ş m, bunu sadece ben bilsem olmaz. Hepimiz bileceğiz (K2).

Hani yüz yüze gelene kadar, gelemesek bile, anında taze taze her şeyi paylaşmış oluyoruz zaten. Şu Whatsapp'ı çıkarandan Allah razı olsun zaten, her şeyi hem şeffaf bir şekilde hem de aynı anda herkesle paylaşıyoruz. Mutlaka yazıyoruz. Mesela merkezden gelecek olan olursa kooperatife bir şey aldığında yaptığı alışverişin fişini paylaşır gruptan, burada da kaydını tutarız. Kimsenin aklında soru işareti kalmaz (K5).

İfadelerden görüldüğü üzere şeffaflık ve sorumluluk kooperatif için de önemli kavramlardır. Bu konuda hem birbirlerine karşı güven geliştirmişler hem de yaptıkları ve aldıkları her şeyin kayıtlarını tutarak resmi kurumların, alışveriş yaptıkları işletmelerin, bireylerin de güvenini kazanmış ve bölgelerindeki birçok kooperatife bu açıdan örnek olmuşlardır.

Araştırma esnasında düzenlenen bir fuara katılan bazı kadın kooperatifleri ZK'nin kendilerine öncü olduğunu, onlardan birçok konuda destek aldıklarını, kooperatifin bu konuda çok verici ve iş kolaylaştırıcı olduğunu belirtmişlerdir. Kendi ortak girişiminde başarılı olan kooperatif, deneyimlerini paylaşarak çevrede başka ortak girişimlere de yol gösterici olmuştur. Bu deneyim de bölgesel kalkınma ve kadın dayanışması konusunda bir sorumluluk örneği olarak yorumlanabilir. K2 ve K5, bu paylaşımların önemini ve kendi kooperatiflerinde oluşturdukları bu kültürün altını çizmektedir:

Bizden sonra şimdi 5 tane Bursa'da kadın kooperatifi olduk. (...) Gönüllü mentörlükler yapıyoruz. Fikir istişaresi yapıyoruz, yaşadığımızı aynı size anlattığım gibi olumlu olumsuz o çerçeve içerisinde şey yapıyoruz, çünkü bir hayal bulutu çizmenin anlamı yok. Olanı anlatmamız lazım. Biz sıfır basamaktan başladık ama onların önünde bizler gibi örnek modelleri olduğu için kooperatifçilik anlamında tecrübelerimizi değerlendirsınler, hikayemizi dinlesinler bizden iki basamak üç basamak önden başlasınlar (K2).

Mesela bu kooperatif kurulduğu zaman keşke bir kooperatifi gezseydik, görseydik, örnek alsaydık. Nasıl bize şu anda gelip görüyorlar. Mesela bizim örnek olduğumuz kooperatifler var, onlar bizden eminim yani bir 10-0 önden başladılar. Kim gelip bilgi sorsa deneyimlerimizi şeffaf bir şekilde eksiksiz paylaşıyoruz (K5).

Sorumluluk içinde şeffaflığı da barındırır. Kendilerini örnek almak isteyen oluşumlarla tecrübelerini “olumlu olumsuz” her yönüyle paylaşmaları aslında kendi yaptıkları girişimi de şeffaflık çerçevesinde yürütmelerinin sonucudur.

Uygulama topluluğunda ortak girişimi besleyen kanallarından biri de paylaşılan düşünceler, yani *yorumlardır*. Wenger (1998), bu kavram ile topluluktaki kişilerin seslerinin duyulabilir olmasını vurgulamaktadır.

Topluluğun faaliyetlerine daimi katılım ve iş öğrenme süreçleri beraberinde düşüncelerin paylaşımını ve yorumlanmasını getirir. Uygulama topluluğunun üyeleri, kendilerinden daha deneyimli ve deneyimsiz diğer üyelerle iletişime geçip işi öğrenmeye ve öğretmeye başladıkça iş ve ait olduğu grupla ilgili düşünceleri de gelişir. Üyeler gelişen düşünce ve yorumlarını ait olduğu topluluk ile paylaşarak hem uygulama topluluğunun gelişimine hem de kendisinin edinmeye başladığı kimliğin gelişimine katkı sunabilir. Bu yorumlar olumlu olduğu gibi olumsuz da olabilir. Wenger (1998) olumsuz dahi olsa düşüncesini bildirenlerin topluluğa pasif katılımcılardan daha çok katkı sunduğunun altını çizmektedir. Yapılan yorumlar hem gelişim açısından hem de topluluğun ortak girişimi açısından değer taşımaktadır. Uygulama topluluğunun bu özelliği, kooperatif açısından değerlendirildiğinde, düşünce ve yorumların paylaşıldığına gözlemlerde sıklıkla rastlanmıştır. Bazen görüş ayrılıkları yaşansa da ortak girişimde kooperatifin gelişimi adına her yorumun değerli görüldüğü katılımcılar tarafından belirtilmiştir:

Bizim düşündüğümüz dilimizdedir. İyi söylediğimiz şeyler var ama kötü dediğimiz şeyler de var. İlk zaman kırınglık oluyordu olmuyor değil, ama şimdi o kötülerini iyiye çevirmeye çalışıyoruz (K7).

K7'nin anlatımında “ilk zamanlar” ve sonrasında “ama şimdi” ifadeleri aslında kimlik gelişimini vurgulayan söylemlerdir. Geçmişte yapılan yorumlara alınan ortak, artık yapılan yorumun topluluğun gelişimi için yapıldığının farkındadır.

Wenger (1998), *yorumlar* kavramını daha çok topluluk içi seslerin duyulabilir olması anlamında kullanmaktadır. Ancak kooperatif açısından bakıldığında sadece ortakların yorumları değil, kooperatifin hizmetlerinden faydalanan bireylerin yorumları ve önerileri de kooperatif ortakları tarafından önemli bir gelişim fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların neredeyse tamamı bunu belirtmiştir ve K3'ün ifadesi, bütün katılımcıların görüşünü özetler niteliktedir:

İlk seneler gelen misafirlerimize çıkarken sorduk hep inan ki, var mı bir eksikimiz diye. Biz bunu yeni kuruyoruz, eksikimiz varsa bilelim ki biz bunu daha iyisine çevirelim. Eleştiriye açtık, hala da söylenen bir şey olursa, öneri eleştiri pür dikkat dinleriz (K3).

Ortakların dışarıdan veya kooperatif içinden gelen eleştiriler ya da önerileri değerlendirdiği anlatımdan okunmaktadır. Bütün yorumların kooperatifi geliştirme potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir. Ortaklar (K2, K5, K6), sadece konakta hizmet alan müşterilerin o andaki yorumlarını değil, sosyal medya üzerinden de yapılan yorumları dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Bazen ortaklar kendi içinde bulunduğu ve değiştiremeyeceği durumları da engel olarak yorumlamaktadır:

Yaş insanı durduruyor bir yerde. Genç olsak daha güzel çalışmalar yapardık mesela. Daha güzel olurdu. Hiç yaşlılık ve gençlik bir olur mu? Daha hızlı ve güçlü olurum. 40 yaşındaki enerji ile 70 yaşındaki enerji bir mi? Keşke kırk yaşında olsaydım. Hatta burda arkadaşla da konuştuk. Keşke genç olaydık da daha çok çalışabileydik burası için. Başkanımıza daha yardımcı olabilirdim, daha fazla işlere koyulurdum. ... Yaştan dolayı anlamıyorum bazen. Bazen doğru ifade edemiyorum gibi geliyor. Kooperatife zararım olmasın, diye düşünüyorum (K1).

K1, yaş faktörünü olumsuz yorumlamaktadır. Zira kooperatif uygulamaları hareketlilik ve serilik gerektirdiği için bazı ortaklar için yaş bir engel oluşturmaktadır. K1'in anlatımında gözlemlenen bir durum ise yaşından dolayı yanlış ifadeler kullanabileceği veya yanlış davranışlarda bulunabileceği konusunda yaşadığı çekincedir. Bu durumun kooperatife sıkıntı oluşturmamasından çekinmektedir. Yaşlı olma durumu ve yaştan getirdiği sıkıntıların uygulamada engeller oluşturmaması durumu, yaşça daha küçük ortaklar tarafından engel olarak yorumlanmamaktadır:

Yaşça büyüklerimiz var, hep baş tacımız. Ellerinden gelen çabayı gösteriyorlar ama bir şey yapmasınlar, şurada otursunlar, bize o bile yeter. Kooperatifimizde onlar bizim için veli nimet. Deneyimleri ve önerileri, söyledikleri o kadar yerinde ki (K2).

Yaşlılarımız bizim için önemli. Onların deneyimlerinden hayata dair çok şey öğreniyoruz. Kooperatif için her biri çok değerliler (K5).

Yorumlar Wenger'in (1998) vurguladığı üzere uygulamanın gelişimi için önemlidir. ZK ortakları, hem birbirlerinin hem de hizmetlerinden faydalanan bireylerin yorumlarını kooperatifi geliştirebilmek adına önemsemektedir. Özellikle kooperatif içinde yapılan yorumlar genellikle uygulamanın çıktısı olan ürünler üzerinde olmaktadır.

Ortak girişimin çerçevesini oluşturan en önemli öğelerden bir diğeri de *düzendir*. Wenger (1998), *düzen* kavramını müzik ritmi metaforuyla açıklayarak,

uygulama topluluğu için aslında ne kadar önemli bir yerde durduğunun altını çizmektedir. *Düzen* aslında uygulamada işleyiş, üretim ve karşılıklı anlayışa dair öğrenmeler içermektedir.

Uygulama topluluğu, ortak bir girişim çerçevesinde bir araya gelir ve kendine has *düzeni*yle başarılı olur. Bireysel gelişimlerin yanı sıra topluluğun faaliyetlerindeki *düzen*, topluluğun gelişiminin hızlı ve sağlam olmasında önemli bir etkindir. *Düzen* çok yönlü ele alınabilir: işlerin yapılış düzeni, topluluğun faaliyetlerinde yer alma düzeni ve topluluğun faaliyetlerinde kullanılan materyallerin düzeni gibi. Kurulan düzen ortadan kalktığında karmaşa ve kaos ortamının oluşması zor değildir, bu da topluluğun gelişimine engel olan bir durumdur.

Kooperatif açısından bakıldığında kooperatifin şu an düzenin oturduğu gözlemlenmiştir. Ancak kooperatif ilk kurulduğunda olan düzensizliği K2 ifade etmiştir:

(...) ilk geldiğimde mesela çoğu ev hanımı. Çoğu şeyi bilmiyorlardı. Elinden geleni yapmak istiyor, bu olumsuz bir şey değil ama herkes farklı yönden yapmaya çalışınca düzensiz olursa karışıklık olur. Kabus gibiydi. Sen geliyorsun çay bardağını sağa koyuyorsun, öbürü geliyor 3. rafa koyuyor, ertesı gün gelen bardağın yerini değiştiriyor. Bir düzenleme yaparak her rafa, çekmeceye ne konulacağını yazdık. Böylelikle kullanılan malzemeleri bulamama, ararken vakit kaybetme sorunu ortadan kalkmış oldu. Şimdi her şeyin yeri belli. Hepsi için yazdık ve bunu yazarak çözdük. Her rafta dolapta, üzerinde oraya ne konacağı yazıyor. Bunları düzenledik. Adım adım ilerliyoruz (K2).

K2'nin anlatımında Wenger'in benzetmesindeki gibi düzensiz ortamın bir kaos oluşturduğu ve uygulamayı aksattığı da görülmektedir. Böylelikle malzemeleri yerleştirme düzeni oluşturarak topluluktakilerin bir düzene alışmasını sağlamışlardır. Bu durumda uygulamada pratiklik kazanmalarını sağlamıştır.

Ortaklar malzemelerin saklanma düzeni gibi, bir başka düzen çalışmasını da topluluğun uygulamalarından biri olan servis hizmeti için yapmışlardır. Kooperatif hizmet düzenini geliştirmek için uygulamalı öğrenme gerçekleştirmişlerdir. K2 bu düzeni oturtmak için maddeler halinde dayatmaktan ziyade gözlem yoluyla ve yaşayarak, yani durumsal öğrenme yoluyla öğrenmelerinin etkisini vurgulamaktadır:

İlk bir yıl burası yoktu bizde. Evden üretim yapıyorduk. İlk olarak Bursa'nın Lezzetleri diye bir proje yaptık. Bu projedeki amaç biz de yeni geldik hani kaynaşalım birbirimize, kadınları evden çıkarmanın en güzel yolu, paralı gün. Paralı gün yaptık. Her ay farklı kişi yer belirledi ama kriter yok, üst veya alt, fark etmez. Bursa'nın hangi ulaşılır bölgesinde olursa gittik. Herkes böyle

menüyü açtı. Herkes istediğini yedi, belli bir şey de yok kim ne istiyorsa yedi. Kasadaki ödemeyi de biz yaptık. Başta “Aa, ne güzel oldu”, “Oo, güzelmiş, yiyoz içiyoz.” Ondan sonra dönmeye başladı işte “Bardakta ıslak geldi çay”, “Önlüğü ütüsüzdü”, “Tırnakları uzundu”, “Kasada parayı çok verdik”, “Para üstünü bizi çok beklettiler”, “Hadi ikramımız olsun demeyip, hani 5 kuruşu bile talep etti”, “Menüde yazan her şey sunumda yok, yoksa niye menüde o var”, gibi eleştirel bakış kazanmaya başladılar. Önceden dikkat etmedikleri şeyleri kooperatifçi düşüncesi, yapısı kazandıktan sonra dikkat eder oldular. Böyle birkaç buluşmanın sonucunda çıkardıkları sonuç: O zaman biz napıcaz? Biz kendi işletmemizde bunları yapmayacağız, kullandığımız malzeme en güzeli, kalitelisi olacak. Yemek servisinden, kalitesinden çay hizmetine, bardak tutma şekline, kasada para işlemlerine dek kalıcı bir öğrenme gerçekleştirmiş olduk. Sahada biz aktif olarak kendimizi ve piyasayı gözlemledik. Bununla beraber, buradaki amaç, benim asıl amacım, kadınları evden çıkartıp bu sahadaki birilerini görmek, canlı olarak görmek, yaşamak, hissetmek. Çünkü biliyorsun eğitimde beş duyu işin içerisinde girince anlamlı ve kalıcı oluyor. Bunları kapalı alanda ders gibi versek uçup giderdi. Böylelikle yapacakları işlerde kalıcı bilgi edinmiş oldular ve şimdi o bilgilerini uyguluyorlar.

K2’nin anlatımında yaparak yaşayarak öğrenme tam da durumsal öğrenmeyi yansıtan bir örnektir. Bu faaliyet uygun sosyal çevre ile uygun durumda gerçekleşmiştir. Ortakların merkeze olan yolculuğunda daha yolun başındayken farkındalık kazanmaları oluşturdukları topluluğun temellerinin sağlam olmasını sağlayan bir unsurdur.

Hizmet düzeninin yanında kooperatifte işleyişte, malzemelerin saklanması, ürünlerin üretiminde düzen hep vardır. K2’nin deyiimiyle “Kooperatifin başarısının en önemli anahtarlarından biri düzendir” (K2). Katılımcılar, bu düzeni oturtana kadar çeşitli zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Daha önce de belirtildiği gibi kooperatifte ortakların oluşturduğu üretim grupları vardır. Yani üretim, gruplamalar yapılarak bir *düzene* koyulmuştur. Her gruba gün vererek, üretim sırası oluşturulmuştur. Üretimin olduğu gün, üretimden sorumlu grubun ortaklarının birinin başka bir işi var ise günü tamamen başka bir üretim günü ile değiştirerek günü boş geçirmemekte ve üretimi devam ettirmektedirler. Böyle bir durumda gelemeyecek ortağın yerine birinin görevi üstlenmesi yerine, üretim düzenini bozmamak adına grupların gün değiştirdiği gözlemlenmiştir. Gözlem ve görüşmelerin yapıldığı bir gün böyle bir durum ortaya çıkmıştır. Belirtilen gün hıncal grubunun üretim günü iken, o gruba dahil olanlardan bir ortağın kooperatife gelemeyeceğini belirtmesi üzerine diğer gruplardan uygun olan reçel grubu ile gün değişikliği yaptığı gözlemlenmiş ve bunu K3 de ifade etmiştir:

Bir arkadaşımız rahatsız, ben mesela bugün onun yerine nöbetteyim. Pazartesi günü mesela tatil burası, sadece hıncal grubu vardı. Dün kendi nöbet günümdü,

kaldım. Bugün arkadaş hastayım gelemeyeceğim diye söyleyince dedim “Tamam, ben senin yerine kalırım.” Böylece hınkal grubu iptal olunca ve ben kalınca arkadaşları aradım. Dedim “Arkadaşım ahududular geldi, bir araya gelelim ve reçel yapalım. Bak şimdi kaç kavanoz reçelimizi de yapacağız. Şimdi bir kere yine kaynatacaz. Yani öyle, dönüşümlü çalışıyoruz (K3).

K3’ün de belirttiği gibi aslında bu dönüşüm bir *düzen* dahilinde işlemektedir. Böylelikle uygulamada yaşanabilecek karışıklığın önüne geçerek aksamayan bir üretim hali oluşmaktadır.

Paylaşılan Birikim

Wenger’e (1998) göre, uygulama topluluğunun taşınması gereken bir diğer önemli özellik *paylaşılan birikim*dir. Bu kavram, topluluğun kaynaklar seti olarak kabul edilebilir ve topluluğun geçmişi ile geleceği arasında bağlantı kurduğu için önemlidir.

Wenger (1998), paylaşılan birikimin *hikayeler, tarzlar, ürünler, araçlar, faaliyetler, söylemler, tarihi olaylar ve kavramlar* gibi öğelerden oluştuğunu belirtmektedir. Topluluğun ruhunu oluşturan ve besleyen bu öğeler ortak bir bilinç ve geçmiş, yani topluluğun kültürünü oluşturmaktadır. Hem topluluk üyeleri arasında hem de benzer başka topluluklarla *paylaşılan birikim*, ortakların ilişkilerinin derinleşmesine ve topluluk faaliyetlerinin gelişmesine katkı sunmaktadır. Böylelikle üyeler sadece uygulamada değil, sosyal ve tarihi açıdan da kimliklerini geliştirmektedir.

Uygulama topluluğu olarak ZK’ye bakıldığında, aslında ele alınan her durum ve ifade birikimi oluşturan parçalar olarak görülebilir. Wenger (1998), birikim açısından uygulama topluluğu için tarihsel ve sosyal bağlamın önemli olduğunu vurgulamaktadır. ZK açısından bakıldığında kooperatif kurulduktan sonra deneyimledikleri ve birikimi oluşturan olaylar vardır. Bu noktada kooperatife yansıyan fakat kooperatiftan önce gerçekleşen iki tarihi durum katılımcı ifadelerinde öne çıkmaktadır. Başka bir deyişle, ZK’nin bir uygulama topluluğuna dönüşmesi bağlamında ortaklar arası etkileşimi kolaylaştıran ortak geçmiş de *tarihsel olaylar* olarak yorumlanabilir. Bunlardan ilki köyün kökeni, yani Ahıska Türkü olmak; ikincisi ise Reşat Nuri Güntekin’in Çalıkuşu adlı eseridir.

Ortak köken olarak Ahıska Türkü olmaları, atalarının Asya’dan bulundukları köye göç hikayesi kooperatifteki görüşmelerde ortaklar tarafından sıkça dile getirilen bir durumdur. Daha önce de kooperatife ortaklık nedeni olarak bazı ortaklar için “atalarına

duydıkları ahde vefa” (K1, K2, K5) duygusunun öne çıktığı belirtilmişti. Dolayısıyla, köyün kimliği topluluğun oluşmasında ortak bir payda, bir araya gelmeyi kolaylaştırıcı bir etmen olarak ele alınabilir. K2, ataların göç hikayesini şöyle anlatmıştır:

(...) Büyüklerimiz Ahıska’dan gelmişler, buraya yerleşmişler, çok meşakkatli süreçleri yaşamışlar. Meyilli arazi, ilk geldiklerinde onlara Arabayatağı gibi semtler gösterilmiş. Gitmişler, bakmışlar sazlık samanlık, ova, ağaç yok, su yok. Sonra bu şu anki teleferik istasyonu, oraya bir oba çadırı kurmuşlar. Geçim kaynağı, biraz da ısınma amaçlı işte bu tarafa doğru gelmişler. O zaman burası da Zeyniya vakfına aitmiş yönetimi falan. Onların müritleri buraya tefekküre kapanırlarmış. Dedem K. A. Ö., hani köyün kurucusu, onlarla görüşüyor. Gidiyor dergahtan Şeyh Efendiyle de görüşüyorlar. O zamanda işte o insanlar bugünkü vali, kaymakam makamında. Belli bir altına köyü satın alıyorlar. Bu yerleşkeye hani yerleşiyorlar. Bir de özel koşul getiriyorlar. Yazlık, kışlık, ısınma ve yemek ihtiyaçlarını karşılayacak diye. Buraya beş hane olarak yerleşiyorlar. O yüzden buraya Beş Haneler de derler. Sonradan tabi nüfus çoğaldıkça evler de artmış. Son dönemlerde ise çoğunluk aşağıda³ yaşayıp buraya arada geliyor.

Kurucu ortakların tamamı akraba oldukları için bu anlatım aslında ortak geçmiş olarak kabul görmektedir. Dolayısıyla bu durumun kooperatife misyon yüklediğini söylemek mümkündür. Özellikle köylülerin Ahıska Türkü olması kooperatifin kuruluşunda da önemli bir sosyolojik arka plan oluşturmaktadır. Ortak kökene sahip olmaları ve atalarının köye göç hikayelerini bilmeleri köyde yapılacak her türlü faaliyette aralarında bütünleştirici bir sinerji oluşturmuştur. Katılımcıların çoğu köy için yapılan bu girişimin arka planında atalarını da düşündüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla Ahıska Türkü olmak ortaklar için kendilerini köyün bir parçası olarak hissetmelerinde önemli bir kimliktir. K2 başka bir ifadesinde, kooperatifin başarısını ‘onların çabasını taçlandırmak’ olarak yorumlamaktadır. Dolayısıyla bu hikaye uygulama topluluğu olan ZK için kritik bir öneme sahiptir ve *tarihsel olaylar* arasında değerlendirilebilir.

Ahıska Türkü olmanın yanı sıra topluluk açısından birikimi oluşturan ve ortaklar için aidiyet duygusunu besleyen tarihi olarak kabul edilebilecek bir kişilik de bulunmaktadır. Reşat Nuri Güntekin’in Çalıkuşu eserinin başkahramanı Feride, köy için önemli bir kişidir. ‘Feride’ sadece kooperatif için değil, aynı zamanda köyün tanınmasında büyük bir etkiye sahiptir.

Çalıkuşu, eserin yazıldığı dönem göz önünde bulundurulduğunda mekân olarak Anadolu’yu, toplumsal özne olarak kadınları olayın merkezine alan bir roman olması

³ ‘Aşağıda’ ifadesi Yıldırım ilçe merkezi için kullanılan bir ifadedir.

açısından önem arz etmektedir (Demir, 2021). Romanın ana karakteri Feride isminde bir öğretmendir ve cumhuriyetin ilk yıllarında aydın Türk kadınıni temsil etmektedir. Eserin bir bölümü Zeyniler Köyü'nde geçmektedir. Kooperatif ortakları, Reşat Nuri Güntekin'in eserini bu köyde kaleme aldığını belirtmişlerdir. Eserde ana karaktere ilham veren Feride köyün içinden bir kişiliktir. Katılımcıların tamamına yakını Çalıkuşu romanı ve Feride'den bahsetmiştir. Özel olmasının nedeni hikayenin köyde geçmesinin yanı sıra esere ilham kaynağı olan Feride'nin hemen hemen tüm ortakların akrabası olmasıdır. Katılımcılardan bazılarının Feride ile ilgili anlatımları şu şekildedir:

Şimdi Çalıkuşu, bu Reşat Nuri Güntekin'in geldiği zaman, o zaman işte bu Çalıkuşu Feride oradan kalıyor. Halamız var burda, o halamız kaçıyor böyle çalıların içine falan. Ordan işte Çalıkuşu kalıyor. Şimdi böyle önemli bir kişi, biz de ahde vefa niyetiyle kadınca el ele verip giriştik (K1).

Köyümüz Zeyniler. Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanından aşinalığınız vardır. Burası romanın birebir yazıldığı yer, başkarakter Feride Halamız, Reşat Nuri Güntekin'in etkilendiği. Feride Hala da burada camide hem bildiği kadar Türkçe hem de hani Arapça harflerini öğretir. Kur'an dilini öğretiyormuş büyüklerimize, öğretmenlik misyonunu oradan giydiriyor (K2).

Çalıkuşu Feride'nin torunu eşim. Eşimin gerçek anneannesi olur ve ben onunla da 5 sene beraber kaldım yani. Seviyoruz ve böyle bir esere ilham olması hem onu unutulmaz kıldı hem de bizi gururlandırdı (K5).

Feride hepimizin akrabası burda. Böyle bir önemli eserle köy birkaç adım öne çıkmışken biz de ileri taşımak istedik. Feride halayı kooperatifin adında yaşattık bir anlamda (K11).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere akrabaları olan ve bir edebi eserin başkahramanı olan Feride kendileri için ortak tarihsel bir kişiliğe dönüşmüştür. Bir anlamda Feride, artık modern mit olarak öne çıkmaktadır. Mitlerin ait olduğu toplumlara bütünlük sağlaması gibi Feride karakteri de topluluk için bütünleştirici bir etki oluşturmaktadır. Feride'nin kooperatifin sosyokültürel arka planında kritik bir değere sahip olduğunu anlatımlardan görmek mümkündür. Öyle ki kooperatifin adında da bu etkiyi görmekteyiz:

(...) Feride Halamızın çabası Reşat Nuri Güntekin'i etkilemiş. ... Kadının şahlanması, canlanması ve müthiş çabasını temsil ediyor. Yol oradan açılıyor. Bizler de o çalıkuşları olarak hikayenin devamını böyle getiriyoruz yaşayanlar olarak. Kooperatifin isminin çıkış noktası da budur (K2).

Kooperatif ortakları, bir anlamda kooperatifin adında 'Feride Hala'yı yaşatmaktadır. Kooperatif kadınları, Çalıkuşu Feride'yi kendileri için ortak nokta, bağlayıcı unsur olarak düşünmektedir. Bu durum kadınların köye aitlik hissini ve köyleri için çabalama arzusunu besleyen bir olgudur. Wenger'in (1998) bakış açısından, bu iki geçmişe ait durumun uygulama topluluğuna yansımalarının bütünleştirici yönde olduğunu söylemek mümkündür. Topluluk için önemli olan topluluk ruhunu yakalamada aidiyetlik duygusunu besleyen, birlikteliği ve ortaklar arası bağ kurmayı kolaylaştıran *tarihi olay* unsurları olarak yorumlanabilir.

Tarihi olaylar gibi uygulama topluluğunu şekillendiren başka bir etmen ise *ürünler*dir. Benzer şekilde, tarımsal kalkınma kooperatifi denildiğinde ilk akla gelen üretim olmaktadır. Wenger (1998), üretimi ve üretim süreçlerini informel öğrenme, etkileşim ve karşılıklı bağ kurma potansiyeli içerdiği için paylaşılan birikimi zenginleştiren unsurlar olarak vurgulamaktadır. Bu anlamda üretim, üyeleri bir araya getiren ve uygulamanın kendisini ifade eden bir kavramdır. Uygulama topluluğu olarak ZK'nin uygulamasının merkezinde üretim vardır. Kooperatif faaliyetlerini düzenleyen ve oluşturan her şey bu üretim çevresinde şekillenmektedir. Reçel, hıncal, sirke ve turşu gibi kendi yörelerinde yetiştirilen meyve ve sebzelerden ürettikleri ürünler kooperatifin somut çıktılarıdır. Bütün bu süreçlerin içerdiği birliktelik ve paylaşımlar sonucu ortakların kendilerini geliştirmesi de bir diğer çıktı olarak yorumlanabilir.

MÇK çerçevesinde üretim, merkeze olan yolculuğu şekillendiren en önemli etmendir. Zira kimlik geliştirmek, bu üretim süreçlerini öğrenmek ile ilişkilidir. Dolayısıyla bu süreç aslında yoğun bir öğrenmeyi de içinde barındırmaktadır. Zira kooperatif ortaklarının topluluk pratiğini uygularken aralarındaki paylaşımlarda bilgi edindikleri vurgusu informel öğrenmeyi işaret etmektedir:

(...) Burda çok şey konuşuruz. Gırgır şamata da vardır, dertler de vardır ve paylaşım da vardır. Konuştuklarımız aklımızın bir köşesinde kalır. Kendimize katacaklarımız illa ki oluyor (K8).

Sadece eğitim de değil, birisi mesela komşusunda ya da birinden bir şey duydu kooperatif için faydalı olduğunu düşünüyorsa gruptan paylaşılır ve bir şekilde gündeme gelir o konu. Paylaşım her daim var bizde. (...) Özel hayatımda bir sıkıntı yaşayım, anneme falan paylaşmadığım şeyleri burada olduğumuz süreçte bir arkadaşşıma anlatıyorum. O bana mesela yol gösteriyor. Yol göstermese bile beni dinlemesi çok önemli. Sevincimizi, üzüntümüzü, her şeyimizi paylaşıyoruz ve o onda kalır, bilirim yani. Başkasına da anlatmaz (K5).

K8'in ifadesinde informel öğrenme öne çıkarken K5'in anlatımında topluluk için önemli bir unsur olan güven öne çıkmaktadır. Paylaşımların sadece uygulamaya ait değil günlük yaşam pratikleriyle de ilgili olması daha önce de belirtildiği gibi karşılıklı bağlılığı derinleştiren bir durumdur. Wenger (1998), uygulama çerçevesinde bir araya gelen üyelerin günlük hayata dair paylaşımlarının uygulama topluluğunun ve topluluk üyelerinin güncel kalmasını sağladığını belirtmektedir. Ayrıca paylaşımlar süreklilik arz ettiğinde bu güven geliştiren bir durumdur. Güven karşılıklı bağlılığın sağlıklı işleminde önemli bir unsurdur. K1 ve K5'in ifade ettiği gibi günlük paylaşımlar ve hep bir arada olma durumu güveni besleyen olgulardır.

Kooperatifte öğrenmeyi destekleyen paylaşımlar günlük yaşama dair olmasının yanı sıra kooperatif faaliyetleri ile ilgili kayıt tutulması da ürünleri geliştirme adına atılan önemli bir adımdır. Bu durum kooperatifin işleyiş rutini ve tarzı haline gelmiştir. Dolayısıyla Wenger'in (1998) teorisinde paylaşılan birikimi oluşturan etmenler olarak vurgulanan *rutinler* ve *tarzlara* denk gelmektedir. Kooperatifteki her bir üretim grubu, üretim faaliyeti gerçekleştirirken kullanılan malzemeler, gramajları, yapılış şekli, pişme süresi gibi bilgileri topluluğun oluşturduğu tarif defterinin ilgili kısmına düzenli olarak yazılmaktadır:

Bizim tarif defterimiz var. Kim neyi iyi yapıyorsa kendi tarifini oraya yazmış durumda. O olsa bile birebir aynı lezzeti tutturmak bazen imkansız ama çok yakın lezzeti tutturabiliyorsunuz tek tarif. Bildiğimiz şeyleri bile yaparken tarif defterimize bakıyoruz. Reçeller için reçete defterimiz var. Her şeyimizi yazarız. Bu hem sonraki çalışmalara yol gösterici olur hem de bize bir anlamda tarif kayıt arşivi oluşturmamızı sağlar (K2).

Yapılan her işlem böylelikle daimi olarak kayıt altına alınmaktadır. Wenger'in (1998) vurguladığı gibi bu durum geçmişle gelecek arasında bağ kurmaktadır. Yani geçmişte neler yaptıklarını somut olarak görmelerini sağlarken gelecekte yapacakları tariflere de ışık tutmaktadır. Böylelikle bazen malzeme bazen gramaj değişikliği yaparak lezzet açısından da ürünü çeşitlendirmektedirler.

Paylaşılan birikimi besleyen bir diğer önemli nokta da uygulama topluluğunun oluşturduğu *hikayeler*dir. ZK açısından bakıldığında, normal hayatta tecrübe etme ihtimallerinin düşük olduğu durumları kooperatif vasıtasıyla deneyimlemeleri ortaklar için hem kooperatifi hem de kendilerini geliştiren bir durumdur. *Hikayeler* aslında MÇK'yi yansıtmaktadır. Çünkü *hikayeler* merkeze olan yolculukta şekillenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi topluluğa yeni üye olan uygulama çeperinde kendini

geliştirirken diğer üyelerle ortak bir geçmiş oluşturmaya başlar. Bu ortak geçmişteki *hikayeler* üyenin biraz daha topluluğun içine girmesiyle sonuçlanır. Burada belirtmek gerekir ki bu *hikayelerin* oluşmasındaki en büyük etken aktif katılımıdır. Kooperatif temelinde bakıldığında, kuruluşuyla beraber *hikayelerini* oluşturmaya başlamışlardır. Daha önce de belirtilen kooperatifin ilk kurulduğu zamanki zorlukları, farklı servis hizmeti sunan işletmeleri deneyimleme ve kendi işletmeleri ile ilgili yaptıkları çıkarımlardan ortakların özel günlerinde kooperatif içinde kutlamalar yapma ve konakta ağırladıkları misafirlerle paylaşımlara kadar her deneyimin ortak *hikayelerine* katkısı vardır. Örneğin, kooperatif yerel ve ulusal çapta fuarlara katılmaktadır. Böylelikle kooperatif, kadınlara şehir içinde ve dışında farklı ortamları deneyimleme ve buna bağlı olarak birçok yönden gelişme fırsatı sunmaktadır. Kadınların bu deneyimlerinin yanı sıra televizyon programlarına da katılmışlardır:

Fuarlara çok katılım sağlarız. Buradaki kadınlarla biz şehir dışına da gittik. Televizyonlara da çıktık. Hepsi için anı oldu bunlar. Güzel değil mi? Belki de hiç giremeyecekleri davetlere de gidiyoruz. Özellikle televizyon programlarında o gün uygun olan her birinin görünmesine dikkat ederim. Evet, kooperatifin başlarda en bilinen yüzü bendim ama şimdi hepsi biliniyor, hepimiz buranın yüzüyük artık. Onlarla bu deneyimleri yaşamak benim için çok değerli. Onlar için de bu deneyimi yaşamının değerli olduğunu düşünüyorum (K2).

Televizyon çekimler çok oldu. Bazı televizyon programları gelip çekim de yaptı. Hep bir şeyler yaptık. Benim çorbam meşhur mesela ben hep o çorbayı yapıyorum (K3).

Mesela arkadaşlarım işte bakıyorlar yer bizim reklamı varsa Face'e filan, ararlar. “Ay, senin yarın şeyin varmış televizyon çekimi varmış, biz sabırsızlıkla bekliyoruz” filan. Kooperatif bunu da sundu bize. Yoksa hayatımıza yani ekranda yüz gösterecek hani bir işimiz yok (K4).

T.T.’nin programına gittik mesela. Daha önce bir otele gitmemiştim hiç. Otelde oldu çekimleri. Bizim için eşsiz bir deneyimdi. ... Yani öyle bir şey ki hakikaten muhteşem. Bunlar hep bizi oluşturan şeyler, bizden parça (K11).

Anlatımların her biri aslında ortakların oluşturduğu *hikayelerin* ifadeleridir. Bu *hikayelerdeki* ‘kooperatifin yüzü olmaları’ ifadesi aslında kimlik gelişimini vurgulayan bir ifadedir. Zira K4’ün kooperatifin diğer faaliyetleri böylelikle sosyal medyada daha takip edilebilir duruma geldiği ifadesi bu durumu desteklemektedir. MÇK bağlamından bakıldığında, kadınların artık uygulama topluluğunun merkezinde oldukları söylenebilir.

Başta yeni üye olarak yaşadıkları çekinceler yerini bilgili, donanımlı ve deneyimli üyeye bırakmıştır. Öyle ki artık topluluk uygulama ile bütünleşmiştir.

Paylaşılan birikim için bir diğer önemli kavram *tarz*dir. Ortak *tarz*, uygulama topluluğunun işleyişiyle ilişkili olması ve topluluğun bütünlüğünü yansıtmak adına önemlidir. Wenger (1998), *tarzı* topluluğun uygulamasında kendine has yöntemler geliştirmesi anlamında vurgulamaktadır. Nitekim ZK özelinde bakıldığında, gözlemlere dayanarak, kooperatifin kendi *tarzı* olduğunu söylemek mümkündür. Ortak *tarz*, hem kooperatifin üretim ve ikram hizmetlerine hem de görevlerini yerine getiren ortakların giyimlerine yansımaktadır. Öyle ki K5, kooperatif için ortaklara önlük ve masa örtülerini dikmiştir. Hatta kooperatifin yer aldığı fuar gözleminde ZK'nin kurulmasına öncülük ettiği iki kadın kooperatifi ortaklarıyla ZK ile ilgili deneyimleri üzerine konuşurken, ilk olarak ZK'nin kendine has tarzından etkilenecek kendileri de bu konuda bir standartlaşmaya gittiklerini belirtmişlerdir. Yine aynı fuarda gözlem sırasında ilçe yerel yönetiminde görevli olan bir yetkili kooperatiflerin kurduğu stantları gezerken 'Ben bir tek Zeyniler'i bilirim, onların duruşu örnektir' ifadesi ZK'nin kendine has bir *tarz* geliştirdiğinin ve bölgede bu *tarzı*yla da tanındığının göstergesidir.

Üretim gruplarının yanı sıra kooperatifin aktif ortakları her gün sırayla konakta servis hizmetini yerine getirmektedir. Servis hizmetinde sunulan yemeklerin üretim tarzı da ürünü en iyi yaptığı kabul edilen ortak tarafından bütün ortaklara kooperatif içi çalışmalarda öğretilmiştir ve üretimde de herkes belirlenen *tarzı* kullanmaya gayret etmektedir. Katılımcılara *tarz* ile ilgili çalışmalar sorulduğunda gözleme üzerinden örnek vermişlerdir:

Kendi içimizde AR-GE yaptık işte. Gözleme için de ya da başka sunulacak yiyecekler için kim güzel yaparsa o yapar mutfakta. Bir de kim neyi güzel yapıyorsa ondan onun eğitimini aldık kendi içimizde. Böyle çalışmalarımız da var (K2).

En basitinden bir gözleme. Aaa bak sen böyle yapıyormuşsun, daha güzel falan dedik ilk zamanlar. "Bak, ben böyle yapmıyodum. Bak, seninki daha güzel oluyor. Hadi bu sefer öyle yapalım." Bu sefer herkes ona yöneldi filan. Yani ortak bir lezzeti yakaladık, çok kısa sürede yakaladık (K3).

Anlatılardan kooperatifin kendi tarzını standartlaştırma çalışmaları yaptığını söylemek mümkündür. Daha önce de belirtilen tarif kayıtları tutma da kooperatifin işleyiş tarzı olarak yorumlanabilir.

Kooperatif ii yürütülen bütün faaliyetlerde kooperatifin *araç gereçleri* kullanılmaktadır. Ortakların bu araçları özenli kullandığı gözlemlenmiştir. Kooperatif bünyesinde çay bardağından dondurucuya kadar araç gereç ihtiyaç duydukları araçlar vardır. Wenger (1998) açısından kullanılan araçlar uygulama topluluğunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır ve uygulamayı kolaylaştırıcı etkiye sahiptir. ZK ortaklarının, kooperatif bünyesinde kullandıkları araçları özenli ve düzenli kullandığı ve kooperatifin parçası olarak değer verdikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, gelen bir sipariş üzerine gözleme yapan ortak, gözlemeyi yaptıktan sonra kullandığı tavayı yıkayıp kuruması için tezgaha koymuştur. Bu durum başka ortakların mutfak görevlerinde de gerçekleşmiştir. Aslında araçların kullanımında da ortakların uygulama için *tarz* geliştirdiklerini söylemek mümkündür. Bu durum aslında uygulamayı sahiplendiklerini göstermektedir. Kooperatif sahip olduğu araçların yanı sıra meyve-sebze kurutucusu gibi makineleri de bünyesine katma çabasındadır. Kooperatifin sahip olduğu bütün malzemelerin ortaklar tarafından özenle kullanıldığı hatta malzemelerin “kooperatifin aynası” olduğu K10 ve K6 tarafından da ifade edilmektedir:

Evde nasılsa, burada da yle. Malzemelerin kullanımına, temizliğine dikkat ediyoruz. Mesela bir kurabiye mi yaptık. Tepsi sonradan yıkansın diye beklemeyiz. O anda bulaşıkta kim varsa ya da o gün mutfak nöbetçisi kim ise o anda yıkar (K10).

(...) mesela temizliği her gün düzenli yapmamız gerekiyor, peetelikleri, tuzlukları, şekerlikleri kontrol etmemiz gerekiyor. İşin sadece mutfak kısmında değil, göz önünde olan kısmında da düzenimizi korumamız gerekiyor. Sadece mutfakta üretim yok, aslında biz hizmet sunarken o hizmette kullanılan malzemelerimiz de bizi yansıtıyor temizliği, düzeni gibi, anlatabiliyor muyum? (K6)

Ortaklar, kooperatif faaliyetlerinde oluşturdukları hikayelerin yanı sıra kendi hayatlarında edindiği deneyimleri de kooperatifte paylaşarak birikime katkı sunmaktadır. K2'nin ifadesi bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır:

(...) hayattaki birikimlerimiz bir gün bir yerde karşımıza çıkıyor ve kullanıyorsunuz. Bu kooperatif için, hayatta edindiğim birçok tecrübeyi kullandım, aktardım. Buradaki birçok kadın da aynı durumda (K2).

Bir topluluğa uygulama topluluğu özelliği kazandıran en önemli unsurlar *karşılıklı bağlılık, ortak girişim ve paylaşılan birikim*dir. Bir uygulama topluluğu olarak ZK bu özellikleri taşımaktadır. Uygulama topluluğunda sürekli bir gelişim söz

konusudur. Bu gelişim belirtilen özelliklerin derinleşmesine katkı sunmakta ve uygulama topluluğunun geleceğine ışık tutmaktadır. ZK'de çevreden merkeze doğru bir hareketle ortakların kooperatifçilik bilgisi hiç yokken ve ortaya nasıl bir durum çıkacağının çekincesini yaşarken, işin içine girdikçe ve deneyimler edindikçe, yani MÇK sarmalında ilerledikçe kendilerini geliştirmişler ve aktif üyelerin tamamı kooperatifçilik işleyişini, yasal prosedürleri öğrenmiş, kooperatif içi işleyiş düzeni oturmuş ve bu yönde gelişimleriyle bölgedeki başka kadın kooperatiflerinin kurulmasına öncü olmuşlardır.

Uygulama topluluğunun her bir özelliği aslında topluluğun işleyişinde kendiliğinden gerçekleşmektedir. Her aşama çeşitli öğrenmeler içermekte ve yeni öğrenmelere de kapı aralamaktadır. Bir uygulama topluluğu olarak kooperatif bu açıdan yoğun bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Bu öğrenmeler çoğunlukla ortaklar arası paylaşımlarla gerçekleşmektedir. Aslında Wenger'in (1998) uygulama topluluğu için vurguladığı gibi ZK yoğun bir informel öğrenme ağı ile çevrilidir. Ortakların kooperatifte öğrendiklerini ve paylaşımlarını günlük pratiklerinde de kullandıklarını ifade etmeleri kendi gelişimleri ve kooperatifin başarısı açısından önemlidir. Bütün bu deneyimlerin en önemli sonucu şüphesiz kimlik gelişimidir.

Kooperatif Ortağı Kadınların Deneyimlediği Kimlik Gelişimi ve Güçlenme

Uygulamanın yanı sıra, bir grubu uygulama topluluğu haline getiren en önemli etkenlerden biri topluluk üyelerinin deneyimledikleri kimlik gelişimidir. Wenger (2000) kimlik gelişiminin çevreden merkeze olan yolculukta başladığını belirtmektedir. Elbette üye merkeze vardığında da gelişimler devam eder ama çevresel katılımdan merkeze olan yolculuktaki gelişim kadar yoğun değildir. Çevreden merkeze olan yolculukta uygulamayı ve topluluğu öğrenme, bağ kurma, uygulama topluluğunda yerini belirleme gibi durumlar ön plandayken; üye merkezde olduğunda uygulamadaki önemini ve sorumluluklarını bilir, uygulama ve toplulukla ilgili tam bir bilgi sahibidir, toplulukta yer alanları tanır ve uygulamanın gelişmesi için çabalarını sürdürür durumdadır. Ayrıca öğrenme ve kimlik gelişimi birbirini besleyen öğelerdir. Başka bir deyişle, birey öğrendikçe kimlik gelişimini deneyimler; kimlik geliştikçe farkındalık artar ve bu durum daha fazla öğrenmeyle neticelenir. Topluluğun faaliyetini bilmeyen bir üyeyken deneyimleri sonucunda topluluk faaliyetinin merkezinde olan bir üyeye dönüşür. Bu

dönüşümü yaşarken aslında birey dahil olduğu topluluk dayanışmasında çeşitli güçlenmeler de tecrübe eder. Bu bölümde ilk olarak kimlik gelişimini sağlayan öğrenmeler içeren kooperatif faaliyetleri (Kooperatif içi faaliyetler, kooperatif dışı faaliyetler vb.); sonrasında ise katılımcıların deneyimlediği güçlenmeler (yasal, ekonomik, psikolojik güçlenme vb.) ele alınmıştır.

Kimlik Gelişimi

Daha önce de belirtildiği gibi sosyal öğrenme teorisi olarak durumsal öğrenme, uygulama topluluğunda öğrenmenin kimlik gelişiminden söz etmektedir (Wenger, 2000). Durumsal öğrenme perspektifini kullanan birkaç çalışma, yetişkin öğrenenlerin sanal bir topluluğa, Wiccans topluluğu (marjinalleştirilmiş bir din grubu), Koreli yaşlıların bilgisayar eğitimi kurslarına, lisansüstü okul ve iş yerleri gibi uygulama topluluklarına katılarak kimliklerini geliştirdiklerini belirtmektedir (Hayes, 2006; Merriam, Courtenay ve Baumgartner, 2003; O'Donnell ve Tobbell, 2007; Kim ve Merriam, 2010; Wang, 2006). Bu çalışmada da benzer bir durum söz konusudur. Çevresel katılımdan merkeze olan yolculukta yoğun öğrenmeler, uygulamaya katılım sürekliliği ve ortaklar arasındaki iletişimin gelişmesi beraberinde kimlik gelişimini getirmiştir.

Kimlik gelişimi açısından henüz kooperatif kurulmadan kadınların kooperatifçilik ile ilgili mesleki bilgisi olup olmadığını bilmek kimlik gelişimini yorumlamak açısından önemlidir. Kadınların tamamı kooperatif öncesinde herhangi bir kooperatif faaliyetinde yer almadığını bildirmiştir. Ortakların mesleki durumlarına bakıldığında ise hemen hemen yarısının ev hanımı olduğu görülmektedir:

Tablo 4

Katılımcı Kadınların Çalışma Durumu

Meslek Grupları	<i>f</i>
Sigortalı çalışan	4
Çalışmayan (Ev hanımı)	10
Emekli	5
Toplam	19

Kooperatifin üretim ve hizmet alanına bakıldığında kooperatif faaliyetlerine en çok katılım sağlayanların ev hanımları olduğu ve kimlik gelişimini en çok onların tecrübe ettikleri söylenebilir. Görüşmeye katılan kadınların ise çoğunluğu ev hanımıdır ve kooperatif faaliyetlerinin kendilerine çok şey öğrettiğini, kendilerini geliştirdiğini ve diğer aktif ortaklarla aralarında kırılmaz bir bağ oluşturduğunu belirtmektedirler.

Kırsal kalkınma odaklı bir kooperatif oldukları için üretim ve satış daha çok yöresel gıda ürünleri çerçevesinden şekillenmektedir. Bu, kadınların aslında evde yaptıkları üretimden farklı değildir. Kooperatif temelinde daha çok usul, yöntem, üretim miktarı ve ölçüler gibi standartlık konusunda kendilerini geliştirmelerini sağlamıştır. Aslında K1'in ifadesi üretim konusundaki bakış açılarının dönüşümünü açıklamaktadır:

Bunlar hep evde yaptığımız şeylerdi, reçeliydi, hıncalıydı ama göz kararıydı, cahilce mi diyeyim. Burada usul, yöntem öğrenerek yasal olarak üretiyoruz. Emegimizi değerlendirmiş olduk (K1).

Daha önce de belirtildiği gibi oluşturdukları kooperatif ekonomik temelli bir örgütlenmedir. Dolayısıyla üretimde standartlaşma ve aynı lezzetlerde kalma konusu kooperatif ortakları için öğrenmeler içeren bir durumdur. Wenger (1998) perspektifinden üyelerin üretim ekseninde oluşturdukları uygulama topluluğunun bir parçası olma yolculuğu, onlar için aynı zamanda yoğun bir öğrenme yolculuğudur. Kooperatifçilik çerçevesinde edinilen deneyimler sonucunda gerçekleşen kimlik dönüşümü uygulama ile daha fazla bilgi sahibi olmayı, uygulama ile daha yoğun olmayı, yani aktif bir kooperatifçi olmayı temsil etmektedir. Bu anlamda kimlik gelişimi, faaliyetlere aktif katılımdan geçmektedir. Böylelikle topluluk içinde sosyalleşmek mümkündür. Lave ve Wenger (1991), uygulamanın her aşamasına aktif katılımın önemli olduğunu çünkü aktif kalıtımın topluluğa ait olma hissini desteklediğini belirtmektedir. Bu gelişimi en çok şekillendiren ise kendi aralarındaki, müşterilerle ve resmi makamlarla olan iletişimidir. Bu diyalog, yoğun bir informel öğrenme ağı oluşturmaktadır. Dolayısı ile bu kısımda kooperatif faaliyetlerine aktif katılım çerçevesinde kimlik gelişimi ele alınmıştır.

Kooperatif Uygulamalarına Aktif Katılım. Kadınlarda kimlik gelişimini başlatan şey içinde bulundukları uygulamadır. Wenger (1998), uygulamada kimlik deneyimini dünyada var olmanın bir yolu olarak tanımlamaktadır. Kadınların

kooperatifçi kimliği kazanması, onları sosyal hayatlarında daha özgüvenli, iletişimi gelişmiş ve farkındalığı yüksek bireylere dönüştürmüştür.

Daha önce de belirtildiği gibi, Kooperatif kurulurken kooperatifçilik kadınlar için bilinmeyen bir dünyadır. Bazı katılımcılar ifadelerinde “sadece okullarda” ya da “babasının kooperatif ortağı olması” dolayısıyla kooperatifçilikle ilgili “yardımlaşma, birlikte iş yapma, ekonomik kazanç” gibi bilgilere sahip olduklarını belirtmiştir (K2, K4, K9). Kadınlar kooperatifçilik ile ilgili yasal düzenlemeler, işleyiş, haklar ve kurallar gibi hem teorik hem de pratik bilgileri kendi kooperatiflerini kurarken öğrenmeye başlamışlardır. Kimlik gelişimini içinde barındıran bütün bu süreçte informel öğrenmenin etkisini unutmamak gerekir. Katılımcıların belirttiği ve gözlemlerde öne çıkan ve kimlik gelişimine katkı sunan informel öğrenmeler içeren başlıca durumlar, kooperatif içi faaliyetler (eğitimler, üretim ve servis hizmeti ve toplumsal sorumluluk faaliyetleri), kooperatif dışı faaliyetler (fuvar, etkinlikler, TV programları) ve bölgedeki diğer kurumlarla (bölgedeki diğer kooperatifler, resmi kurumlar) iletişim başlıkları altında sunulmuştur.

Kooperatif İçi Faaliyetler. Kooperatif içi faaliyetler çeşitli farkındalıklar oluşturmalarının yanında faaliyeti yürütürken sosyalleşmelerini sağlayan paylaşımlar informel öğrenmeleri ortaya koymaktadır. K2’nin bu konudaki vurgusu önemlidir:

Sürekli bir eğitim içindeyiz gerçekten. Bu yaşam boyu öğrenme dedikleri işte. İşte birbirimize söylediğimiz her şey hem buraya hem birbirimize bir şeyler katıyor. Biz burda bir bütünlük oluştururken birbirimizin elinden tutarak yürümeyi öğreniyoruz. Bazen yoruluyoruz, bazen kızıyoruz, sinirleniyoruz, küsüyoruz ama birbirimizi eğitiyoruz.

K2, topluluğun gelişimini hayat boyu öğrenme süreci olarak yorumlamaktadır. Wenger’in (1998) de vurguladığı gibi bu süreç her zaman uzlaşmacı bir süreç değildir ve sorunlar da çıkabilir, çünkü uygulama topluluğu bir birliktelik cenneti değildir. Çıkan sorunlar yeni anlamlar oluşturmak ve gelişim için birer fırsattır. Nitekim K2’nin de olumlu durumların yanı sıra olumsuz deneyimlerin de yaşandığını ifade etmesi bu açıdan önemlidir. Wenger’in vurguladığı gibi K2 de bu gibi durumların da kendileri için eğitici bir durum olduğunu belirtmektedir.

Katılımcı anlatımlarında ortakların kimlik gelişimine katkı sunan kooperatif içi uygulamalar eğitimler, servis hizmetleri ve üretim ve toplumsal sorumluluk faaliyetleri olarak öne çıkmaktadır.

Eğitimler. Wenger ve Lave (1991) tarafından uygulama topluluğunda öğrenmenin önemi vurgulanmıştır. Öğrenmenin programlı ve kasıtlı olarak gerçekleştiği kısmı ise eğitim programları kapsamına girmektedir. Kimlik gelişimini istendik yönde etkileyen en önemli etkenlerden biri uygulama topluluğundaki eğitimlerdir. Benzer şekilde, eğitim faaliyetleri kooperatifçilik için de önemli faaliyetlerdir. Nitekim daha önce de vurgulandığı gibi kooperatifçilik ilkeleri arasında eğitim, yetiştirme ve bilgilendirme maddesiyle yer almaktadır. Bu vurgu hem kooperatifçilik bilgilerini öğrenmeyi hem de kooperatifçilik faaliyeti olarak ortaklar için ihtiyaç duyulan eğitim programlarının düzenlenmesini vurgulamaktadır. Bu sebeplerden dolayı araştırmanın yürütüldüğü kooperatifin eğitime verdiği önem dikkate alınmıştır. Kooperatif ortakları yetişkin bireylerden oluştuğu için katıldıkları eğitim programı yetişkin eğitimi çerçevesinde değerlendirilebilir. Ortakların katıldığı başlıca eğitim programları kooperatifçilik eğitimi, yemek kursu, hijyen kursu, çevre eğitimi, sosyal medya okuryazarlığı eğitimi, aşçı çırağı kursu ve meme kanseri eğitimidir.

Geliştirdikleri kimliğe şüphesiz en çok katkıyı sunan kooperatifçilik eğitimi olmuştur. Eğitim kooperatifin kuruluşunu takiben düzenlendiği için kooperatif ortaklarının tamamı (41 ortak) eğitime katılmıştır. K2, kooperatifçilik eğitimin düzenlenmesi sürecini ve içeriğini şu şekilde ifade etmektedir:

Tarım İl Müdürlüğü'yle iletişime geçtik tarıma bağlı olduğumuz için. Bursa Tarım Orman İl Müdürlüğümüz de bu anlamda destek verdi, biz çok teşekkür ediyoruz. Yerimiz yoktu, Teleferik'te cami var. Onun alt katı, böyle hani Kur'an kursu gibi, belirli zamanlarda hocamızla da görüşüp bize düşeni dedik, bu kadınlar hani böyle eğiteceğiz. Sağ olsun hocamız o saatlerde bize orayı verdi. Biz belirli periyotlarla orada eğitim aldık. Kooperatifçiliğin ilkelerini işledik, şirketten ayrımı ne işledik, bölgeye yansımaları olarak işledik. Yol haritamız, tüzük hep anlattılar. Onlar bize bilgi mahiyetinde sunumlar yaptılar, sonra biz kendi içimizde toplandık.

Kooperatifçilik eğitimi MÇK açısından bakıldığında topluluğun organize ettiği ve katıldığı ilk faaliyettir ve ortakların tamamı katıldığı için de önemlidir. Zira eğitim sonrasında kooperatif uygulamalarına katılmama durumunun da baş gösterdiği ortaklarca dile getirilen bir durum olmuştur:

Biz ilk eğitim aldık. Bilmiyoruz ki kooperatif nedir, nasıl işler, neler önemli. Eğitimde detaylı anlattılar ve sonrasında işin ciddiyetinin farkına varınca kopmalar da başladı işte. Bir gelip bir gelmemeler oldu. Bu kopmaları yaşayanlar bugün burda değil zaten (K1).

Katılımcılara kooperatifçilik eğitimi öncesinde ve sonrasındaki fark sorulduğunda eğitimle beraber “daha bilgili” (K1, K2, K5) hale geldiklerini belirtmişlerdir. Özellikle bu konuda K3’ün “eğitim öncesi her şey havada buluttu” ifadesi kooperatifçilik eğitiminin ne kadar kritik bir noktada durduğunun altını çizmektedir.

Kooperatifçilik eğitiminin yanı sıra ortaklar, gelişimleri için farklı eğitimlere de katılmışlardır:

Yemek kursu, hijyen kursu, bilgisayar kursu ve aşçılık kursu aldık. Eğitimlerin bir kısmı burada oldu bir kısmında biz gittik. Yine eğitimler sunacaklar. Onlara da katılacağım. Öğrenmenin yaşı yok (K1).

K1’in anlatımından da görüleceği üzere kooperatif temelinde düzenlenen eğitimlerden kimi kooperatifin aktif olduğu üretim ile ilgili kimisi ise ortakların günlük hayatta da uygulayabileceği, kendi gelişimlerini destekleyebilecek eğitimlerdir.

Çok eğitim düzenlendi burda. Kooperatif kurulduğunda kooperatifçilik eğitiminden tutun da hijyen eğitimi, Kız Kardeşim Projesindeki eğitimler, sosyal medya okuryazarlığına kadar. Kimi eğitimlerimize ortak olmayan, dışarıdan kadınlar da geldi (K2).

Anlatımlarda eğitimlerin çeşitliliği dikkat çekmektedir. K2’nin anlatımında bazı eğitimlerin kooperatif ortaklarıyla sınırlı olmadığı, çevreden isteyen kadınların katıldığını belirtmesi önemlidir. Dolayısıyla denilebilir ki kooperatif sadece ortaklarının değil çevresindeki kadınların da bilgilenmesine ve güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Bir başka eğitim olan sosyal medya okuryazarlığı eğitiminin de bilinçlenme sağladığı ve eğitim sonrasında sosyal medyanın daha etkin bir şekilde kullanıldığı K5’in ifadesinde yer almaktadır:

Şimdi burada aldığımız eğitimlerde mesela ben pek fazla sosyal medya kullanmıyordum işimle de alakalı olarak. Biraz daha onu önemsemeye başladım, sosyal medya üzerinden sipariş almaya başladım. Burada eğitimlerden aldığım cesaretle diyeyim, daha doğrusu önceden pek internet alışverişi bile yapmazdım ama burada aldığımız eğitimlerde e-ticarete, bize sosyal medya kullanıcıları eğitimlerinden sonra daha bir güven geldi. Kendim sipariş aldığım gibi sipariş vermeye de başladım. Ve ben mesela ben çok fazla girişken değildim ama bu eğitimler ve buraya gelen müşterilerle iletişim kura kura girişken yönüm gelişti (K5).

K5'in anlatımında özellikle edindiği bilgileri kooperatif faaliyetlerine yansıttığı gibi kendi hayatında da kullanması kimlik gelişimi için önemlidir. Zira Wenger (1998), kimlik gelişimini uygulama topluluğu açısından vurgularken, bu gelişimlerin bireylerin hayatlarında yansımaları olduğuna ve bir uygulama topluluğunda geliştirilen kimliğin bireyin katıldığı diğer uygulama topluluklarında geliştirdiği kimliklere de katkı sunduğunu belirtmektedir. Çünkü birey bu kimliklerle bir bütündür. Dolayısıyla toplulukta deneyimlenen kimlik gelişimleri bireyi bütünsel olarak etkilemektedir. Yine K5'in anlatımı, eğitim sonrası iletişim konusundaki çekimserliğinden kurtulması yaşanan kimlik gelişiminin özgüven ile beslendiğinin altını çizmektedir. Kooperatifin düzenlediği eğitimler sadece kooperatif faaliyetleriyle ilgili değildir, farklı alanlardan kadınları ilgilendirdiği düşünülen eğitimler de kooperatif bünyesinde düzenlenmiştir. Mesela meme kanseri eğitimi kadınların bu konuda farkındalık kazanmalarını sağlamıştır:

Mesela burda eğitim verildi meme kanseri ile ilgili. Ben önceden hiç kendimi muayene etmezdim ama eğitim sonrası kendimi ara ara muayene ediyorum. O bilinci kazandıktan sonra hayatıma uygulaması kolay oluyor ve bunların hepsini bana kooperatif sağladı (K5).

K5'in ifadelerinden anlaşılacağı üzere; kooperatif, ortaklarına yararlı olacağını düşündüğü eğitimlerin düzenlenmesi için de imkan sağlamaktadır. Bu da topluluğu oluşturan bireylere verdiği değeri göstermektedir. Çünkü her aktif ortak artık topluluğun bir parçasıdır. Kimlik gelişimini sadece topluluğun faaliyetleri ile ilgili olarak değil; bir anlamda yaşamlarını geliştirmeye katkı sunacak düzeyde ele almaktadır.

K1 katıldıkları eğitimlerin kendilerine ve kooperatife katkısını şu şekilde ifade etmektedir:

Size doğruyu söyleyem mi? Ben hepsinden bir şeyler kattım kendime, hepsinden tatmin oldum. O kadar hoşuma gitti ki o kurslar. Bu yaşta bir şeyler öğrenmek yaşadığını hissetmek. Katıldığım kurslarda kendime kattım, yaşlı olarak çekincelerim de oldu. Şöyle mesela belki yanlış konuşursam, daha bir eğitim ortamı sonuçta. Onun için gençleri hep önde tutmamız gerektiğini düşünüyorum. Belki de kafam gidebilir, yaşlılık sonuçta, konuşamam belki güzel. Ama bu kurslarda öyle de olmadı yani. Bilmiyorum abartıyor muyum anlatırken hislerimi. Tekrar kurs olsa -ki olacaktır- mümkün merteye de katılacağım. Kendimizi geliştirmenin yaşı yok, bunu gerçekten bu yaşta kooperatifçi olurken yaşadım. Kurslardaki edindiğimiz bilgiler iyiydi. Sadece bilgi edinmedik ki biz paylaştık da (K1).

K1'in anlatımından görüldüğü üzere katıldığı eğitimlerde ileri yaşından dolayı sorun oluşturabileceği çekincesini yaşamıştır. Bu durumu kendisi “yaşlı olarak eskisi kadar hareketli olamama” ve “yaşlılığın getirdiği sorunlardan dolayı yanlış yapabileceği”ne ait düşünceler olduğunu ifade etmiştir. Anlatımındaki “yaşadığını hissetmek” ifadesi tam da sosyalleşme açısından yaşlılık sorunlarına dikkat çekmektedir. Zira üretimden çekilmiş ve genellikle evine ve sınırlı sosyal çevreye terk edilen yaşlılar marjinalleşmektedir. Benzer bir durum Kim ve Merriam'ın (2010) çalışmasında da bulgulanmıştır. Yaşlı yetişkinlerin bilgisayar kursuna katılmalarını durumsal öğrenme perspektifinden ele alan araştırmacılar, yetişkinlerin yaşlarından dolayı çekinceler yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Lakin K1'in ifadesinde ileri yaş ortaklar için kooperatifin yeri “yaşadığını hissetme” alanı olduğu açıktır. Başka bir deyişle, kooperatifçi kimliği geliştirmek, aslında K1 ve diğer ileri yaş katılımcılar için sosyal hayata yeniden dönüş yolu açmıştır. Yani başta yaşadığı çekince eğitimler sonrası özgüvene dönüşmüştür.

K1'i destekler nitelikte K7 de teknoloji eğitiminin kendisine çok şey kattığını belirtmiştir:

(...) ya şimdi bir şey diyeceğim güleceksiniz. Ben telefonumu hiç kullanmayı bilmiyordum. Bu yaşta ne yapayım yani. Onu öğrendim ve bu bana çok büyük bir katkı oldu. Sosyal ağlara, Youtube'a girip bir şeyler izleyebiliyorum artık. Hiç yapmazdım böyle şeyler hiç yani (K7).

K7 de K1 gibi ileri yaş grubundadır. K7'nin anlatımına başladığı ifade aslında çok yaygın kullanımı olan alanların kendisi için bilinmeyen alan olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim sonrasında ise aktif olarak kullanmaya başladığını ifade etmesi, bu yaşa kadar kapalı olduğu yenilikleri, kooperatif sayesinde kabul ettiğini göstermektedir. Bu da kimlik gelişimi tecrübesinde, kooperatifin etkisiyle yeniliklere açık olma bakış açısını kazandığının altını çizmesi açısından önemlidir.

Başka bir eğitim olan aşçı çırağı kursu kooperatif bünyesinde verilse de çevreye duyurulmuş ve sertifika almak isteyen kadınların da katılmasına destek olunmuştur. Bu eğitim, kadınların kooperatifçilik bilincini artırmış ve aldıkları sertifikalarla işin profesyonel kısmına da geçiş yapmalarının önünü açmıştır:

İŞKUR'la ortak aşçı çırağı eğitimi aldık, başka kadınları da davet ettik kursa. Neden? Şimdi yarın bir gün ilerletmek isteyen olursa elinde belgesi olacak. Burası eko turizm bölgesi. Şurada konaklamamız olsa, akşam yemeği servisini onlara veririz. Onlar da burada o havayı solumuş olurlar. İleri dönük de

kadınlara bunun yolunu açmış olduk. İleri dönük düşündüğümüzde öyle bir şey olsa burada herkes evini pansiyona çevirecek, herkes evini açacak (K2).

Denilebilir ki, kooperatif sadece kendi ortakları için değil, çevredeki kadınlar için de kendini geliştirme olanaklarını değerlendirmelerine ön ayak olmaktadır. Hatta K2, kooperatif ortağı olmayan kadınları da kooperatif bünyesinde desteklemeyi toplumsal katkı misyonu olarak sürdüreceklerini ifade etmektedir.

Daha önce belirtilen K1'in anlatımında eğitimlerde çoğunlukla özgüven vurgusu dikkat çekerken, K3 ve K4 farklı bir noktaya dikkat çekmektedir:

Bilgi sahibi olduk. Öğrendiğimiz çok şeyler oldu. Kendimize kattıklarımız oldu yani. Mesela hijyen kursunda servis hijyeninden tutun da mutfakta çalışmaya kadar doğru bildiğimiz yanlışlar varmış. Hem kooperatif için düzeltilmiş olduk öğrenince hem de evde düzeltilmiş olduk (K3).

Öğrenmiş olduk. Yaptığımız yanlışları düzelttik, bilmediklerimizi hayatımıza katmış olduk. Faydası çok oldu. En basitinden domatesi yanlış kesiyormuşuz, doğrusunu öğrendik (K4).

Kimlik gelişimini destekleyen en önemli etkenlerin farkındalık ve bilgi olduğu söylenebilir. K3 ve K4'ün ifadelerindeki vurgu aslında farkındalık kazanmanın altını çizmektedir. Bu farkındalık öncelikle kendi uygulama topluluğu, yani kooperatif içindir. Anlatımlarından çıkan bir diğer husus ise bu eğitimler yoluyla kimlik gelişirken edinilen bilgiler sadece uygulama topluluğu ile sınırlı kalmamış; katılımcılar bilgileri günlük pratiklerine de entegre etmişlerdir.

Kooperatifçilik eğitimine ortakların tamamı katılırken diğer eğitimlere tam katılım olmamıştır. Bunun bir nedeni aktif ortak sayısındaki düşüştür. Bu düşüş daha önce de belirtildiği gibi kooperatifçilik eğitimi sonrası başlamış ve zaman içinde devam etmiştir. Wenger'in (1998) vurguladığı gibi uygulama topluluğunda tam katılım istenen bir durumken katılmama durumu da karşılaşılabilecek bir durumdur. Aktif ortaklar için asıl katılmama nedenleri ise eğitimlerin zamanı, süresi ve COVID-19 pandemisi gibi etkenlerdir. Böyle durumlarda ortaklar arası paylaşımlar ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılar, eğitime katılan ortakların, edindikleri bilgi ile ilgili paylaşımları ilk olarak eğitim sonrası sosyal iletişim grubundan, daha sonra ise yüz yüze geldiklerinde yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum Wenger'in (1998) perspektifinden karşılıklı bağlılığın derinleşmesi, ortaklar arası iletişimin kuvvetli olması olarak yorumlanabilir.

Sahip oldukları ortak kimliğe uygun olarak uygulama topluluğunu ilgilendiren bilgilerin hızlı bir şekilde paylaşıldığını katılımcılar (K2, K5, K12) ifade etmişlerdir.

Ortakların katıldıkları eğitimler kimliklerine katkı yapmaktadır ama Lave ve Wenger (1998) en çok katkıyı ortaklar arasındaki iletişimin sunduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla uygulama topluluğunda informel öğrenmeler yoğundur. ZK’de bu öğrenmelerin daha çok deneyim üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür:

Sadece eğitim olarak da bakmayın. Orda kimle ne konuştuysak, neyi faydalı önemli gördüysek paylaşıyoruz hep. Başka kooperatifler varsa mesela, onlarla konuştuklarımızı, deneyimlerimizi paylaşıyoruz (K5).

Geliştirdikleri kimliğin de etkisiyle, bütün bu eğitim ve paylaşımların sonucunda farklı eğitimlere de katılmak istedikleri ve bu eğitimlerin kooperatifi daha da ileri taşıyacağına inandıkları katılımcılar tarafından ifade edilmiştir (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9). Kendi edindikleri deneyimler sonucunda geliştirdikleri kimlik onları artık Wenger’in (1998) deyimiyle tecrübeli üyeye (ustaya) dönüştürmüştür. Hatta MÇK çerçevesinde merkezdeyken başka benzer topluluklarla deneyimlerini paylaşarak yol göstermişlerdir:

... Burada Balabanbey köyünün kooperatifi ve İsabey Kooperatifi gelip hep burda eğitim aldılar. Öncüleri olduk, diyebilirim (K5).

Wenger (1998) kimlik gelişiminde yerel kimlik gelişimi sonrası küresel kimlik kazanmaktan da bahsetmektedir. Uygulama topluluğunun merkezine gelen ve uygulama ile ilgili tam bilgiye sahip olan, aralarında *karşılıklı bağlılık* geliştiren, *ortak girişim* unsurlarını taşıyan ve *paylaşılan birikim* oluşturan üyeler, kendi topluluğu gibi topluluklarla bağ kurarak *küresel kimlik* de kazanırlar. *Küresel kimlik* de sosyalleşme ve etkileşimlerle gelişir. Nitekim K5’in anlatımı tam da bu noktayı vurgulamaktadır. ZK’nin iki kooperatifin kuruluşuna destek vermesi kendi ortaklarının kimliklerini güçlendirip küresel boyuta taşıyan değerli bir deneyimdir.

Uygulama topluluğunun tecrübeli üyesine dönüşmenin etkisiyle, “kooperatifçilik eğitimi” ile ilgili soruya verilen cevaplar da bir ‘kooperatifçi’ olarak topluluğu şekillendiren uygulamayı ne kadar özümstedikleri ve anlamlı buldukları açıkça görülmektedir:

Kooperatifçilik eğitimi okullarda verilmeli. Kooperatifçilik eğitimi güçlendirir (K1).

Kooperatifçilik ama uygulamalı ama eğitim olarak ki bence ikisi de olmalı, olmalı, altını çiziyorum olmalı. Kooperatifçilik aslında ülkenin temeli. Atatürk, nur içinde yatsın, o zamanki vizyonel bakış açısıyla bile kooperatifleri dillendirmiş, bugünleri ifade etmiş. Köy öğretmenlerine verdiği kooperatif kurma görevi var. Sonra Köy Enstitüleri'nin çabası... Gerek kendi içindeki üretim gerekse halka açılması o kooperatiflerin. Mutlak kooperatifçilik eğitimi olmalı ve işleyiş, mevzuat tamam ama bunlar da anlatılmalı o dayanışma ruhunun anlaşılması, yaşatılması için. Hatta ilkokul sırasında bu eğitimi almalı çocuklar. İlkokul sırasında çocuklar, bir arada olmayı, organize hareket etmeyi, vicdanını beslemeyi öğrensinler. Bizim birleştirici gücümüz bu. Çocukluktaki eğitimde kooperatifçilik eğitimi alınca bütünleşmeyi çözeceksin. O zaman bir insan olarak bu dünyada neden var olduğunu, tek olamayacağını bileceksin. Sırt sırta vermenin ne demek olduğunu bileceksin. Gelecekte paylaşımcı, dayanışmacı olmak için bu düşünceyi kazanmak önemli. Bu direkt kooperatifçilik eğitimiyle olmuyorsa, kooperatifçiliğin bahsettiğim ruhu oluşturan değerleri her derse ufak ufak yedirilebilir. Eğitim şart, gerçekten eğitim şart (K2).

Anlatımlardan da görüldüğü üzere, katılımcılar, kooperatifçiliğin özü olan dayanışma, birlik ve yardım duyguları kooperatifçilik eğitiminin temelini oluşturmaları düşüncesindedirler. Teorik bilgilerden ziyade, “birliktelik, organize hareket etmeyi ve vicdan besleme”yi içeren uygulamalar ve bu yönde bilinç kazandıran bir kooperatifçilik eğitiminin her çocuğa verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Nitekim kendileri de geliştirdikleri kimlikle ve kendi uygulama topluluğu içinde bu faaliyetleri icra etmektedirler.

Servis Hizmetleri ve Üretim Uygulamaları. Eğitimlerin yanı sıra, informel öğrenmeyi destekleyen bir diğer kooperatif içi uygulama ise kooperatifin çevresinde olduğu yerel üretim ve servis hizmetidir. Daha önce de belirtildiği gibi kooperatif ortakları bu faaliyetleri konakta yürütmektedir. Bunlara ek olarak ürünlerin satışlarını da konakta yapmaktadırlar.

Daha önce de belirtildiği gibi kooperatifin 41 ortağı olsa da bunların 23'ü aktif ortaktır. Wenger'e (1998) göre topluluğa aktif katılım sağlamayan üyeler zamanla uygulamadan ve topluluktan kopar ve kimlik gelişimini tecrübe edemez. ZK bünyesinde ise MÇK çerçevesinde uygulamalara katılmayan ortaklar pasif ortak konumuna düşmüşlerdir. Dolayısıyla ortakların da deyimiyle, ilk zaman yaşanan zorluklarda birbirlerine kenetlenen ortaklar bugün toplulukta hala yer almakta ve uygulama çevresinde hem kendi hem de diğer ortakların görevini daha iyi bilmektedir. Bu nedenle, bu deneyimler karşılıklı bağlılığın oluşması ve hikayelerin oluşması açısından

önemli olduğu kadar kimlik gelişimi için de önemlidir. Bir anlamda bu uygulama ortaklar arasında en çok sosyalleşmeyi içerdiği ve birlikte olmalarını sağladığı için informal öğrenmelerin yoğunluklu olarak bu aşamalarda gerçekleştiği söylenebilir. K1, bu uygulamaların kendilerini her açıdan beslediğini belirtmektedir:

Burda kimi zaman dert ortağı olduk, kimi zaman çalışan. Burada bir yemek programı, bir mantı programı uygularken arkadaşlarla sohbet ortamı oluyor. Bir misafirimizin gelişi beni çok şey yaptı yani, huzurlu etti. Bazen yemeklerle, ürettiklerimizle ilgili konuşuyoruz bazen yaşamımızla. Bu paylaşımlar da öğretiyor bize tabi. Çok huzurlu oluyorum burda ben (K1).

K1'in anlatımından da görüleceği üzere buradaki paylaşım sadece uygulama ile ilgili değil, ortaklar özel hayatlarıyla ilgili de birbirleriyle paylaşım yapmaktadırlar. Bu, Wenger'in (1998) vurguladığı topluluk ortaklarının hayatlarıyla ilgili güncel kalmayı vurgulamaktadır.

Birbirimizden sürekli bir öğrenme halindeyiz de. Burda arkadaşız ama aynı zamanda hepimiz de akrabayız da. Ondan sonra paylaşmayı, birlikte iş yapmayı öğrendik yani. Hepimiz birlikte imece usulü bir şeyler yaptık yani. Şimdi burda herkes bilgili, cahil kimsemiz yok diyeyim ama herkesin bilgisi farklı. Biz ne yaptık, o bilgileri bir araya getirip bir çatı altına toplamış olduk (K3).

K3'ün de belirttiği gibi ortakların üretim uzmanlığı farklılaşsa da ortak bir payda ve paylaşım vardır. Bu aynı zamanda farklılıkların birbirine angaje olmasını da vurgulamaktadır.

Kooperatifçi kimliği kazanırken aralarındaki sosyal iletişim de güçlenmiş ve kooperatif dışına da yansımıştır. Görüşmeler esnasında yine K3'ün "Biz önce kooperatifçi olduk, sonra akraba" ifadesi bunu destekler niteliktedir. Aralarındaki paylaşım, önce uygulama topluluğunun kazandırmak istediği kimliği geliştirmiş; bu da başka kimliklerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Wenger'in (2000) çoklu kimlik bağlantısını ortaya koymaktadır. Topluluk üyesinin geliştirdiği kimlik diğer kimliklerine de katkı sunmakta, onların da gelişmesine yarar sağlamaktadır.

Katılımcılara kooperatif uygulamalarından en çok hangi faaliyette kendilerine bir şeyler kattıkları sorulduğunda katılımcılar üretim faaliyetlerini belirtmişlerdir (K1, K5, K9) . Bunun sebebi, üretim faaliyetlerinin daha çok birliktelik içermesi, buna bağlı olarak da etkileşim ve paylaşımların diğer faaliyetlere göre daha çok olmasıdır. Araştırmada üretim sürecinde ortakların sürekli irtibat halinde olduğu, hem ürettikleri

ürün ile ilgili tarif okumaları yaparak birbirlerine yardım ederken hem de sosyal yaşamları ve deneyimleriyle ilgili paylaşımlar yaptıkları gözlemlenmiştir.

Kendi aralarındaki bu paylaşımların onlarda dayanışma, birlik ve aidiyet duygularını beslediği söylenebilir. Zira Wenger'in (1998) de belirttiği gibi aslında kimlik gelişiminin büyük bir bölümü, topluluk üyelerinin kendi aralarındaki paylaşımlarında gizlidir. Kendi aralarındaki paylaşım aslında özgüven ve öz yeterliliği de artırmakta ve iyi oluşlarını beslemektedir. Dolayısıyla kendini yaptığı işte “huzurlu” (K1, K3) , “yaşadığını hisseden” (K1, K11) ve “faydalı” (K1, K2, K5, K8, K12) olduğunu düşünen ortaklar kooperatif faaliyetlerinde daha çok zaman geçirmeye istekli olduklarını da belirtmişlerdir.

Toplumsal Sorumluluk Faaliyetleri. Kooperatifçiliğin yedi ilkesinden biri toplumsal sorumluluktur. Dolayısıyla bu anlamda deneyimledikleri informel öğrenmeler kadınlar ve ZK için önemli çıktılar barındırmaktadır.

Yardımda bulunan, topluma katkı sunan bir topluluğa ait olma durumu, kimlik gelişiminde kimliğe duyarlılık kattığı söylenebilir. Bu durum da ortak birikim özelliklerinden biri olan hikayelerin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla hem kooperatifçilik ilkelerinden biri olarak hem de uygulama topluluğuna aidiyet ve kimlik gelişimine olumlu katkısından dolayı toplumsal duyarlılık önemli bir noktadır.

Burada da şehit aileleri, babalar gününde babaları, yaşlılar haftasında yaşlıları falan misafir ettik hep. Onlarla karşılıklı beslendik. ... Yemeklerimizi ayırıştırırız hayvanlara vermek için. Toplumsal sorumluluklarımızın da bilincindeyiz (K1).

K1'in anlatımından da görüleceği üzere sadece toplumu oluşturan bireyler için değil; doğadaki diğer canlılar için de kooperatifin bir sorumluluk uygulaması vardır. Hatta bu konudaki duyarlılık sadece kooperatif faaliyetlerinde kalmamaktadır:

Kışın hayvanlarımızı aç bırakmıyoruz. Gerekirse evimizden toplayıp getiriyoruz yiyecekleri buraya (K3).

Yani herkes af edersin, yemek mi kaldı, et mi kaldı, kemik mi var, herkes poşette biriktiriyor dolapta. Kışın gelirken de getiriyor ve hayvanlara veriyoruz. Yazın köyde kalan olduğu için hayvanlar aç değil gerçi. Ama kışın aç. Herkes evinden uygun bir şeyler getirir, o hayvanlara veririz (K4).

K3 ve K4'ün anlatımından da görüleceği üzere, kooperatifin bünyesinde başlayan bu faaliyet ortakların yaşam pratikleri arasında yerini almıştır. Aslında bu

durum, kooperatifte öğrendikleri paylaşımı kalıcı kılmıştır ve o kimliğin yaşamlarına da yansıdığını gösteren en iyi örneklerden biridir. Ayrıca kooperatif öncesi bu kadar duyarlı olup olmadığı sorusunda kooperatife özellikle vurgu yapmaktadır:

Kesinlikle kooperatif sonrası daha duyarlı olduk. Ya daha doğrusu bir topluluğun içinde birlikte olunca topluluk dışarıya da birlik olarak yansıyor, daha destek olarak yansıyor. Kesinlikle önemli bir katkı oldu. Mesela bu mutfak atıklarında ve evsel atıklarda daha fazla bilinçlendim. Mesela şişeleri, şu cam şişeleri evimden bile getiriyorum. Açıkçası önceden bu kadar önemsemiyordum. Pil atıkları, kağıt atıkları falan daha bilinçlendim ve uyguluyorum da. Özellikle belirli günlerde özel misafirler ağırlamayı çok önemsiyoruz. Ek olarak kadın sığınma evindeki kadınları ağırladık, onlarla fotoğraf çekimi yapmadık ama çok güzel ağırladık burada. Onların hayat hikayeleri bile çok etkiledi bizleri. Onların hayatlarına dokunmuş olmak bizim için önemliydi mesela (K5).

Hayır, değildi. Biz doğaya karşı da duyarlılık gösteriyoruz. Kooperatif daha duyarlı hale getirdi bizi. Hatta köy halkı da bilmediği birçok şeyi burada gördü yani. Köylü de bundan mutlu oldu yani (K7).

K5 ve K7'nin anlatımında ait oldukları topluluğun, kooperatifin vurgusu dikkat çekmektedir. Ayrıca kooperatif, toplumsal sorumluluk olarak köy halkını da ilgilendiren bir eğitim düzenleyerek onların da bilinçlenmesine katkı sunduğu görülmektedir.

K4 ise toplumsal sorumluluk olarak başka bir uygulamaya dikkat çekmektedir:

Mesela üniformalılara ikram yaparız kesinlikle ve para almayız, polis, belediye çalışanı gibi ne yerse yesinler, ikramımızdır. Asker çok gelir buraya, jandarma olsun, askeri okuldan olsun. İkram yaparız, para almayız (K4).

K4'ün anlatımında ikram yaptıklarını söylediği gruplar kamu görevlileridir. Araştırma süresince, faaliyetleri yürüten araştırmacıdan da ücret almama konusunda ısrarcı oldukları gözlemlenmiştir. Araştırmayı da “sadece bilgileri paylaşarak değil, uygulayarak yaşatma adına bilime katkı” (K2) olarak görmektedirler. Bu da aslında kooperatifin ekonomik çıkar kaygısı gütmmediğini ve kooperatifteki bütünleşmenin göstergesidir. Böylece ortaklar, bu faaliyetlerde edindikleri bilgiler ve paylaşımlarla kimliklerine duyarlılık da kazandırdıkları söylenebilir.

Kooperatif Dışı Faaliyetler. Kooperatifin kendi içinde yürütülen faaliyetlerin yanı sıra kooperatifin tanıtımı, ürün satışı ve ortakların gelişimi için kooperatif alanının dışında da faaliyetler yürütülmektedir. Bu faaliyetler de kimlik gelişimini

desteklemektedir. Kooperatif dışı faaliyetler olarak fuarlar ve etkinlikler, ortakların kendi aktiviteleri, TV programları ve çeşitli kurumlarla sürdürdükleri ilişkiler sayılabilir.

Fuarlar ve Etkinlikler. Fuar gibi etkinlikler hem kimliğinin ön planda olması hem de farklı topluluklarla bağ kurmak gibi fırsatları barındırmaktadır. Kooperatifin fuar ve etkinliklere katıldığı katılımcılar tarafından da belirtilmiştir:

Biz her faaliyete gidiyoruz, şehir dışı olsun, şehir içi olsun. Çünkü kendimizi duyuracağız tüm Türkiye bilecek hem de kadınlarımız belki de bu yaşa kadar hiç girmedikleri ortamlara girecekler. Kadınlar açısından nasıl ufuk açıcı, nasıl geliştirici bir şey ama, değil mi? Öğrenmek işte, hocam, anlatmakla olmuyor bu yaşta. Bu yaştaki insanın yaşaması, o ortamı soluması, hiç aklına hayaline gelmeyecek insanlarla iletişime girmesi lazım (K2).

K2'nin anlatımı, bu faaliyetlerin ortaklar için yoğun informal öğrenmeler içerdiğini göstermektedir. Uygulama topluluğu olarak ZK'nin ürünlerinin değerlendirilmesi ve kadınların bu faaliyetlere geliştirdikleri kimlikle katılması Wenger (1998) perspektifinden yerel kimliğin küresel kimliğe dönüşmesi olarak yorumlanabilir. Çünkü bu tarz faaliyetlerde ortakların başka bireylerle ve gruplarla iletişiminin merkezinde kendi uygulamaları vardır. Ortak uygulama ile ilgili her şeyi bilmektedir. Ortaklar açısından ise hem uygulama topluluğuna birikim olarak dönüşü olacak bir deneyim hem de kimliklerini daha geniş bir perspektiften besleme durumu söz konusudur. Bu tür etkinlikler için girdikleri sosyal ortamların topluluk kimliklerine ve kendilerine sunduğu katkılar katılımcılar tarafından vurgulanmıştır:

Ben Ankara'ya gittim. Çok güzel bir ortamdı fuar mesela. Birçok kooperatif gelmiş, bir aradaydık. Herkes bir ikram sunuyor, konuşuyoruz, paylaşıyoruz. Bu paylaşımlar bazen yeni fikirler oluşturuyor bazen de öğretici oluyor. Konuşmamıza dikkat ediyoruz çünkü burayı temsil ediyoruz. Protokol gezdi, onlarla konuştuk. Kooperatif şenliği gibiydi. Herkes elindekinden ikram sunuyor gelen misafirlere. Dayanışma vardı ve herkes standını özenli diziyor, ona dikkat ediyorsun. Bir kooperatifçiysen o ortamı tatmak lazım. Her stanttaki ve stantlar arasındaki dayanışmayı görünce gurur duyuyor insan (K5).

K5'in anlatımından da görüleceği üzere topluluk adına katıldıkları bu tarz etkinlikler önemli deneyimler içermektedir. Artık topluluğun vazgeçilmez bir parçası haline geldikleri için girdikleri ortamlarda kendilerini kooperatifin temsili olarak gördükleri anlatımda da açıktır. Wenger'in (1998) vurguladığı gibi kimlik gelişimi belli

bir noktada başlamadığı gibi çevreden merkeze gelindiğinde de sonlanan bir süreç değildir. Kimlik, birey topluluğa girdiği andan başlayıp toplulukta kaldıkça geliştirilen bir durumdur. Dolayısıyla K5'in anlatımında öne çıkan bir diğer nokta da Wenger'in (1998) belirttiği gibi kimliğin sürekli gelişim içinde olduğudur.

Araştırma sürecinde kooperatif, daha önce de belirtildiği gibi belediyenin düzenlediği bir etkinliğe üç gün katılım sağlamıştır. Bu katılım faaliyeti de gözleme dahil edilmiştir. Her gün farklı ortakların standta görev aldığı ve hepsinin de kullandığı dilden, standda ürün yerleştirme ve ikrama kadar her detaya özen gösterdikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, hiçbir standta ikram yokken kooperatif her akşam ikram sunmuştur. Bu durum topluluğun tarzını yansıtan bir durumdur. Ayrıca yerel yöneticinin kendileri için kullandığı ifadeler ortaklar için gurur verici bir durumdur:

(...) akşam fuarda vali “Ben bir Zeyniler’i bilirim. Bir onların yaptığı ürünleri tanırım” demiş. Bakın yine tüylerim diken diken oldu çok gururlanmış, yani bizi standta görünce. Biz de çok gururlandık. Biz böyle bu yola baş koyduk, severek çalışmaya devam ediyoruz (K4).

K4'ün anlatımı topluluğun uygulamasıyla tanınır olması ve ortaklarının kooperatifin yüzü olması açısından bilinir olduğunu ifade etmesi açısından önemlidir. Yerel yöneticinin ifadeleri ortaklar için özgüveni destekleyen ve daha çok çabaya teşvik eden bir durumdur.

Etkinlikte farklı kooperatiflerin de standı bulunmaktaydı. Kooperatiflerin ZK'nin standını örnek aldıkları ve ZK'nin ortaklarıyla etkinlik boyunca iletişim ve etkileşim halinde olmaları topluluklar arası iletişimi gösterdiği için önemli bir deneyimdir. Ayrıca MÇK açısından bakıldığında bu durum diğer kadın kooperatiflerinin ZK'yi merkezde gördüğü, ortaklarını donanımlı olarak kabul ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Belirtilen iki deneyim, kooperatif ortaklarının yerelde oluşturduğu kimliğin daha geniş çevrelerce de kabul gördüğünün ve kimliğin küreselleştiğinin göstergesidir.

Kooperatif ortaklarının katıldığı kooperatif dışı başka bir etkinlik ise TV programlarıdır. Ortaklar açısından da bu önemli öğrenmeler içermektedir:

T. T.'nin Yapabilirsin Başarısın programına beni davet ettiler Almira Otel'de olacaktı, dedim ki ben takımım ile gelirim. Yöresel hepimizin ortak kıyafeti var, dedim, onları giyeriz. Çünkü insanlar gezdiği kadar, yediği kadar, içtiği kadar, bulunduğu kadar görüyor. Aralarında hiç Almira Otel'e gitmeyenler var. Bir kokteylde bulunup ayakta yeme-içme yapmadı. Hep sofraya kültürü var ama girdiğiniz ortamlarda bunları da yaşıyorsunuz. Çok şükür benim

kadınlarımın edep, terbiyeye ihtiyacı yok ama bulunduğunuz ortama göre de biçimlenmesini bilmemiz gerekiyor. Çünkü biz oraya kimlikle gittik, Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olarak gittik (K2).

K2'nin anlatımından görüldüğü üzere, K2 bu gibi programlara topluluğun yüzü olarak tek başına değil, diğer ortakların da topluluğun yüzü olması adına birlikte katılımı önemli görmektedir. Yine K2'nin belirttiği gibi uygulama alanından farklı bir ortama girmek, ortakların farkındalığını artıran çeşitli öğrenmeler içermektedir. Bu imkânlar kooperatif sayesinde karşılına çıkmaktadır. Kooperatif adına farklı ortamlarda bulunmak kimliklerini göstermeleri için olduğu kadar kimliklerini geliştirmek için de değerli fırsatlar barındırmaktadır. K2 de “biz oraya bir kimlikle gittik” ifadesi bu durumu göstermektedir. Uygulama topluluğuna ait bireyler kimliklerini sergileyebileceği ve besleyebilecekleri olanakları değerlendirmiştir. Belirtilen televizyon programı kadınların kooperatifin yüzü olarak katıldıkları ilk programdır:

İlk canlı yayına gitmiştik. İlk heyecanımız daha farklıydı. Ama yine de orada başkanımız işte, başkan yardımcımız bize küçük küçük cümleler verdi ve görünür olmamızı sağladılar. Yine de o canlı yayın çok farklı bir şeydi. Sonra o canlı yayınlar buraya geldi, bizim ayağımıza geldi. Burda daha iyi oldu. Neden? Çünkü ilk heyecanımızı atmış olduk. O zaman bir heyecan vardı yani, ama ilki kadar bilinmez değildi. (K3).

K3, daha sonrasında farklı televizyon programlarına da katıldıklarını belirtmiş, bunun kendilerine heyecan ve gurur kattığını vurgulamaktadır. İlk deneyim, artık geliştirdikleri kooperatifçi kimliğini görünür kılmaları adına heyecan oluşturduğu söylenebilir. Bir diğer açıdan her ne kadar uygulama ile ilgili artık tam üye konumuna gelseler de kimliklerini besleyecek durumlar hep vardır ve ilk televizyon programı deneyimi buna örnek gösterilebilir. Sonraki tecrübelerde hem kendi uygulama sahalarında çekim yapılması hem de bir deneyimlerinin olması daha rahat hissetmelerini sağlamıştır. Kendilerine iletişim yönünden olumlu katkı sağladığı gibi artık kooperatif yüzü olarak tanınma olanağı da sunmuştur. Sonrasında kendilerini görenler olduğunda bu programların adını söyleyerek tanıdıklarını (K3, K4, K6, K7) belirtmişlerdir.

Kooperatif Ortaklarının Aktiviteleri. Kooperatif ortaklarının yaptığı aktiviteler, kimlik gelişimine ve kooperatifin gelişimine olumlu katkıda bulunmuştur. Bu faaliyetler, yoğun informel öğrenmeler içermektedir. İlk örnek olarak; daha önce de

ifade edilen kooperatifin işletme mantığını geliştirmeye başladıkları farklı restoran ve kafelerde bir araya gelip ikram hizmetlerini değerlendirmeleri verilebilir. Kooperatif yönetiminde bulunan K2'nin kadınların farklı ortamlar deneyimlemesi, kaynaşma ve servisle ilgili farkındalık oluşturmak adına yapılan ve aktivite ile ilgili anlatımı ve çıkarımı kadınların kimlik geliştirmelerinin ilk adımlarıdır. Kooperatif ortaklarının bu faaliyeti yalıtık ve teorik olarak öğrenmek yerine -ki K2'nin de vurguladığı üzere “böyle bir öğrenme kalıcı olmazdı”- durumu yaşayarak, gözlemleyerek ve konuşarak öğrenmeleri ve rotalarını belirlemeleri uygulama topluluğuna aidiyet duygusunu beslemiş, yorumlarını ifade edebilmelerini sağlamış ve kimlik dönüşümünü başlatan nokta olmuştur. Bu öğrenme sonrasında merkeze olan yolculukta yaptıkları bu tür faaliyetler öz yeterliliği besleyen durumlar olarak öne çıkmaktadır.

Ben on gün kadar geledim mesela. Arkadaşlara hep yazıyorum, “tamam idare ediyoruz, sıkıntı yok, sen rahat ol,” diye yazıyorlar ama aklım burada. Sağ olsun onlar bir de düğün sonrası bana jest yapmışlar. Gerçekten bak bir geldim eve arkadaşlar düğün salonundan önce geliyorlar, pastalar alınıyor, benim eşimle beraber videomu çekiyorlar, bir yerde mutfak kocaman ve bir pasta almışlar. Alkış ve dans dediler ki “Çocuğunuzu evlendirdiniz, size tekrardan kutlama.” Yani çok güzel şeyler, anlatmakla bitecek şeyler yok gerçekten. Yani gerçekten samimiyiz. Ama gönlünü koyacaksın, kooperatife gönlünü koyacaksın o zaman işte bir besleniyorsun var ya (K3).

K3 için yapılan etkinlik kendisini değerli hissetmesini sağlamıştır. Kendisini bir topluluğa ait olarak görmek hem o topluluğu beslemek hem de o topluluk tarafından beslenmek adına değerli bir deneyimdir. Kendisi için vakit ve emek harcanması kazandığı kimlik ve o kimlik sayesinde oluşturdukları sosyal bağ ile ilişkilidir. Bu durum Wenger'in (1998) vurguladığı hikayeler kısmını da beslemektedir. Wenger'in (1998) de belirttiği gibi böyle durumlar, uygulama topluluğunun faaliyetlerinde aktif katılıma istekli kılmaktadır. Nitekim K3'ün olmadığı süreçlerde dahi aklının toplulukta olması bu ifadeyi desteklemektedir.

Diğer Kurumlarla İlişkiler. Uygulama topluluğu, kendi gibi uygulama topluluklarıyla ilişkilerini geliştirerek ait olduğu kimliği güçlendirebilir (Wenger, 1998). Bunun yanında farklı topluluklarla da iletişim kimliği beslemektedir (Wenger, 2010). Dolayısıyla ZK ortaklarının resmi kurumlar, sivil toplum kuruluşları ya da kendileri gibi kooperatiflerle iletişimlerinin kimlik gelişimine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Yerel yönetim açısından önceden çok belediyeye giden kişiler değildik. Kooperatifle beraber toplantı, şu bu daha çok giriyoruz yani. Kooperatif sayesinde girmediğimiz ortamlara girdik (K3).

Kooperatifin kuruluşunda yerel yönetimin desteği daha önce belirtilmişti. Sonrasında ise yerel yönetim ile ilişkilerini sürdürdükleri K3'ün ifadesinde görülmektedir. Kooperatifin bulunduğu il, çok sayıda kadın kooperatifinin bulunduğu bir ildir. Dolayısıyla yerel olarak bakıldığında, bölgenin tanıtımı ve hizmet açısından kadın kooperatifi önemli bir yerde durmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi kadın kooperatiflerinin önemine ülke kalkınma planlarında ve kadına destek projelerinde yer verilmektedir (T. C. Ticaret ve Gümrük Bakanlığı, 2012; T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018; T. C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; ICA, 2019). Bu nedenle yerel yönetim kadın kooperatiflerine desteğini her daim sunmaktadır. Ayrıca K3'ün toplantı gibi ortamları vurgulaması kooperatifçi kimliği ile orada bulunduklarının altını çizmektedir çünkü yine K3'ün belirttiği gibi bu ortamlar kooperatif sayesinde deneyimlenmektedir.

Bizim belediyeden ve diğer resmi kurumlardan çok ziyaretçilerimiz oluyor. Kooperatifte ağırlayabiliyorum, nezih bir ortam çünkü. Belediye Başkanımız bile belki bu kadar sık hiçbir yere gitmiyordur, bize çok sık geliyorlar. Bir ayağımız hep belediyede. Köyümüzde bir kadın kooperatifinin olması önemli. Bir de kadın kooperatifi olunca daha sıcak bakıyorlar, daha ilgililer ve her şeyde bir öncelik tanıyorlar. Onlar da bize karşı bir kolaylaştırıcı oldular, çözüm üretici oldular “A, bak bunlar kadın kooperatifinden” diyorlar mesela. Biz birbirimizi besliyoruz burada. Bir şey olursa, medyaya falan konulacaksa beraber fotoğraf vermeye çalışıyoruz. Yönetim olarak biz hep desteğiz ve her yerde de savunuyorum yani (K5).

K5 köyün yerel yönetiminde görev almaktadır. Kooperatifle ilişkilerinin iyi olduğunu belirterek, gelen misafirlerini kooperatifte ağırlamayı tercih ettiğini belirtmesi önemlidir. Bu hem kooperatife yönetim desteği sağlamaktadır hem de kooperatifin köyün yüzü olarak tanınırlığını artırmaktadır. Kooperatif ve yerel yönetimin birbirini desteklemesi hem yerel yöneticiyi hem de kooperatif ortaklarının huzur ortamında çalışmasını sağlayan bir durumdur. Çünkü K5, başka köylerde olan kooperatifler (özellikle erkek ağırlıklı kooperatifler) ve yerel yönetim arasında çekişme olduğunu da belirtmiştir. Bu durumun kendi köylerinde olmamasını köyün ortak payda olmasına ve birbirleri ile sürekli iletişim halinde olmalarına bağlamaktadır. Bu duruma ortaklar açısından bakıldığında gerici bir durumun olmaması kendileri için huzurlu bir çalışma alanı demektir.

Anlatımlardan görüldüğü üzere gerek kooperatif içi faaliyetler gerekse kooperatif dışı faaliyetler ortakların kimlik gelişimini beslemektedir. Edindikleri kimlikten memnun olan katılımcılar kooperatifin kendilerine katkısını şöyle ifade etmişlerdir:

Çok güzel günlerimiz oldu, oluyor. Paylaşımlarımız arttı. Çok bir kenetlenme oldu birbirimize. Baştan çok güzel, çok sevindim. Hani böyle kooperatife katılınca o birlik duygusu güzel besledi. Herkes birlik oldu. Belediyemiz bize yardımcı oldu. Mesela burasının şeyi (konağı kastediyor) belediyenin desteği ile oldu. Ben 71 yaşındayım, buraya katıldığıma o kadar mutluyum ki. İyi ki olmuş burası, çok şey öğrendik burda biz. (K1).

K1'in anlatımı katılımcıların kooperatifçi kimliği geliştirmekle ilgili genel düşüncelerini özetler niteliktedir. Bu kimliği geliştirdikleri, köylerine katkı sundukları, birbirlerinin hayatlarına dokundukları, gelen müşterilerle ilgilendikleri ve toplumsal sorumluluk bilinci kazandıkları için katılımcıların tamamı memnuniyetini dile getirmiştir. Bu kimlik gelişiminde şüphesiz kendi sosyal hayatları içinde çıkarımlar yapmışlar ya da kendi sosyal hayatlarından geliştirdikleri kimliğe katkılar sunmuşlardır. Yani denilebilir ki bu kimlik yolculuğu bireyi bir bütün olarak ele almıştır. Wenger (1998; 2010), bu kimliklerin birbirini etkilemesini, bir kimlik gelişirken diğerinin kapatılmadığını ve onun da geliştiğini belirterek bunu çoklu üyelik bağlamından ele almaktadır. Katılımcıların ifadelerinde kooperatiften öğrendiklerini günlük yaşam pratiklerine ya da günlük yaşam pratiklerinde öğrendiklerini kooperatifte paylaştıklarını ve birbirlerine ve uygulama topluluğuna katkıda bulunduklarını belirtmişlerdir.

Uygulama topluluğunda kimliğin gelişmesi faaliyetlere sürekli katılıma bağlıdır (Wenger, 1998). Başka bir deyişle, katılım aidiyeti besler, aidiyet ise katılımı destekler. Daha önce de belirtildiği gibi, katılımcıların tamamı, kooperatifin bir parçası olmaktan, bu kimliği taşımaktan ve yaptıkları uygulamadan memnundur. Özellikle ileri yaş ortaklar için faaliyetleri sürdürmek yorgunluk oluştursa da katılımcılar, bu “yorgunluğun bile kendilerini beslediği” (K1) ve “kafa yorgunluğu olmadığı için beden yorgunluğunun sorun oluşturmadığını” (K6), hatta “burada olmanın kendilerini iyi hissettirdiğini” (K2) vurgulamışlardır. K1, aidiyet duygusuyla ilgili olarak düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

Bir kere geldikçe kendimi buraya ait hissediyorum. Ait hissettikçe mutlu hissediyorum da. Günümde gelmesem içim rahat etmez. İlla ki gelirim, huzur var burda (K1).

Anlatımındaki huzur ifadesi önemlidir. Wenger'in (1998) vurguladığı *topluluğun devamlılığında* olması gereken bir durumdur. K1 ileri yaş bir ortaktır ve genellikle ileri yaş grubu için artık üretimden ve sosyal hayattan çekilme durumu söz konusudur. Başka bir deyişle, ileri yaş grubu artık üretim mekanizmalarından sıyrılmış ve sosyal iletişim ve ilişkileri yoğunluğunu yitirmiştir, vaktini daha çok evde geçirme durumu söz konusudur. Böyle bir uygulama topluluğunda üretime katkıda bulunmak K1 ve diğer ileri yaş ortaklar için kendisini iyi hissettirmektedir. Bu durum katıldığı topluluğa kendisini ait hissetmesini sağlamakta ve daha çok katılımı desteklemektedir.

K1'in ifadesine ek olarak K2 de aidiyetin özveriyi ve sorumluluğu beslediğini ifade etmektedir:

Burada oldukça daha kenetleniyoruz, her şeyden daha haberdar oluyoruz. Bunu gördükçe de daha fazla yapmak istiyor. Herkesteki özveriyi görünce kişi daha özverili oluyor. Buraya ait oldukça daha sorumluluk taşımak istiyorsunuz. Mesela bir iki kurabiye çeşidimiz vardı, bunu biz dörde beşe çıkardık. Beğeni gördükçe daha fazla üretim oluyor (K2).

K2'nin ifadesinde kooperatif daha ön plandadır. Belirtilen özveriler, kooperatif için yapılmaktadır. Bu özveriler de daha çok sorumluluk olarak sonuçlanmaktadır. Bu da kooperatifteki uygulamalara yansımaktadır. Yani kooperatifçi kimliği geliştirdikçe kooperatifte daha fazla sorumluluk alarak uygulama konusunda çeşitlilik ortaya konmaktadır.

Aidiyet duygusunun, hem uygulamalar hem de aralarındaki güçlü iletişimle oluştuğu söylenebilir. Bir uygulama topluluğuna üye olduktan sonra aktif katılım sayesinde gelişme gösterdikçe kendinizi oraya daha çok ait hissedersiniz (Wenger, 1998). K9'un ifadesi tam da bunu yansıtmaktadır:

Valla ben kendimi buraya çok acayip ait hissediyorum. Geldikçe bağlandım ve bir parçam burası. (K9).

Bütün bu faaliyetler esnasında kooperatif ortakları, kooperatifçilik faaliyetleri ile ilgili birçok konuda bilgilenmiş ve farkındalık kazanmıştır. Daha önce hiçbir kooperatifçilik bilgisi olmayan ortaklar, aktif katılım sayesinde hem uygulama, informal öğrenmeler, paylaşımlar hem de aldıkları eğitimler ile derinlemesine bilgiye sahip olmuştur. Aralarındaki paylaşımlar ve uygulamaların sayesinde ortaklar arasında karşılıklı bağ gelişmiş, bu bağ da topluluğa aidiyet kazandırarak topluluk ruhu

oluşturmuştur. Hatta öyle ki, bir zamanlar dikkatlerini dahi çekmeyen bir faaliyet olan kooperatifçilik şimdi yaşamlarının merkezindedir:

Televizyonda falan haberlerde daha çok ilgimi çekmeye başladı. İnternet takip ettiğim kooperatiflerin sayıları çoğaldı. Hani önceden hiç takip etmiyorduk, işin içine girdik ve sonrasında ilgimi çekmeye başladı. Paylaşımlarına dikkat ediyorum. Kooperatifçilik ile ilgili alınan kararları, mesela bu KEDV'in sayfalarını falan daha çok takip etmeye başladım, Simurg da öyle. Oradaki kararları, duyuruları falan okuyorum. Önceden olsa hiç dikkatimi çekmezdi, söylemek bile aklıma gelmezdi. Bilgi paylaşımları böyle daha çok oldu aramızda kooperatifle ilgili okuma ile (K5).

Tabii ki bilgi düzeyimiz daha bir arttı yani. Nasıl söyleyeyim size, önceden haberlerde bile dikkatimi çekmiyordu, ama şimdi şimdi haberde ya da bir programda kooperatif kelimesini duyunca daha dikkatli dinliyorum. Bir programda bir şey yapılsın, bizde nasıl yapıldığı gelir aklıma. Kooperatifimizin üretiminde, işleyişinde olan bir şeyle ilgili bir şeyler duyarsam izlediğim programlardan burayla da paylaşırım, söylerim (K7).

K5 ve K7'nin anlatımları, kimlik gelişimini deneyimleyen ve uygulamanın merkezinde üyeler olarak sadece kooperatif içinde değil; kooperatif dışında da algılarının kooperatif için açık olduğunu göstermektedir. Bütün bu analizler sonucunda denilebilir ki; bir uygulama topluluğu olarak kooperatifin ortakları kimliklerini hem kooperatif içi faaliyetlerle hem de kooperatif dışı faaliyetlerle çok yönlü geliştirmişlerdir. Wenger'in (1998) de vurguladığı gibi bu gelişimi besleyen en önemli etkenler aktif katılım ve aidiyet duygusudur:

Bir kere geldikçe kendimi buraya ait hissediyorum. Ait hissettikçe mutlu hissediyorum da (K1).

Buraya kendimizi ait hissediyoruz sonuna kadar ve burası da bizim bir parçamız oldu (K2).

Valla ben kendimi buraya çok acayip ait hissediyorum. Geldikçe bağlandım ve bir parçam burası. Gelmeyen zaten hissetmiyor da (K5).

Uygulamada çaba göstermenin kimlik gelişimi ve aidiyet duygusu için önemli olduğu vurgulanmaktadır (Wenger, 1998). K5'in vurgusu tam da bu noktayı en somut haliyle gösteren bir örnektir. Kooperatif faaliyetlerine katılmayan ortakların topluluk ruhunu yakalayamadığını ortaya koymaktadır. Wenger (1998) uygulama topluluğunun kimlik gelişimini besleyen aşamaları belirtirken karşılıklı beslenmenin önemini vurgulamaktadır. Uygulama topluluğu olarak ZK'ye bakıldığında; kooperatif,

ortaklarını beslerken; ortaklar da çabalarıyla kooperatifi beslemektedir. Ortaklar, artık katıldıkları bütün faaliyetlerde kooperatifin kimliğini de yansıtmaktadır. Katılımcı ifadelerinden de görüldüğü üzere kooperatif faaliyetleri kendilerini beslemektedir ve bu nedenle ortaklar topluluğa da aktif katılım sağlamaktadırlar.

Kadınların Güçlenmesi

Bir topluluğa aidiyet, birlikte hareket etme ve topluluk uygulamaları kimlik gelişiminin içinde güçlenmeler de barındırmaktadır (Wenger, 1998). Ortaklar da kooperatif faaliyetleriyle güçlenme yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Başlıca öne çıkan güçlenmeler, sosyal, psikolojik, ekonomik ve yasal güçlenmelerdir. Güçlenmeleri kesin bir çizgiyle birbirinden ayırmak imkansızdır. Örneğin, güçlenme ile ilgili soru sorulduğunda psikolojik güçlenme direkt ifade edilse bile çoğu güçlenmelerin de içinde gömülü olarak da yer almaktadır. Dolayısıyla güçlenmeler her ne kadar ayrı ayrı başlıklar halinde düzenlenmiş de olsa bir güçlenme boyutu ele alınırken başka bir güçlenmeyi destekleyen bir durum da olabilir.

Sosyal Güçlenme. Sosyal güçlenme mekânsal hareketlilik, sosyalleşme, iletişim becerilerini geliştirme, birlikte hareket etme, toplumsal cinsiyet farkındalığı ve dayanışmayı yani sosyal bireyler olarak sosyalliğin içinde yer almasını vurgulamaktadır. Kadınlar açısından bakıldığında sosyal güçlenme, diğer güçlenme boyutlarının içinde de yer alan bir güçlenme boyutudur. Aslında toplum içine girdikçe ve ‘ev içi’nden farklı bir ortamda, geliştirdikleri bir alanda sorumluluklar üstlendikçe kadınların tecrübe ettikleri özgüven ve öz yeterlik diğer güçlenme boyutlarını da olumlu etkilemektedir. Dolayısıyla, kadınların anlatımında çoğunun ev içi sınırlı yaşamı olduğunu belirtmeleri kooperatifçiliğin en çok sosyal güçlenmede kadınlar için kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir:

Kooperatif öncesi çok şeydim yani, nası söyleyim pasif bir insandım yani. Evde duruyorsun hiçbir iş yok, ya komşuya gidicen ya bir güne gideceksin. Konuştuğun insan ve sohbet sınırlı. Ama buraya gelince aktifleştim, tabi ki. Gördüğün yüzler değişiyor, misafirlerimizle iletişimimiz farklı (K1).

Şimdi daha iyi, daha iyi bence. Evde sınırlı bir yaşamımız vardı aslında. Burda çevremiz değişti. Güç olarak da farklı olduk yani, birlikte olunca. Arkadaşlarımızla mesela zaten burada yabancı değiliz ama sohbetlerimiz

çeşitlendi, paylaşıyoruz birbirimizle. İletişimimiz bile güçlendi. Nadir görüşen insanlardan sık görüşen insanlara dönüştük (K7).

K1 ve K7'nin anlatımlarında mekan değişikliği, sosyal hareketlilik ve iletişim becerilerini geliştirme vurgusu dikkat çekmektedir. K1, bu durumu “pasiflikten aktifliğe geçiş” olarak yorumlamaktadır. Kooperatif uygulamalarında farklı insanlarla iletişimde bulunma ve farklı ortamlara girme sosyal güçlenme için önemli fırsatlar sunmaktadır. Daha önce K2'nin de ifade ettiği gibi (bir TV programı için bir otelde çekim yapma durumu ile ilgili olarak) kadınların farklı ortamlara girerek gerçekleştirdiği informel öğrenmeler ve bunun getirdiği farkındalıklar aslında birer sosyal güçlenme örneğidir.

Kesinlikle faydası var buranın. Annem için bence mesela bir yere gidelim dediğimizde, ablam çok gezdirmek ister annemi, ama her seferinde “Yok, ben istemiyorum. Aman ne gerek var” yapardı ama şimdi gelenler olduğunda diyor ki “Gelin, gelin, diyor hani, gezmek güzeldir” diyor ve kendisi de gitmeye başladı. Daha açıldık, daha çok hani kendini ifade edebiliyor. Zaten konuşamayan biri değildi, konuşuyor ama evde tabii ki ailesiyle hani öyle de böyle de her türlü konuşuyor ama dışarıdan insanlarla öyle “Merhaba, nasılsınız?” kadardı. Şimdi her şey oturup anlatabiliyor, ortamlara girebiliyor (K8).

K8, kooperatif ortağı olan annesindeki sosyal güçlenmenin iletişimsel boyutunu da vurgulamaktadır. Kooperatifle beraber sosyal ortamlara girme isteğinin ve kendini ifade yeteneğinin arttığını gözlemlemesi kooperatifin katkısını gözler önüne sermektedir.

(...) buraya geldikten sonra dışarıdan da çok farklı insanlar görüyorum, burada çok farklı insanlar var. Çok farklı sohbetler de oluyor, her çeşit sohbet var burada gerek aramızda gerek gelen misafirlerle. Yeri geliyor birisi, mesela, ilkokul anısını anlatıyor, çocukluğundan bir şey anlatıyor. Ben, diyor bir şey görünce aklına geliyor burada, onu anlatıyor, onu duyuyorsun. Her anlatımdan kendine kattığın oluyor, anladın mı? Bu paylaşımlar doğallık içerir, paylaşımlar çok değerli yani. Ben de anlatıyorum, birbirinize öğretiyoruz, bir yerde paylaşıyoruz hep. (K10).

Daha önce de belirtildiği gibi katılımcıların bir kısmı kooperatife katılma nedeni olarak “sosyalleşme”, “birlik olma”, “köy için girişimde bulunma”, “evden çıkma” gibi nedenler ifade etmişlerdir. Bu nedenlerin tamamı sosyal güçlenmeyi destekleyen unsurlardır. Denilebilir ki kadınlar aslında kooperatife ortak olurken sosyalleşme fırsatını değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak, tüm katılımcı anlatımlarında sosyal olarak güçlendikleri, iletişim becerilerini geliştirdikleri görülmektedir.

Sosyal güçlenmeyi vurgulayan önemli konu ise toplumsal cinsiyet farkındalığı kazanma durumudur. Stromquist (1995), toplumsal cinsiyet konusunda farkındalık kazanmayı bilişsel güçlenme olarak vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet farkındalığı kadınların kooperatif uygulamalarında sosyalleştikçe bilinç kazandıkları bir konu olarak öne çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi katılımcıların çoğu ev hanımıdır ve toplumsal cinsiyet rolleri ile çevrili bir hayatları vardır. Ev hanımı olan kadınların eğitim düzeylerine bakıldığında, en yüksek eğitim durumu lisedir ve katılımcıların bazıları, kooperatif öncesi yaşamlarının çoğunu evde ve sınırlı alanda geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Stromquist'in (2012) de belirttiği gibi konuda farkındalık kazanma, güçlenme ve dönüşüm için en önemli adım kendi gibi kadınlarla bir araya gelerek birlikte hareket etmektir. Nitekim kooperatif, bu birlikteliğin ve bağlılığın oluşumu için uygun ortamı sağlamaktadır. Kadın kooperatifleri ile ilgili araştırmalarda kadınların sosyalleşmeleri ve toplumsal cinsiyet konusunda farkındalık kazanmaları ulaşılan bulgulardandır (Varol, 2013; Kuşçu ve Yılmaz, 2020; Kurtege Sefer, 2020; Yaman, 2020).

Kooperatifteki üretim süreci ve verilen hizmetlere (servis hizmeti, yemek yapımı, mutfak işleri, satışa hazırlanan ürünler vb.) bakıldığında toplumsal cinsiyet rolleri pekiştiriliyor gibi görülebilir. Kadın kooperatiflerinin, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimini veya kooperatif faaliyetlerini yürütse de toplumsal cinsiyet rollerinin de yerine getirilmesi beklendiğini bulgulayan araştırmalar mevcuttur (Şahin ve Durmuş, 2020; Kurtege Sefer, 2020; Demircan Yıldırım, 2022). Fakat Kuşuncu ve Yılmaz'ın (2020) da vurguladığı gibi kadınlar bu işler karşısında gelir elde etmekte, farklı ortamlara girmekte, çok sayıda farklı insanla iletişime geçmekte, en önemlisi bütün bu faaliyetler sonucunda özgüven kazanmakta ve kendilerini geliştirmektedirler. Hane içinde görünmeyen emek olan uğraşları kooperatif sayesinde değerlendirilmekte ve kadınların farklı bir kimlik geliştirmesine yardımcı olmaktadır.

Kadınlar kooperatifi kurduktan sonra ortak hareket etmelerinin, aldıkları çeşitli eğitimlerin ve farklı ortamları deneyimlemelerinin sonucu olarak toplumsal cinsiyet konusunda bilinç kazanmışlardır. Bu farkındalık ile daha çok kadının işin içinde olması gerektiğini ifade etmişlerdir:

Kadın kooperatifleri artmalı ama etkin bir şekilde artmalı. Ses getirmeli yani bulunduğu yere. Oraya da katkılar sunmalı, kadınlara dokunduğu kadar. Kadınlar evde oturmamalı bence (K9).

Buranın olumlu yönde katkısı oldu hem köydeki kadınlara hem de ortaklarımıza yani. Dışarı çıkmaya başladılar, kabuklarını değiştirdiler. Dünyanın Zeyniler'den, evdeki günlerden, akraba toplantılarından, köyden, gittikleri belirli mekanlardan sınırlı olmadığını gördüler. Bakış açıları genişledi, çok farklı insanlarla iletişime geçtiler. Yolda görse konuşmayacağı insan buraya gelince iletişime geçti. Bu onlara bakış kazandırdı (K2).

K2'nin kooperatifin kadınların hayatındaki önemini açıklarken, kadının evle sınırlı olan yaşam ve düşüncesinin kooperatif sayesinde geliştiği yani kadınların kabuklarını kırdığı ifadesi patriarkal yapının yüklediği toplumsal cinsiyet rollere bakışın kırılması açısından kritiktir.

Tek başına olsam sesim çıkmazdı mesela, bu kadar gelişmezdim ama kooperatif sayesinde birlik olarak sesimiz çıkıyor ve geliyoruz. Topluluktan birlik doğar, birlikten birlik doğar diye bir söz vardır ya, aynı öyle bizim şeyimiz de. Çok güzel bir yerdeyiz. Kooperatif sayesinde kadınlar olarak arka planda değiliz. Öndeyiz bile (K1).

K1'in anlatımında kadınların kooperatif sayesinde öne geçtiklerini vurgulaması önemlidir. Bu vurgu, Stromquist'in (2004) de güçlenme için altını çizdiği, birlik olmalarında yatmaktadır. Kooperatifin sunduğu imkanlar, bu açıdan her aktif ortağı ve topluluğu geliştirdiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu gelişim yaşam boyu sürecek bir etkililiğe sahiptir. Bulundukları köyden kooperatifi ve kooperatifin uygulamalarını kadın olarak tüm ülkeye duyurmaları, kooperatif kurmak isteyen diğer kadınlara gönüllü danışmanlıklar yapmaları toplumsal cinsiyet farkındalığı adına önemli adımlardır.

Bu farkındalık sadece ortaklarla sınırlı kalmamış, köy kadınlarına da yansımaları olmuştur:

Mesela köyde kadınlar belli bir saatten sonra buradan geçmezlerdi. Burada kahvehane varken, eşleri falan varsa hani, dostları varsa geçiyorlardı. Tek geçmezlerdi. Gelip bu banklarda, yukarıdaki banklarda rahat oturamazlardı. Çocuklar rahat gezemezdi. Ama şimdi kooperatif olunca kadınlar yukarıdaki banklarda piknik yapıyor. Gece on ikilere kadar buralarda kadınlar da. Biz pandemi öncesi ikilere kadar açtık, onlar da buralarda duruyordu kadınlar da. Bakıyorlar konağın ışıkları yanıyor, gelip buralarda oturuyorlar, burada çay içiyorlar (K2).

K2'nin belirttiği gibi bu farkındalık ve kadınların yaşam sınırlarının genişlemesi sadece kooperatif ortaklarına has bir durum değildir. Köyün kadınlarında da sosyalleşme açısından bir gelişim söz konusudur ve bunu başlatan da kooperatiftir.

Kooperatif kurulmadan önce kadınların köy meydanından geçmemeleri ve geç saatlerde dışarıda olmamaları patriarkal yapının baskınlığı ile ilişkilidir.

Kooperatif öncesinde köydeki kadınların geç saatlerde ya da tek başına meydandan geçemeyişinin yanı sıra konağın işletmesi kadın kooperatifine geçtiğinde de ortaklar toplumsal cinsiyet açısından baskı ve yıldırma faaliyetlerine maruz kalmışlardır. Konağın köy meydanında olduğu, köy meydanının eril alan olarak işaretlendiği ve öncesinde erkek baskın bir işletme (kahvehane) olarak kullanıldığı için konağın kooperatife devri köy merkezindeki eril alanın dağılması adına kritik bir öneme sahiptir. Bir anlamda konağın erkek egemenliğinden kadın egemenliğine geçmesi köyde bir gerilime neden olduğu katılımcıların ifadelerinde görülmektedir:

Başta çok şey yaptılar. Bu ilk bardak çayları yaptık, bizim köyün erkekleri çayları gelenlerin, müşterilerin önünde yüzümüze attılar. “Sizin çaylarınız içilmez, siz hijyen değilsiniz, temiz değilsiniz, fiyatlarınız pahalı” dediler. Neden? Çünkü burası onların kahvehanesiydi, çay kahve gibi hani sigara gibi tüketiyorlardı. Nefes yerleri yok ki adamların. Ama şimdi baktığınızda bakın köyümüzün kadınları da meydandaki banklarda oturuyorlar rahatça. Buranın önünden kadın geçemezdi önceden. Kooperatif sadece bizim ortaklarımıza değil; köyün tüm kadınları için de alan yaratı (K2).

K2’nin ifadesi aslında kırsaldaki ataerkil yapının yakıcılığını gözler önüne sermektedir. Patriarkal yapının baskınlığını gösteren bir diğer örnek olarak K12’nin “evlerde üretirken kimse bir şey demiyordu. Ne zaman ki buraya geçtik, o zaman erkeklerden ses çıkmaya başladı” ifadesi verilebilir. Toplumsal cinsiyet rollerinde ev kadının alanı olarak işaretlendiği için evde üretim yaparken bir sorun görünmemektedir. Ortaklar arasında evinde ürettiği ürünlerle kooperatife katkı sunan kadınlar da vardır. Bu da aslında köyde hala bu konuda patriarkal baskınlığın olduğunu göstermektedir.

Üretim yeri olarak konağa geçtiklerinde, yani eril alana hakim olduklarında, K2’nin de belirttiği gibi itiraz ve beğenmeme sesleri yükselmiştir. Diğer yandan da köy merkezindeki konak eril alan olarak işaretlenmiştir. Aslında konağın işletmesinin kooperatife devri hem kooperatif hem de köy için yeni başlangıçlar barındırmaktadır. Köydeki herkes birbiri ile akraba olması açısından K2’nin ifade ettiği olumsuz eleştiri ve davranışta, eril egemenliğin kaybının derin bir yenilgi duygusu oluşturduğu açıkça görülmektedir.

“Aman ne gerek var” diyenler de oldu. İstemeyenler buranın kadına geçmesini istemediler çünkü önceden burası kahveydi ve erkekler işletiyordu, dediler. Yani hoşlanmadılar bu durumdan. Bazıları belki kadınların böyle hizmet etmesinden

belki dini açıdan mı sakınca gördü, bilemiyorum. Öyle düşünenler de olmuştur. Belki başaramayacağımız düşünüp istemediler. Göz önünde olmamızı istemediler herhalde (K5).

Burada ilk başladığımızda bize neler dediler, neler yaptılar bir görseydiniz siz. Şevkimizi kırmaya çalıştılar. Arkamızdan konuşup aşağı çekmeye çalıştılar sırf konağı aldık diye (K11).

K5 ve K11'in yorumunda eril hakimiyetin konağın kadın eline geçmesini istememesine dair belirttiği düşünceler önemlidir. Böyle bir durumun dinen uygun olmaması, başarısız olacaklarını düşünmeleri ve en önemlisi 'göz önünde olmalarını' istememeleri, aşağıya çekmeye çalışmaları eril iradenin aslında kadınlara bakış açısını göstermektedir. Aslında belirtilen her sebep, eril yapının kadınların evde kalmalarını tercih ettiklerini vurgulamaktadır. Konağın ise sadece erkeklerin gittiği mekan iken kadın hakimiyetine geçtiğinde cinsiyet ayrımı olmadan herkese açık mekan haline gelmesi bir noktada eril iradeyi rahatsız etmiştir. Yaşanan bu sorun ilk zamanlar daha yoğunken günümüzde böyle bir sorun kalmamıştır. Bugün bu sorunun yakıcılığını yitirmesi aslında köydeki patriarkal yapının baskınlığının da kırılmaya başladığının göstergesidir. Kooperatif sadece kendi ortaklarını, köydeki kadınları toplumsal cinsiyet konusunda farkındalık kazanmalarını sağlamamış, aynı zamanda erkeklerin de bu konuda bakış açılarını değiştirmesine olanak sağlamıştır.

Bütün bu deneyimler kadınların toplumsal cinsiyet farkındalığını geliştirmiştir. Bu durumun köye yansımaları da olmuştur. K2'nin daha önce de bahsettiği gibi kadınlar artık meydandan geç ya da erken tek başlarına geçmektedir, yine de bu durumun "kooperatifin ışıklarının açık olması" ile sınırlandırıldığı ifadesi toplumsal cinsiyet eşitsizliği bakışının kırılmaya başlasa da tam olarak yıkılmadığını göstermektedir. Kooperatifin ekonomik güçlenme de sağladığı, fakat ondan daha güçlü bir şekilde toplumsal cinsiyet bağlamında sosyal güçlenmeyi ortaya çıkaran bir başka olgu ise görülmeyen emek kısmındadır:

Ev işi, tarla bağ bahçe düşündüğümüzde aslında kadınlar daha çok çalışıyor ama bir getirisi olmayınca, görülmüyor, geride kalan oluyor. Vallahi şöyle bizim emeğimizi görünür kılıyor burası. Bak şimdi biz hem evimizde iş yapıyoruz hem gelip burada arkadaşlarla beraber çalışıyoruz. Buraya geldiğimiz zaman biz gelen müşterilerimize gayet gönül rahatlığıyla daha güzel yapmaya çalışıyoruz. Yaptığımıza daha değer verir olduk biz de, insanlara sunuyoruz çünkü. Hizmetimiz var, her şeylerini önlerine sunuyoruz, yapıyoruz ama evde herkes şu anki görevin aynı görevli yapıyor aslında ama olmuyor yani. Oluyor da olmuyor buradaki gibi değer görmüyor. Ne kadar olacak yani, diyecekler ki, evde

hanımsın yap yani. Buraya geliyoruz bu yaşımızda bize kim ne verir, kim ne para verir. Değerleniyoruz burada insanlar memnun kaldıkça, teşekkür ettikçe. Allah razı olsun sebep olanlardan, bu böyle yani kadınlar kooperatifi açıldı, çok güzel oldu bizim için (K7).

K7'nin ifadesi aslında kadınların görüşlerini özetler niteliktedir. Ev içi rollerin sadece kadının sorumluluğuna bırakılması ve bu işlerin ekonomik kazanç sağlamadığı için geri planda kalması, kadınların gelişiminin önünü kapadığı birçok çalışmada da ortaya konan bir durumdur (Molyneux, 1992; Kandiyoti, 2015; Abiral, 2020; Al, 2020; Şahin ve Durmuş, 2020; Nizam, 2021). Kooperatif bu açıdan kadınlara yeni bir çerçeve sunmuş ve emeğinin görünür olmasını sağlayarak kadınların toplumsal aktörlere dönüşmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, ekonomik güçlenmenin yanı sıra toplumsal cinsiyet bağlamında emeğin değerlendirilmesi olarak da öne çıkmaktadır.

Psikolojik Güçlenme. Katılımcıların en çok ifade ettiği güçlenme türü psikolojik güçlenme olmuştur (11). Birlik düşüncesi, beraber bir şeyler yapma durumu ve sürekli paylaşım halinde olma durumu psikolojik olarak iyi oluşa katkı sunmaktadır. Kooperatif açısından bakıldığında da 23 aktif ortak sürekli iletişim ve etkileşim içindedir. Dolayısıyla aktif ortakların katılım ve uygulamaya devam etmelerinde psikolojik olarak iyi hissetmelerinin katkısı yadsınamaz.

Katılımcılar psikolojik boyutu “özgüven”, “bir arada iş yapabilme”, “ilaç kullanmayı bırakma”, “huzurlu ve mutlu olarak çalışmak”, “birbirlerine verdikleri manevi destek”, “hayatın içinde olmak”, “yaptıkları işin değer görmesi” ve “dostluk, samimiyet oluşturmak” olarak ifade etmişlerdir. Katılımcı söylemlerinde ise psikolojik güçlenmeler sağlıklı ilişkili olarak öne çıkmaktadır:

Burada olunca psikoloji de düzeliyor. Şimdi mesela evde halim benim başka burda halim başka. Burada mutluyum, hem de çok mutluyum. En büyük gelişim sağlığım oldu. Ben kooperatifçi olduktan sonra sağlığım ilerledi, ilacımı kestim. Evde kaldığımdan daha iyi oldu yani. Gelmediğim zaman evde olmuyor yani (K1).

Daha böyle kendime özgüvenim oldu. Kooperatifçi olunca, bir birliğin parçası olunca daha bir kendime güveniyorum. Hepsi benim gibi kadınlar, ortak acılarımız, hastalıklarımız, sevinçlerimiz var. Buranın bir parçası olmak çok güzel. Buraya gelince kafam rahatlıyor benim. Tansiyon ilacını bıraktım, kafam rahatlayınca (K7).

Özellikle ileri yaş ortaklar için psikolojik güçlenme yoğun bir şekilde ifade edilmektedir. Evde olmanın kendilerini iyi hissettirmediklerini, üretimin bir parçası olmanın ve farklı insanlarla iletişimde olmanın kendilerine iyi geldiğini defalarca ifade etmişlerdir. Ayrıca ileri yaş bireylerin kooperatif uygulamalarında diğer ortaklarla sürekli iletişim halinde olduğu ve iş yapmaktan kaçınmadıkları gözlemlenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi bu durum ileri yaş için “aktiflik”, “yaşadığını hissetme” olarak karşılık bulmaktadır. Kim ve Merriam (2010) ileri yaştaki bireylerle durumsal öğrenme perspektifinden yürüttükleri çalışmalarında öğrendiklerini uygulayabilen ileri yaş bireylerin kendilerini “daha az marjinalleşmiş”, “sosyal hayattan daha az soyutlanmış” olarak gördükleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu durum kooperatifteki yaşlı bireyler için de geçerlidir. Kooperatifteki ileri yaş bireyler gerek öğrendikleri gerek kooperatif bünyesinde üstlendikleri görevler sayesinde evden çıkarak sosyalliğini sürdürmektedir.

İleri yaş grubu için, anlatımlarda öne çıkan bir başka nokta ise sağlık ile ilgilidir. Bu grubun kooperatif faaliyetlerindeki görevlerini icra etmeleri ya da kooperatif içinde sohbetlere, toplantı ve eğitimlere katılmaları sağlık açısından olumlu yansımalar oluşturmaktadır. Bu durumda, kooperatif faaliyetlerinin onları aslında hayatın stresli alanlarından uzaklaştırdığı söylenebilir. K7’nin söylemindeki “kafa rahatlaması” ifadesi, dinlenmeyi, tek başına kalmayı ve yorucu işlerden uzak durmayı değil, aksine kendi başına kalmama ve kendini dinlememe; yani oyalanacak şeylerin olmasını vurgulamaktadır. Çünkü aynı yaş grubu kooperatif faaliyetlerinde yorulduklarını belirtse de bu yorulmanın “evdeki gibi kafa yorgunluğu olmadığını, fiziksel yorgunluk olduğunu ve onun da dinlenince geçtiği”ni (K7) belirtmeleri psikolojik olarak kendilerini kooperatif uygulamalarında ve kurdukları bağlılığın içinde iyi hissettiklerini göstermektedir.

Sağlığın yanı sıra psikolojik iyi oluşta özgüven kazanmalarının etkisini K7 gibi diğer ortaklar da dile getirmişlerdir:

Zaten güçlü bir kadını ekonomik olarak da, psikolojik olarak da, yasal olarak da. Ama bu kooperatif beni yine de daha özgüvenli yaptı (K2).

Özgüven arttı bir kimlik kazanmış olduk sonuçta (K4).

Daha çok özgüven geliyor. Gerçekten insanlarla konuşurken böyle daha çok özgüvenli oluyorsun (K10).

Annem çok rahat konuşan bir kadın değil ama kooperatif işlerine girince, ortamlara gire çıka, programlarda yer aldıkça ve eğitimler sayesinde özgüven kazandı. Şimdi daha rahat konuşuyor ve yeniliklere karşı da açık (K8).

Burada kendimize güven kazandık bir kere. Evde de yapıyoruz bunları ama güçlü hissediyor muyuz yaparken? Hayır. İşte, burada bir arada güçlü hissediyoruz. Birbirimize güvenimiz olduğu gibi yaptığımız işte kendimize güvenmeyi de öğrendik. Önceden farkında değildik belki bunun (K11).

Katılımcıların hepsi bir topluluğun parçası olmanın özgüven kazandırdığını belirtmektedir. Birkaç katılımcının ifadesinde de öz yeterlik vurgusu vardır. Benzer şekilde uygulama toplulukları ile yapılan çalışmaların birkaçı kimlik gelişiminin özgüven ve öz yeterliliği de geliştirdiğini vurgulamaktadır (Merriam, Courtaney ve Baumgartner, 2003; Kim ve Merriam, 2010). ZK ortaklarının özellikle bilmedikleri bir alan konusunda deneyimler sonrasında bir kimlik geliştirmeleri iletişimlerinde, uygulamalarında ve sosyal hayatlarında özgüvenli olmalarını sağlamıştır. Katılımcıların özgüvenli tavırları müşteri ile olan iletişimlerinde de gözlemlenmiştir. Katılımcıların, bir müşteri ile iletişime geçerken çekingen ya da ürkek bir tavırla değil; konuşmasına, göz temasına, el hareketlerine dikkat ederek ve sorulan soruları tam bilgi ile cevaplandırarak yardımcı oldukları görülmüştür. Ayrıca görüşmeler esnasında birikimlerini, bilgilerini ve düşüncelerini ifade ederken tereddüt etmeden cevap verdikleri gözlemlenmiştir.

Her gün evde sürekli aynı işleri yapmak ve aynı bireylerle iletişimde olmak yani K3'ün deyimiyle “sınırlı bir alana hapsolmak” ortaklar için psikolojilerini olumsuz etkileyen bir durumdur. Bu durumu özellikle öncesinde bir çalışma hayatı olan ortaklar vurgulamışlardır (K2, K9). Dolayısıyla ortaklar arasındaki ilişkiler, kooperatif uygulamaları, kooperatif alanı, müşterilerle iletişim kurma gibi durumlar ortakları olumlu etkilemektedir. K9'un da belirttiği gibi kooperatif onlar için “bir nefes alma alanı”dır.

Ekonomik Güçlenme. Görünmeyen emek, yoksulluğun kadınlaşması gibi ifadeler, kadınlar için ekonomik güçlenmenin önemini daha vurgulu hale getirmektedir. Bu nedenle kadın kooperatifleri, kadın girişimciliğini araştıran çoğu araştırma tartışmayı ekonomik kazanç ve evde para yönetiminde söz sahibi olma gibi perspektiflerden de ele almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi kooperatifler özüne kazanç sağlama, küçük üreticilerin ortaklaşarak pazarda yer bulması ve güç birliği

oluşturması gibi amaçlar çerçevesinde şekillenen ekonomik temelli örgütlerdir bu nedenle ekonomik yönden sağladığı çıktılar da önemlidir. Buna bağlı olarak ekonomik güçlenme gerçekleşmesi beklenen sonuçlardan biridir. ZK açısından, araştırmaya katılan on dokuz ortak arasından on kadının ev hanımı olması bu durumu daha da kritik hale getirmektedir.

ZK'ye kadınlar her ne kadar sosyalleşme temelli nedenlerle kooperatife katıldıklarını belirtse de ekonomik beklenti tamamen göz ardı edilmiş bir durum değildir. Yapılan görüşmelerde ortaklara bazı ortakların neden pasif ortak konumuna düştükleri sorulduğunda cevapların arasında ekonomik beklentinin karşılanmaması ifadesi de yer almıştır:

Kimimiz iş yükünden dolayı bıraktı, yetişemedi. Kiminin hemen kazanç beklentisi vardı, olmayınca koptular. Tabi kimileri için hastalık, uzakta olma durumları da oldu tabii (K11).

Para bekleyen oldu, ilk zaman para gelmeyince sürdürmediler. Sonuçta uğraşıp veriyorsun ama karşılığı anca kooperatife oldu ilk zamanlar (K5).

O dönemki beklentilerin karşılık bulmaması, ortakların kooperatiften kopmalarına neden olmuştur. Kooperatif bugünkü durumunda ortaklarına ekonomik katkı sağlamaktadır:

İlk başta mesela kazandığımız kooperatife yetiyordu ama şimdi ekonomik yönden de katkısı oluyor. Mesela bireysel olarak böyle bir şeye kalkışamaz kimse burda. Tek başına kazanamazsın ama kooperatif bünyesinde kazanıyoruz. Birlikten kuvvet doğdu (K1).

Ekonomik açıdan kadınlara gelirsek, kooperatiften kazandığı para ile eline bilezik alan da oldu, evinin camını yaptıran da oldu, doğalgaz döşeten de oldu. Aile ekonomisine katkı işte. Buradakilerin hiçbiri para sormaz, harcamalarımızı şeffaf bir şekilde paylaşırsız zaten grupta. Artık kazancın kendilerine dönmeye başladığı için içlerinin çok daha rahat olduğunu düşünüyorum (K2).

Aylık olarak ortaklar kooperatiften 100-500 TL arası kazanmaktadır. Katılımcıların da belirttiği gibi ilk zamanlar sadece kendini kalkındırabilen kooperatif artık ortaklarına da gelir sunmaktadır. Kooperatif faaliyetlerinin geliştiği göz önüne bulundurulduğunda ilerleyen dönemde bu kazancın artarak devam edeceği ön görülebilir.

Yasal Güçlenme. Yasal güçlenme, psikolojik ya da ekonomik güçlenme gibi direkt belirtilmese de kooperatifçi olarak kooperatif işleyişini ve ortak olarak haklarını bilmek yasal güçlenmeyi göstermektedir. Stromquist (1995), yasal güçlenmeyi de bilişsel güçlenme içine almaktadır. Kadınların kooperatifi kurduklarında kooperatifçilik hakkında bilgileri yokken yaptıkları araştırmalar sonrası yasal işleyişe dair edindikleri bilgiler (“yedi ortak olacakmış”, “yönetimden aynı soyaddan kimse olmuyormuş”- K2) yasal olarak bilinçlenmelerinin ilk adımlarıdır.

Kooperatifçilik ilkelerini tam olarak hatırlamıyorum, öğrendik ama hatırlamıyorum ama ortak olarak haklarımı biliyorum. Yani daha çok çok farkında oldum her şeyin. Ben mesela bilmiyordum yönetimde olanların sigortalı olamayacağını bilmiyordum ama öğrendim (K5).

K5, kooperatifçilik eğitimi sonrası yasal konularla ilgili daha çok bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, diğer ortaklar da kooperatifçilik eğitimleriyle yasal yükümlülüklerini öğrenmişlerdir. “Oy hakkımız var” (K1), “toplantılarda imzalarımızı atarız” (K2), “şeffaf şekilde harcamalar bizimle paylaşılır” (K7) gibi ifadelerden anlaşılacağı üzere yasal hak ve sorumluluklarının farkındadırlar.

Özetle, güçlenme boyutlarından sosyal güçlenme öne çıkmaktadır ve diğer güçlenmeleri de destekleyici konumdadır. Kooperatif öncesinde kadınların çoğunlukla ev ve ev işleriyle sınırlı yaşamları olduğu ve sosyalleşme ihtiyacı anlatımlarından çıkmaktadır. Kooperatif, bu noktada kadınların hayatına en büyük katkıyı sağlamış görülmektedir. Sosyal güçlenme bağlamında önemli olan bir diğer konu ise toplumsal cinsiyet farkındalığı kazanmalarıdır. Ortakların emeklerinin değerlendirilmesi, sadece ev işi ile sınırlı yaşam perspektiflerinin genişlemesi konusunda toplumsal cinsiyet farkındalığı kazandıkları ve bunu da içinde yer aldıkları topluma yansıttıkları görülmektedir. Kooperatifteki sosyalleşme, psikolojik güçlenme olarak kadınlarda öz yeterlik ve özgüven ile sonuçlanmıştır. Bunun yanı sıra kadınların kooperatifçilik temelinde yasal yükümlülüklerinin farkında oldukları söylenebilir.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar özetlenmiştir. Daha sonra bu sonuçlarla bağlantılı olarak kooperatifçilik ve yetişkin eğitimi konusunda politika yapıcılar ve uygulayıcılara; uygulama topluluğu, durumsal öğrenme ve kooperatifçilik konusunda çalışmak isteyen araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Bu çalışma, Zeyniler Çalığısu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ni uygulama topluluğu bağlamında değerlendirerek kooperatif ortaklarının kimlik gelişimi ve güçlenme deneyimlerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma desenlerinden durum çalışması olarak yürütülen çalışmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme, soru kağıdı tekniği ve gözlem yoluyla toplanmıştır. Sonuçlar alt amaçlara uygun şekilde sunulmuştur.

ZK, bir uygulama topluluğu olarak değerlendirilmiş ve uygulama topluluğu özelliklerinin ZK özelinde nasıl şekillendiği bulgulara ortaya koyulmuştur. Topluluğun, uygulama çevresinde *karşılıklı bağlılık*, *ortak girişim* ve *paylaşılan birikim* gibi özellikleri içinde barındırması önemlidir. Belirtilen üç özellik topluluk içi paylaşımı, sosyalleşmeyi ve üyelerin etkileşimli çalışmasını vurgulamaktadır. Wenger (1998; 2000; 2010), uygulama topluluğu üyelerinin en önemli deneyiminin kimlik gelişimi olduğunu belirtmektedir. Durumsal öğrenme perspektifinde, kimlik gelişimini bir aşama olarak vurgulayan ve en önemli kavramlardan biri meşru çevresel katılımdır. Bu kavram, üyelerin deneyimli üyeye dönüşümünü vurgulamaktadır. ZK özelinde MÇK, uygulamada sorumluluklarını bilmeyi, uygulamayla daha yoğun hale gelmeyi ve diğer ortaklarla sürekli etkileşimde kalmayı ifade etmektedir. MÇK'de Wenger'in (1998) belirttiği gibi katılım olduğu kadar katılım sağlamayan ortaklar da olmuştur. Katılmayan ortaklar ise ona göre kimlik geliştirmişlerdir. Uygulamaya düzenli katılan ortaklar çeperden merkeze ilerlerken kooperatifçilik konusunda deneyim kazanmış,

ortaklar arası paylaşım, etkileşim ve iletişim süreklilik oluşturmuş ve hem kooperatif hem de ortaklar gelişme kaydetmiştir. Bu konuda ortaklar, Wenger'in (1998; 2012) deyimiyle, aktif katılımcı ya da tam katılımcıya dönüşmüşlerdir. Katılım sağlamayan ortaklar ise pasif katılımcıya dönüşmüştür.

ZK bir uygulama topluluğu olarak değerlendirilen sonuçlara göre, kooperatifin *karşılıklı bağlılık* özelliklerini taşıdığını ve ortaklar arası derin bağlar kurulduğunu söylemek mümkündür. Kooperatif ortaklarının uygulamalarda yer aldıkça kendilerini topluluğa ve birbirine daha sorumlu ve bağlı hissettiği ve bu durumun da faaliyetlere yeniden katılımı desteklediği araştırmada çıkan bir sonuçtur. Wenger'in (1998) karşılıklı bağlılık için belirttiği *birbirine angaje olan farklılıklar, beraber bir şeyler yapma, ilişkiler, sosyal karmaşıklık, topluluğun devamlılığı* gibi unsurların bir kısmı kooperatifçiliğin de özünde bulunmaktadır.

Çalışma grubunu oluşturan kooperatif, farklı demografik özelliklere sahip ortaklardan oluşmaktadır. Bu farklılıkların topluluk için bir avantaj oluşturduğunu söylemek mümkündür çünkü Wenger'e (1998) göre uygulama topluluğunda sosyal ilişkilerin şekillenmesini sağlayan etmenlerden biri bireysel farklılıklardır. Bireysel farklılıklar, kooperatifte farklı, aykırı ve/veya uzlaşmacı fikirlerin duyulabilir olmasını sağladığı ve böylelikle farklı uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bireysel farklılıklar, beceriler söz konusu olduğunda da kendini göstermektedir. Ortakların farklı becerilere sahip olması, kooperatif için ürün çeşitliliği ile sonuçlanmaktadır. Ortaklar üretim grupları oluştururken bu beceri farklılıklarından faydalanmıştır. Dolayısıyla uygulama topluluğu *farklılıkların birbirine angaje olmasını* sağlamıştır. Böylelikle ortaklar uygulamadaki rollerini tanımlayabilir durumdadırlar. Kooperatifte *beraber bir şeyler yapma* durumu en etkili şekilde kullanılmaktadır. Wenger'in (1998) vurguladığı gibi beraber bir şeyler yapma durumu üyelerin aynı şeyi yapmasını değil; üyeler uygulamada bir şeyler yaparken beraber olmayı ve ihtiyaç duyulduğu noktalarda birbirlerinden destek alma konusunda karşılıklı bağlılıktan faydalanmayı vurgulamaktadır. Belirtilen kavram, ZK'nin kuruluş aşamasından günümüze kadar hakim olan bir durumdur. Wenger, aslında bu kavram ile sosyalleşmeyi vurgulamaktadır. Nitekim ZK temelinde bakıldığında, kadınların kooperatife katılma nedenleri arasında en çok belirtilen nedenin sosyalliğin yeniden inşasını gösteren nedenler olması dikkat çekicidir. Kooperatifler genelde ekonomik temelli örgütler olsa da kadın kooperatiflerinde ortakların sosyalleşmesine katkısı öne çıkmaktadır. Nitekim benzer şekilde kadınların birlikte bir şeyler yaparken sosyalleştikleri ve böylelikle

kendilerini iyi hissettikleri söylenebilir. Kooperatif kurulurken yaşadıkları zorlukları birlikte aşarak başarılı bir kooperatif örneği olarak bölgede öne çıkmıştır. Birlikte yürüttükleri uygulamalar sayesinde ortakların *ilişkileri* derinleşmiştir. Topluluk olarak diğer topluluklarla yürüttükleri ilişkiler de söz konusudur. Bu ilişkileri yürütürken ortaklar kooperatifin bir parçası olarak kendilerini görmekte ve ait olduğu topluluğa uygun olarak iletişimini, ilişkilerini sürdürmektedir. Bunun yanında *karşılıklı bağlılığı* besleyen bir diğer kavram *sosyal karmaşıklık*tir. ZK'de bu unsurun kooperatifin ilk kurulduğu zamanlarda daha çok deneyimlendiğini söylemek mümkündür. Yine de nadir de olsa düzeni değiştiren karmaşıklıklar da yaşanmaktadır. Bunlar Wenger'in (1998) de vurguladığı gibi topluluğun gelişme fırsatlarını içinde barındırmaktadır. Kooperatif ortaklarının da bu konu ile ilgili benzer düşünceye sahip oldukları söylenebilir. Karşılıklı bağlılığı besleyen bir diğer kavram *topluluğun devamlılığı*dır. Bu kavram diğerleri kadar öne çıkmasa da topluluk için önemlidir. Zira uygulamayı yürütürken üyelerin kendini rahat hissetmesi, gergin olmaması ve uygulamadan sıkılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. ZK'de bu duruma özellikle dikkat edildiğini belirtmek mümkündür. Uygulama esnasında görev alan ortaklara diğer ortaklar tarafından kahve, limonata, kurabiye gibi çeşitli ikramlar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, ibadetini yapmak isteyen ortaklar uygun zamanda bunu yerine getirebilmektedir. Belki de kooperatifte kendilerini rahat hissetmelerini sağlayan durum konağa gelen bir ortağın misafirinin topluluğun misafirine dönüşmesidir. Misafire sunulan ikramlar konusunda hiçbir ortak kısıtlayıcı davranmamaktadır. Bu gibi durumlar *topluluğun devamlılığını* sağlayan ve uygulamada yer alan üyenin rahat çalışmasını sağlayan durumlardır. ZK'de bütün bu deneyim, birliktelik ve paylaşımlar sosyalleşme çerçevesinde ortaklar arasında *karşılıklı bağlılığı* beslemektedir.

Kooperatif, uygulama topluluğunun ruhuna uygun bir şekilde ortak bir girişimdir. Wenger'in (1998) *ortak girişimi*, *müzakere edilmiş girişim*, *sorumluluk*, *şeffaflık*, *yorumlar*, *düzen* ve *yerel tepki* gibi unsurlarla belirlemektedir. Kooperatif ortakları bir faaliyete katılırken ya da bir ürün geliştirirken hem topluluğa katkısı hem de topluluk olarak sorumluluğu yürütebilme konusunda toplantılar ve müzakereler yapmaktadırlar. Ortakların görüşleri doğrultusunda ortak bir karar almaktadırlar. Kooperatifin sorumluluğunu iki yönlü değerlendirmek mümkündür: ortakların birbirlerine karşı ve uygulamadaki sorumlulukları ve hesap verebilirlik, şeffaflık çerçevesinde yürüttükleri yasal sorumlulukları. Yasal sorumluluklar konusunda şeffaf bir şekilde tüm kayıtlarını tutan kooperatif her türlü işlemlerinde yasal prosedürlere

dikkat etmektedir. Bu noktada en büyük avantajın kooperatif başkanının çalışma hayatında çeşitli kurumlarda yöneticilik yapmış olmasıdır. Dolayısıyla deneyimlerle yoğrulan hassasiyet ve bilgi birikimi kooperatifin yasal faaliyetlerinin yürütülmesinde de baskın bir şekilde öne çıkmaktadır. Ortaklar arası sorumluluk kısmında ise sorumluluk ve güvenin iç içe geçtiğini ve birbirini beslediğini söylemek mümkündür. MÇK sayesinde merkezde olan ortaklar uygulamadaki görevlerini ve hangi ortağın hangi görevi üstlendiğini bilmektedir. Üstlendiği görevin sorumluluğunu yerine getirme konusunda da ortakların hassas davrandığını söylemek mümkündür. Bu noktada ortakların birbirine olan güveni yüksektir. Ortakların sürekli ve hemen iletişim halinde olmaları birbirine karşı güven duygusunu ve beraber iş yapabilme güdüsünü beslemektedir. Karşılıklı bağlılığın güven ve sorumluluktan da beslendiğini söylemek mümkündür. Ortaklar uygulamadaki sorumluluk çerçevesinde inşa ettikleri güven, günlük yaşam pratiklerinin ve sorunların paylaşımına da yansımaktadır. Bu anlamda birbirlerinin fikirlerine değer vermektedirler.

Kooperatif ortakları kooperatif kurulduğu andan itibaren edindikleri deneyimlerle bir birikim elde etmişlerdir. Wenger paylaşılan birikimi *hikayeler, tarzlar, ürünler, araçlar, faaliyetler, söylemler, tarihi olaylar ve kavramlar* üzerinden topluluğun kaynaklar seti olarak tanımlamaktadır. Kooperatif kurulurken iki önemli paydada birleştiğini söylemek mümkündür. İlki köy kimliği, ikincisi ise Çalıkuşu romanıdır. Atalarının Ahıska'dan Zeyniler'e göçü ortakları etkileyen ve onlar için ortak bir geçmiş oluşturan tarihi bir olay olarak yorumlanabilir. Bu noktada da kooperatifçilik girişimini "onların çabasını taçlandırma" olarak görmektedirler. İkinci önemli nokta ise Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu eserini bu köyde kaleme alması ve romanın başkahramanı olarak köy halkından birini seçmesidir. Eserin başkahramanı Feride, kurucu ortakların tamamının akrabasıdır. Ortakların çoğu Feride ile vakit geçirmişlerdir. Dolayısıyla Feride karakteri kadınlar arasında bir mit gibi bağlayıcı bir geçmiş oluşturmaktadır. Bu nedenle Feride'nin modern bir mit unsuru olduğu söylenebilir. Feride'nin adının kooperatifin adında yaşatılması bu noktada birleştirici güç olması adına önemlidir. Birikim bir anlamda MÇK yolculuğunu da vurgulamaktadır. Topluluğa atılan ilk adımla başlayan merkeze ilerleyen yolculuk, şüphesiz süreçte edinilen deneyimler ve birikimlerle anlam kazanmaktadır. Bu yolculukta kooperatif ortaklarının düzen kurdukları, hikayeler oluşturdıkları, kendi aletlerini kullandıkları ve ortak bir dil geliştirdikleri, yani kendi tarzlarını bu öğelerle yapılandırdıkları için uygulama topluluğunun bir parçası olan *paylaşılan birikim* özelliğini kooperatifin taşıdığını

söylemek mümkündür. Wenger'in (1998) de vurguladığı gibi paylaşılan birikim geçmiş ve gelecek arasında köprü kurmaktadır. Kooperatif oluşturduğu bu tarzı ile bölgede başarılı bir kooperatif olarak başka kooperatiflerin kurulmasına da öncü olmaktadır. Birikimlerini isteyen tüm gruplarla paylaşarak başarı hikayelerinin duyulur olmasını ve ilham kaynağı olmasını sağlamaktadır.

Belirtilen özellikleri taşıyan uygulama topluluğunda Wenger'in (1998) de vurguladığı gibi aidiyet duygusu gelişmiştir ve uygulamaya katılım sürekli hale gelmiştir; böylelikle üyeler tam üyeye dönüşmüşlerdir. Burada vurgulanan nokta aktif katılımdır. Wenger (1998, 2010) uygulamada yer almayanların topluluğa katkı sunmadığını ve ona göre kimlik geliştirdiğini vurgulamaktadır. ZK uygulama topluluğunda, aktif katılım sağlayan 23 ortak kooperatifin her uygulamasına hakimdir. Pasif ortakların “kendileri kadar kooperatifi sahiplenmedikleri”ni belirtmeleri bu noktada önemlidir. Kooperatif faaliyetlerine katılım ve kimlik gelişimi kooperatifi sahiplenme olarak yorumlanmaktadır. Kooperatifi sahiplenmenin yanında aktif katılımcılar, kendilerini kooperatifin bir parçası olarak görmektedir. Yani bu durum karşılıklı olarak ortakları ve kooperatifi besleyen bir durumdur. Tüm bu çıkarımlar ışığında sonuç olarak; kooperatifin kadınlar için değerli ve önemli bir uygulama topluluğu olduğunu söylemek mümkündür. Kooperatif, kadınların sosyalleşmesini sağlamakta, gelişme imkanları sunmakta; yani sosyallikle çevrili bir öğrenme ortamı sunmaktadır.

Araştırmanın kimlik gelişimi ve kadınların güçlenme deyimlerini ele alan sonuçlara göre; kadınların kooperatifçi kimliği geliştirdiğini, bu kimliğin yerelden ve genelden beslendiğini ve kadınların diğer uygulama topluluklarındaki kimlikleriyle etkileşimde olduğunu; kimlik gelişimi süreçlerinde kadınların çeşitli güçlenmeler deneyimlediklerini söylemek mümkündür.

Uygulama topluluğu faaliyetlerinin üyeler açısından en önemli sonucu kimlik gelişimidir. Uygulamaya katılan üyeler kimlik gelişimi tecrübe ederler ve yeni üyeden deneyimli üyeye dönüşürler, bu süreçte uygulama ile ilgili birçok bilgiye sahip olurlar. Bu durumu Wenger (1998), kimlik gelişiminin deneyime bağlı olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Kooperatif ortaklarının uygulama çerçevesinde edindikleri deneyimlerle kooperatifçi kimliği kazandıkları söylenebilir. Bu deneyimler, kooperatif ruhuna uygun şekilde organize çalışma ve iletişim becerileri geliştirme, kooperatifçilik konusunda derinlemesine bilgi sahibi olma ve toplumsal duyarlılık kazanma, karşılıklı bağlılığın derinleşmesi, ortak girişimler ve oluşturulan birikimler olarak düşünülebilir.

Geliştirdikleri bu kimlik sayesinde ortaklar arasındaki etkileşim ve iletişim güçlenmiş ve buna bağlı olarak başka kimliklerin gelişimi de desteklenmiştir. Bu anlamda katılımcıların ifade ettiği “biz önce kooperatifçi olduk, sonra akraba” ifadesi önemlidir. Akraba kimliğini geliştiren kooperatif faaliyetleri ve o faaliyetler sayesinde kurdukları sosyal ağıdır. Ortakların deneyimlediği bu kimlik gelişimi sosyal hayatlarına da yansımıştır. Kooperatifçilik ile ilgili konuları sosyal, görsel ya da yazılı medyada daha dikkatle takip ettikleri ve kendi topluluklarına katkısı olacağını düşündükleri diğer uygulamaları ortaklarla da paylaşmaktadırlar. Bunun yanı sıra kooperatifte öğrendikleri bilgileri hayatlarında da uygulamakta ve çevresindeki insanlarla da paylaşmaktadırlar.

Ortakların kooperatifçi kimliğini geliştirirken diğer kimliklerini de göz ardı etmediklerini belirtmek gerekir. Nitekim Wenger (1998), bir kimlik gelişirken yer aldığı başka bir topluluğa ait kimliğin kapatılmadığını, aksine kimliklerin birbirlerinden etkilenebileceğini vurgulamıştır. Bu durum çoklu üyelik bağlantısını göstermektedir. Dolayısıyla kadınların kooperatifçi kimliği geliştirirken sahip oldukları diğer kimliklerden de faydalandıklarını belirtmek gerekir. Bu da topluluğa ve ortaklara zenginlik katmıştır. Çoklu üyelik bağlantısının yanı sıra kimliğin yerel ve küresel arasındaki ilişkisi de önemlidir. Kooperatif çerçevesinde geliştirilen kimlik sayesinde kadınlar televizyon programına çıkma, resmi ortamlarda bulunma ve hiç bilmediği yerlere gitmek gibi belki de hayatlarında hiç yaşayamayacakları deneyimler edinmişlerdir. Bu durum yerelde geliştirdikleri kimliklerin küresele de yansımaları göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, kadınlar küresel ölçekte kendi gibi topluluklarla iletişime geçerek kimliklerini geliştirmişlerdir. Ortaklar, kimlikleri sayesinde sadece topluluk içinde bağlantılar kurmakla kalmamış, daha geniş perspektifte başka topluluklara da erişmişlerdir. Edindikleri kimlik onlara sadece topluluk içinde değil küresel ölçekte de tanınırlık sağlamıştır. Öyle ki, bölgede kooperatif kurmak isteyen kadınlara gönüllü danışmanlık yaparak destek olmaktadır.

Kimlik gelişiminin etkisiyle, ortakların yasal, sosyal, psikolojik, ekonomik ve bilişsel güçlenmeler yaşadıkları bulgulanmıştır. En önemli güçlenme sosyal güçlenme olarak öne çıkmaktadır. Sosyal güçlenme diğer güçlenme boyutlarını da beslemektedir. Özellikle ileri yaş grubu için kendi ifadeleriyle “yaşadığını hissetme” noktasında kooperatif kritik bir öneme sahiptir. Bu anlamda kooperatif onlar için aktif bir yaşam alanı sunmaktadır. Kadınların kendilerini iyi hissetmelerine katkı sağlayarak yeniden sosyalleşme ortamı oluşturması onlar için motive edici olmuştur. Ayrıca sosyal güçlenme bağlamında kadın kooperatifi sadece kadınlar için değil; köy halkı için de

toplumsal cinsiyet farkındalığı oluşturma adına önemli bir role sahiptir. Kadınlar kooperatif faaliyetlerine katılsa da evde yapılması beklenen rollerin azalmadığı bir gerçektir. Ancak kooperatif, kadınların emeklerini görünür kılması, sosyalleşmelerini sağlaması ve kırsal kalkınma konusunda onları ekonomik aktörelere dönüştürmesi bağlamında göz ardı edilmeyecek bir öneme sahiptir. Toplumsal cinsiyet bağlamında kırılma yaşanan bir diğer nokta ise köy kadınlarının yaşamsal sınırlarının genişlemesi konusundadır. Bu anlamda kooperatifin konağın işletmesini alması kırılma noktası kabul edilebilir. Öncesinde eril alan olarak işaretlenen konak ve köy meydanı kadınların önünden geçmek istemediği ya da yalnız geçemediği alandı. Konağın işletmesi köy erkekleri tarafından hoş karşılanmasa ya da yıldırma politikaları izlense de ortakların dirençli duruşları ve birlik oluşları sayesinde aşılmıştır. İlerleyen süreçte bu durum köy kadınlarına da belli bir sınıra kadar da olsa özgürlük getirmiştir. Günümüzde köy kadınları kooperatifin çevresinde bulunan oturma alanlarına tek başlarına gelebildikleri gibi akşam saatlerinde de gelip vakit geçirmektedirler. Bu anlamda kooperatif, köy için sadece kırsal kalkınma bağlamında değil toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda da kritik bir noktada durduğunu göstermektedir.

Ortaklar sosyal güçlenmenin yanı sıra psikolojik güçlenme de deneyimlemişlerdir. Kooperatif ortamında gerek birbirleriyle gerek farklı insanlarla geliştirdikleri iletişim ortakları psikolojik olarak da beslemektedir. Bu noktada en dikkat çeken durum bazı ortakların ilaç kullanmayı bırakması durumudur çünkü kooperatifte geçen vakti “kafa yormama” olarak yorumlamaktadırlar ve bu durum kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaktadır.

Psikolojik güçlenmenin yanı sıra, kooperatifçiliğin özünde de bulunan bir durum olarak ortaklar ekonomik güçlenmeyi de deneyimlemektedir. İlk zamanlar ekonomik açıdan ortaklarına gelir sağlayamayan ZK, geliştikçe ortaklarına gelir sağlamaktadır. Kadınlar kooperatif kurulduğunda ortakların gelir elde etmemelerini bazı ortaklar için kooperatiften kopma nedeni olarak belirtmeleri önemlidir. Bugün bakıldığında kooperatif ortaklarına gelir sağlamaktadır ve ortaklar bunu tatmin edici bulsalar da katılımcı ifadelerindeki “aile bütçesine destek” durumu yan gelir olarak değerlendirildiğinin göstergesidir.

Kooperatif ortakları arasında direkt dile getirilmese de yasal güçlenmenin de deneyimlendiğini belirtmek gerekir. Kooperatifçilik işleyişi, ortak olarak hakları ve kooperatifin kurumlara ve kendilerine karşı sorumluluklarını detaylı olmasa da genel hatlarıyla anlatabilmeleri önemlidir.

Son olarak ortakların geliştirdikleri kimlik, edindikleri öğrenmeler, uygulama etrafında şekillenen deneyimleri, paylaşımları, geliştirdikleri karşılıklı bağlılık, birlikte olma durumu sayesinde özgüven, özsaygı ve öz yeterlilik geliştirmelerinde de etkili olmuştur.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda kooperatifçilik ve yetişkin eğitimi alanında politika yapıcılara ve uygulayıcılara ve bu alanda araştırma yapmak isteyen araştırmacılara bazı önerilerde bulunulmuştur.

Politika Yapıcılara ve Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Yerel yönetim ve kooperatifçiliğin işbirliğini ve etkileşimini güçlendirmek adına yerel yöneticilerin kooperatifçilik bilgisine sahip olması önemlidir. Yerel yöneticilere verilecek kooperatifçilik eğitimi ile kooperatifçilik, dayanışma ve yerel kalkınma konusunda bilinçlenmenin önemi daha iyi kavranacaktır.
- Kooperatifçiliğin ilkelerinden biri *eğitim, yetiştirme ve bilgilendirme*dir. Bu ilke sadece kooperatifçilik eğitimi için değil; ortakların çeşitli konularda bilinçlenmesi için de bir fırsat sunmaktadır. Bu konuda eğitimler geliştirilirken sadece kar odaklı bir eksende değil, ortakların toplumsal cinsiyet farkındalığı ve toplumsal sorumluluk gibi konuları içeren yetişkin eğitimi programları da geliştirilebilir.
- Türkiye’de kadın kooperatiflerinin sayısı artsa da tabandan oluşan kooperatiflerin görece az olduğu söylenebilir. Kurulacak kadın kooperatiflerinin tabandan bir örgütlenme içermesine dikkat edilmesi önemlidir.
- Kooperatifler arasında çeşitli teşviklerden ve uygulamalardan sonra aktifliğini yitiren kooperatiflerin de vardır. Dolayısıyla bu şekilde kadın kooperatiflerin kurulmasının teşvik edilmesi yerine var olan kadın kooperatiflerin desteklenmesi ve niteliklerinin artırılması daha elzem görülmektedir.
- Kooperatif ortaklarının yaşadığı ya da kooperatiflerin karşılaştığı sorunlar, çoğu akademik çalışmada dile getirilmiştir. Yine çalışmalarda çözüm önerileri de

sunulmuştur. Bu önerilerden hareketle kooperatif ortaklarıyla çalışmalar yapılarak geliştirilecek politika ve eğitimlerle sorunların üstesinden gelinebilir.

- Kooperatifleri tek çatı altında toplayacak bir kuruma ihtiyaç olduğu akademik çalışmalar ve kooperatif ortakları tarafından dile getirilen bir sorundur. Kooperatifleri tek çatı altında toplamak için gerekli mevzuat ve yasal düzenlemeler için çalıştaylar düzenlenebilir.

Araştırmacılara Öneriler

- Bu çalışma bir kadın kooperatifini uygulama topluluğu olarak ele almıştır. Karma ya da erkek ağırlıklı kooperatiflerle de benzer çalışma yapılabilir.
- Bu çalışma bir kadın kooperatifinin aktif ortaklarıyla yürütülmüş ve kimlik gelişimi, güçlenmeler uygulama topluluğu çerçevesinde ele alınmıştır. Pasif ortaklarla görüşmeler yapılarak uygulama topluluğundan kopma ve pasif kalma nedenleri üzerine bir çalışma yapılabilir.
- Ortakları karma gruptan oluşan kooperatiflerde kadın ortakların durumunu ortaya koyacak bir çalışma yapılabilir.
- Kooperatiflerdeki öğrenme örüntülerini ortaya çıkarmak için kadın, erkek ve karma yapıda oluşan kooperatiflerle çalışmalar yapılabilir.
- Durumsal öğrenme, uygulama toplulukları ve yetişkin eğitimi açısından öğrenmelerin doğal ortamında gözlemlenerek ortaya çıkması önemlidir. Yetişkinlerin oluşturduğu diğer topluluklar (dernekler, sivil toplum kuruluşları, meslek toplulukları, dini topluluklar vb.) uygulama topluluğu açısından çalışılabilir.
- Kooperatif ortakları çeşitli eğitimlere ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Belirtilen eğitimler programlanarak uygulamalı bir çalışma yapılabilir.
- Kooperatifte sadece aktif ortaklar ile çalışma yürütülmüştür. Hem aktif hem de pasif olan kooperatif ortaklarıyla çalışarak kimlik gelişimi, bilgi düzeyleri ve güçlenme boyutları karşılaştırmalı olarak ortaya konabilir.
- Bu çalışmada kooperatif ortaklarının kimlik gelişimi çerçevesinde güçlenmeleri ele alınmıştır. Kadın kooperatifleri üzerine yapılacak başka bir çalışmada kadınların güçlenmesinin aile bireylerine yansımaları araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Abiral, B. (2020). “Tohumları Koruyan Kadınlar” Söyleminin Düşündürdükleri: Ekolojik Gıda Hareketinde Özcülük ve Bakım Emeğinin Eşitsiz Bölüşümü. Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Editörler), *Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor* (ss. 169-196). İstanbul: NotaBene.
- Akgül, Ç. (2022). Sürdürülebilir Ekolojik Denge İçin Modern ve Geleneksel Üretim Yöntemlerinin Entegrasyonunda Kırsal Kadının ve Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Afşar Balam Kadın Kooperatifi Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 9(1), 57-71.
- Al, İ. S. (2020). Kolektif Ekolojik Tüketici İnisiyatifinin Alternatif Dayanışma Ağı ve Dönüşürken/ Dönüştürürken Kadın Üretici Örgütlenmeleri. Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Editörler), *Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor* (ss. 197-234). İstanbul: NotaBene.
- Alat, Z. ve Alat, K. (2011). Anne Babaların Kız Çocuklarını Okutmamalarına İlişkin Nitel Bir Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 11(3), 1357-1373
- Alakurt, T. (2013). *Sanal Uygulama Topluluğu Üyelerinin Bilgi Paylaşma Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Aldırmaz Akkaya, F. (2018). *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
- Aslantepe, G. (2012). Kadın İstihdamının Artırılması ve ILO Sözleşmeleri. A. Makal ve G. Toksöz (Editörler), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*. (ss. 159-167). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Avrupa Birliği (2009). Cooperatives in social development: Report of the secretary-general. 64th session, A/64/132. Retrieved from <http://www.copac.coop/publications/un/a64132e.pdf>
- Avşar, G. (2017). *Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Eskişehir İlçe ve Mahallelerinde Kadın Kooperatifi Potansiyeli*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
- Aytaç, K. (1967). Türkiye’de Eğitim Sistemi ve Eğitim Seviyesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 5, 241- 271.

- Bağcı, Ş. E. (2021). Uygulama Topluluğu Olarak Tıp Eğitimi: Bütünsel Bir Sorgulama Çerçevesi İçin Ön Düşünceler. M. Uysal, A. Yıldız, Ş. E. Bağcı ve N. Korkmaz (Editörler), *Fevziye Sayılan'a Armağan*. (ss. 349-368). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ballı, E. (2019). Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçiliğin Gelişimi ve Fiskobirlik: Tarihsel Bir Değerlendirme. F. S. Öngel ve U. D. Yıldırım (Editörler), *Krizle Karşı Kooperatifler Deneyimler Tartışmalar Alternatifler* (ss. 117-152). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Baran, B. (2007). *A case study of online communities of practice for teacher education: Motivators, barriers and outcomes*. (Doctoral dissertation). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Barton, D. ve Hamilton, M. (1998). *Local literacies reading and writing in one community*. London: Routledge.
- Başaran, H., ve Irmak, E. (2022). Devrek’te Yerel Ürün Üretimi ve Yerelde Kadın Girişimciliğinde Kooperatiflerin Yeri. *Ahi Evran Akademi*, 3(1), 19-31.
- Beijing Declaration and Platform for Action (1995). *The fourth world conference on women*. Retrieved from <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>
- Bora, A. (2016). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Özelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Brown, J.S., Collins, A., Duguid, P. (1989). Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher*, 18,(1), 32-42
- Brown, J. S., & Duguid, P. (1991). Organizational learning and communities of practice: Toward a unified view of working, learning, and innovation. *Organization*, 2(1), 40- 57.
- Buvinic, M. (1998). *Women in poverty: A new global underclass*. Retrieved from [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/\\$file/womeninpoverty.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/$file/womeninpoverty.pdf)
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cazgır, K. D. (2022). *Women's empowerment through co-operatives: The case of women's co-operatives in Izmir*. (Master’s thesis). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Ceylan, Ö. (2021). *Kırsaldaki Kadınların Sosyal Kooperatiflerin Oluşumundaki Rolü: Afşar Bala’m Kadın Kooperatifi İncelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

- Coffield, F. (2000). *Different visions of a learning society research findings volume 1*. Bristol: The Policy Press.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Editörler). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cross, P. K. (1983). *Adults as learners*. London: Jossey-Bass Publishers.
- Cross, R. ve Ampt, P. (2016): Exploring agroecological sustainability: Unearthing innovators and documenting a community of practice in Southeast Australia. *Society & Natural Resources*, doi: 10.1080/08941920.2016.1230915
- Çakır, S. (2022). Eğitim Antropolisi. Y. Saraç (Başeditör). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. (ss. 365-367). Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları Erişim adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/egitim_antropolojisi
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çetin, H. (2009). Kalkınma Sürecindeki Kooperatifçiliğin Sosyal, Ekonomik ve Demokratik Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4 (2), 40-43. Erişim Adresi: <http://acikerisim.comu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12428/935>
- Çıkmın, A. (2017). *Bir Başkadır Kooperatifçilik*. İzmir: SS Tarış Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yayını.
- Değirmenci, S. (2020). Alternatif Ekonomiler Tartışmasına Bir Katkı: Dayanışma Ekonomileri. Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Editörler), *Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor* (ss. 61-88). İstanbul: NotaBene.
- Delaney, C. (2018). *Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. (S. Somuncuoğlu ve A. Bora çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, E. (2001). Çalıkuşu Romanı: Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Kadın Kimliği İnşasının Toplumsal Cinsiyet Normları Bağlamında Yorumlanması. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 317-340. Doi: [10.30561/sinopusd.1000493](https://doi.org/10.30561/sinopusd.1000493)
- Demircan Yıldırım, P. (2022). *Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Ekonomik ve Sosyal Yaşamlarında Yarattığı Değişimler: Batı Akdeniz Örneği*. (Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye.
- Demirkol, E. C. (2022). Pandemi Sonrasında İzmir’de Kadın Kooperatifleri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 3(2), 83-94.
- Duman, A. (2007). *Yetişkinler Eğitimi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Duguid, F., Durutaş, G., & Wodzicki, M. (2015). *Türkiye’de Kadın Kooperatifleri’nin Mevcut Durumu*. Erişim adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/KSGM/PDF/Turkiyede_Kooperatifcilik_Kadin.pdf
- Ecevit, Y. (2007). *Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: ILO. Erişim adresi: <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/turkiyedekadingirismciligi.pdf>
- Eken, M. (2010): *Tüketim Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkisi: Damla Tüketim Kooperatifi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Eraut, M. (2004) *Informel learning in the workplace, Studies in Continuing Education*, 26:2, 247-273. doi: 10.1080/158037042000225245
- Erdoğan, M. (2022). *Türkiye’de Kooperatiflerin Kadınların Toplumsal Konumları Üzerindeki Etkileri: Gaziantep Kadın Kooperatifleri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye.
- Ergene, Ö. (2014). *İntegral Hacim Problemleri Çözüm Sürecindeki Bireysel İlişkilerin Uygulama Topluluğu Bağlamında İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- FAO (2019). *2019 The state of food security an nutrition in the world*. Retrieved from <http://www.fao.org/3/ca5162en/ca5162en.pdf>
- Freire, P. (1995). *Ezilenlerin Pedagojisi* (D. Hattatoğlu ve E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foley, G. (2004). Introduction: The state of adult education and learning. In G. Foley (Ed). *Dimention of adult learning adult education and training In a global era* (pp. 3-19). Berkshire: Open University Press
- Foley, G. (2009). Radikal Yetişkin Eğitimi ve Öğrenme. (S. Özdemir, A. Özcan ve F. Sayılan, Çev.) *Eğitim Bilim ve Toplum*, 7 (26), 145-273. Erişim adresi: https://www.academia.edu/1949951/RADİKAL_YETİŞKİN_EĞİTİMİ_VE_ÖĞRENME
- Gau, W. (2016). How to construct shared repertoire in older adults’ communities of practice. *Journal of Adult Development* 23, 129-139. Doi: 10.1007/s10804-016-9229-6
- Geray, C. (1992). Kooperatifçiliğin Dünya’da ve Türkiye’deki Nicel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47 (01), 427-441. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36610>
- Geray, C. (2014). *Kooperatifçilik*. Ankara: Nika Yayınevi.

- Greeno, J. G., Smith, D. R., ve Moore, J. L. (1993). Transfer of situated learning. In D. K. Detterman & R. J. Sternberg (Eds), *Transfer on trial: Intelligence, cognition, and instruction* (pp. 99-167). Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Gülçubuk, B. (2016). Competition can change a lot: Striking results regarding women from rural areas in Turkey. *Sociology and Antropology*, 4 (7), 527-535. doi: 10.13189/sa.2016.040703
- Gümüšoğlu, F. (2012). Kadınların Toplumsal Alanda Güçlenmesine Bir Örnek: Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(10), 39-60. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/7206>
- Hamilton, M. (2006). Just do it: Literacies, everyday learning and the irrevelance of pedagogy. *Studies in the Education of Adults*, 38 (2), 125-140. doi: 10.1080/02660830.2006.11661529
- Hansman, C. A. (2001). Context-based adult learning. In S. B. Merriam (Ed.), *The new update on adult learning theory* (pp. 43-51). San Francisco: Jossey-Bass.
- Hayes, E. R. (2006). Situated learning in virtual worlds: The learning ecology of second life. Paper presented at the 47th Annual Adult Education Research Conference, University of Minnesota.
- Hemphill, D., & Leskowitz, S. (2013). DIY activists: Communities of practice, cultural dialogism, and radical knowledge sharing. *Adult Education Quarterly*, 63(1), 57-77.
- Hew, K. F. ve Hara, N. (2007). Empirical study of motivators and barriers of teacher online knowledge sharing. *Educational Technology Research and Development*, 55(6), 573-595.
- ICA (1995). Statement on the cooperative identity. Retrieved from <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>
- ICA (2019). ICA general assembly resolution on cooperatives for development. The conclusions of the ICA Global Conference “Cooperatives for Development”. Retrieved from http://www.kigali2019.coop/wp-content/uploads/2019/10/ICA-Global-Conference_GA_final.pdf
- ICA (2021). The global cooperative network. Retrived from <https://www.ica.coop/en/about-us/our-members/global-cooperative-network>
- İlkkaracan Ajas, İ. (2012). Feminist Politik İktisat ve Kurumsal İktisat Çerçevesinde Türkiye’de Kadın İstihdam Sorununa Farklı Bir Yaklaşım. A. Makal ve G. Toksöz (Editörler), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi*. (ss. 201-219). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Jarvis, R. (1987). *Adult learning in the social context*. London: Croom Helm.

- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kapucu, N., ve Erkoç, Ç. S. (2012). Uygulama Topluluğu Olarak Sınıflar: İletişim Ağına Sahip Ortamda Öğrenmeyi Planlama ve Kolaylaştırma, *Sakarya University Journal of Education*, 2/3 (Aralık /December 2012), 116-135. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192266>
- Kaya, R. (2009). Neoliberalizmin Türkiye'ye Siyasal Etkileri Üzerine Değerlendirmeler ve Tartışma Ögeleri. N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez (Editörler), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* (ss. 235-260). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya Köse, E. (2021). *Karabük Kadın Kooperatiflerinde Yerel Üretim Ölçeğinde Sürdürülebilir ve Katılımcı Tasarım Yaklaşımını Benimseyen Bir Model Önerisi*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Kazar, E. N. (2019). *Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: İstanbul ve Bursa Örneği* (Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova, Türkiye.
- Kim, Y. S., & Merriam, S. B. (2010). Situated learning and identity development in a Korean older adults' computer classroom. *Adult Education Quarterly*, 60 (5), 438-455. doi: 10.1177/0741713610363019
- Kirshner, D., & Whitson, J. A. (1997). Editors' introduction to situated cognition: Social, semiotic, and psychological perspectives. In D. Kirshner & J. A. Whitson (Eds.), *Situated cognition: Social, semiotic, and psychological perspectives* (pp. 1-16). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Knowles, M. (2009). Androgoji: Yetişkinlere Öğrenme Konusunda Yeni Bir Teknoloji (S. Ayhan, Çev.). A. Yıldız ve M. Uysal (Ed). *Yetişkin eğitimi* (s. 127- 144). İstanbul: Kalkedon.
- Konopaski, M., Jack, S., & Hamilton, E. (2015). How family business members learn about continuity. *Academy of Management Learning & Education*, 14(3), 347-364.
- Kumar, R. (2011). *Araştırma Yöntemleri* (Ö. Çokluk, G. Şekercioğlu, H. Atak, çev.). Ankara: Edge Akademi.
- Kurşuncu, H. ve Yılmaz, S. (2020). Gıda Üretiminde Kadın Emeği: Kadın Dernekleri ve Kadın Kooperatifleri. Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Editörler). *Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor* (ss. 143-168). İstanbul: NotaBene.
- Kurtege Sefer, B. (2020). Türkiye'de Tarım Alanında Kadın Kooperatifleşmesine Yönelik Politikaların Sınıf ve Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi. Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Editörler). *Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor* (ss. 115-142). İstanbul: NotaBene.

- Lave, J. (1988). *Cognition in practice: Mind, mathematics, and culture in everyday life*. New York: Cambridge University Press.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Lemke, J. (1997). Cognition, context, and learning: A social semiotic perspective. D. Kirshner & J. A. Whitson (Eds.), *Situated Cognition Theory: Social, Semiotic, And Psychological Perspectives* (pp. 37-56). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- LET (2000). *Informel learning final report to life long learning foundation*. Retrieved from <https://climbingthewall.net/wp-content/uploads/2012/03/LET-Final-Report-Informel-Learning-Oct-2000-copy.pdf>
- Livingstone, D. W. (1999). Exploring the iceberg of adult findings of the first Canadian survey of informel learning practices. *NALL Working Paper No 10*. Retrieved from <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.594.2582&rep=rep1&type=pdf>
- Livingstone, D. W. (2001). Adults' Informel Learning: Definition, Findings, Gaps and Further Research. *NALL Working Paper 21*. Human Resources Development Canada. Retrieved from <https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/4484/>
- Malcolm, J., Hodkinson, P. ve Colley, H. (2003). The interrelationship between informel nad formel learning. *Journal of Workplace Learning*, 15 (7/8), 313-318. doi: 10.1108/13665620310504783
- Mead, M. (1943). *Coming of age in Samoa and growing up in New Guinea*. London: Penguin books. Retrieved from https://archive.org/stream/in.ernet.dli.2015.189627/2015.189627.Coming-Of-Age-In-Samoa-Margaret-Mead_djvu.txt
- Merriam, S. B. (1993). Taking stock. In S. B. Merriam (Ed.), *An update on adult learning theory*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merriam, S. (2009). Yetişkin Öğrenme Kuramının Değişen Manzarası. (G. Güvercin ve O. Seçkin, Çev.) A. Yıldız ve M. Uysal(Editörler), *Yetişkin Eğitimi Kuramdan Uygulamaya* (ss. 105- 126). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Merriam, S. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (S. Turan, Çev). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S. B., & Caffarella, R. S. (1999). *Learning in adulthood: A comprehensive guide*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B., Courtenay, B. C., & Baumgartner, L. M. (2003). On becoming a witch: Learning in a marginalized community of practice. *Adult Education Quarterly*, 53(3), 170-188.

- Mills, N. (2011). Situated learning through social networking communities: The development of joint enterprise, mutual engagement and a shared repertoire. *CALICO Journal*, 28 (2), 345-368. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/calicojournal.28.2.345.pdf>
- Molyneux, M. (1992). Ev Emeği Tartışması ve Ötesi. (Çev. G. Savran). G. Acar-Savran ve N. T. Demiryontan (Editörler), *Kadının Görülmeyen Emeği* (ss. 115- 156). İstanbul: Yordam Kitap.
- Mülayim, Z. G. (1998). *Atatürk'ten Bugüne Kooperatifçilik* Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mülayim, Z. G. (2006). *Kooperatifçi Atatürk ve Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mülayim, Z. G. (2019). *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Nizam, D. (2021). *Yeni Nesil Kooperatifler: Topluluk, Aidiyet ve Yer-temellilik*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- O'Donnell, V. L., & Tobbell, J. (2007). The transition of adult students to higher education: Legitimate peripheral participation in a community of practice? *Adult Education Quarterly*, 57, 312-328. doi: 10.1177/0741713607302686
- ORKOOP (2021). Kırsal Kalkınma ve Kooperatifler. Erişim adresi: <https://www.orkoop.org.tr/bilgi5b.html>
- Özağar Aslan, H. (1995). *Ülkemizde Okumaz- Yazmazlığın Kadınlar Üzerindeki Etkileri: Ankara ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Özşahin, M. C. ve Uluer A. G. (2014). Ekonomik Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu: Bir Yazın Taraması. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Editörler) *Yoksulluk ve Kadın* (ss. 255-267). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rehber, E. (2011). *Kooperatifçilik*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Rural Woman Back to Work (RURWOMBACK) Projesi (2011). *Kırsal Kadınların İşgücü Piyasasına Dönmesi İçin Sürekli Eğitim Yaklaşımının Adaptasyonu: Beypazarı Modeli*, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı.
- Selçuk, Z. Z. (2019). Bakan Selçuk: “Türkiye Olarak, Kooperatif Sayısı İtibarıyla Avrupa’da Üçüncü Sıradayız”. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-turkiye-olarak-kooperatif-sayisi-itibariyla-avrupa-da-ucuncu-siradayiz/>
- Serinikli, N. (2019). Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerinin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Argo-Turizm Kadın Kooperatifleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14 (1), 45-57. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/752925>

- Schugurensky, D. (2000). The forms of informel learning: Towards a conceptualization of the field. *Working Paper 19-2000*. The New Approaches for Lifelong Learning (NALL) Fourth Annual Conference, October 6-8. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1807/2733>
- Simurg (2020). *KEDV ve Kadın Kooperatifleri Hareketi*. Erişim adresi: <https://simurg.org.tr>
- Singh, P. (2011). Developing A community of thinking: Assessment of environmental education. *Environmental Education Research*, 17 (1), 113–123. doi: 10.1080/13504622.2010.484881.
- Snyder, W. M., & Wenger, E. (2010). Our world as a learning system: A communities-of-practice approach. C. Blackmore (Ed), *Social Learning Systems and Communities of Practice*. (pp. 107-124). London: Springer
- Stromquist, N. P. (1995). The theoretical and practical bases for empowerment. C. Medel- Anonuevo (Ed.), *Women, education and empowerment pathways towards autonomy*. (pp. 13-22). Hamburg: UNESCO.
- Stromquist N. P. (2004). The educational natural of feminist action. Dimention of Adult Learning. G. Foley (Ed.) *Adult education and training in a global era* (pp. 35-51). Berkshire: Open University Press.
- Stromquist, N. P. (2012). Kadınların Güçlenmesinde Eğitimin Rolü (F. Sayılan, Çev). F. Sayılan (Editör) *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırlar* (ss. 185-214). Ankara: Dipnot.
- Sönmez, N. İ. (2011). *Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesinde Kooperatifçiliğin Rolü Amasya-Çorum İlleri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye.
- Şahin, D. ve Durmuş, S. (2020). *Kırsal Kalkınmada Yeni Eğilimler Kadın Girişimciliği ve Kadın Kooperatifleri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Şenlik, B. (2022). *Kırsaldaki Kadın Kooperatiflerinde Liderlik ve Kurumsallaşma (Bursa örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Teknik Üniversitesi, Bursa, Türkiye.
- T. C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012). *Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri*. Erişim adresi: <http://koop.gtb.gov.tr/data/51f7a6fe487c8e14b4454624/Kooperatif%C3%A7ilik%20ve%20Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Kitap%C3%A7%C4%B1k%2018.12.2012.pdf>
- T. C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (2019). Kooperatifler Ülkemizde Neden İstenilen Noktada Değiller? Erişim adresi: <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/297/kooperatifler-ulkemizde-neden-istenilen-noktada-degiller->
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). *Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı 2018-2023*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/6315/kadının-gueçlenmesi-strajesi-belgesi-ve-eylem-planı-2018-2023.pdf>
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Türkiye’de Kooperatifçilik. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkında/turkiyede-kooperatifcilik>
- Tekin, A. (2019). Second language teacher identities of international MSc TESOL students in a UK University, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48(2), 1455-1465. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/838780>
- Toksoy, D., Yenigün M. ve Şen G. (2009). “Orman Köylerindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi (Maçka İlçesi Örneği)”, *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 13-17.
- Toksöz, G. (2012). Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye’de Kadın İstihdamı. A. Makal ve G. Toksöz (Editörler), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi*. (ss. 168-200). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Topçuoğlu, A. ve Aksan, G. (2014). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar ve Kadınlar. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Editörler) *Yoksulluk ve Kadın* (ss. 129-162). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tusting, K. (2003). A review of theories of informel learning. *Working Paper No 2*. Lancaster Literacy Reasearch Center, Lancaster.
- Tusting, K. ve Barton, D. (2011). *Öğrenme Kuramları ve Yetişkin Öğrenme Modelleri Üzerine Kısa Bir İnceleme* (A. Yıldız ve A. Demirli, Çev.). Ankara: Dipnot yayınları.
- Varol, F. C. (2013). *An analysis of women’s cooperatives in urban Turkey in terms of women’s empowerment* (Master’s thesis). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wang, H. (2006). Teaching Asian students online: What matters and why? *PAACE Journal of Lifelong Learning*, 15.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. New York, NY: Cambridge University Press.

- Wenger, E. (2000). Communities of practice and social learning system. *Organization*, 7(2), 225-246.
- Wenger, E., McDermott, R., & Snyder, W. M. (2002). *Cultivating communities of practice: A guide to managing knowledge*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Wenger, E. (2010). Conceptual tools for CoPs and social learning: Boundaries, identity, trajectories and participation. C. Blackmore (Ed.), *Social Learning Systems and Communities of Practice*. (pp. 125-144). London: Springer.
- Wenger-Trayner, E. ve Wenger-Trayner, B. (2015). *Introduction to Communities of Practice: A Brief Overview of The Concept and Its Uses*. Retrieved from: <https://www.wenger-trayner.com/introduction-to-communities-of-practice/>
- Wilson, A. L. (1993). The promise of situated cognition. In S. B. Merriam (Ed.), *An update on adult learning* (pp. 71-79). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Yaman, M. (2020). Dayanışma Ekonomileri: Deneyimden İmkanlara Bir Çerçeve. Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Editörler) *Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor* (ss. 13-37). İstanbul: NotaBene.
- Yılmaz, B. N. (2012). *Beliefs of members of an online community of practice on the effects of membership on teaching and professional development*. (Master's thesis). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Yıldız, A. (2006). *Türkiye'de Yetişkin Okuryazarlığı: Yetişkin Okur-yazarlığına Eleştirel Bir Yaklaşım*. (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Zamagni, S., & Zamagni, V. (2010). *Cooperative enterprise facing the challenge of globalization*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

EK 1. Soru Kağıdı Formu

1. Kaç yaşındasınız?
2. Yetiştığınız yer neresidir?
Köy () Kent()
3. Eğitim durumunuz nedir?
4. Nerede ikamet etmektesiniz?
() Köy () İlçe İl merkezi ()
5. Kaç yıldır ortağı olduğunuz kooperatifin bulunduğu yerde yaşamaktasınız?
6. Mesleğiniz nedir?
7. Medeni durumunuz nedir?
8. Aile durumu için hangisi size uygundur?
Çekirdek aile (Siz, eşiniz ve çocuklar)()
Geniş aile(siz, eşiniz, aile büyükleri, çocuklarınızın ailesi ya da başka akrabalar)
()
Diğer (açıklayınız)
9. Siz de dahil olmak üzere hanede daimi olarak kaç kişi yaşamaktadır?
10. Hane gelirini nasıl değerlendiriyorsunuz?
Çok iyi () İyi () Kötü () Çok kötü ()
11. Ne kadar süredir evlisiniz/ evli kaldınız? (Hiç evlenmeyenler bu soruyu boş bırakabilir.)
12. Evli iseniz eşinizin mesleği nedir? (Hiç evlenmeyenler bu soruyu boş bırakabilir.)
13. Kaç çocuğunuz vardır? (Çocuğu olmayanlar bu soruyu boş bırakabilir.)
14. Ne kadar süredir kooperatif ortağısınız?
15. Kooperatiften nasıl haberiniz oldu ve ortak olma amacınız ne idi?
16. Kooperatiften sağladığınız gelir aylık ne kadardır?
0-500 TL () 500-1000 TL () 1000-1500 TL () 1500 ve üstü ()

17. Sizce kooperatifin size en önemli katkısı nedir?
18. Kooperatif faaliyetlerinde öğrendiğiniz ve hayatınıza kattığınız/ uyguladığınız şeyler oldu mu? Bir örnek verebilir misiniz?
19. Kooperatif destekli herhangi bir eğitim faaliyetine (yaygın eğitim programı, sertifika programı, sempozyum vb.) katıldınız mı? Cevabınız evet ise size katkısı nedir?

EK 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Rehberi

Kooperatif ortağı olan katılımcılar için:

1. Kooperatife ortak olmadan önce kooperatifçilik ile ilgili bilginiz ne düzeydeydi (kuruluşu, işleyişi, yönetmeliği, ilkeleri vb.)?
2. Kooperatif ortağı olmadan önce her hangi bir kooperatifçilik eğitimi aldınız mı?
3. Ne kadar süredir kooperatifte aktırsınız?
4. Kooperatif ortağı olduktan sonra kooperatifçilikle ilgili bilginiz ne düzeyde geliştirdi?
5. Kooperatife ortak olma hikayenizi anlatır mısınız?
6. Kooperatif faaliyetlerinde kendinize kattığınız bilgiler, paylaşımlar nelerdir?
7. Pasif ortakların kooperatif faaliyetlerine katılmama nedenleri sizce nelerdir?
8. Kooperatif faaliyetlerinde en çok kimden öğrenirsiniz?
9. Kooperatif temelinde katıldığınız eğitimler nelerdir?
10. Katıldığınız eğitimde edindiğiniz bilgileri diğer kooperatif ortaklarıyla nasıl paylaşırsınız?
11. Bu eğitimlerin size en önemli katkıları nelerdir?
12. Kooperatif öncesi ve sonrasını düşündüğünüzde sosyal yaşamınızdaki öğrenmeleri ya da sosyal yaşamın size katkılarını nasıl değerlendirirsiniz?
13. Kendi kooperatifinizde eksik gördüğünüz ve eğitimle giderileceğini düşündüğünüz yanlar var mıdır? Bunun için nasıl bir eğitim programı oluşturulabilir?
14. Bir kadın kooperatif ortağı olarak toplumsal cinsiyet konusunda kooperatif sizin bakış açınızı nasıl geliştirmiştir?
15. Ortağı olduğunuz kooperatif ve kooperatif faaliyetleri (ürün işleme, pazarlama, üretim, eğitim, toplantı vb.) sizin hangi yönlerden güçlenmenize katkı sağlamaktadır?
16. Kooperatif ile ilgili önerileriniz olduğunda dile getirir misiniz?
17. Kooperatif ortağı olarak yükümlülüklerinizi biliyor musunuz?
18. Kooperatif ortağı olduktan sonra toplumsal olaylar ve toplumsal sorumluluk durumlarına bakışınız nasıl değişti/ geliştirdi?
19. Kooperatif ortaklığıyla edindiğiniz deneyimler, öğrenmeler vb. sonrasında aile bireylerinizin size karşı tutumunda değişimler oldu mu? Olduysa bunu bir iki örnekle açıklayabilir misiniz?

Kooperatif yöneticisi olan katılımcılar için:

Belirtilen 14 soruya ek olarak sorulacak sorular aşağıdadır.

1. Kooperatifi kurma fikri nasıl geliştirdi?
2. Kooperatifi kurarken kadın karşılaştığınız zorluklar nelerdir? Ve bu zorlukları aşmak için nasıl bir yol izlediniz?
3. Kooperatif kurmak için kooperatifçilik ile ilgili bir eğitim aldınız mı?
4. Kooperatif, kadın ortaklarına ne gibi olanaklar sunar?

5. Kooperatif ortaklarının eğitimlere katılımlarını ne düzeyde desteklemektesiniz?
6. Şimdiye kadar kaç ortak herhangi bir eğitime katılmıştır? Bunların kayıtlarını nasıl sağlıyorsunuz?
7. Eğitime katılan ortaklarda nasıl gelişimler gözlemlemektesiniz?
8. Gerek halka açık gerekse kooperatif ortaklarına özel olarak kooperatifin düzenlediği eğitimler var mıdır? Varsa bunları anlatır mısınız (eğitimin süresi, kimin verdiği, amaçları, katılımcıların niteliği, sayısı vb.)?
9. Kooperatife ortak olan kadınların gelişimini nasıl değerlendirirsiniz?
10. Kooperatifinizin (sizin gözlemlediğiniz) eksiklikleri nelerdir ve bu eksikliklerin giderilmesi adına bir eğitim programı geliştirilebilir mi? (Bu tarz bir eğitim için kime –ortak, yönetici, halk, yerel yönetici vb.- ne düzeyde hangi bilgilerin verilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?)

Yerel Yönetici olan katılımcılar için:

1. Kadın kooperatifleriyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?
2. Bölgenizde bir kadın kooperatifi olmasını önemli görüyor musunuz? Kooperatife desteğiniz var mıdır? Varsa nelerdir?
3. Kooperatifin bölgenize/ yerele katkısını değerlendirir misiniz?
4. Kooperatifçilikle ilgili herhangi bir eğitime katıldınız mı? Kooperatifin size yönetim açısından öğrettikleri nelerdir?
5. Sizce yerel yönetimde bulunan birinin kooperatifçilikle ilgili bir eğitime sahip olması önemli midir?

Kooperatif ortağı kadının ailesinden bir katılımcı için:

1. Eşiniz/ Anneniz/ Çocuğunuzun kooperatife ortak olma kararını nasıl karşıladınız?
2. Eşiniz/ Anneniz/ Çocuğunuzun kooperatife ortak olduktan sonra onda gözlemlediğiniz değişimler nelerdir? Kendisine ve size kooperatifin ne kadar faydalı olduğunu düşünüyorsunuz?
3. Eşiniz/ Anneniz/ Çocuğunuzun kooperatif vasıtasıyla edindiği bilgileri ev yaşamında uygulama durumu nasıldır?
4. Eşiniz/ Anneniz/ Çocuğunuz kooperatife katılmadan önce sizin kooperatifçilikle ilgili bilginiz ne düzeydeydi?
5. Eşiniz/ Anneniz/ Çocuğunuz kooperatif ortağı olduktan sonra kooperatifçilik ile ilgili bakış açınızda değişiklik oldu mu?

EK 3. Etik Kurul Onayı

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ**

Karar Tarihi : 28/01/2021

Toplantı Sayısı : 2

Karar Sayısı : 14

14-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi **Nagihan Gökçe**'nin "Kırsal Alanda Kurulan Kadın Kooperatiflerinin İçerdiği Eğitim ve Öğrenme Ortam Ve Süreçlerinin Kadınların Güçlenmesi" başlıklı "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi **Nagihan Gökçe**'nin "Kırsal Alanda Kurulan Kadın Kooperatiflerinin İçerdiği Eğitim ve Öğrenme Ortam Ve Süreçlerinin Kadınların Güçlenmesi" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

EK 4. Bilgilendirilmiş Onam

Araştırmanın adı: Bir Eğitim ve Öğrenme Ortamı Olarak Kadın Kooperatifleri ve Kırsal Alandaki Kadınların Güçlenmesi

“Sayın gönüllü,
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi bölümündeki doktora tezim kapsamında planlanmış olan araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir.

Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.”

Bilgilendirme Bölümü.

1. Çalışmanın amacı, kırsal alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin sunduğu yaygın eğitim ve informal öğrenme ortam ve süreçlerinin kadınların güçlenmesi bağlamında analiz edilmesidir.
2. Çalışmaya katılma koşulları vaka örneği olarak seçilen kooperatifin aktif ortağı olmak, kooperatif ortağının birinci dereceden yakını olmak, kooperatifin bulunduğu yerde yerel yönetici olmak ve araştırmaya katılmayı kabul etmektir.
3. Çalışma kapsamında katılımcılara konu hakkında yarı yapılandırılmış şekilde hazırlanmış sorular yöneltilenektir. Görüşme süresinin yaklaşık 45-60 dakika sürmesi beklenmektedir. Görüşme yapılırken ses kaydı alınacak daha sonra toplanan verilere içerik analizi yapılacaktır. Ses kaydı istemeyen katılımcıların verdiği bilgiler yazılı olarak not edilecektir.
4. Araştırmaya 10 gönüllü dâhil edilmesi planlanmaktadır.
5. Gönüllüler, araştırmaya katılmaları halinde herhangi bir riskle karşı karşıya kalmamaktadırlar.
6. Gönüllüler, araştırmaya katılmayı kabul etmemeleri ya da araştırmadan ayrılmaları durumunda herhangi bir olumsuz sonuçla karşı karşıya kalmazlar.
7. Görüşmeler için gönüllülere herhangi bir ücret ödenmeyecektir.

Güvence Bölümü:

“Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik

Onay Bölümü:

bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.”

“Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacıya sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı.

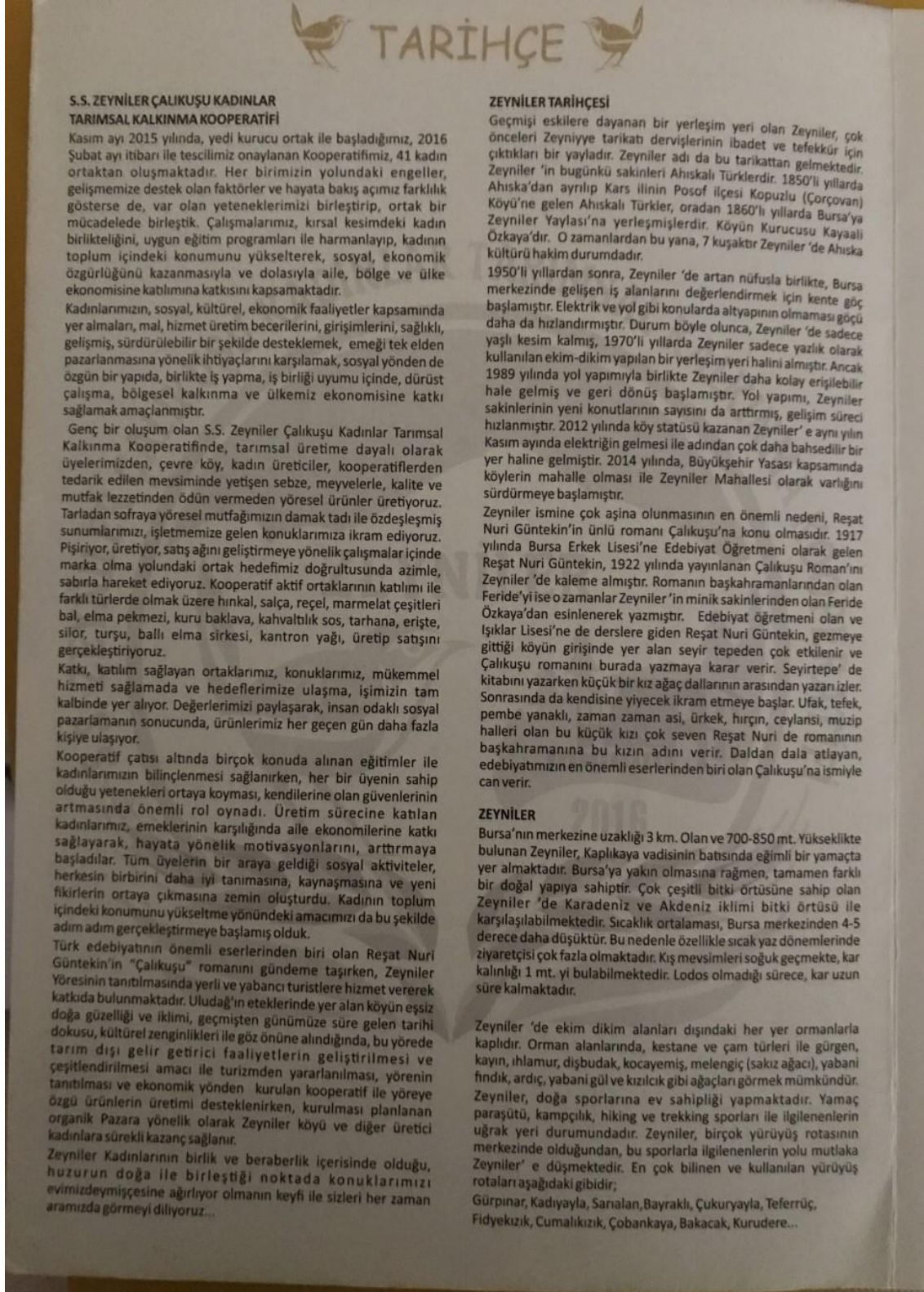
Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.”

İmza/Tarih İmza/Tarih

Katılımcının adı/soyadı Araştırmacının adı/soyadı

Not: İlgili form iki kopya olarak hazırlanmıştır, imzalı kopyalardan biri size teslim edilecektir.

EK 5. Zeyniler Çalıkuşu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

S.S. ZEYNİLER ÇALIĞUŞU KADINLAR TARİMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ

Kasım ayı 2015 yılında, yedi kurucu ortak ile başladığımız, 2016 Şubat ayı itibarı ile tescilimiz onaylanan Kooperatifimiz, 41 kadın ortaktan oluşmaktadır. Her birimizin yolundaki engeller, gelişmemize destek olan faktörler ve hayata bakış açımız farklılık gösterse de, var olan yeteneklerimizi birleştirip, ortak bir mücadelede birleştik. Çalışmalarımız, kırsal kesimdeki kadın birlikteliğini, uygun eğitim programları ile harmanlayıp, kadının toplum içindeki konumunu yükselterek, sosyal, ekonomik özgürlüğünü kazanmasıyla ve dolayısıyla aile, bölge ve ülke ekonomisine katılmasına katkısını kapsamaktadır.

Kadınlarımızın, sosyal, kültürel, ekonomik faaliyetler kapsamında yer almaları, mal, hizmet üretim becerilerini, girişimlerini, sağlıklı, gelişmiş, sürdürülebilir bir şekilde desteklemek, emeği tek elden pazarlanmasına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal yönden de özgün bir yapıda, birlikte iş yapma, iş birliği uyumu içinde, dürüst çalışma, bölgesel kalkınma ve ülkemiz ekonomisine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Genç bir oluşum olan S.S. Zeyniler Çalıkuşu Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinde, tarımsal üretime dayalı olarak üyelerimizden, çevre köy, kadın üreticiler, kooperatiflerden tedarik edilen mevsiminde yetişen sebze, meyvelerle, kalite ve mutlak lezzetinden ödün vermeden yöresel ürünler üretiyoruz. Tarladan sofraya yöresel mutfağımızın damak tadı ile özdeşleşmiş sunumlarımızı, işletmemize gelen konuklarımıza ikram ediyoruz. Pisiriyor, üretiyor, satış ağını geliştirmeye yönelik çalışmalar içinde marka olma yolundaki ortak hedefimiz doğrultusunda azimle, sabırla hareket ediyoruz. Kooperatif aktif ortaklarının katılımı ile farklı türlerde olmak üzere hıngal, salça, reçel, marmelat çeşitleri bal, elma pekmezi, kuru baklava, kahvaltılık sos, tarhana, erişte, silor, turşu, ballı elma sirkesi, kantron yağı, üretilip satışını gerçekleştiriyoruz.

Katki, katılım sağlayan ortaklarımız, konuklarımız, mükemmel hizmeti sağlamada ve hedeflerimize ulaşma, işimizin tam kalbinde yer alıyor. Değerlerimizi paylaşarak, insan odaklı sosyal pazarlamanın sonucunda, ürünlerimiz her geçen gün daha fazla kişiye ulaşıyor.

Kooperatif çatısı altında birçok konuda alınan eğitimler ile kadınlarımızın bilinçlenmesi sağlanırken, her bir üyenin sahip olduğu yetenekleri ortaya koyması, kendilerine olan güvenlerinin artmasında önemli rol oynadı. Üretim sürecine katılan kadınlarımız, emeklerinin karşılığında aile ekonomilerine katkı sağlayarak, hayata yönelik motivasyonlarını, arttırmaya başladılar. Tüm üyelerin bir araya geldiği sosyal aktiviteler, herkesin birbirini daha iyi tanımaya, kaynaşmaya ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturdu. Kadının toplum içindeki konumunu yükseltme yönündeki amacımızı da bu şekilde adım adım gerçekleştirilmeye başlamış olduk.

Türk edebiyatının önemli eserlerinden biri olan Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu" romanını gündeme taşıırken, Zeyniler Yöresinin tanıtılmasında yerli ve yabancı turistlere hizmet vererek katkıda bulunmaktadır. Uludağ'ın eteklerinde yer alan köyün eşsiz doğa güzelliği ve iklimi, geçmişten günümüze süre gelen tarihi dokusu, kültürel zenginlikleri ile göz önüne alındığında, bu yörede tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi amacı ile turizmden yararlanılması, yörenin tanıtılması ve ekonomik yönden kurulan kooperatif ile yöreye özgü ürünlerin üretimi desteklenirken, kurulması planlanan organik Pazarla yönelik olarak Zeyniler köyü ve diğer üretici kadınlara sürekli kazanç sağlanır.

Zeyniler Kadınlarının birlik ve beraberlik içerisinde olduğu, huzurun doğa ile birleştiği noktada konuklarımızı evimizdeymişçesine ağırlıyor olmanın keyfi ile sizleri her zaman aramızda görmeyi diliyoruz...

ZEYNİLER TARİHÇESİ

Geçmiş eskilere dayanan bir yerleşim yeri olan Zeyniler, çok önceleri Zeyniyye tarikatı dervişlerinin ibadet ve tefekkür için çıktıkları bir yayladır. Zeyniler adı da bu tarikattan gelmektedir. Zeyniler 'in bugünkü sakinleri Ahıska Türklerdir. 1850'li yıllarda Ahıska'dan ayrılıp Kars ilinin Posof ilçesi Kopuzlu (Çorçovan) Köyü'ne gelen Ahıska Türkler, oradan 1860'lı yıllarda Bursa'ya Zeyniler Yaylası'na yerleşmişlerdir. Köyün Kurucusu Kayaali Özkaya'dır. O zamanlardan bu yana, 7 kuşaktır Zeyniler'de Ahıska kültürü hakim durumdadır.

1950'li yıllardan sonra, Zeyniler 'de artan nüfusla birlikte, Bursa merkezinde gelişen iş alanlarını değerlendirmek için kente göç başlamıştır. Elektrik ve yol gibi konularda altyapının olmaması göçü daha da hızlandırmıştır. Durum böyle olunca, Zeyniler 'de sadece yaşlı kesim kalmış, 1970'li yıllarda Zeyniler sadece yazlık olarak kullanılan ekim-dikim yapılan bir yerleşim yeri haline almıştır. Aralık 1989 yılında yol yapımıyla birlikte Zeyniler daha kolay erişilebilir hale gelmiş ve geri dönüş başlamıştır. Yol yapımı, Zeyniler sakinlerinin yeni konutlarının sayısını da arttırmış, gelişim süreci hızlanmıştır. 2012 yılında köy statüsü kazanan Zeyniler 'e aynı yılın Kasım ayında elektriğin gelmesi ile adından çok daha bahsedilir bir yer haline gelmiştir. 2014 yılında, Büyükşehir Yasası kapsamında köylerin mahalle olması ile Zeyniler Mahallesi olarak varlığını sürdürmeye başlamıştır.

Zeyniler ismine çok aşina olunmasının en önemli nedeni, Reşat Nuri Güntekin'in ünlü romanı Çalıkuşu'na konu olmasıdır. 1917 yılında Bursa Erkek Lisesi'ne Edebiyat Öğretmeni olarak gelen Reşat Nuri Güntekin, 1922 yılında yayınlanan Çalıkuşu Romanı'nı Zeyniler 'de kaleme almıştır. Romanın başkahramanlarından olan Feride'yi ise o zamanlar Zeyniler 'in minik sakinlerinden olan Feride Özkaya'dan esinlenerek yazmıştır. Edebiyat öğretmeni olan ve Işıklar Lisesi'ne de derslere giden Reşat Nuri Güntekin, gezmeye gittiği köyün girişinde yer alan seyir tepeden çok etkilenir ve Çalıkuşu romanını burada yazmaya karar verir. Seyirtepe' de kitabını yazarken küçük bir kız ağaç dallarının arasından yazan izler. Sonrasında da kendisine yiyecek ikram etmeye başlar. Ufak, tefek, pembe yanaklı, zaman zaman asi, ürkek, hırçın, ceylansı, muzip halleri olan bu küçük kız çok seven Reşat Nuri de romanının başkahramanına bu kızın adını verir. Daldan dala atlayan, edebiyatımızın en önemli eserlerinden biri olan Çalıkuşu'na ismiyle can verir.

ZEYNİLER

Bursa'nın merkezine uzaklığı 3 km. Olan ve 700-850 mt. Yükseklikte bulunan Zeyniler, Kaplıkaya vadisinin batısında eğimli bir yamaçta yer almaktadır. Bursa'ya yakın olmasına rağmen, tamamen farklı bir doğal yapıya sahiptir. Çok çeşitli bitki örtüsüne sahip olan Zeyniler 'de Karadeniz ve Akdeniz iklimi bitki örtüsü ile karşılaşılabilir. Sıcaklık ortalaması, Bursa merkezinden 4-5 derece daha düşüktür. Bu nedenle özellikle sıcak yaz dönemlerinde ziyaretçisi çok fazla olmaktadır. Kiş mevsimleri soğuk geçmekte, kar kalınlığı 1 mt. yi bulabilmektedir. Lodos olmadığı sürece, kar uzun süre kalmaktadır.

Zeyniler 'de ekim dikim alanları dışındaki her yer ormanlarla kaplıdır. Orman alanlarında, kestane ve çam türleri ile gürgen, kayın, ıhlamur, dişbudak, kocayemiş, melengiç (sakız ağacı), yabani fındık, ardıç, yabani gül ve kızılçık gibi ağaçları görmek mümkündür. Zeyniler, doğa sporlarına ev sahipliği yapmaktadır. Yamaç paraşütü, kampçılık, hiking ve trekking sporları ile ilgilenenlerin uğrak yeri durumundadır. Zeyniler, birçok yürüyüş rotasının merkezinde olduğundan, bu sporlarla ilgilenenlerin yolu mutlaka Zeyniler 'e düşmektedir. En çok bilinen ve kullanılan yürüyüş rotaları aşağıdaki gibidir;

Gürpınar, Kadiyayla, Sarıalan, Bayraklı, Çukuryayla, Teferruç, Fidyekızık, Cumalıkızık, Çobankaya, Bakacak, Kurudere...

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Bir Eğitim ve Öğrenme Ortamı Olarak Kadın Kooperatifleri ve Kırsal Alandaki Kadınların Güçlenmesi” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 08-Mar-2023 01:20PM (UTC+0300)
Gönderim Numarası	: 2032020521
Sayfa Sayısı	: 137
Sözcük Sayısı	: 49312
Karakter Sayısı	: 356181
Benzerlik Oranı	: % 6
Savunma Tarihi	: 17.02.2023

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Nagihan GÖKÇE

Tarih: 08.03.2023

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Nagihan GÖKÇE

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretim Görevlisi	Kastamonu Üniversitesi	2009-

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı	Kocaeli Üniversitesi	2002-2006
Yüksek Lisans	Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi	Ankara Üniversitesi	2012-2016

Yayınlar:

Boz, H., Gökçe, N., Kırıl, A. Ö., Mutlu, E., Selvi, N., Ünlü ve D., Yılmaz, G. (2017). Sağlık Bilimleri Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, 2(1), 1-23.

Yıldız, A., Dindar, H., Derya, Ü., Gökçe, N., Kocakurt, Ö. ve Kırıl, A. Ö. (2018). Yetişkin Yeterliklerinin Uluslararası Değerlendirilmesi Programı (PIAAC) Sonuçları Bağlamında Türkiye’de Temel Eğitim Sorunlarını Yeniden Düşünmek. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(2), 209-237. doi: 10.30964/auebfd.438222

Gökçe, N. ve Yıldız, A. (2018). Türkiye’de Okuma-yazma Bilmeyen Kadınlar ve Okuma-yazma Kurslarına Katılmama Nedenleri: “Ne Edeyim Okumayı, Hayatımı Değiştirecek?”. *Kastamonu Education Journal*, 26(6), 2151-2161. doi:10.24106/kefdergi.2737